

๒ การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔

คณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔

คณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

หนังสือการจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔
กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

© สงวนลิขสิทธิ์ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
พิมพ์แจกครั้งแรก ธันวาคม ๒๕๕๕ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์แจกครั้งที่สอง มีนาคม ๒๕๕๖ จำนวน ๔๗,๐๐๐ เล่ม

ISBN 974-269-3056

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๕๕ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๑๐

นายณัฐพันธ์ กาญจนรินทร์ ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๕๖

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา -- กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ, ๒๕๕๕
๓๘๘ หน้า พระพุทธศาสนา - การศึกษาและการสอน I. ประเทศ สุขสติดิย์
ผู้วาดภาพประกอบ II. กรมวิชาการ, ศูนย์พัฒนาหลักสูตร III. ชื่อเรื่อง

294.307

ก-ก

ISBN 974-269-3056

คำนำ

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้พัฒนาให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งได้กำหนดให้การจัดการศึกษาตามหลักสูตรต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมแห่งความเป็นคนไทยในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เปิดโอกาสให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พัฒนาสาระ และกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในครั้งนี้ เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยเฉพาะตามมาตรา 27 วรรคหนึ่ง ซึ่งได้กำหนดให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ และมาตรา 27 วรรคสอง ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ วรรคหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

กระทรวงศึกษาธิการในฐานะที่รับผิดชอบการพัฒนาหลักสูตรระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา อยู่เดิม จึงได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (มาตรา 74) ในส่วนที่เป็นแกนกลาง ที่มีโครงสร้างหลักสูตรยืดหยุ่น กำหนดจุดหมาย ซึ่งถือเป็นมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาพรวม เมื่อผู้เรียนเรียนจบ 12 ปี กำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ในภาพรวม 12 ปี มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นละ 3 ปี ทั้ง 8 กลุ่มสาระ คือ สาระการเรียนรู้ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยีและภาษาต่างประเทศ เฉพาะในส่วนที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ความเป็นคนไทย ความเป็นพลเมืองดีของประเทศ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ ในลักษณะกรอบความคิดและหลักการกว้าง ๆ เพื่อสถานศึกษาจัดทำสาระในรายละเอียดของหลักสูตรเป็นรายปี หรือรายภาค ตามวัตถุประสงค์เพื่อความเป็นคนดี ดังความในมาตรา 27 วรรคหนึ่ง และได้นำแนวทางนี้ไปใช้ในสถานศึกษานำร่องและเครือข่ายทุกระดับประมาณ 2182 แห่งทั่วประเทศ

การพัฒนาสาระของหลักสูตรหรือการจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษา นับว่าเป็นงานใหม่ แม้ว่าส่วนกลาง (กระทรวงศึกษาธิการ) จะได้จัดอบรมสัมมนาโดยเน้นให้สถานศึกษาได้ลงมือปฏิบัติ จนเกิดความรู้ ความเข้าใจ และสถานศึกษาพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาได้ก็ตาม แต่สังคมและสถานศึกษาส่วนใหญ่ก็ยังมี ความวิตกกังวล ไม่มั่นใจถึงความถูกต้อง การบรรลุมาตรฐานและความเป็นศาสตร์ขององค์ความรู้ทุกกลุ่ม สาระ ดังนั้น ดิจันจึงเห็นความจำเป็นที่จะมีกลไกสนับสนุน นิเทศ และดูแลสถานศึกษาโดยเฉพาะขนาดเล็กทั่วประเทศให้เข้าใจและสามารถพัฒนาหลักสูตร จัดการเรียนการสอนในแนวการปฏิรูปการเรียนรู้ ตลอดจนการวัดและประเมินผลที่เหมาะสมสอดคล้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้ จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการของกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบด้วยรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นประธานที่ปรึกษา ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นประธาน และกรมวิชาการ เป็นเลขานุการ และได้ให้มี อนุกรรมการอีก 12 คณะคือ

1. คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย
2. คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์
3. คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์
4. คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

5. คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษา และพลศึกษา
6. คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
7. คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี
8. คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ
9. คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการกลุ่มกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
10. คณะอนุกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
11. คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรและปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้อิสลามศึกษา
12. คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส และผู้พิการ

คณะกรรมการและคณะอนุกรรมการดังกล่าว มีองค์ประกอบของผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอกกระทรวงศึกษาธิการ ผู้มีความรู้เฉพาะสาขา รวมทั้งองค์กรและเครือข่ายได้พัฒนาสาระแกนกลางโดยเสริมจุดแข็งของหลักสูตรเดิม และปรับปรุงจุดอ่อนอันได้แก่ความซ้ำซ้อน ปรับปรุงให้สอดคล้องกับช่วงชั้น วุฒิภาวะของเด็ก จัดทำผังมโนทัศน์ของแต่ละสาระซึ่งจะทำให้สถานศึกษาเกิดความเข้าใจนำไปใช้เทียบเคียงกับหลักสูตรสถานศึกษาที่ตนได้พัฒนา อีกทั้งสามารถบูรณาการเชื่อมโยงสาระ ทั้งภายในแต่ละสาระและบูรณาการแบบข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ตลอดจนพัฒนาส่วนที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น ชุมชน นอกจากนี้ยังจัดทำตัวอย่างหน่วยการเรียนรู้ที่ยาก แบบเรียนหลัก ตลอดจนชุดฝึกอบรมครูเพื่อให้สถานศึกษามีทั้งความมั่นใจและมีระบบ ที่จะร่วมวางแผนอบรมครูกับเขตพื้นที่การศึกษา และส่วนกลาง หากมีข้อข้องใจสถานศึกษาจะมีคณะกรรมการดังกล่าวเป็นที่พึ่ง ที่ปรึกษา

ในส่วนของสาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมนั้น คณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งได้รับเมตตาจากมหาเถรสมาคม มอบหมายให้พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นประธาน ได้จัดทำรายละเอียดและชิงสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของทุกช่วงชั้น โดยได้มีกระบวนการทำงานทั้งเป็นระบบต่อเนื่อง พิถีพิถันมาโดยตลอดนับตั้งแต่การพัฒนาสาระ การออกแบบสื่อ - กิจกรรมชุดอบรมครู การวางแผนอบรมพระวิทยากรและครูแกนนำ ตลอดจนจัดทำสื่อที่ทันสมัย และแบบเรียนหลักของสาระแกนกลาง ด้วยวิธีการแบบแผนการทำงานที่ดูล่วงไปได้โดยดีเป็นลำดับ นับเป็นตัวอย่างสาระการเรียนรู้อื่น ๆ ทุกคณะ ทั้งนี้ เอกสารเล่มนี้เป็นประจักษ์พยานถึงความเข้มข้นของประธานคณะกรรมการฯ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และกรรมการทุกรูปทุกท่าน ซึ่งมีจำนวนมากจนมิอาจกล่าวได้ในเนื้อที่จำกัด อีกทั้งยังได้ช่วยวางแผนอบรมครูเพื่อให้สามารถจัดการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้ง เข้าใจถึงแก่นธรรมสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิต ตลอดเวลาของการดำเนินงานนี้ ดิฉันได้เห็นวัฒนธรรมอันงดงามของการทำงานร่วมกันด้วยความเสียสละ ความเข้มแข็งและการร่วมมือร่วมใจของคณะสงฆ์และฝ่ายฆราวาส ซึ่งมาจากแรงความปรารถนาดีที่จะปลูกฝังหลักธรรม อันจะนำไปสู่วัฒนธรรมแห่งความเมตตา และวัฒนธรรมแห่งการแสวงหาปัญญา และหลักคิด หลักปฏิบัติในหมู่เด็กและเยาวชนของชาติ ซึ่งกำลังเผชิญกับภัยสังคมหลากหลายรูปแบบ ดิฉันขอกราบขอบพระคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกรูปและทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้ และเชื่อมั่นว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการจัดการเรียนการสอนตามเจตนารมณ์บนเส้นทางการปฏิรูปการศึกษา

(นางสิริกร มณีรินทร์)

รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

คำชี้แจง

เรื่องการจัดทำหลักสูตรแกนกลางวิชาพระพุทธศาสนา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ กล่าวถึงการจัดทำหลักสูตรการศึกษา
ขั้นพื้นฐานไว้ว่า

“มาตรา ๒๗ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตร
แกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ
การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์
ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น
คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และ
ประเทศชาติ”

ในช่วงที่ยังไม่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรมวิชาการ กระทรวง
ศึกษาธิการได้ดำเนินการจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และได้มีการประกาศใช้หลักสูตร
ดังกล่าวเมื่อปลายปี ๒๕๕๔ เรียกว่าหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการได้อธิบายไว้ในคำนำในการพิมพ์ครั้งที่ ๑ ว่าหลักสูตรนี้เป็น “หลักสูตร
แกนกลางของประเทศ” และกำชับว่า “สถานศึกษาต้องนำสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ที่
กำหนดในหลักสูตรไปจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและ
สังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ให้ผู้เรียนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว
ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และพลโลก”

ประเด็นที่น่าสังเกตเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔
ก็คือว่า หลักสูตรนี้พูดถึงแต่สาระและมาตรฐานการเรียนรู้กว้างๆ ไม่มีการพูดถึงรายละเอียดสาระ
การเรียนรู้ ทั้งนี้เพราะหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ ได้ปล่อยให้สถานศึกษา
แต่ละแห่งเติมรายละเอียดกันเอง หลักสูตรนี้พูดถึงการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาไว้เพียง
๑๐ บรรทัด ชาวพุทธทั้งหลายมีความหวังว่าพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ถ้าปล่อยให้
สถานศึกษาแต่ละแห่งต่างจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตนเอง ก็เกรงว่า
จะเกิดการแตกนิกายมากมายในพระพุทธศาสนา และความแตกแยกทางศาสนานี้จะมีผลกระทบต่อ
ความสามัคคีของคนในชาติอย่างแน่นอน ดังนั้น จึงมีการเรียกร้องให้จัดทำหลักสูตรแกนกลาง
ของสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่ทุกโรงเรียนสามารถนำไปใช้ร่วมกัน

การจัดทำหลักสูตรแกนกลางของสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาน่าจะสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๒๗ วรรคแรกที่กำหนดให้มีการจัดทำ “หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ” เนื่องจากสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาungทำให้ผู้เรียนมี “ความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ” จึงจำเป็นต้องทำหลักสูตรแกนกลางของสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาไว้ด้วย และเมื่อได้หลักสูตรแกนกลางของสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาแล้ว สถานศึกษาแต่ละแห่งก็สามารถนำไปใช้เป็นแกนกลางสำหรับเพิ่มเติมเนื้อหาด้านพระพุทธศาสนา “ในส่วนของสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ” ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๒๗ วรรคสอง

เมื่อว่าโดยเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๒๗ สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของสถานศึกษาแต่ละแห่งน่าจะมีหลักสูตร ๒ ส่วน คือส่วนแรกเป็นหลักสูตรแกนกลางที่นักเรียนทั่วประเทศจะได้เรียนพระพุทธศาสนาเหมือนกันหมด ส่วนที่สองเป็นสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่สถานศึกษาแต่ละแห่งจะเพิ่มเติมเข้าไปในหลักสูตรแกนกลางเพื่อปรับให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น หลักสูตรส่วนที่สองนี้แหละที่จะทำให้สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนายืดหยุ่นและมีความเป็นท้องถิ่นมากขึ้น

รายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่กระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำขึ้นมา นี้ ถือว่าเป็นหลักสูตรพระพุทธศาสนาในส่วนที่เป็นแกนกลางสำหรับสถานศึกษาทั่วประเทศ

สาระการเรียนรู้อื่นๆ เช่น ภาษาไทย ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ก็ควรมีหลักสูตรสองส่วนคือส่วนที่เป็นหลักสูตรแกนกลางและส่วนที่เป็นหลักสูตรท้องถิ่นเช่นเดียวกับสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

การจัดทำหลักสูตรแกนกลางของสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเริ่มดำเนินการเป็นรูปธรรมเมื่ออธิบดีกรมวิชาการ ในฐานะผู้ดำเนินการจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๑๒ ปี มีหนังสือลงวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๔๔ ถึงอธิบดีกรมการศาสนาเพื่อให้เสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาขอบหมายพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิเป็นคณะกรรมการพิจารณาหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาตามจำนวนที่เห็นสมควร มหาเถรสมาคมในคราวประชุมครั้งที่ ๑๕/๒๕๔๔ เมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๔ มีมติมอบหมายให้ พระเทพวรเมธี เลขานุการแม่กองธรรมสนามหลวง

และพระเทพโสภณ อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้แทนมหาเถรสมาคมร่วมพิจารณาหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนากับกรมวิชาการ

ต่อมาเมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๔๔ ผู้แทนมหาเถรสมาคมได้จัดประชุมผู้บริหารและคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกับผู้แทนกรมวิชาการ ผู้แทนสถานศึกษาของคณะสงฆ์ ผู้แทนกรมการศาสนาและผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๖๐ รูป/คน ที่ห้องประชุมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ประชุมได้ศึกษาและรับทราบการดำเนินงานของกรมวิชาการในการจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีความเห็นว่าในชั้นนี้คงทำอะไรไม่ได้มากเพราะหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานที่กรมวิชาการจัดทำนั้นพูดถึงแต่เพียงกำหนดกลุ่มสาระการเรียนรู้ออกเป็น ๘ กลุ่ม สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาอยู่ในกลุ่มที่ ๔ เรียกว่ากลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม นอกจากนี้หลักสูตรยังพูดถึงมาตรฐานการเรียนรู้ซึ่งกล่าวถึงสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเพียง ๑๐ บรรทัด ในที่สุดที่ประชุมมีมติให้ดำเนินการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาหรือวิชาพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักสูตรแกนกลางสำหรับโรงเรียนทั่วประเทศ

นายสุวิทย์ คุณกิตติ ได้ลงนามในคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องให้ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๔ เมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๔

ต่อมา ในวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๔ ดร.สิริกร มณีรินทร์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ มีหนังสือลงวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๔ ถึงอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขอให้ช่วยดำเนินการจัดทำรายละเอียดหลักสูตรพระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และในวันเดียวกันนี้รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ พร้อมด้วยที่ปรึกษารัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการและคณะผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงศึกษาธิการ เช่น ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ อธิบดีกรมวิชาการ เลขาธิการสภาสถาบันราชภัฏ ได้ประชุมร่วมกับอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและคณะผู้บริหารระดับสูงของมหาวิทยาลัย ได้ข้อตกลงร่วมกันว่า ให้กระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดำเนินการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีพระเทพโสภณ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นประธานกรรมการ

กระทรวงศึกษาธิการ จึงมีคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการลงวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๔๕ เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๑๒ ปี มีพระธรรมปิฎก ดร.สิริกร มณีรินทร์ ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ และปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นต้น เป็นที่ปรึกษา มีพระเทพโสภณ เป็นประธานกรรมการ และมีกรรมการรวม ๖๓ รูป/คน

คณะกรรมการชุดดังกล่าวได้ประชุมกันครั้งแรกเมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ ณ ห้องประชุมกระทรวงศึกษาธิการ ที่ประชุมมีมติให้จัดประชุมปฏิบัติการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ และให้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการ ๔ คณะเพื่อช่วยดำเนินงานของคณะกรรมการ

กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้มีคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการลงวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ เรื่องแต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ประกอบด้วยคณะอนุกรรมการ ๔ คณะ คือ

๑. คณะอนุกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ มีพระเทพโสภณ เป็นประธาน
๒. คณะอนุกรรมการออกแบบกิจกรรม สื่อ และกระบวนการเรียนรู้พระพุทธศาสนา มีรองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่ เป็นประธาน
๓. คณะอนุกรรมการจัดทำคู่มือสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา มีอาจารย์สุภรณ์ สถาพงศ์ เป็นประธาน
๔. คณะอนุกรรมการจัดอบรมครูสอนพระพุทธศาสนา มีพระเทพโสภณ เป็นประธาน

คณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๑๒ ปี และคณะอนุกรรมการทั้ง ๔ คณะ ได้จัดประชุมปฏิบัติการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๔๕ ณ หอประชุมพุทธมณฑล ที่ประชุมได้เสนอแนวทางในการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรใหม่และมีมติสำคัญคือให้สถานศึกษาจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาอย่างน้อย ๒ ชั่วโมงหรือ ๒ คาบต่อสัปดาห์

สืบเนื่องจากมติการประชุมปฏิบัติการครั้งนั้น ดร.ประพัฒน์พงศ์ เสนาฤทธิ์ อธิบดีกรมวิชาการ มีหนังสือชี้แจงแนวปฏิบัติเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ลงวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๕ ไปถึงผู้บริหารสถานศึกษาทั่วประเทศว่า “การจัดการเรียนรู้ในสาระที่ ๑ ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรมในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น สถานศึกษาควรจัดให้ผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธได้เรียนรู้ประมาณ ๒ ชั่วโมงหรือ ๒ คาบต่อสัปดาห์ (คาบละ ๕๐ นาทีหรือตามความเหมาะสม) เพื่อเน้นความเป็นคนดี”

เนื่องจากหนังสือของอธิบดีกรมวิชาการฉบับนี้เป็นคำชี้แจง ไม่ใช่คำสั่ง เราจึงไม่มีทางมั่นใจว่า สถานศึกษาจะปฏิบัติตามหรือไม่ เรื่องนี้จะต้องติดตามกันต่อไป แท้ที่จริง ผู้มีอำนาจกำหนดนโยบายให้มีการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ๒ ชั่วโมง หรือ ๒ คาบต่อสัปดาห์ คือ

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มหาเถรสมาคมควรกำหนดเป็นนโยบายให้มีผู้แทนคณะสงฆ์ไปเป็นกรรมการในคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษาเพื่อผลักดันนโยบายดังกล่าวในทุกระดับ

คณะอนุกรรมการชุดที่ ๑ คือคณะอนุกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ประชุมครั้งแรกที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๔๕ เพื่อจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา และไปประชุมต่อเนื่องกันมาหลายครั้งจนกระทั่งรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาสำเร็จเป็นรูปเป็นร่างออกมา

เมื่อคณะอนุกรรมการชุดที่ ๑ จัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรใหม่เสร็จเรียบร้อยแล้ว คณะอนุกรรมการชุดที่ ๒ ซึ่งมีหน้าที่ออกแบบกิจกรรม สื่อ และกระบวนการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและคณะอนุกรรมการชุดที่ ๓ ซึ่งมีหน้าที่จัดทำคู่มือสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาได้ดำเนินงานต่อเนื่องไปทันที พระเทพโสภณในฐานะประธานคณะอนุกรรมการชุดที่ ๑ ได้บรรยายพิเศษ ๓ ครั้ง ในเรื่องรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ในที่ประชุมร่วมของคณะอนุกรรมการชุดที่ ๒ และชุดที่ ๓ ซึ่งจัดขึ้นในเดือนพฤษภาคม ๒๕๔๕

ทัศนะที่พระเทพโสภณเสนอในการบรรยายพิเศษทั้ง ๓ ครั้ง ได้ตกผลึกกลายเป็นบทความเรื่อง “กรอบความคิดในการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔”

คณะอนุกรรมการทั้ง ๓ ชุดได้ร่วมกันจัดทำารจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ สำเร็จเรียบร้อยแล้วเสนอมกรมวิชาการในเดือนสิงหาคม ๒๕๔๕ เพื่อให้จัดพิมพ์เผยแพร่ต่อไป

คณะอนุกรรมการชุดที่ ๔ ซึ่งมีหน้าที่จัดอบรมครูสอนพระพุทธศาสนา ได้จัดประชุมปฏิบัติการ เมื่อวันที่ ๒๑-๒๒ สิงหาคม ๒๕๔๕ เพื่อกำหนดแนวทางในการจัดอบรมครูสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนกว่า ๕๐,๐๐๐ แห่งทั่วประเทศ จากนั้นคณะกรรมการชุดนี้ได้ประชุมปฏิบัติการจัดทำชุดฝึกอบรมครูสอนพระพุทธศาสนาเมื่อวันที่ ๒๕-๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๕

คณะอนุกรรมการจัดอบรมครูสอนพระพุทธศาสนาได้กำหนดจัดฝึกอบรมวิทยากรทีม นำจำนวน ๑,๒๐๐ รูป/คน จำนวน ๔ รุ่น ระหว่างวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๔๕ - ๓๑ มกราคม ๒๕๔๖ ที่สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา วัดไร่จิง วิทยากรทีมนำเหล่านี้จะกระจายกันออกไปเป็นวิทยากรฝึกอบรมครูสอนพระพุทธศาสนา จำนวน ๕๒,๐๗๑ คน ใน ๑๗๕ เขตพื้นที่การศึกษาทั่วประเทศ ในช่วงปี ๒๕๔๖-๒๕๔๘

๗

นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการลงวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๕ เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำสื่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ มี พระธรรมปิฎก ดร.สิริกร มณีรินทร์ ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ ศาสตราจารย์กิตติคุณ สุมน อมรวิวัฒน์ เป็นต้น เป็นที่ปรึกษา มี พระเทพโสภณ เป็นประธาน-กรรมการ และมีกรรมการรวม ๑๕ รูป/คน คณะกรรมการชุดนี้ มีหน้าที่จัดทำต้นฉบับและต้นฉบับสื่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นหนังสือเรียน สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อกระทรวงศึกษาธิการจะได้จัดพิมพ์หรือผลิตเพื่อการเผยแพร่ต่อไป

การดำเนินงานในการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ได้สำเร็จลุล่วงในขั้นตอนต่างๆ มาด้วยดี รวมทั้งการจัดอบรมครูสอนพระพุทธศาสนาและการจัดทำหนังสือเรียนและสื่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนาอื่นๆ กำลังดำเนินไปตามกำหนดเวลาปฏิบัติการ เพราะทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ทุ่มเทกำลังสติปัญญาให้แก่งานนี้อย่างเต็มที่ เพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาและด้วยศรัทธาว่าสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเหล่านี้จะเป็นองค์ประกอบสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาที่จะช่วยเหลือหลอมเด็กไทยให้เป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข

พระเทพโสภณ

ประธานคณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
ธันวาคม ๒๕๔๕

ที่ ศธ ๐๖๐๗/๔๓๘๕

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ กทม. ๑๐๓๐๐

๒๕ เมษายน ๒๕๔๕

เรื่อง ชี้แจงแนวปฏิบัติเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔

เรียน

ตามที่มีข้อคำถามเกี่ยวกับแนวปฏิบัติในการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรมวิชาการขอเรียนชี้แจงดังนี้

๑. ในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ตามหลักการและเจตนารมณ์ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนได้เรียนรู้พื้นฐานทั้ง ๘ กลุ่มสาระในทุกชั้นรวมทั้งในชั้น ม.4 - ม.6 ต้องจัดให้เรียนทั้ง ๘ กลุ่มสาระทุกภาคเรียน สำหรับผู้เรียนที่ต้องการเรียนเน้นหนักด้านวิทยาศาสตร์หรือคณิตศาสตร์ในช่วงชั้นที่ ๔ (ม.๔-๖) สถานศึกษาอาจจัดให้ผู้เรียนกลุ่มนี้เรียนสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์หรือคณิตศาสตร์ ทั้งสาระที่เป็นพื้นฐานและสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมที่มีความเข้มข้นให้ครบใน ๖ ภาคเรียน สำหรับสาระการเรียนรู้อื่นๆ ต้องจัดให้เรียนรู้ครบทุกกลุ่มสาระในทุกชั้นทุกภาคเรียนด้วย

๒. การคิดคำนวณยกิตตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดให้ ๑ หน่วยกิตมีค่าเท่ากับ ๔๐ ชั่วโมง ในการปฏิบัติเพื่อให้โรงเรียนที่จะใช้หลักสูตรในปีการศึกษา ๒๕๔๕ ควบคู่กับหลักสูตรฉบับปรับปรุง ๒๕๓๓ ให้มีความสะดวกและคล่องตัวในการจัดเวลาเรียน โรงเรียนอาจปรับเวลาเรียนได้ตามความเหมาะสม

๓. การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และการประเมินการอ่าน คิด วิเคราะห์ เขียน ที่เป็นเกณฑ์การจบหลักสูตรนั้น ในการปฏิบัติสถานศึกษาอาจประเมินควบคู่ไปกับการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ และการปฏิบัติกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งประเมินรวบยอดอีกครั้งหนึ่ง เมื่อจะจบการศึกษาในช่วงชั้นนั้นๆ ทั้งนี้ให้อยู่ในดุลพินิจของคณะกรรมการประเมิน

ญ

๔. การจัดการเรียนรู้ในสาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น สถานศึกษาควรจัดให้ผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธ ได้เรียนรู้ประมาณ ๒ ชั่วโมง หรือ ๒ คาบต่อสัปดาห์ (คาบละ ๕๐ นาทีหรือตามความเหมาะสม) เพื่อเน้นความเป็นคนดี และต้องจัดคาบเวลาสำหรับอื่นๆ ในกลุ่มสังคมศึกษาฯ ด้วย

๕. สถานศึกษาจะต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนได้เข้าร่วมกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ ซึ่งเป็นกิจกรรมสำคัญในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ทั้งนี้ เพราะกิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่ปลูกฝังระเบียบวินัยในชีวิต การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นและสาธารณณะ ซึ่งกำหนดไว้เป็นพระราชบัญญัติลูกเสือ ฉบับปัจจุบันคือ พ.ร.บ. ลูกเสือ พ.ศ. ๒๕๓๐ และยังไม่มีการยกเลิกเปลี่ยนแปลง พ.ร.บ. ดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาแจ้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสถานศึกษาได้ทราบด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(นายประพัฒน์พงษ์ เสนาฤทธิ)

อธิบดีกรมวิชาการ

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร

โทร. ๐-๒๓๕๑-๐๐๕๕ ต่อ ๕๑๓, ๕๑๗

โทรสาร. ๐-๒๓๕๑-๕๐๒๕

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
คำชี้แจง	ค
หนังสือที่ ศธ. ๐๖๐๗/๔๓๘๘ เรื่อง ชี้แจงแนวปฏิบัติเกี่ยวกับหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ ลงวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๕	ณ
สารบัญ	ฎ
บทนำ	๑
- ทำไมคนไทยต้องเรียนรู้พระพุทธศาสนา	๑
- พัฒนาการของหลักสูตรการเรียนรู้พระพุทธศาสนา	๓
สาระพระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔	๑๑
มาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม	๑๑
รายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา	๑๓
คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา	๒๕
แนวคิดจากสาระการเรียนรู้ ตามช่วงชั้น	๕๒
ระดับประถมศึกษา	๕๕
ช่วงชั้นที่ ๑ (ประถมศึกษาปีที่ ๑ - ๓)	๕๘
● ตัวอย่างผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา	๕๕
● ตัวอย่างคำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา	๗๓
● ตัวอย่างผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา	๘๑
ช่วงชั้นที่ ๒ (ประถมศึกษาปีที่ ๔ - ๖)	๘๕
● ตัวอย่างผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา	๘๗
● ตัวอย่างคำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา	๑๐๑
● ตัวอย่างผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา	๑๐๕
ระดับมัธยมศึกษา	๑๑๓
ช่วงชั้นที่ ๓ (มัธยมศึกษาปีที่ ๑ - ๓)	๑๑๖
● ตัวอย่างผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา	๑๑๖
● ตัวอย่างคำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา	๑๒๕
● ตัวอย่างผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา	๑๓๗

ช่วงชั้นที่ ๔ (มัธยมศึกษาปีที่ ๔ - ๖)	๑๔๑
● ตัวอย่างผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา	๑๔๒
● ตัวอย่างคำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา	๑๕๕
● ตัวอย่างผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา	๑๖๓
ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา	๑๖๗
แนวทางการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๕	๑๖๘
สื่อการเรียนรู้ประกอบการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา	๑๕๕
การวัดและประเมินผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนาตามสภาพจริง	๒๐๕
การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา	๒๑๕
บทบาทของครูในการจัดการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา	๒๑๘
ตัวอย่างหน่วยการเรียนรู้พระพุทธศาสนา	
● ระดับประถมศึกษา	๒๒๓
● ระดับมัธยมศึกษา	๒๖๕
 ภาคผนวก	๓๐๕
- กรอบความคิดในการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้ พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๕ โดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)	๓๑๑
- ตัวอย่างความรู้สำหรับครู	๓๒๗
● ชาดก	๓๒๕
● พุทธสาวก พุทธสาวิกา	๓๓๔
● เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก	๓๔๑
● ชาวพุทธตัวอย่าง	๓๔๗
- คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ วก ๐๘๔/๒๕๕๕ เรื่อง แต่งตั้ง คณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๑๒ ปี	๓๕๖
- คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ วก ๒๔๑/๒๕๕๕ เรื่อง แต่งตั้ง คณะอนุกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๕	๓๖๐
- รายชื่อคณะผู้จัดทำ	๓๖๘

บทนำ

ทำไมคนไทยต้องเรียนรู้พระพุทธศาสนา

คำถามดังกล่าวมีเหตุผลเบื้องต้นอย่างที่พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้อธิบายไว้ในหนังสือเรื่อง “ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ” ว่า พระพุทธศาสนากับชนชาติไทยมีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติไทย และวัฒนธรรมไทย

ในทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติไทย เนื่องมาด้วยกันกับความเป็นมาของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนับตั้งแต่สมัยก่อนที่ชนชาติไทยมีประวัติศาสตร์อันชัดเจน ชาวไทยก็ได้นับถือพระพุทธศาสนาต่อเนื่องตลอดมา จนกล่าวได้ว่า ประวัติของประเทศไทย เป็นประวัติของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา

ในด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ตลอดเวลายาวนาน วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาของสังคมไทย เป็นแหล่งคำสั่งสอนการฝึกอบรม กิจกรรมส่วนใหญ่ที่มีความสำคัญของรัฐก็ดี ของชุมชนก็ดี จะมีส่วนประกอบด้วยพระพุทธศาสนาเป็นพิธีการ เพื่อเน้นย้ำความสำคัญและเสริมคุณค่าทางจิตใจ

สภาพที่กล่าวมานี้ ได้เป็นมาช้านาน จนฝังลึกในจิตใจและวิถีชีวิตของชาวไทย กลายเป็นเครื่องหล่อหลอมกลั่นกรองนิสัยใจคอพื้นฐานจิตใจของคนไทยให้มีลักษณะเฉพาะตนที่เรียกว่า **เอกลักษณ์ของสังคมไทย** ทำให้พูดได้อย่างถูกต้องมั่นใจว่า **พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ** เมื่อชาวไทยทั่วประเทศได้ฟังกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ตรัสต่อพระสันตปาปา จอห์น ปอล ที่ ๒ ประมุขแห่งคริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ในคราวที่เข้าเฝ้า ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ มีความจำเพาะตอนนี้นำ “คนไทยเป็นศาสนิกชนที่ดีทั่วกันส่วนใหญ่ นับถือพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติ”

หลังจากได้ความมั่นใจดูจะเป็นพระราชวินิจฉัยจากพระราชดำรัสครั้งนั้นแล้ว บุคคลและองค์กรต่างๆ ก็พากันมีความกล้าหาญที่จะพูด หรือเขียนให้ชัดเจนออกมาว่า **“พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ”**

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชนิพนธ์ไว้ในเทศนาเสื่อป่าว่า “...เป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องตั้งใจที่จะรักษาความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย อย่าให้มีอันตรายมาถึงได้ ต้องรักษาพระศาสนาอันนี้ให้คงอยู่ในเมืองไทยอีกต่อไป ต้องรักษาไว้เพื่อเป็นมรดกแก่ลูกหลานของเราทั้งหลาย...”

ข้าพเจ้ารู้สึกว่าได้ทำหน้าที่สมควรแก่ผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา เราตั้งใจจะรักษาศาสนาของเราด้วยชีวิต ข้าพเจ้าและท่านตั้งใจอยู่ในข้อนี้ และถ้าท่านตั้งใจจะช่วยข้าพเจ้าในกิจกรรมอันใหญ่นี้แล้วก็จะเป็นที่พอใจข้าพเจ้าเป็นอันมาก...

เมืองเราเกือบจะเป็นเมืองเดียวแล้วในโลกที่ได้มีบุคคลนับถือพระพุทธศาสนามากเป็นเหล่าเดียวกัน เพราะฉะนั้นเป็นหน้าที่ของเราทั้งหลายที่จะช่วยกันบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาอย่าให้เสื่อมสูญไป เราจะต้องรักษาความเป็นไทยของเราให้ยั่งยืน เราจะต้องรักษาพระพุทธศาสนาให้อาวรรวัฒนาการ”

พระธรรมปิฎก ได้วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนากับสังคมไทยไว้ในหนังสือเรื่อง “ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย” ว่า “ในทางการศึกษา เมื่อมองโดยภาพรวมพระพุทธศาสนา จัดเป็นวิชาสำหรับการเรียนรู้ โดยสถานะหลัก คือ ในฐานะที่เป็นระบบจริยธรรมสำหรับประชาชนส่วนใหญ่หรือเป็นแหล่งคำสอนของประชากรแทบทั้งหมดของประเทศ ทั้งในด้านวัตรธรรม และในด้านนามธรรม ซึ่งมีอิทธิพลครอบคลุมมากที่สุดอย่างหนึ่งในวิถีชีวิตของสังคม เป็นมาตรฐานการดำเนินชีวิต สำหรับผู้นับถือและเป็นสภาพแวดล้อมอันกว้างใหญ่ทางสังคมสำหรับผู้ที่ได้นับถือ”

เหตุผลที่คนไทยต้องเรียนรู้พระพุทธศาสนา มีดังนี้

๑. พระพุทธศาสนาเป็นจริยศึกษา เพื่อรับมือกับปัญหาของยุคพัฒนา ให้คนไทยรู้จักเก็บรวบรวม ศึกษา และเลือกใช้ประโยชน์จากข้อมูลทั้งหลายเกี่ยวกับการสร้างเสริมความเจริญอย่างเพียงพอ ยิ่งกว่านั้น สภาพความเจริญที่รออยู่ข้างหน้าในวิถีทางของการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างที่ทำกันอยู่ทุกวันนี้ ก็ยิ่งทำให้มีความต้องการจริยธรรม

๒. พระพุทธศาสนาเป็นระบบจริยธรรมที่สอดคล้องกับพื้นฐานเดิมของสังคมไทย แม้ว่าปัจจุบันในระดับพื้นผิว จะมองเห็นว่า ผู้คนห่างเหินจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แต่ระบบศีลธรรมตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาก็ยังสืบต่ออยู่อย่างแน่นหนาในรากฐานทางวัฒนธรรมของไทย การสอนจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา หรือการนำพระพุทธศาสนามาใช้ในการสอนจริยศึกษา เป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกลมกลืนกับรากฐานทางวัฒนธรรม และพื้นเพทางจิตใจของคนไทย เป็นจริยธรรมที่กลมกลืนบนพื้นฐานที่ต่อเนื่อง อีกทั้งเป็นการรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์ ซึ่งทำให้พร้อมที่จะทำงานได้ง่าย ง่ายใจ และเบาแรงกว่าการกระทำด้วยวิธีอย่างอื่น จึงไม่มีเหตุผลที่จะปฏิเสธการสอนพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ในทางจริยธรรม

๓. ชาวพุทธควรมีสติธิเรียนจริยศึกษาแบบพุทธ การปลูกฝังจริยธรรมต้องดำเนินไปอย่างมีกระบวนการและเป็นระบบ โดยสอดคล้องกับกฎเกณฑ์แห่งศีลธรรมที่รองรับเป็นพื้นฐาน

การที่สังคมไทยยอมรับพระพุทธศาสนา และนับถือสืบต่อกันมา ก็เพราะมีความเชื่อในพระปรีชาญาณของพระพุทธเจ้าว่าได้ทรงค้นพบสัจธรรม และทรงสั่งสอนระบบจริยธรรมที่ถูกต้องจริงแท้ตรงตามสัจธรรมนั้น จึงเห็นชอบและพอใจที่จะนำเอาหลักเกณฑ์ทางศีลธรรม หรือระบบการปลูกฝังจริยธรรมของพระพุทธศาสนามาใช้เป็นระบบชีวิตทางศีลธรรมของตน

พูดอีกนัยหนึ่งว่า ชาวพุทธนับถือพระพุทธศาสนาก็คือเชื่อในระบบจริยศึกษาแบบพุทธ ชาวพุทธจึงควรและมีสิทธิที่จะเรียนจริยธรรม ด้วยจริยศึกษาแบบพุทธ การปฏิบัติที่ถูกต้องในเรื่องนี้คือช่วยกันค้นหาให้พบ และจัดจริยศึกษาแบบพุทธให้แก่ผู้เรียนที่เป็นพุทธศาสนิกชน

๔. สังคมไทยมีข้อได้เปรียบในการจัดจริยศึกษาที่มีเอกภาพ สังคมไทยมีประชากรส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชน แม้จะมีความแตกต่างหลากหลาย ก็เป็นความแตกต่างในระดับของพัฒนาการทางจิตปัญญา ส่วนหลักความเชื่อและหลักคำสอนทั่วไปคงเป็นตัวแบบเดียวกัน จึงน่าจะใช้ความได้เปรียบคือความมีเอกภาพทางศาสนานี้ให้เป็นประโยชน์

๕. สังคมไทยไม่มีเหตุผลที่จะไม่สอนจริยศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา เนื่องจากพุทธศาสนาในประเทศไทยมีเอกภาพมาก ถึงขั้นที่อาจพูดได้ว่ามากที่สุดแห่งหนึ่งในโลก

๖. การเรียนพระพุทธศาสนาเพื่อมาร่วมอยู่และร่วมพัฒนาสังคมไทย การศึกษาพระพุทธศาสนาก็คือการเรียนรู้สิ่งที่คนที่อยู่ในสังคมไทยควรจะต้องรู้ ในฐานะที่เป็นการรู้จักเรื่องราวของประเทศของตน เป็นความรับผิดชอบของการศึกษาที่จะต้องจัดให้คนไทยได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ถ้าคนไทยไม่รู้จักพระพุทธศาสนาทั้งในด้านเนื้อหาและสถาบันก็คงต้องถือว่าเป็นความบกพร่องของการศึกษาของชาติ

๗. การศึกษาเพื่อสร้างชนชั้นสำหรับมาพัฒนาสังคมไทย ความล้มเหลวด้านหนึ่งของการศึกษาในสังคมไทย คือ การที่ไม่สามารถสร้างผู้นำและชนชั้นในด้านวิชาการและระบบแบบแผนสมัยใหม่ ที่เป็นความเจริญอย่างตะวันตกนั้น เป็นที่แน่นอนชัดเจนว่า การศึกษาของชาติได้ผลิตคนที่มีความรู้ความสามารถ เก่งกว่าชาวบ้านหรือประชาชนไปอย่างมากมาย ทำให้เรามีความพร้อมในด้านหนึ่งที่จะพัฒนาสังคม

แต่นั้นเป็นเพียงด้านหนึ่ง ซึ่งหาเพียงพอไม่ เพราะในขณะเดียวกันนั้นเองก็เป็นที่แน่นอนชัดเจนเช่นเดียวกันว่าการศึกษาของเราได้ผลิตคนที่ห่างเหินแปลกแยกจากสังคมไทย ไม่รู้จักสังคมไทย ไม่รู้เรื่องราวของคนไทย ไม่เข้าใจความคิดจิตใจของชาวบ้านที่เป็นประชาชนส่วนใหญ่ของไทย

คนที่เป็นผลผลิตของการศึกษาอย่างนั้น เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วมาดำเนินชีวิตร่วมในชุมชนไทย และทำงานให้แก่สังคมไทยท่ามกลางคนไทย เขาต้องการรู้เรื่องของไทย เช่น วัฒนธรรมไทยและพระพุทธศาสนาตามคติไทยต่อจากชาวบ้าน

การศึกษาจะต้องกล้าเผชิญหน้าความจริง ถ้าพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญ อยู่ในกระบวนการสืบทอดต่อเนื่องของสังคมไทย ไม่ว่าโดยฐานะที่เป็นสถาบันสังคมอันกว้างใหญ่ กิติ โดยเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยกิติ โดยเป็นสภาพแวดล้อมที่ครอบคลุมสังคมไทยกิติ โดยเป็นมรดกและเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยกิติ โดยเป็นระบบจริยธรรมที่สังคมไทยได้ยอมรับ นับถือปฏิบัติเป็นมาตรฐานกันมา กิติ การศึกษาจะต้องจัดดำเนินการให้คนไทยได้ศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งในแง่ที่เป็นองค์ความรู้และในแง่ที่เป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิตและสังคม

๘. การศึกษาพระพุทธศาสนา เพื่อรักษาผลประโยชน์ของสังคมไทย พระพุทธศาสนา นั้นมีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งต่างจากศาสนาทั่วไป จนบางที่ผู้ที่มีความหมายในแง่ของศาสนา อื่น ๆ ถือว่าพระพุทธศาสนาไม่เป็นศาสนาหรือมิฉะนั้นก็เป็นศาสนาแห่งปัญญา เพราะไม่บังคับ ศรัทธา แต่ถือปัญญาเป็นสำคัญ กล่าวคือ ให้เสรีภาพทางความคิด ไม่เรียกร้องและไม่บังคับความ เชื่อ ไม่กำหนดข้อปฏิบัติที่บังคับแก่ศาสนิกชนแต่ให้พิจารณาเลือกตัดสินใจด้วยตนเอง

การปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จึงต้องอาศัยการศึกษา เพราะในเมื่อไม่ กำหนดข้อบังคับให้มีสิ่งที่ต้องเชื่อ และต้องปฏิบัติอย่างตายตัวแล้ว ถ้าไม่ศึกษาให้รู้เข้าใจอย่าง ถูกต้องแท้จริงก็มีโอกาสอย่างมากที่จะเกิดความเคลือบแคลงพิศเพี้ยนในความเชื่อและการ ปฏิบัติ เมื่อเชื่อผิดพลาดและปฏิบัติคลาดเคลื่อนไป นอกจากจะเป็นผลเสียหายในทางศาสนาแล้ว ก็ทำให้เกิดโทษแก่ชีวิตและสังคมไทยไปด้วย

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาหรือศึกษาจึงเป็นเนื้อตัวของชีวิตในทางพระพุทธศาสนาที่จะ ทำให้ระบบจริยธรรมดำเนินไปได้ ผู้นำหรือผู้บริหารกิจการพระพุทธศาสนาจึงต้องเอาใจใส่ ถือเป็นหน้าที่หลักสำคัญที่สุดที่จะต้องเอื้ออำนวยให้มีการศึกษาแก่พุทธบริษัททั้งปวง

ด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาและความเชื่อถือปฏิบัติที่ถูกต้องขึ้น ต่อการศึกษาเช่นนี้ ไม่ว่าสถาบันพุทธศาสนาจะเอาใจใส่จัดการศึกษาให้แก่ศาสนิกชนของตน หรือไม่ก็ตาม ในกรณีที่พลเมืองส่วนใหญ่เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา รัฐที่เป็นประชาธิปไตย และมีความรับผิดชอบต่อประโยชน์สุขของประชาชน และต่อความเสื่อมความเจริญของสังคม จะต้องเอาใจใส่ชวนชวนเอื้ออำนวยให้ประชาชนส่วนใหญ่ที่เป็นพุทธศาสนิกชนให้ดีที่สุด ทั้งนี้ เพราะว่าความเป็นพุทธศาสนิกชนของประชากรส่วนใหญ่เหล่านั้นอยู่ในตัวบุคคลผู้เดียวกันกับที่ เป็นพลเมืองของประเทศไทยอย่างแยกจากกันไม่ออก

๙. ข้าราชการต่าง ๆ ในวงการพุทธศาสนาของไทย เป็นเครื่องสะท้อนสภาพ เสื่อมโทรมทั้งของสถาบันพุทธศาสนา และสังคมไทย สภาพตกต่ำเสื่อมโทรมทั้งทางภูมิธรรม และภูมิปัญญา น่าจะเพียงพอแล้วที่จะกระตุ้นเตือนปลุกเร้าผู้บริหาร ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายศาสนา บุคคลผู้มีความรับผิดชอบต่อสังคม ตลอดถึงคนไทยทุกคนให้เกิดความสำนึกตื่นตัวขึ้นมาเร่งรีบ

แก้ไขปัญหามา ด้วยการจัดและส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งในแง่การเรียนรู้กับเนื้อหาและหลักคำสอนที่ถูกต้องแท้จริง

๑๐. บัณฑิตสำคัญ ขั้นตอนที่ยากหายไป จริยศึกษาของรัฐใน ๒ - ๓ ทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีแนวโน้มที่จะหันเหไปในทิศทางของจริยธรรมสากล ประจวบกับในช่วงหลังนี้ แนวความคิดแบบบูรณาการได้เฟื่องฟูขึ้น ก็มีได้นำเอาแนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมสากลนั้นมาประสานเข้ากับแนวคิดแบบบูรณาการ โดยให้บูรณาการการสอนจริยธรรมเข้าในวิชาต่างๆ ทุกวิชา หรือให้ครูแต่ละคนสอนจริยธรรมบูรณาการเข้าในวิชาของตน สอดคล้องกับหลักอุดมคติที่ถือว่าครูทุกคนเป็นผู้สอนจริยธรรม

การบูรณาการด้วยการสอนจริยธรรมเข้าในวิชาทุกวิชานั้น เป็นเพียงแง่หนึ่งด้านหนึ่งของบูรณาการ เป็นการบูรณาการในขอบเขตที่แคบเฉพาะส่วนหนึ่งเท่านั้น

การบูรณาการสำคัญขั้นตอนใหญ่ที่ยากหายไป คือ

(๑) การบูรณาการองค์จริยธรรมเข้าในระบบจริยธรรม หมายถึง การบูรณาการจริยธรรมเฉพาะอย่างเข้าในระบบจริยธรรมที่เป็นองค์รวม หรือการบูรณาการเนื้อหาจริยธรรมเข้าในชีวิตจริง

(๒) การบูรณาการตนเข้าในชุมชนหรือบูรณาการบุคคลเข้าในสังคม ที่สำคัญมากคือ การบูรณาการคนรุ่นใหม่เข้าในสังคมไทย และในปัจจุบันการที่มีปัญหานี้มากขึ้นแม้ว่าปัญหาจะไม่ออกมาในรูปแบบที่รุนแรง

(๓) การบูรณาการสถาบันศาสนาเข้าในระบบจริยศึกษาของชุมชน

๑๑. จากคติแห่งศาสนศึกษาในอังกฤษสู่ความคิดหาทางสายกลางของการจัดจริยศึกษา ในสหรัฐอเมริกา รัฐแยกอาณาจักรกับศาสนจักรขาดออกจากกัน และไม่ให้มีการสอนจริยธรรมตามหลักศาสนานิกายใดนิกายหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ให้สอนจริยธรรมที่เป็นกลางๆ ประเทศอังกฤษซึ่งถือกันว่าเป็นแม่แบบแห่งระบอบประชาธิปไตยนับถือศาสนาคริสต์นิกายอังกฤษหรือแองกลิคัน (Church of England) เป็นศาสนาประจำชาติ และตรากฎหมายบังคับให้โรงเรียนต้องจัดสอนวิชาศาสนา ให้นักเรียนต้องได้เรียนวิชาศาสนาคริสต์ทั่วทุกคน

อาจพูดสั้นๆ ว่า ในประเทศสหรัฐอเมริกา วิชาบังคับที่แท้มีวิชาเดียว คือ วิชาการปกครองของประเทศสหรัฐอเมริกา แต่ในประเทศอังกฤษ วิชาบังคับแท้จริงมีวิชาเดียว คือ วิชาศาสนาคริสต์

ในประเทศอังกฤษ พระราชบัญญัติการศึกษา ค.ศ. ๑๕๔๔ (พ.ศ. ๒๔๘๗) กำหนดให้การเรียนวิชาศาสนาเป็นการศึกษาบังคับสำหรับนักเรียนทุกคน จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๓๑ รัฐได้ออกกฎหมายใหม่ เรียกว่าพระราชบัญญัติปฏิรูปการศึกษา ค.ศ. ๑๕๘๘ กฎหมายใหม่นี้ได้

กำหนดหลักสูตรพื้นฐานขึ้นมา (Basic Curriculum) โดยจัดแยกเป็น ๒ ส่วน คือ การศึกษา วิชาศาสนา (Religious Education) ที่มีมาแต่เก่าก่อนนั้นส่วนหนึ่ง กับส่วนที่เพิ่มเข้ามาใหม่ เรียกว่า หลักสูตรแห่งชาติ (National Curriculum) ซึ่งประกอบด้วยวิชาสามัญต่าง ๆ

มีข้อแตกต่างที่ควรสังเกตก็คือวิชาทั้งหลายในส่วนที่สองที่เรียกว่าหลักสูตรแห่งชาติ นั้น บังคับเฉพาะเด็กนักเรียนที่มีอายุในเกณฑ์บังคับเท่านั้น แต่วิชาศาสนาซึ่งเป็นส่วนแรก เป็น วิชาบังคับสำหรับนักเรียนทุกคน ไม่ว่าจะมียุอายุอยู่ในเกณฑ์บังคับหรือไม่ และในส่วนของวิชา ศาสนานี้ กฎหมายใหม่ได้สำคัญให้การศึกษา และการปฏิบัติศาสนาคริสต์เป็นไปอย่างหนัก แน่นมากขึ้น ในขณะที่เปิดโอกาสให้นักเรียนสามารถเรียนศาสนาอื่นได้ด้วย

การศึกษาวิชาศาสนาตามกฎหมายปัจจุบันของอังกฤษ มีข้อสังเกตที่สำคัญอย่างอื่นอีก คือ

- การศึกษาวิชาศาสนาถือเป็นเรื่องสำคัญถึงกับกำหนดบังคับไว้ในกฎหมายของรัฐ
- การศึกษาวิชาศาสนามีฐานะพิเศษ ถึงกับแยกไว้เป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากหลักสูตร วิชาสามัญทั่วไป โดยมีความสำคัญของตัวเองอย่างเป็นอิสระ

- การศึกษาวิชาศาสนานี้แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือการศึกษาวิชาศาสนา กับการประชุม ประกอบพิธีบูชาประจำวัน (การสวดมนต์ไหว้พระ) และกำหนดไว้ด้วยว่า หลักสูตรจะต้อง สะท้อนให้เห็นความจริงว่า ศาสนาที่สืบ ๆ มาในประเทศอังกฤษมีศาสนาคริสต์เป็นหลัก และการ ประกอบพิธีบูชาจะต้องเป็นไปตามแบบของศาสนาคริสต์ทั้งหมด

- ครูที่สอนวิชาศาสนา และครูที่นำพิธีประชุมสวดมนต์บูชา นั้น ทางการศึกษาให้ความสำคัญมาก ถึงกับกำหนดไว้ในกฎหมายว่าจะต้องใช้ครูที่มีคุณวุฒิโดยตรง...

- กฎหมายกำหนดให้ถือว่า การฝึกอบรมวิชาศาสนานั้น เป็นคุณกิจสำคัญระดับแรก สุดของชาติ (a national priority) อย่างหนึ่ง กำหนดให้มีการฝึกอบรมครูที่ชำนาญเฉพาะ

- นอกจากวิชาศาสนาโดยตรงนี้แล้ว เนื้อหาที่ต้องเรียนเกี่ยวกับศาสนายังอาจปรากฏ ในวิชาอื่นๆ ตามแต่จะเกี่ยวข้องอีกด้วย

๑๒. ทางสายกลาง หรือการกระทำพอดีๆ ก็คือ การให้ได้รู้ในสิ่งที่ควรรู้ ให้ได้คิดในสิ่ง ที่ควรคิด แต่ให้รู้จักนำเสนอในลักษณะที่น่าสนใจท้าทาย และรู้จักกระตุ้นเร้าให้เกิดความสนใจ ชักนำให้รู้จักเรียนรู้ รู้จักคิดพิจารณาเพื่อจะตัดสินใจเลือกได้ด้วยปัญญาที่มีสติสุขุมรอบคอบ มอง เห็นเหตุผล และคุณโทษ ได้เรียนรู้ทั้งเนื้อหาข้อมูลและฝึกฝนความรู้จักคิด พร้อมทั้งพัฒนาชีวิต เคียงกันไปทุกด้าน ให้การเรียนรู้เป็นกิจกรรมร่วมกันที่ทั้งผู้สอนและผู้เรียนทั้งสองฝ่ายร่วมมือ ประสานงาน มีบทบาทแสดงต่อกัน

๑๓. เรื่องสำคัญของตนเองที่ควรจะต้องรู้ สิ่งดีที่ตนมีพิเศษ อีกด้านหนึ่งของ การศึกษาพระพุทธศาสนาที่ควรพูดไว้ด้วย ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่มาก คือ การศึกษาพระพุทธศาสนา

ในฐานะที่เป็นความรู้ หรือเป็นเรื่องของวิชาการ และการศึกษาพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นแหล่งสำคัญแห่งหนึ่งแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติ

มองในแง่เป็นภูมิธรรมภูมิปัญญาที่คนมีต่างหากจากของผู้อื่น ซึ่งจะทำให้สังคมไทยมีอะไรที่จะให้แก่อารยธรรมของมนุษยชาติ และที่จะทำให้สามารถเป็นผู้นำเขาบ้างสักด้านหนึ่งในประชาคมโลก แทนที่จะเป็นผู้คอยตามและรับจากเขาร่ำไปก็ดี

แต่ละอย่าง ๆ นั้น ก็พอเพียงที่จะเป็นเหตุผลให้คนไทยควรจะต้องเรียนรู้พระพุทธศาสนา

๑๔. หลักการที่ควรตรวจสอบและปฏิบัติที่ควรทบทวน เรื่องจริยศึกษานี้ ประเทศไทยมีภูมิหลังที่เรียวร้อยวราปริน และมีฐานทางหลักการที่เอื้อ มั่นคง และพร้อมดีกว่า สามารถจะเป็นผู้นำได้ อีกทั้งในวงกว้าง ก็เป็นที่ยอมรับกันมากกว่า โลกซีกตะวันออกนี้ มีความเจริญทางวัฒนธรรมด้านจิตใจดีกว่าโลกตะวันตก สังคมไทยจึงควรจะต้องตื่นตัว ปลุกจิตสำนึกในความเป็นผู้นำ และผู้ให้ขึ้นมา อย่างน้อยที่ควรจะรักษาความเป็นผู้นำด้านจริยศึกษา และการพัฒนาจิตใจไว้ให้ได้

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

รัฐควรจัดหลักสูตรการศึกษาให้คนไทยส่วนใหญ่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุผลสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. คนไทยส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนควรมีความรู้ความเข้าใจ และปฏิบัติถูกต้องต่อศาสนาที่ตนนับถือ

๒. คนทุกคนที่อยู่ในสังคมไทย ควรเรียนรู้พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย เป็นสถาบันใหญ่ และเป็นสภาพแวดล้อมของสังคมไทย เพื่อดำเนินชีวิตและทำงานหรือทำหน้าที่ที่เป็นส่วนรวมในการพัฒนาสังคมไทยนั้นอย่างประสานกลมกลืน และได้ผลดี

๓. สังคมไทยอาศัยพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งคำสอนจริยธรรม และได้ยอมรับระบบจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นมาตรฐานที่ยึดถือปฏิบัติตามตลอด คนไทยจึงควรเรียนรู้พุทธจริยธรรม เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิตพัฒนาสังคมให้บรรลุประโยชน์และสันติสุข

พัฒนาการของหลักสูตรการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

กระทรวงธรรมการได้กำหนดให้มี “วิชาจรยยา” เป็นครั้งแรกในหลักสูตรทุกชั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ โดยให้ความสำคัญเป็นลำดับแรก เพื่อกล่อมเกลานิสัยใจของกุลบุตรกุลธิดาในสมัยนั้น และได้ถือเป็นนโยบายให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกกับวิชานี้มาตลอด จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศมาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมี

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ได้มีการปรับปรุงหลักสูตร วิชาจรรยาภีก็มีส่วนต้องปรับปรุงตามไปด้วย โดยขยายออกไปเป็นหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม เนื้อหาของวิชาศาสนาและจริยธรรมจะมีลักษณะเป็นจริยธรรมสากลมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยของประชาชน อย่างไรก็ตามการปรับปรุงหลักสูตรในห้วงเวลาต่อมาก็หันกลับมาให้ความสำคัญโดยเพิ่มเนื้อหาสาระของศาสนาและจริยธรรมนี้ขึ้นอีก เนื่องจากเยาวชนมีปัญหาด้านศีลธรรมมากขึ้น

ในการประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ วิชาศีลธรรมถูกบูรณาการอยู่ในวิชาบังคับและวิชาเลือก ต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศเพิ่มเติมเนื้อหาในหลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา โดยประกาศให้ใช้ในปีการศึกษา ๒๕๒๖ สำหรับมัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา ๒๕๒๗ ประกาศเพิ่มเติมเพิ่มรายวิชาเลือกในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

กระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่งที่ วก ๑๑๕๓/๒๕๓๔ เรื่อง ปรับปรุงคำอธิบายในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) ส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ให้โรงเรียนที่อยู่ในโครงการโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรจัดการเรียนการสอนตามเนื้อหาที่ปรับปรุงใหม่พร้อมกันทุกชั้น ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๓๕ สำหรับโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไปจัดการเรียนการสอนในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ - ๒ ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๓๕ ส่วนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ - ๖ ให้จัดการเรียนการสอนตามเนื้อหาที่ปรับปรุงใหม่ในปีการศึกษาถัดไป ปีละ ๑ ชั้นตามลำดับ ซึ่งจะครบทุกชั้นในปีการศึกษา ๒๕๓๕ โดยสอดคล้องกับคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ วก ๖๑๑/๒๕๓๓ เรื่อง ให้ใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

การปรับปรุงหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) กระทรวงศึกษาธิการได้เห็นชอบให้กรมวิชาการดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรทุกระดับ และมีคำสั่งให้โรงเรียนร่วมพัฒนาหลักสูตรทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา นำหลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓ ให้ใช้เป็นการนำร่องก่อนในปีการศึกษา ๒๕๓๓ ทุกชั้น และให้โรงเรียนทั่วประเทศใช้ในปีการศึกษา ๒๕๓๔ โดยมีผลบังคับใช้ปีละชั้นในแต่ละระดับตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ วก ๖๑๑ และ ๖๑๒ และ ๖๑๓/๒๕๓๓ นั้น หลังจากที่หลักสูตรได้นำไปใช้ชั่วระยะหนึ่งแล้ว ได้มีคำถาม ข้อเสนอจากองค์กร บุคลากรที่หวังดีต่อพระพุทธศาสนาว่า การปรับปรุงหลักสูตรครั้งนี้ได้ตัดทอนวิชาพระพุทธศาสนาให้ลดน้อยลงไปทั้งคาบวิชา และเนื้อหา กรมวิชาการจึงขอความเห็นชอบจากกระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้

๑. ระดับประถมศึกษา

เพิ่มเนื้อหาสาระและเวลาเรียนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยดังนี้

- กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สปช.) ปรับหน่วยย่อยที่ ๓ ของหน่วยที่ ๔ จาก “ศาสนาในประเทศไทย” เป็น “พระพุทธศาสนา” กำหนดให้เรียน ๖๐ คาบ ตลอดปีทุกชั้น
- กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (สสน.) ให้เปลี่ยนคำว่า “จริยศึกษา” เป็น “พระพุทธศาสนา” (ภาคศีลธรรม) และกำหนดให้เรียน ๑๘๐ คาบ ตลอดปีทุกชั้น

๒. ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

- เพิ่มวิชา “พระพุทธศาสนา” เป็นวิชาเลือกเสรีกลุ่มวิชาสังคมศึกษา กำหนดให้เรียน ๒ คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน ได้ ๑ หน่วยการเรียนรู้ รวม ๘๐ คาบ/ปี ทั้งยังกำหนดให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนต้องเรียน

๓. ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

- เพิ่มคาบเวลาเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเป็น ๒ คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน และปรับปรุงเนื้อหาพระพุทธศาสนาใหม่ให้สอดคล้องกับคาบเวลาที่เพิ่มขึ้น ยังคงกำหนดให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนต้องเรียน

วันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๒ กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่วท ๑๑๖/๒๕๕๔ เรื่อง ให้ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ ได้กำหนดจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย ได้กำหนดจุดหมายข้อ ๑ ให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานความรู้เป็นเครื่องกำหนดคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน หลักสูตรได้กำหนดให้มีมาตรฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ ๑๒ ปี หรือมาตรฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ ในกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และกรมวิชาการได้มีหนังสือลงวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๕๕ กำหนดแนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น สถานศึกษาควรจัดให้ผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธได้เรียนรู้ประมาณ ๒ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เพื่อเน้นความเป็นคนดี มาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในสาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ดังนี้

สาระพระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔

มาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
สาระที่ ๑ : ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส ๑.๑ : เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนา
ที่ตนนับถือ และสามารถนำหลักธรรมของศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติใน
การอยู่ร่วมกัน

มาตรฐาน ส ๑.๒ : ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธาในพระ
พุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

มาตรฐาน ส ๑.๓ : ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรม และศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา
หรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการ
พัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกัน
ได้อย่างสันติสุข

และได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นไว้ ๔ ช่วงชั้น ดังนี้

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น

สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส ๑.๑ : เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่
ตนนับถือ และสามารถนำหลักธรรมของศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการ
อยู่ร่วมกัน

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น			
ป. ๑ - ๓	ป. ๔ - ๖	ม. ๑ - ๓	ม. ๔ - ๖
๑. รู้และเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับประวัติ ศาสนา ศาสดา และ คัมภีร์ของศาสนา ที่ตนนับถือ	๑. รู้และเข้าใจเรื่องราวพื้นฐานเกี่ยวกับประวัติ ความสำคัญของศาสนา ศาสดา และ คัมภีร์ทางศาสนาที่ตนนับถือ	๑. รู้และเข้าใจประวัติความเป็นมา ความหมาย องค์ประกอบ ความสำคัญของศาสนา คัมภีร์ทางศาสนาที่ตนนับถือ และวิเคราะห์พระจริยาวัตรของ ศาสดา-สาวกที่สำคัญของศาสนาต่างๆ	๑. เข้าใจและวิเคราะห์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา องค์ประกอบของศาสนาต่างๆ ในเรื่อง ศาสดา หลักธรรมสาวก ผู้สืบทอดศาสนา ศาสนสถาน ศาสนพิธี และ เป้าหมายสูงสุดของชีวิต
๒. รู้และบอกหลักธรรมเบื้องต้นของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน	๒. รู้และบอกหลักธรรมสำคัญของศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่นๆ	๒. สามารถนำหลักธรรมในศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุข	๒. สามารถเลือกสรรหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดเป็นแนวทาง ในการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข
๓. รู้และเข้าใจการบริหารจิตและเจริญปัญญาที่เหมาะสมตามวัย โดยให้รู้ความหมายของสติสัมปชัญญะ ความระลึกได้ และรู้ตัวทั่วพร้อม	๓. รู้และเข้าใจในเรื่องการบริหารจิตและเจริญปัญญา โดยให้รู้ความหมายของสติสัมปชัญญะ สมาธิและปัญญา	๓. รู้และเข้าใจความหมาย ประโยชน์ และกระบวนการของการฝึกบริหารจิตเจริญปัญญา และใช้ในชีวิตประจำวัน	๓. วิเคราะห์กระบวนการฝึกบริหารจิต และเจริญปัญญา โดยให้รู้การคิดที่ถูกวิธี เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน และให้คำปรึกษาแนะนำผู้อื่นได้

มาตรฐาน ส ๑.๒ : ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธาในพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น			
ป . ๑ - ๓	ป. ๔ - ๖	ม. ๑ - ๓	ม. ๔ - ๖
<p>๑. ชื่นชมการทำความดีของตนเอง บุคคลในครอบครัว โรงเรียนและชุมชน</p> <p>๒. เห็นคุณค่าและตั้งใจทำความดี และบอกเหตุผลการทำความดีของตนเองและผู้อื่นให้บุคคลในครอบครัว โรงเรียน และชุมชน ได้รับรู้ และชื่นชม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข</p>	<p>๑. ชื่นชมการทำความดีของบุคคลในสังคม พร้อมทั้งบอกแนวปฏิบัติของตนเพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต</p> <p>๒. เห็นคุณค่าการทำความดีของบุคคลสำคัญ และเสนอเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติของตนเอง กลุ่มเพื่อนและสังคมใกล้เคียง เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข</p>	<p>๑. เชื่อมมั่นในการทำความดีตามหลักจริยธรรม โดยใช้ข้อมูลสารสนเทศ มาสนับสนุนเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข</p> <p>๒. ตระหนักถึงการทำความดีของบุคคลที่เป็นแบบอย่างทางศีลธรรม จากการศึกษา วิเคราะห์ข้อมูล ข่าวสาร ความเป็นเหตุเป็นผลของสถานการณ์ที่ต้องเผชิญและนำเสนอเป็นทางการประพฤติปฏิบัติของตนเอง กลุ่ม เพื่อน ชุมชน และสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข</p>	<p>๑. ตระหนักถึงผลของการทำความดีและความชั่วจากการศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร ความเป็นเหตุเป็นผลของสถานการณ์ที่ต้องเผชิญเพื่อการตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติตามหลักศีลธรรม จริยธรรม และกำหนดบทบาทเป้าหมายในการดำรงชีวิต เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข</p> <p>๒. เห็นความสำคัญของค่านิยมและจริยธรรมทางสังคมที่เป็นตัวกำหนดความเชื่อและพฤติกรรมที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล เพื่อขจัดความขัดแย้ง และนำไปสู่การอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข</p>

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น			
ป . ๑ - ๓	ป. ๔ - ๖	ม. ๑ - ๓	ม. ๔ - ๖
๓. เห็นประโยชน์ของการฝึกสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิเพื่อเจริญปัญญา	๓. เห็นประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญาตามแนวทางศาสนาและสามารถปฏิบัติได้	๓. ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของการบริหารจัดการและเจริญปัญญาและสามารถปฏิบัติได้	๓. ศรัทธาและเห็นคุณค่าความสำคัญของการบริหารจัดการและเจริญปัญญาและสามารถปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ส ๑.๓ : ประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรม และศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น			
ป . ๑ - ๓	ป. ๔ - ๖	ม. ๑ - ๓	ม. ๔ - ๖
๑. รู้และปฏิบัติตนตามคำแนะนำเกี่ยวกับหลักศีล-ธรรม จริยธรรม ค่านิยมดีงาม และหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเอง กลุ่มเพื่อน และสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข	๑. รู้และปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม หลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเอง กลุ่มสังคมที่ตนเป็นสมาชิกและสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ตัว ชุมชน และประเทศชาติ เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข	๑. รู้และปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม หลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ โดยนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน สังคม สิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ตนเกี่ยวข้องและประเทศชาติ เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข	๑. รู้และปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม หลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถืออย่างมีเหตุผล โดยนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน สังคม และสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย สังคมโลก เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น			
ป . ๑ - ๓	ป. ๔ - ๖	ม. ๑ - ๓	ม. ๔ - ๖
๒. ใช้ภาษาในคัมภีร์ที่ใช้ในศาสนาที่ตนนับถือและร่วมศาสนพิธี พิธีกรรมวันสำคัญของศาสนาตามคำแนะนำที่เหมาะสมกับวัย	๒. ใช้ภาษาในคัมภีร์ที่ใช้ในศาสนาที่ตนนับถือ และร่วมศาสนพิธี พิธีกรรมวันสำคัญทางศาสนา ด้วยความเต็มใจ	๒. ใช้ภาษาในคัมภีร์ที่ใช้ในศาสนาที่ตนนับถือและร่วมศาสนพิธี พิธีกรรมวันสำคัญทางศาสนาด้วยความเต็มใจ และเห็นคุณค่า	๒. ใช้ภาษาในคัมภีร์ที่ใช้ในศาสนาที่ตนนับถือและร่วมศาสนพิธี พิธีกรรมวันสำคัญทางศาสนาและสนับสนุนเผยแพร่นวปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา
๓. ฝึกปฏิบัติการบริหารจัดการให้สงบตามคำแนะนำโดยกำหนดรู้กาย วาจา ใจ ให้พร้อมกันได้	๓. ฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นได้โดยมีสติสัมปชัญญะ ในขณะที่ปฏิบัติตามแนวทางของศาสนา	๓. มีทักษะในการบริหารจัดการและเจริญปัญญา และนำมาใช้ในการคิดที่ถูกต้องเพื่อพัฒนาการเรียนรู้และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน	๓. มีทักษะในการบริหารจัดการและเจริญปัญญา นำมาใช้ในการคิดที่ถูกต้องเพื่อพัฒนาการเรียนรู้คุณภาพชีวิตและสังคม

รายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

- ระดับชั้นประถมศึกษา
- ระดับชั้นมัธยมศึกษา

รายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ระดับชั้นประถมศึกษา

หัวข้อเรื่อง	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
๑ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	<ul style="list-style-type: none"> ◆ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ พระพุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ พระพุทธศาสนาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมล้ำค่าของชาติไทย ◆ พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการพัฒนาชาติไทย 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ
- พุทธประวัติ	<ul style="list-style-type: none"> ◆ พุทธประวัติ <ul style="list-style-type: none"> > ประสูติ > ตรัสรู้ > ปรีณิพพาน 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ สรุปปุทธประวัติ <ul style="list-style-type: none"> ◆ ประสูติ <ul style="list-style-type: none"> > เหตุการณ์หลังประสูติ ◆ แรกนาขวัญ ◆ การศึกษา ◆ การอภิเษกสมรส ◆ เทวทูต ๔ ◆ การออกผนวช 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ สรุปปุทธประวัติ <ul style="list-style-type: none"> ◆ การบำเพ็ญเพียร ◆ ผจญมาร ◆ ตรัสรู้ ◆ ปฐมเทศนา ◆ ปรีณิพพาน 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ สรุปปุทธประวัติ <ul style="list-style-type: none"> ◆ ตรัสรู้ ◆ ประกาศธรรม <ul style="list-style-type: none"> > โปรดชฎิล > โปรดพระเจ้าพิมพิสาร > พระอัครสาวก > แสดงโอวาทปาฏิโมกข์ 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ สรุปปุทธประวัติ <ul style="list-style-type: none"> ◆ เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ ◆ พุทธกิจสำคัญ 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ สรุปปุทธประวัติ <ul style="list-style-type: none"> ◆ ปลงอายุสังขาร ◆ บิณฑบาต ◆ ปรีณิพพาน ◆ การถวายพระเพลิง ◆ แจกพระบรมสารีริกธาตุ ◆ สังเวชนียสถาน ๔
๒. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	<p>พระรัตนตรัย</p> <ul style="list-style-type: none"> > ศรัทธา <p>โอวาท ๓</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ ไม่ทำชั่ว <ul style="list-style-type: none"> > เบญจศีล ◆ ทำความดี <ul style="list-style-type: none"> > เบญจธรรม > สังคหวัตถุ ๔ > กตัญญูกตเวทิต่อพ่อแม่ และครอบครัว > มงคล ๓๘ <ul style="list-style-type: none"> - ทำตัวดี - ว่าง่าย - รับผิดชอบต่อแม่ ◆ ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) 	<p>พระรัตนตรัย</p> <ul style="list-style-type: none"> > ศรัทธา <p>โอวาท ๓</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ ไม่ทำชั่ว <ul style="list-style-type: none"> > เบญจศีล ◆ ทำความดี <ul style="list-style-type: none"> > เบญจธรรม > หิริ-โอตตปปะ > สังคหวัตถุ ๔ > ขรवासธรรม ๔ > กตัญญูกตเวทิต่อครู อาจารย์ และโรงเรียน > มงคล ๓๘ <ul style="list-style-type: none"> - กตัญญู - สงเคราะห์ญาติพี่น้อง ◆ ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) 	<p>พระรัตนตรัย</p> <ul style="list-style-type: none"> > ศรัทธา <p>โอวาท ๓</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ ไม่ทำชั่ว <ul style="list-style-type: none"> > เบญจศีล ◆ ทำความดี <ul style="list-style-type: none"> > เบญจธรรม > สติ-สัมปชัญญะ > สังคหวัตถุ ๔ > ขรवासธรรม ๔ > อัถละ ๓ (อัถตตละ, ปรีตละ, อุขตตละ) > กตัญญูกตเวทิต่อชุมชน, สิ่งแวดล้อม > มงคล ๓๘ <ul style="list-style-type: none"> - รู้จักให้ - พุดไพเราะ - อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ◆ ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) 	<p>พระรัตนตรัย</p> <ul style="list-style-type: none"> > ศรัทธา ๔ <ul style="list-style-type: none"> ◆ พระพุทธ <ul style="list-style-type: none"> > พุทธคุณ ๓ ◆ พระธรรม <ul style="list-style-type: none"> > หลักกรรม ◆ พระสงฆ์ <ul style="list-style-type: none"> > ไตรสิกขา <ul style="list-style-type: none"> > ศีล สมာธิ ปัญญา <p>โอวาท ๓</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ ไม่ทำชั่ว <ul style="list-style-type: none"> > เบญจศีล > ทุจจริต ๓ ◆ ทำความดี <ul style="list-style-type: none"> > เบญจธรรม > สุจริต ๓ > พรหมวิหาร ๔ > กตัญญูกตเวทิต่อประเทศชาติ > มงคล ๓๘ <ul style="list-style-type: none"> - เคารพ 	<p>พระรัตนตรัย</p> <ul style="list-style-type: none"> > ศรัทธา ๔ <ul style="list-style-type: none"> ◆ พระพุทธ <ul style="list-style-type: none"> > พุทธจริยา ๓ ◆ พระธรรม <ul style="list-style-type: none"> > อริยสัจ ๔ > หลักกรรม ◆ พระสงฆ์ <ul style="list-style-type: none"> > ไตรสิกขา <ul style="list-style-type: none"> > ศีล สมาธิ ปัญญา <p>โอวาท ๓</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ ไม่ทำชั่ว <ul style="list-style-type: none"> > เบญจศีล > อบายมุข ๔ ◆ ทำความดี <ul style="list-style-type: none"> > เบญจธรรม > บุญกิริยาวัตถุ ๓ > อคติ ๔ > อิทธิบาท ๔ > กตัญญูกตเวทิต่อพระพุทธศาสนา 	<p>พระรัตนตรัย</p> <ul style="list-style-type: none"> > ศรัทธา ๔ <ul style="list-style-type: none"> ◆ พระพุทธ <ul style="list-style-type: none"> > พุทธกิจ ๕ ◆ พระธรรม <ul style="list-style-type: none"> > อริยสัจ ๔ > หลักกรรม ◆ พระสงฆ์ <ul style="list-style-type: none"> > ไตรสิกขา <ul style="list-style-type: none"> > ศีล สมาธิ ปัญญา <p>โอวาท ๓</p> <ul style="list-style-type: none"> ◆ ไม่ทำชั่ว <ul style="list-style-type: none"> > เบญจศีล > อบายมุข ๖ > อกุศลมูล ๓ ◆ ทำความดี <ul style="list-style-type: none"> > เบญจธรรม > กุศลมูล ๓ > พละ ๔ > การะ ๖ > กตัญญูกตเวทิต่อพระมหากษัตริย์

หัวข้อเรื่อง	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
				<ul style="list-style-type: none"> ➢ ถ่อมตน ➢ ทำความดีให้พร้อมไว้ก่อน ◆ ทำจิตใจบริสุทธิ์ (บริหารจัดการและเจริญปัญญา) 	<ul style="list-style-type: none"> ➢ มงคล ๓๘ - ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน - การงานไม่อาภูล - อุตุน ◆ ทำจิตใจบริสุทธิ์ (บริหารจัดการและเจริญปัญญา) 	<ul style="list-style-type: none"> ➢ มงคล ๓๘ - มีวินัย - การงานไม่มีโทษ - ไม่ประมาทในธรรม ◆ ทำจิตใจบริสุทธิ์ (บริหารจัดการและเจริญปัญญา)
- พุทธศาสนสุภาษิต	<ul style="list-style-type: none"> ◆ อดดา ทิ อดคโณ นาโถคนแลเป็นที่พึ่งของตน ◆ มาดา มิตต์ สก ขรมารดาเป็นมิตรในเรือนของตน 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ นิमितฺติ สาธูรปานํ กตญญูกตเวทิตา ความกตัญญูกตเวทิตี เป็นเครื่องหมายของคนดี ◆ พรหมาคี มาดาปิตโรมารดาบิดา เป็นพรหมของบุตร 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ทพมาโน ปิโย โหติ ผู้ให้ยอมเป็นที่รัก ◆ โมกโข กลยาณิชา สาธูเปล่งวาจาไพเราะ ให้สำเร็จประโยชน์ 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ สุขา สงฆสฺส สามกฺกิตี ความพร้อมเรียงของหมู่ ให้เกิดสุข ◆ โลโกปคตมกิกกา เมตตาคเมตตธรรม คำจูนโลก 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ วิริเยน ทุกขมจเจติ คนจะล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร ◆ ปญญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต ปัญญาคือแสงสว่างในโลก 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ สจฺเจน กิตฺติ ปปฺโปติ คนจะได้เกียรติ ด้วยสัจจะ ◆ ยถาวาที ตลาการี พุคฺชนโร ทำเช่นนั้น
- พระไตรปิฎก	◆ แนะนำพระไตรปิฎก	◆ แนะนำพระไตรปิฎก	◆ แนะนำพระไตรปิฎก	◆ ความหมายของพระไตรปิฎก	◆ การแบ่งพระไตรปิฎกเป็น ๓ ปิฎก คือพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม	◆ ลักษณะเฉพาะและความสำคัญของพระไตรปิฎก
- เรื่องนำรู้จักพระไตรปิฎก	◆ พระสารีบุตรโปรดมารดา	◆ วิถีปฏิบัติเมื่อถูกว่าร้าย	◆ รักสนุกจะทุกขลดันต์	◆ พระโมคคัลลานะ เรียนวิชาแก่งวง	◆ อสรพิษร้าย ๔ ตัว	◆ หากนึกคิดถ้อยยอมพินาศ
- สัพพัญญูพระพุทธรูป	◆ พระภิกษุ-สมณะ-พรหมณ์-ฤาษี	◆ ผู้วิเศษ - พระอริยะ	◆ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า - พระปัจเจกพุทธะ - พระอนุพุทธะ	◆ อุเบกขา-อัญญาอุเบกขา	◆ สันโดย (ในสิ่งเสพเสวย)- ไมสันโดย (ในกุศลธรรม)	◆ ดัณหา - ฉันทะ
๓. ประวัติพุทธสาวกพุทธสาวิก	◆ สามเณรบ้นชาติ	◆ สามเณรราหุล	◆ สามเณรสังกัจจายะ	◆ พระอรุเวลกัสสะปะ	◆ พระโสณโกปิวิสะ	◆ พระราเช
- ชาดก	◆ วัฒนูปถชาดก ◆ สุวณฺณสามชาดก	◆ วรณชาดก ◆ วานรินทชาดก	◆ อารามทุสสกชาดก ◆ มหาวาณิชาดก	◆ กุฎิทุสสกชาดก ◆ มหาอุกกุสชาดก	◆ จูฬเสฏฐิชาดก ◆ วัฒนโรหชาดก	◆ ที่มีติโกสลาชาก ◆ สัพพาทฐิชาดก
๔. หน้าที่ชาวพุทธ	<ul style="list-style-type: none"> ◆ รู้โอนิสงส์การสวดมนต์ ◆ การช่วยเหลือบารุภักษาวัด ◆ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ การปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อพระรัตนตรัย ◆ การทำบุญให้ทาน ◆ การรู้จักสนทนาและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ◆ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ การไหว้พระ สวดมนต์ ◆ การไปวัด ประโยชน์ของวัด ◆ การศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ◆ การแต่งกายที่เหมาะสมและการสวมแว่นแว้ง ◆ การถวายสิ่งของที่เหมาะสมแก่พระภิกษุ ◆ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ รู้โอนิสงส์ของการสวดมนต์ ◆ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวัด ◆ การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่วัด ◆ การเรียนธรรมศึกษา ◆ กิจกรรมพระพุทธรูปศาสนา ๑ วันในโรงเรียน ◆ การเข้าค่ายพุทธบุตรและการเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและนำสู่การปฏิบัติ ◆ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ การจัดพิธีกรรมที่เรียบง่ายประหยัด มีประโยชน์และถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ◆ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนสถาน ◆ การสร้างความสำนึกในประโยชน์และคุณค่าของการรักษาศีล ◆ การเข้าค่ายพุทธบุตร ◆ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสถานที่ต่างๆ ภายในวัด เช่น เขตพุทธาวาส สังฆาวาส และการปฏิบัติตนที่เหมาะสม ◆ การเข้าร่วมการบรรพชาในพระพุทธศาสนา ◆ การเข้าค่ายพุทธบุตร ◆ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

หัวข้อเรื่อง	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
- มรรยาทชาวพุทธ และการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ	ฝึกปฏิบัติ <ul style="list-style-type: none"> ◆ การพนมมือ ◆ การไหว้ ◆ การกราบ ◆ การนั่ง ◆ การลุกขึ้นยืนรับ ◆ มรรยาทในการสนทนา ◆ มรรยาทในการปฏิบัติตน 	ฝึกปฏิบัติ <ul style="list-style-type: none"> ◆ การพนมมือ ◆ การไหว้ ◆ การกราบ ◆ การนั่ง ◆ การยืน การเดิน ◆ การสำรวมระวัง ◆ การปฏิบัติตนเมื่ออยู่ในวัด และพุทธสถาน ◆ การร่วมพิธีกรรมเบื้องต้น 	ฝึกปฏิบัติ <ul style="list-style-type: none"> ◆ การไหว้ ◆ การกราบ ◆ การต้อนรับ ◆ การรับ-ส่ง สิ่งของแก่พระภิกษุ 	◆ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุ <ul style="list-style-type: none"> ◆ การยืน การเดิน และการนั่งที่เหมาะสมในโอกาสต่างๆ 	◆ การชวนช่วยและการมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา <ul style="list-style-type: none"> ◆ การปฏิบัติตนขณะประกอบพิธีกรรม ◆ การไหว้พระรัตนตรัย บิณฑบาต ครูอาจารย์ ผู้ที่เคารพนับถือ และบุคคลตามฐานะ ◆ การกราบพระรัตนตรัย กราบบุคคลตามฐานะ และการกราบศพ 	◆ การถวายของแก่พระภิกษุ <ul style="list-style-type: none"> ◆ การปฏิบัติตนในขณะฟังธรรม ◆ การปฏิบัติตนตามแนวทางของพุทธศาสนิกชน เพื่อประโยชน์ต่อศาสนา
- ชาวพุทธตัวอย่าง	◆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช <ul style="list-style-type: none"> ◆ เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (หนูพร้อม) 	◆ สมเด็จพระญาณสังวร (ศุข ภาณีเถื่อน) <ul style="list-style-type: none"> ◆ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) 	◆ สมเด็จพระพุทธปาปิตุสงฺโฆ (โต พุทฺธมฺหฺริสฺสี) <ul style="list-style-type: none"> ◆ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช 	◆ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก <ul style="list-style-type: none"> ◆ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี 	◆ สมเด็จพระสังฆราช (สา) <ul style="list-style-type: none"> ◆ อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ 	◆ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช <ul style="list-style-type: none"> ◆ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
๕. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา	◆ ฟึกสวดมนต์และแผ่เมตตา <ul style="list-style-type: none"> ◆ รู้ความหมายและประโยชน์ของสติ ◆ ฟังเพลงและร้องเพลงอย่างมีสติ ◆ เล่นและทำงานอย่างมีสติ ◆ ฟึกให้มีสติในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน 	◆ ฟึกสวดมนต์ไหว้พระและแผ่เมตตา <ul style="list-style-type: none"> ◆ รู้ความหมายและประโยชน์ของสติและสมาธิ ◆ ฟึกสมาธิเบื้องต้น ◆ ฟึกสติเบื้องต้นด้วยกิจกรรมการเคลื่อนไหวอย่างมีสติ ◆ ฟึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน 	◆ ฟึกสวดมนต์ไหว้พระ สรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและแผ่เมตตา <ul style="list-style-type: none"> ◆ รู้ความหมายและประโยชน์ของสติสัมปชัญญะ ◆ รู้ประโยชน์ของการฝึกสติ ◆ ฟึกสมาธิเบื้องต้นด้วยการนั่งลมหายใจ ◆ ฟึกการยืน การเดิน การนั่ง และการนอน อย่างมีสติ ◆ ฟึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน 	◆ สวดมนต์ไหว้พระ สรรเสริญคุณพระรัตนตรัย และแผ่เมตตา <ul style="list-style-type: none"> ◆ รู้ความหมายของสติสัมปชัญญะ สมาธิ และปัญญา ◆ วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ◆ ฟึกการยืน เดิน นั่ง และนอนอย่างมีสติ ◆ ฟึกการกำหนดรู้ความรู้สึก เมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสสิ่งที่มากระทบใจ รับรู้ธรรมารมณ์ ◆ ฟึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน 	◆ สวดมนต์ไหว้พระ สรรเสริญคุณพระรัตนตรัย และแผ่เมตตา <ul style="list-style-type: none"> ◆ รู้ความหมายของสติสัมปชัญญะ สมาธิ และปัญญา ◆ วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ◆ ฟึกการยืน เดิน นั่ง และนอนอย่างมีสติ ◆ ฟึกการกำหนดรู้ความรู้สึก เมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสสิ่งที่มากระทบใจ รับรู้ธรรมารมณ์ ◆ ฟึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน 	◆ สวดมนต์ไหว้พระ สรรเสริญคุณพระรัตนตรัย และแผ่เมตตา <ul style="list-style-type: none"> ◆ รู้ความหมายของสติสัมปชัญญะ สมาธิ และปัญญา ◆ วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ◆ ฟึกการยืน เดิน นั่ง และนอนอย่างมีสติ ◆ ฟึกการกำหนดรู้ความรู้สึก เมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสสิ่งที่มากระทบใจ รับรู้ธรรมารมณ์ ◆ ฟึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน

หัวข้อเรื่อง	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
๖. วันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนา	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ประวัติเบื้องต้น การเข้าร่วมกิจกรรม <ul style="list-style-type: none"> > วันมาฆบูชา > วันวิสาขบูชา > วันอัฐจุมิบูชา > วันอาสาฬหบูชา 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ประวัติ การเข้าร่วมกิจกรรมและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง <ul style="list-style-type: none"> > วันมาฆบูชา > วันวิสาขบูชา > วันอัฐจุมิบูชา > วันอาสาฬหบูชา 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ความสำคัญและหลักปฏิบัติ <ul style="list-style-type: none"> > วันมาฆบูชา > วันวิสาขบูชา > วันอัฐจุมิบูชา > วันอาสาฬหบูชา 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ วิธีปฏิบัติตน และการเข้าร่วมกิจกรรม <ul style="list-style-type: none"> > วันมาฆบูชา > วันวิสาขบูชา > วันอัฐจุมิบูชา > วันอาสาฬหบูชา > วันธรรมสวนะ 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ สรุปรวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ◆ ความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์ การเข้าร่วมกิจกรรม หลักปฏิบัติ <ul style="list-style-type: none"> > วันมาฆบูชา > วันวิสาขบูชา > วันอัฐจุมิบูชา > วันอาสาฬหบูชา > วันธรรมสวนะ 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ สรุปรวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ◆ ความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์ การเข้าร่วมกิจกรรม หลักปฏิบัติ <ul style="list-style-type: none"> > วันมาฆบูชา > วันวิสาขบูชา > วันอัฐจุมิบูชา > วันอาสาฬหบูชา > วันธรรมสวนะ
- ศาสนพิธี	<ul style="list-style-type: none"> ◆ การบูชาพระรัตนตรัย ◆ การปฏิบัติตนต่อศาสนวัตถุ ศาสนสถาน 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ระเบียบพิธีการบูชาพระรัตนตรัย ◆ การทำบุญตักบาตร ◆ การปฏิบัติตนต่อศาสนวัตถุ ศาสนสถาน 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ การอาราธนาศีล ◆ การสมาทานศีล ◆ การจัดโต๊ะหมู่บูชา ◆ เครื่องประกอบโต๊ะหมู่บูชา 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ การอาราธนาศีล ◆ การอาราธนาธรรม ◆ การอาราธนาพระปริตร ◆ ระเบียบพิธีและการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ เครื่องสังฆทาน ◆ พิธีถวายสังฆทาน ◆ ระเบียบวิธีในการทำบุญงานมงคล 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ทบพวนการอาราธนาศีล อาราธนาธรรม และอาราธนาพระปริตร ◆ พิธีทอดผ้าป่า ◆ พิธีทอดกฐิน ◆ ระเบียบพิธีในการทำบุญงานอวมงคล

รายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษา

หัวข้อเรื่อง	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖
๑. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	<ul style="list-style-type: none"> ■ การสังคายนา ■ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย ■ ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในฐานะเป็น <ul style="list-style-type: none"> > ศาสนาประจำชาติ > สถาบันหลักของสังคมไทย > สภาพแวดล้อมที่กว้างขวาง และครอบคลุมสังคมไทย 	<ul style="list-style-type: none"> ■ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศเพื่อนบ้าน และการนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศเพื่อนบ้านในปัจจุบัน ■ ความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน ■ ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในฐานะเป็น <ul style="list-style-type: none"> > รากฐานของวัฒนธรรม > เอกลักษณ์และมรดกของชาติ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศต่างๆ ทั่วโลก และการนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศเหล่านั้นในปัจจุบัน ■ ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมและความสงบสุขให้แก่โลก 	<ul style="list-style-type: none"> ■ พระพุทธศาสนามีทฤษฎีและวิธีการที่เป็นสากล และมีข้อปฏิบัติที่ชัดเจน สบายกลาง ■ พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง ■ วิเคราะห์สังคมชมพูทวีป และคติความเชื่อทางศาสนาสมัยก่อนพระพุทธเจ้า 	<ul style="list-style-type: none"> ■ ลักษณะประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา ■ หลักการของพระพุทธศาสนากับหลักวิทยาศาสตร์ ■ พระพุทธศาสนาเน้นการฝึกหัดอบรมตน การพึ่งตนเอง และการมุ่งอิสรภาพ ■ การติดตามนัยแห่งพระพุทธศาสนาและการคิดแบบวิทยาศาสตร์ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งการศึกษา ■ พระพุทธศาสนาเน้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยและวิธีการแก้ปัญหา ■ พระพุทธศาสนาฝึกคนไม่ให้ประมาท ■ พระพุทธศาสนามุ่งประโยชน์สุขและสันติภาพแก่บุคคล สังคม และโลก ■ พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาแบบยั่งยืน
- พุทธประวัติ	<ul style="list-style-type: none"> ■ สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ <ul style="list-style-type: none"> > ประสูติ > เสด็จ ๔ > การแสวงหาความรู้ > การบำเพ็ญทุกรกิริยา 	<ul style="list-style-type: none"> ■ สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ <ul style="list-style-type: none"> > การผจญมาร > การตรัสรู้ > การสั่งสอน 	<ul style="list-style-type: none"> ■ ศึกษาพุทธประวัติจากพระพุทธรูปปางต่างๆ เช่น <ul style="list-style-type: none"> > ปางมารวิชัย > ปางปฐมเทศนา > ปางลีลา > ปางประจำวันเกิด ■ สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ <ul style="list-style-type: none"> > ปฐมเทศนา > โอวาทปาฎิมงคล 	<ul style="list-style-type: none"> ■ สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติด้านวิธีการสอน และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวพุทธจริยา 	<ul style="list-style-type: none"> ■ สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติด้านการบริหาร และการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา <ul style="list-style-type: none"> > วิเคราะห์พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นมนุษย์ผู้ฝึกคนได้อย่างสูงสุด 	
๒. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	<p>พระรัตนตรัย</p> <ul style="list-style-type: none"> > พุทธคุณ ๕ <p>อริยสัจ ๔</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) > ชั้น ๕ <li style="padding-left: 40px;">- ชาตุ ๔ ■ สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) > หลักกรรม 	<p>พระรัตนตรัย</p> <ul style="list-style-type: none"> > ธรรมคุณ ๖ <p>อริยสัจ ๔</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) > ชั้น ๕ <li style="padding-left: 40px;">- อายตนะ ■ สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) > หลักกรรม 	<p>พระรัตนตรัย</p> <ul style="list-style-type: none"> > สังฆคุณ ๕ <p>อริยสัจ ๔</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) > ชั้น ๕ <li style="padding-left: 40px;">- ไตรลักษณ์ ■ สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) > หลักกรรม 	<p>พระรัตนตรัย</p> <ul style="list-style-type: none"> > วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของพุทธะ <p>อริยสัจ ๔</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) > ชั้น ๕ <li style="padding-left: 40px;">- นามรูป ■ สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) > หลักกรรม 	<p>พระรัตนตรัย</p> <ul style="list-style-type: none"> > วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของธรรมะ <p>อริยสัจ ๔</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) > ชั้น ๕ <li style="padding-left: 40px;">- โลกธรรม ๘ ■ สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) > กรรมนิยาม 	<p>พระรัตนตรัย</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของสังฆะ <p>อริยสัจ ๔</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) > ชั้น ๕ <li style="padding-left: 40px;">- จิต, เจตสิก ■ สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) > กรรมนิยาม

หัวข้อเรื่อง	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖
	<ul style="list-style-type: none"> - ความหมาย และคุณค่า > อบายมุข ๖ ■ นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลु) > สุข ๒ (กายิก, เจตสิก) > คิหิสุข ■ มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) > ไตรสิกขา > กรรมฐาน ๒ > ปธาน ๔ > โภคส ๓ > มงคล ๓๘ <ul style="list-style-type: none"> - ไม่คบคนพาล - คบบัณฑิต - บุษาคู่ควรบูชา 	<ul style="list-style-type: none"> - สมบัติ ๔, วิบัติ ๔ > อกุศลกรรมบถ ๑๐ > อบายมุข ๖ ■ นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลु) > สุข ๒ (สามิส, นiramิส) ■ มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) ■ บุปพนิมิตของมัจฉิมมาปฏิบัติ > ครุณธรรม ๖ > กุลจักริฐิติธรรม ๔ > อกุศลกรรมบถ ๑๐ > สติปฏิฐาน ๔ > มงคล ๓๘ <ul style="list-style-type: none"> - ประพฤติธรรม - เว้นจากความชั่ว - เว้นจากการดื่มน้ำเมา 	<ul style="list-style-type: none"> - วัฏฏะ ๓ > ปัญจธรรม ๓ (คันทา, มานะ, ทิฎฐิ) ■ นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) > อัคถะ ๓ ■ มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) ■ มรรคมืองค์ ๘ > ปัญญา ๓ > สัมปยุตธรรม ๗ > บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ > อุบาสกธรรม ๗ > มงคล ๓๘ <ul style="list-style-type: none"> - มีศัลปวิทยา - พบสมณะ - พังชธรรมตามกาล - สันทนาธรรมตามกาล 	<ul style="list-style-type: none"> - นิยาม ๕ > วิตก ๓ ■ นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) > กาวานา ๔ ■ มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) ■ พระสัทธรรม ๓ > ปัญญาวุฒิธรรม ๔ > พละ ๕ > อุบาสกธรรม ๕ > มงคล ๓๘ <ul style="list-style-type: none"> - สงเคราะห์บุตร - สงเคราะห์ภรรยา - สันโดษ 	<ul style="list-style-type: none"> - กรรม ๑๒ > มิจฉาวณิชาชา ๕ ■ นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) > วิมุตติ ๕ ■ มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) ■ อปริหานิยธรรม ๗ > ปาปณิกธรรม ๓ > ทิฎฐธัมมิกถาคตสังวัตตนิกธรรม ๔ > โภคอาทิยะ ๕ > อริยวัจพินิ ๕ > มงคล ๓๘ <ul style="list-style-type: none"> - ถูกโลกธรรมจิตไม่หวั่นไหว - จิตไม่เศร้าโศก - จิตไม่มัวหมอง - จิตเกษม 	<ul style="list-style-type: none"> - ปฏิจจนูปบาท > นิวรรณ์ ๕ > อุปาทาน ๔ ■ นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) > นิพพาน ■ มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) ■ อธิปไตย ๓ > สารณียธรรม ๖ > ทศพิธราชธรรม ๑๐ > วิปัสสนาญาณ ๕ > มงคล ๓๘ <ul style="list-style-type: none"> - ความเพียรเพกเกส - ประพฤติพรหมจรรย์ - เห็นอริยสัจ - บรรลุนิพพาน
- พุทธศาสนสุภาษิต	<ul style="list-style-type: none"> ■ ยี่ เว เสวติ ตาทิโส คบคนเช่นใด เป็นคนเช่นนั้น ■ อุดตนา โจทยุดตานัง จงเตือนตนด้วยตน ■ นิสมม กรณัง เสยโย ใคร่ครวญก่อนทำจึงดี ■ ทูราวาสา ชรา ทุกขา เรือนที่ครองไม่ดี นำทุกข์มาให้ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ กมนุนา วุตตติ โลโก สัตว์โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม ■ กลุยาณการี กลุยาณัง ปาปการี จ ปาปัก ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ■ สุขโข ปุณณสุส อจฺจโย การสั่งสมบุญนำสุขมาให้ ■ ปุชโก ลกเต ปุชัง วนุทโก ปฏิวานุหนัง ผู้บูชาเขาย่อมได้รับการบูชาตอบ ผู้ไหว้เขาย่อมได้รับการไหว้ตอบ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ อุดตา หเว ชิตัง เสยโย ขณะคนนั้นแลดีกว่า ■ ธมฺมจารี สุขัง เสติ ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข ■ ปมาโท มจฺจุโน ปทัง ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ■ สุสสุตัง ลกเต ปฺลณัง ผู้ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา 	<ul style="list-style-type: none"> ■ จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวทัง จิตที่ฝึกดีแล้ว นำสุขมาให้ ■ น อจฺจวาจํ ปญฺชิตา ทสฺสยฺหิตํ บัณฑิตย่อมไม่แสดงอาการขื่นๆ ลงๆ ■ นคติ โลก อณินฺทิตโต คนที่ไม่ถูกนิทาน ไม่มีในโลก ■ โกธัง ชฺมวตา สุขัง เสติ นำความโกรธได้ย่อมอยู่เป็นสุข 	<ul style="list-style-type: none"> ■ ปฏิรูปการี ทูราวา อญฺจตา วินุทเต ธนํ คนขยันเอาการเองงาน กระทำเหมาะสม ย่อมหาทรัพย์ได้ ■ วายเมเลว ปุริโส ยาว อคฺคฺคฺส นิปฺปทา เกิดเป็นคนควรจะพยายามจนกว่าจะประสบความสำเร็จ ■ สนฺตฺตฺตฺจึ ปรมัง ธนํ ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง ■ อธิทานัง ทุกฺขัง โลก การเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลก 	<ul style="list-style-type: none"> ■ ราชา มุขํ มนุสฺसानํ พระราชาเป็นประมุขของประชาชน ■ สติ โลกฺสมิ ชาโคริ สติเป็นเครื่องตั้งในโลก ■ นคติ สฺนฺติปริ สุขัง สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี ■ นิพพานัง ปรมัง สุขัง นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง
- พระไตรปิฎก	<ul style="list-style-type: none"> ■ โครงสร้าง ชื่อคัมภีร์ และสาระสังเขปของพระวินยปิฎก 	<ul style="list-style-type: none"> ■ โครงสร้าง ชื่อคัมภีร์และสาระสังเขปของพระสุตตันตปิฎก 	<ul style="list-style-type: none"> ■ โครงสร้าง ชื่อคัมภีร์ และสาระสังเขปของพระอภิธรรมปิฎก 	<ul style="list-style-type: none"> ■ วิธีการศึกษาและค้นคว้าพระไตรปิฎก และคัมภีร์รองอื่นๆ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ วิเคราะห์การสังคายนาและการเผยแผ่พระไตรปิฎก 	<ul style="list-style-type: none"> ■ วิเคราะห์ความสำคัญและคุณค่าของพระไตรปิฎก

หัวข้อเรื่อง	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖
- เรื่องนํารูจากพระไตรปิฎก	■ อภินิหารปัจเจกชน ๕ (ธรรมที่ควรพิจารณาเนื่องๆ ๕ อย่าง)	■ จุฬกัมมวิภังคสูตร	■ พุทธปณิธาน ๔ ในมหาปริณิพพานสูตร	■ การครองตนเป็นพลเมืองที่ดี	■ คนครองเรือนที่ร้ายและที่ดี ๑๐ ประเภท	■ มหาสารโถมสูตร
- ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่ควรทราบ	■ ปริยัติ-ปฏิบัติ-ปฏิเวธ	■ ฉาน-ญาณ	■ อัลดดา - อนัดดา	■ กพ - ภูมิ	■ โทธิรบักขิยธรรม ■ วาสนา - บารมี	■ ฉานสมาบัติ - ผลสมาบัติ-นิโรธสมาบัติ ■ สัมมัตตะ - มิจจิตตะ
๑. ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา	■ พระมหากัสสปะ ■ พระอุบาลี ■ อนาถบิณฑิกะ ■ นางวิสาขา	■ พระสารีบุตร ■ พระโมคคัลลานะ ■ นางชุชชุตตรา ■ พระเจ้าพิมพิสาร	■ พระอัญญาโกณฑัญญะ ■ พระมหาปชาบดีเถรี ■ พระเขมาเถรี ■ พระเจ้าแสนทิโกศล	■ พระอัสสชิ ■ พระกัสาโคตมีเถรี ■ พระนางมัลลิกา ■ หมอชิวก โทมมารัจ	■ พระอนุรุทธะ ■ พระองคุลิมาล ■ พระธัมมทินนาเถรี ■ จิตตคหบดี	■ พระอานนท์ ■ พระปฎาจาราเถรี ■ จุฬสุกัททา ■ สุนนมาลาการ
- ชาดก	■ อัมพชาดก ■ ดิดตริชาดก	■ มิตตวินทุกชาดก ■ ราโชวาทชาดก	■ นันทิวาสชาดก ■ สุวณณหงส์ชาดก	■ เวสสันดรชาดก	■ มโหสถชาดก	■ มหายนชาดก
๔. หน้าที่ชาวพุทธ	■ การเรียนรู้วิถีชีวิตของพระภิกษุ ที่ต้องศึกษาค้นถุระ และวิปัสสนาธุระ ■ การปฏิบัติตัวอย่างเหมาะสมด้านกาย วาจา และใจ ■ การเป็นเพื่อนที่ดี ตามหลักทิสเบื้องต้น ในทิส ๖ ■ มิตรแท้-มิตรเทียม ■ การเข้าค่ายพุทธบุตร ■ การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ■ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	■ การเข้าใจบทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น การแสดงธรรม ปาฐกถาธรรม การประพฤติตนให้เป็นแบบอย่าง ■ การฝึกบทบาทของตนเองในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น การบรรยายธรรม การจัดนิทรรศการ ■ การเข้าค่ายพุทธบุตร ■ การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ■ การเป็นลูกที่ดี ตามหลักทิสเบื้องต้น ในทิส ๖ ■ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	■ การเรียนรู้ถึงหน้าที่ของพระภิกษุ ในการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย และจริยวัตรอย่างเหมาะสม ■ การปลูกจิตสำนึกในด้าน การบำรุงรักษาวัดและพุทธสถานให้เกิดประโยชน์ ■ การปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามพุทธปณิธาน ๔ ในมหาปริณิพพานสูตร ■ การศึกษาเรียนรู้เรื่ององค์ประกอบของพระพุทธศาสนา นำไปปฏิบัติและเผยแผ่ตามโอกาส ■ การศึกษาการรวมตัวขององค์กรชาวพุทธ ■ การเป็นศิษย์ที่ดี ตามหลักทิสเบื้องต้น ในทิส ๖ ■ การเข้าค่ายพุทธบุตร ■ การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ■ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	■ การเข้าใจในกิจของพระภิกษุ เช่น การศึกษา การปฏิบัติธรรม และการเป็นนักบวชที่ดี ■ การศึกษาเรื่องคุณสมบัติของทายกและปฏิคาหก ■ การรักษาศีล ๘ ■ การเข้าร่วมกิจกรรมและเป็นสมาชิกขององค์กรชาวพุทธ ■ การเป็นชาวพุทธที่ดี ตามหลักทิสเบื้องต้น ในทิส ๖ ■ การเข้าค่ายพุทธธรรม ■ การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ■ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	■ การบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ■ ประโยชน์ของการบรรพชาอุปสมบท ■ การบวชเป็นแม่ชี ธรรมจาริณี หรือเนกขัมมณารี ■ การศึกษาพุทธศาสนาวินยัยติศ และธรรมศึกษา ■ การปลูกจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในสังคมพุทธ ■ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมในฐานะผู้ปกครองและผู้อยู่ในปกครอง ตามหลักทิสเบื้องต้น ในทิส ๖ ■ การเข้าค่ายพุทธธรรม ■ เข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ■ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	■ วิเคราะห์หน้าที่และบทบาทของพระภิกษุในฐานะพระนักเทศก์ พระธรรมทูต พระธรรมจาริก พระวิทยากร พระวิปัสสนาจารย์ และพระนักพัฒนา ■ วิเคราะห์หน้าที่และบทบาทของอุบาสกอุบาสิกาที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน ■ วิเคราะห์เกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาของพุทธบริษัทในสังคมไทย ■ การปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ตามหลักทิสเบื้องต้น ในทิส ๖ ■ การเข้าค่ายพุทธธรรม ■ เข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ■ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

หัวข้อเรื่อง	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖
- มรณาทาพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ	<ul style="list-style-type: none"> ■ การไปวัด ■ การแต่งกาย การนำเด็กไปวัด การปฏิบัติตนในเขตวัด ■ การเข้าพบพระภิกษุ ■ การแสดงความเคารพ การประนมมือ การไหว้ การกราบ การเคารพพระรัตนตรัย การฟังเจริญพระพุทธมนต์ การฟังสวดพระอภิธรรม การฟังพระธรรมเทศนา 	<ul style="list-style-type: none"> ■ การต้อนรับ (ปฏิสันถาร) ■ มรรยาทของผู้เป็นแขก ■ ฝึกปฏิบัติระเบียบพิธีปฏิบัติต่อพระภิกษุ การ ยืน การให้ที่นั่ง การเดินสวน การสนทนา การรับสิ่งของ ■ การแต่งกายไปวัด การแต่งกายไปงานมงคล งานอวมงคล 	<ul style="list-style-type: none"> ■ การปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ในงานศาสนพิธีที่บ้าน การจัดเตรียมสถานที่ การสนทนา การแต่งกาย มรณาทาการพูด การใช้คำพูดกับพระภิกษุ ตามฐานะ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ การปฏิบัติตนต่อพระภิกษุทางกาย วาจา และใจ ที่ประกอบด้วยเมตตา ■ การปฏิสันถารที่เหมาะสมต่อพระภิกษุ ในโอกาสต่าง ๆ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ การแสดงความเคารพตามหลักพระพุทธศาสนา ต่อพระรัตนตรัย ปุชณียสถาน ปุชณียวัตถุ และ ปุชณียบุคคล ■ การปฏิสันถารตามหลักปฏิสันถาร ๒ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และโลก ■ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ
- ชาวพุทธตัวอย่าง	<ul style="list-style-type: none"> ■ พระเจ้าอโศกมหาราช ■ พระโศภะ และพระอุตตระ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ พระมหาธรรมราชาลิไท ■ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส 	<ul style="list-style-type: none"> ■ ม.จ.หญิงพูนพิสมัย ศักตกุล ■ ศาสตราจารย์สัญญาธรรมศักดิ์ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ พระนาคเสน - พระยามิลินท์ ■ สมเด็จพระวันรัต (สง เหมจารี) ■ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ■ สุชีพ ปุญญานุภาพ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ■ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ■ พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ■ ดร.เอ็มเบดการ์ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ■ พระไพริยนต์นเร (ชา สุภทฺโท) ■ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ■ อนาคริก ธรรมपालะ
๕. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา	<ul style="list-style-type: none"> ■ สวดมนต์แปล และแผ่เมตตา ■ รู้และเข้าใจวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ■ ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน เน้นอานาปานสติ ■ นำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน ■ พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี คือ วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียมและวิธีคิดแบบคุณค่า-โทษ และทางออก 	<ul style="list-style-type: none"> ■ สวดมนต์แปล และแผ่เมตตา ■ รู้และเข้าใจวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ■ ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน เน้นอานาปานสติ ■ นำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน ■ พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี คือ วิธีคิดแบบขยายปลุกเร้าคุณธรรม และวิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ สวดมนต์แปล และแผ่เมตตา ■ รู้และเข้าใจวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ■ ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน เน้นอานาปานสติ ■ นำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน ■ พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี คือ วิธีคิดแบบอริยสัจ และวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย 	<ul style="list-style-type: none"> ■ สวดมนต์แปล และแผ่เมตตา ■ รู้และเข้าใจวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ■ ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน ■ นำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ คุณภาพชีวิต และสังคม ■ พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี คือ วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์และวิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน 	<ul style="list-style-type: none"> ■ สวดมนต์แปล และแผ่เมตตา ■ รู้และเข้าใจวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ■ ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน ■ นำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ คุณภาพชีวิต และสังคม ■ พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี คือ วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบและวิธีคิดแบบวิภาษวาท 	<ul style="list-style-type: none"> ■ สวดมนต์แปล และแผ่เมตตา ■ รู้และเข้าใจวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ■ ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน ■ นำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ คุณภาพชีวิต และสังคม ■ พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สรุพทั้ง ๑๐ วิธี

หัวข้อเรื่อง	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖
๖. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	<ul style="list-style-type: none"> ระเบียบพิธี พิธีเวียนเทียน การปฏิบัติตนในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐจุมิบูชา วันอาสาฬหบูชา วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ <ul style="list-style-type: none"> ▶ ประวัต และความสำคัญของวันธรรมสวนะ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหณะ 	<ul style="list-style-type: none"> หลักธรรมเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐจุมิบูชา วันอาสาฬหบูชา วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ <ul style="list-style-type: none"> ▶ ระเบียบพิธีและการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหณะ วันธรรมสวนะ 	<ul style="list-style-type: none"> ประวัตวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย วันวิสาขบูชา (วันสำคัญสากล) วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ <ul style="list-style-type: none"> ▶ หลักปฏิบัติตน การฟังพระธรรมเทศนา การแต่งกายในการประกอบศาสนพิธีที่วัด การงดเว้นอบายมุข การประพฤติวิริติ ในวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ 	<ul style="list-style-type: none"> ศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ <ul style="list-style-type: none"> ▶ ศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ 	<ul style="list-style-type: none"> ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ <ul style="list-style-type: none"> ▶ ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรม คติธรรม ที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ 	<ul style="list-style-type: none"> ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมอภิปรายผล ที่เกี่ยวเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ <ul style="list-style-type: none"> ▶ ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรม คติธรรม อภิปรายผล ที่เกี่ยวเนื่องในวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ
- ศาสนพิธี	<ul style="list-style-type: none"> การจัดโต๊ะหมู่บูชา แบบหมู่ ๔ หมู่ ๕ หมู่ ๗ และหมู่ ๙ การจัดรูปเทียน การจัดเครื่องประกอบโต๊ะหมู่บูชา คำอาราธนาต่างๆ 	<ul style="list-style-type: none"> การทำบุญตักบาตร การถวายภัตตาหารสิ่งของที่ดีควรถวายและสิ่งของต้องห้ามสำหรับพระภิกษุ การถวายสังฆทาน เครื่องสังฆทาน การถวายผ้าอาบน้ำฝน การจัดเครื่องไทยธรรมเครื่องไทยธรรม การกรวดน้ำ การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า 	<ul style="list-style-type: none"> พิธีทำบุญ งานมงคล งานอวมงคล การนิมนต์พระภิกษุ การเตรียมที่ตั้งพระพุทธรูปและเครื่องบูชา การวางค้ำสายสิญจน์ การปลุกอาสนะ การเตรียมเครื่องรับรอง การจุดธูปเทียน ข้อปฏิบัติในวันเลี้ยงพระ การถวายข้าวพระพุทธ การถวายไทยธรรม การกรวดน้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> ประเภทของพุทธศาสนา พิธี ศาสนพิธีเนื่องด้วยพุทธบัญญัติ เช่น พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีเวียนเทียน ถวายสังฆทาน ถวายผ้าอาบน้ำฝน พิธีทอดกฐิน พิธีปวารณา เป็นต้น ศาสนพิธีที่นำพระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวเนื่อง เช่น การทำบุญเลี้ยงพระในโอกาสต่างๆ 	<ul style="list-style-type: none"> ความหมาย ความสำคัญ คติธรรมในพิธีกรรม บทสวดมนต์ของนักเรียนงานพิธี คุณค่าและประโยชน์ พิธีบรรพชาอุปสมบท คุณสมบัติของผู้ขอบรรพชา-อุปสมบท เครื่องอัฐฐบริวาร 	<ul style="list-style-type: none"> บุญพิธี ทานพิธี กุศลพิธี วิเคราะห์คุณค่าและประโยชน์ของศาสนพิธี
๗. สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา	<ul style="list-style-type: none"> พระพุทธศาสนากับการพัฒนาคนและครอบครัว 	<ul style="list-style-type: none"> พระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชนและการจัดระเบียบสังคม 	<ul style="list-style-type: none"> พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง 	<ul style="list-style-type: none"> พระพุทธศาสนากับการศึกษาที่สมบูรณ์ 	<ul style="list-style-type: none"> พระพุทธศาสนากับการเมืองและสันติภาพ 	<ul style="list-style-type: none"> พระพุทธศาสนากับการพัฒนาแบบยั่งยืน

คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ถือเป็นส่วนหนึ่งของรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา เนื้อหาสาระในส่วนนี้ประกอบด้วย คำศัพท์ที่ให้ความรู้เพิ่มเติมขยายเป็นรายละเอียดเกี่ยวกับความหมายตามศัพท์ ความหมายที่เป็นรายละเอียด และประเภทของธรรมเพื่อเสริมความรู้ของครู ให้เข้าใจองค์ประกอบของข้อธรรมละเอียดยิ่งขึ้น พร้อมกันนี้ก็มีแหล่งค้นคว้าอ้างอิง เพื่อให้ครูสามารถใช้ค้นคว้าเพิ่มเติมได้

คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา*

กตัญญูกตเวทิตี ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน แยกออกเป็น ๒ ข้อ ๑. กตัญญู รู้คุณท่าน ๒. กตเวทิตี ตอบแทนหรือสนองคุณท่าน ความกตัญญูกตเวทิตีว่าโดยขอบเขต แยกได้เป็น ๒ ระดับ คือ ๒.๑ กตัญญูกตเวทิตีต่อบุคคลผู้มีคุณความดีหรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัว ๒.๒ กตัญญูกตเวทิตีต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือมีคุณความดี เกื้อกูลแก่ส่วนร่วม (พ.ศ. หน้า ๒ - ๓)

กตัญญูกตเวทิตีต่ออาจารย์/โรงเรียน ในฐานะที่เป็นศิษย์ พึงแสดงความเคารพนับถืออาจารย์ ผู้เปรียบเสมือนทิดบิดา ดังนี้ ๑. ลูกต้อนรับ แสดงความเคารพ ๒. เข้าไปหาเพื่อบำรุง รับใช้ ปรีกษา ซักถาม รับคำแนะนำ เป็นต้น ๓. พึงด้วยดี พึงเป็น รู้จักฟัง ให้เกิดปัญญา ๔. ประนินบัติ ช่วยบริการ ๕. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ เอาจริงเอาจังถือเป็นกิจสำคัญด้วยดี

กรรม การกระทำ หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความตั้งใจ ประกอบด้วยความตั้งใจหรือใจทำ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เช่น ขุดหลุมพรางดักคนหรือสัตว์ให้ตกลงไปตาย เป็นกรรม แต่ขุดบ่อน้ำไว้กินไว้ใช้ สัตว์ตกลงไปตายเอง ไม่เป็นกรรม (แต่ถ้ารู้อยู่ว่าบ่อน้ำที่ตนขุดไว้อยู่ในที่ซึ่งคนจะพลัดตกได้ง่าย แล้วปล่อยปละละเลย มีคนตกลงไปก็ไม่พ้นกรรม) การกระทำที่ดี เรียกว่า “กรรมดี” ที่ชั่วเรียกว่า “กรรมชั่ว” (พ.ศ. หน้า ๔)

กรรม ๒ กรรมจำแนกตามคุณภาพ หรือตามธรรมที่เป็นมูลเหตุมี ๒ คือ ๑. อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล กรรมชั่ว คือเกิดจากอกุศลมูล ๒. กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล กรรมดี คือกรรมที่เกิดจากกุศลมูล

* หมายเหตุ พ.ศ. หมายถึง พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์; พ.ธ. หมายถึง พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๕. พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓

กรรม ๓ กรรมจำแนกตามทวารคือทางที่ทำกรรมมี ๓ คือ ๑. กายกรรม การกระทำทางกาย
๒. วาจากรรม การกระทำทางวาจา ๓. มโนกรรม การกระทำทางใจ

กรรม ๑๒ กรรมจำแนกตามหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการให้ผล มี ๑๒ อย่าง คือ

หมวดที่ ๑ ว่าด้วยปากกาล คือ จำแนกตามเวลาที่ให้ผล ได้แก่ ๑. **ทิฏฐุชรรณเวทนียกรรม** กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน คือในภพนี้ ๒. **อุปปีชชเวทนียกรรม** กรรมที่ให้ผลในภพที่จะไปเกิด คือ ในภพหน้า ๓. **อปรปรียเวทนียกรรม** กรรมที่ให้ผลในภพต่อไป ๔. **อโหสิกรรม** กรรมเล็กให้ผล

หมวดที่ ๒ ว่าโดยกิจ คือการให้ผลตามหน้าที่ ได้แก่ ๕. **ชนกกรรม** กรรมแต่งให้เกิด หรือกรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด ๖. **อุปัตถัมภกกรรม** กรรมสนับสนุน คือ เข้าสนับสนุนหรือซ้ำเติมต่อจากชนกกรรม ๗. **อุปปีพกกรรม** กรรมบีบคั้น คือเข้ามาบีบคั้นผลแห่งชนกกรรม และอุปัตถัมภกกรรมนั้นให้แปรเปลี่ยนทุเลาเบาลงหรือสั้นเข้า ๘. **อุปฆาตกรรม** กรรมตัดรอน คือ กรรมแรงฝ่ายตรงข้ามที่เข้าตัดรอนให้ผลของกรรมสองอย่างนั้นขาดหรือหยุดไปทีเดียว

หมวดที่ ๓ ว่าโดยปากทานปริยาย คือจำแนกตามลำดับความแรงในการให้ผล ได้แก่ ๙. **ครุกรรม** กรรมหนัก ให้ผลก่อน ๑๐. **พหุลกรรม** หรือ อาจิณณกรรม กรรมที่ทำมาก หรือกรรมชินให้ผลรองลงมา ๑๑. **อาสันนกรรม** กรรมจวนเจียน หรือกรรมใกล้ตาย ถ้าไม่มีสองข้อก่อนก็จะให้ผลก่อนอื่น ๑๒. **กตัตตากรรม** หรือ กตัตตาวาปนกรรม กรรมสักว่าทำ คือเจตนาอ่อน หรือมีใจเจตนาอย่างนั้น ให้ผลต่อเมื่อไม่มีกรรมอื่นจะให้ผล (พ.ศ. หน้า ๕)

กรรมฐาน ที่ตั้งแห่งการงาน, อารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งการงานของใจ, อุบายทางใจ วิธีฝึกอบรมจิต มี ๒ ประเภท คือ สมถกรรมฐาน คือ อุบายสงบใจ วิปัสสนากรรมฐาน อุบายเรื่องปัญญา (พ.ศ. หน้า ๑๐)

กุดจิริฎฐิติชธรรม ๔ ธรรมสำหรับดำรงความมั่นคงของตระกูลให้ยั่งยืน, เหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน (พ.ศ. หน้า ๑๓๔) ๑. **นัญฐुकเวสนา** คือ ของหายของหมด รู้จักหามาไว้ ๒. **ชิตณปฏิสังขรณา** คือ ของเก่าของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม ๓. **ปริมิตปานโกชนา** คือ รู้จักประมาณในการกินการใช้ ๔. **อริปัจจสีลวันตสถาปนา** คือ ตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน (พ.ศ. หน้า ๑๓๔)

กุศล บุญ, ความดี, ฉลาด, สิ่งที่ดี, กรรมดี (พ.ศ. หน้า ๒๑)

กุศลกรรม กรรมดี, กรรมที่เป็นกุศล, การกระทำที่ดีคือเกิดจากกุศลมูล (พ.ศ. หน้า ๒๑)

กุศลกรรมบถ ๑๐ ทางแห่งกรรมดี, ทางทำดี, กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่สุคติมี ๑๐ อย่าง ได้แก่

ก. กายกรรม ๓ (ทางกาย) ๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากทำลายชีวิต ๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากถือเอาของที่เขามิได้ให้ ๓. กามสุมิจจาจารา เวรมณี เว้นจากประพฤติดิผิดในกาม

ข. วชิกรรม ๔ (ทางวาจา) ได้แก่ ๔. มุสาวาทา เวมณี เว้นจากพูดเท็จ ๕. ปิสุณาย วาจา เวมณี เว้นจากพูดต่อเสียด ๖. ผรุสาย วาจา เวมณี เว้นจากพูดคำหยาบ ๗. สัมผัสปลปา เวมณี เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ

ค. มโนกรรม ๓ (ทางใจ) ๘. อนภิชณา ไม่โลภคอยจ้องอยากได้ของเขา ๙. อพยาบาท ไม่คิดร้ายเบียดเบียนเขา ๑๐. สัมมาทิฎฐิ เห็นชอบตามคลองธรรม (พ.ศ. หน้า ๒๑)

กุศลมูล รากเหง้าของกุศล, ต้นเหตุของกุศล, ต้นเหตุของความดีมี ๓ อย่าง ๑. อโลภะ ไม่โลภ (จาละ) ๒. อโทสะ ไม่คิดประทุษร้าย (เมตตา) ๓. อโมหะ ไม่หลง (ปัญญา) (พ.ศ. หน้า ๒๒)

กุศลวิตก ความตรึกที่เป็นกุศล, ความนึกคิดที่ดียิ่งมี ๓ คือ ๑. เนกขัมมวิตก ความตรึกปลอดจากกาม ๒. อพยาบาทวิตก ความตรึกปลอดจากพยาบาท ๓. อวิหิงสาวิตก ความตรึกปลอดจากการเบียดเบียน (พ.ศ. หน้า ๒๒)

โกศล ๓ ความฉลาด, ความเชี่ยวชาญ มี ๓ อย่าง ๑. อายโกศล คือ ความฉลาดในความเจริญรอบรู้ทางเจริญและเหตุของความเจริญ ๒. อปายโกศล คือ ความฉลาดในความเสื่อม, รอบรู้ทางเสื่อมและเหตุของความเสื่อม ๓. อุบายโกศล คือ ความฉลาดในอุบาย, รอบรู้วิธีแก้ไขเหตุการณ์และวิธีที่จะทำให้สำเร็จ ทั้งในการป้องกันความเสื่อมและในการสร้างความเจริญ (พ.ศ. หน้า ๒๔)

ขันธ กอง, พวง, หมวด, หมู่, ลำตัว, หมวดหนึ่งๆ ของรูปธรรมและนามธรรมทั้งหมดที่แบ่งออกเป็นห้ากอง ได้แก่ รูปขันธ คือ กองรูป, เวทนาขันธ คือ กองเวทนา, สัญญาขันธ คือ กองสัญญา, สังขารขันธ คือ กองสังขาร, วิญญาณขันธ คือ กองวิญญาณ เรียกรวมว่า เบญจขันธ (พ.ศ. หน้า ๒๖-๒๗)

การวธธรรม ๖ ธรรมคือความเคารพ การถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะพึงใส่ใจและปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ หรือด้วยความหนักแน่นจริงจังมี ๖ ประการ คือ ๑. สัตถุคารวตา ความเคารพในพระศาสดา หรือพุทธคารวตา ความเคารพในพระพุทธเจ้า ๒. ธรรมคารวตา ความเคารพในพระธรรม ๓. สังฆคารวตา ความเคารพในพระสงฆ์ ๔. ลิกขาคารวตา ความเคารพในการศึกษา ๕. อัปมาทคารวตา ความเคารพในความไม่ประมาท ๖. ปฏิสันถารคารวตา ความเคารพในการปฏิสันถาร (พ.ศ. หน้า ๒๒๑)

คิหิสุข (กามโกคีสสุข ๔) สุขของกฤหัสถ์, สุขของชาวบ้าน, สุขที่ชาวบ้านควรพยายามเข้าถึงให้ได้สม่ำเสมอ, สุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนควรมี ๔ ประการ ๑. อัถถิสุข สุขเกิดจากความมัททรัพย์ ๒. โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ ๓. อนณสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ ๔. อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ (ไม่บกพร่องเสียหายทั้งทางกาย วาจา และใจ) (พ.ศ. หน้า ๑๗๓)

ฆราวาสธรรม ๔ ธรรมสำหรับฆราวาส ธรรมสำหรับการครองเรือน หลักการครองชีวิตของ
 กฤหัสถ์ ๔ ประการ ได้แก่ ๑. **สัจจะ** คือ ความจริง ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง
 ๒. **ทมะ** คือ การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัด ดัดนิสัย
 แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา ๓. **ขันติ** คือ ความอดทน
 ตั้งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วย ความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุด
 หมาย ไม่ท้อถอย ๔. **จาคะ** คือ เสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์
 ส่วนตนได้ ใจกว้าง พร้อมทั้งจะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น
 พร้อมทั้งจะร่วมมือช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว (พ.ธ. หน้า ๑๓๕)

จิต ธรรมชาติที่รู้อารมณ์, สภาพที่นึกคิด, ความคิด, ใจ ตามหลักฝ่ายอภิธรรม จำแนกจิตเป็น ๘๕
 แบ่งโดยชาติเป็นอกุศลจิต ๑๒ กุศลจิต ๒๑ วิปากจิต ๓๖ และกิริยาจิต ๒๐ แบ่งโดยภูมิ
 เป็นกามาวจรจิต ๕๕ รูปาวจรจิต ๑๕ อรูปาวจรจิต ๑๒ และโลกุตตรจิต ๘ (พ.ศ. หน้า ๔๓)

เจตสิก ธรรมที่ประกอบกับจิต, อาการหรือคุณสมบัติต่างๆ ของจิต เช่น ความโลภ ความโกรธ
 ความหลง ศรัทธา เมตตา สติ ปัญญา เป็นต้น มี ๕๒ อย่าง จัดเป็นอัญญสมานาเจตสิก ๑๓
 อกุศลเจตสิก ๑๔ โสภณเจตสิก ๒๕ (พ.ศ. หน้า ๔๕)

ฉันทะ ๑. ความพอใจ, ความชอบใจ, ความยินดี, ความต้องการ, ความรักใคร่ในสิ่งนั้นๆ
 ๒. ความยินยอม, ความยอมให้ที่ประชุมทำกิจนั้นๆ ในเมื่อตนมิได้ร่วมอยู่ด้วย, เป็นธรรม
 นิยมของภิกษุ ที่อยู่ในวัดซึ่งมีศีลมารวมกัน มีลิตธิที่จะเข้าประชุมทำกิจของสงฆ์ เว้นแต่
 ภิกษุนั้นอาพาธ จะเข้าร่วมประชุมด้วยไม่ได้ ก็มอบฉันทะคือ แสดงความยินยอมให้สงฆ์ทำ
 กิจนั้นๆ ได้ (พ.ศ. หน้า ๕๒)

ฉาน การเพ่ง การเพ่งพินิจด้วยจิตที่เป็นสมาธิแน่วแน่ มี ๒ ประเภท คือ ๑. รูปฉาน ๒. อรูป
 ฉาน (พ.ศ. หน้า ๖๐)

ฉานสมาบัติ การบรรลุฉาน, การเข้าฉาน (พุทธธรรม หน้า ๕๖๔)

ตรุณธรรม ธรรมที่เป็นหนทางแห่งความสำเร็จ คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นจุดประจักษ์อันเปิดออกไปสู่
 ความสุข ความเจริญก้าวหน้าแห่งชีวิต ๖ ประการ คือ ๑. **อาโรคยะ** คือ รักษาสุขภาพดี
 มิให้มีโรคทั้งจิตและกาย ๒. **ศีล** คือ มีระเบียบวินัย ไม่ก่อเวรภัยแก่สังคม ๓. **พุทธานุวัติ**
 คือ ได้คนดีเป็นแบบอย่าง ศึกษาเยี่ยงนิยมแบบอย่างของมหานุรุษพุทธชน ๔. **สุตะ** คือ
 ตั้งใจเรียนรู้ให้จริง เล่าเรียนค้นคว้าให้รู้เชี่ยวชาญใฝ่ระดับเหตุการณ์ให้รู้เท่าทัน ๕. **ธรรมานุวัติ**
 คือ ทำแต่สิ่งที่ถูกต้องดีงาม ดำรงมั่นในสุจริต ทั้งชีวิตและงานดำเนินตามธรรม ๖. **อลีนตา**
 คือ มีความขยันหมั่นเพียร มีกำลังใจแข็งแกร่ง ไม่ท้อแท้เฉื่อยชา เพียรก้าวหน้าเรื่อยไป
 (ธรรมานุวัติ บทที่ ๑๕ คนสืบตระกูล ข้อ ก. หน้า ๕๕)

หมายเหตุ หลักธรรมข้อนี้เรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “วัฒนธรรม” ตรงคำบาลีว่า “อรรถทวาร” ประคองแห่งประโยชน์

ตัณหา (๑) ความทะยานอยาก, ความดิ้นรน ความปรารถนา ความแสหา มี ๓ คือ
 ๑. กามตัณหา ความทะยานอยากในกาม อยากได้อารมณ์อันน่ารักใคร่ ๒. ภวตัณหา ความทะยานอยากในภพ อยากเป็นนั่นเป็นนี่ ๓. วิภวตัณหา ความทะยานอยากในวิภพ อยากไม่เป็นนั่นไม่เป็นนี่ อยากพรากพ้นดับสูญไปเสีย

ตัณหา (๒) ธิดามารนางหนึ่งใน ๓ นาง ที่อาสาพระยามารผู้เป็นบิดา เข้าไปประโลม พระพุทธเจ้าด้วยอาการต่างๆ ในสมัยที่พระองค์ประทับอยู่ที่ต้นอชปาลนิโครธ ภายหลังตรัสรู้ใหม่ๆ (อีก ๒ นางคือ อรดี กัปราค) (พ.ศ. หน้า ๗๒)

ไตรลักษณ์ ลักษณะสาม คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความไม่ใช่ตัวตน ๑. อนิจจตา (ความเป็นของไม่เที่ยง) ๒. ทุกขตา (ความเป็นทุกข์) ๓. อนัตตตา (ความเป็นของไม่ใช่ตน) (พ.ศ. หน้า ๑๐๔)

ไตรสิกขา สิกขาสาม, ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา ๓ อย่าง คือ ๑. อธิศีลสิกขา หมายถึง สิกขา คือ ศีลอันยิ่ง ๒. อธิจิตตสิกขา หมายถึง สิกขา คือ จิตอันยิ่ง ๓. อธิปัญญาสิกขา หมายถึง สิกขา คือ ปัญญาอันยิ่ง เรียกกันง่าย ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา (พ.ศ. หน้า ๘๗)

ทศพิชราชธรรม ๑๐ ธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน, คุณสมบัติของนักปกครองที่ดี สามารถปกครองแผ่นดินโดยธรรม และยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชน จนเกิดความชื่นชมยินดี มี ๑๐ ประการ คือ ๑. ทาน การให้ทรัพย์สินสิ่งของ ๒. ศีล ประพฤติดีงาม ๓. ปริจจาคะ ความเสียสละ ๔. อาชชวะ ความซื่อตรง ๕. มัททวะ ความอ่อนโยน ๖. ตบะ ความทรงเดช เภาคิเลสตัณหา ไม่หมกมุ่นในความสุขสำราญ ๗. อักโกธะ ความไม่โกริ้วโกรธ ๘. อวิหิงสา ความไม่ข่มเหงเบียดเบียน ๙. ขันติ ความอดทนเข้มแข็ง ไม่ท้อถอย ๑๐. อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรม (พ.ศ. หน้า ๒๕๐)

ทิฏฐุชัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม ๔ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน คือประโยชน์สุข สามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา เช่น ทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น มี ๔ ประการ คือ ๑. อุกุฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา ๓. กัลยาณมิตรตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ๔. สมชีวิตา การเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่ทำได้ (พ.ศ. หน้า ๕๕)

ทุกข์ ๑. สภาพที่ทนอยู่ได้ยาก, สภาพที่ทนอยู่ไม่ได้ เพราะถูกบีบคั้นด้วยความเกิดขึ้น และดับสลาย เนื่องจากต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ไม่ขึ้นต่อตัวมันเอง ๒. สภาพที่ทนได้ยาก, ความรู้สึกไม่สบาย ได้แก่ ทุกขเวทนา. (พ.ศ. หน้า ๕๕)

ทุกรกิริยา กิริยาที่ทำได้ยาก, การทำความเพียรอันยากที่ใครๆ จะทำได้ เช่น การบำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลुरुทธรมพิเศษ ด้วยวิธีทรมานตนต่างๆ เช่น กลั่นลมอัสสาสะ (ลมหายใจเข้า) ปัสสาสะ (ลมหายใจออก) และอดอาหาร เป็นต้น (พ.ศ. หน้า ๑๐๐)

ทุจจริต ๓ ความประพฤติไม่ดี ประพฤติชั่ว ๓ ทาง ได้แก่ ๑. กายทุจจริต ประพฤติชั่วทางกาย ๒. วจิตุจจริต ประพฤติชั่วทางวาจา ๓. มโนทุจจริต ประพฤติชั่วทางใจ (พ.ศ. หน้า ๑๐๐)

เทวทูต ๔ ทูตของขมเทพ, สื่อแจ้งข่าวของมฤตยู, สัญญาณที่เตือนให้ระลึกถึงคติธรรมคาของชีวิต มิให้มีผลประมาท ได้แก่ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ ๓ อย่างแรกเรียกเทวทูต ส่วนสมณะเรียกรวมเป็นเทวทูตไปด้วยโดยปริยาย เพราะมาในหมวดเดียวกัน แต่ในบาลีท่านเรียกว่านิมิต ๔ ไม่ได้เรียกเทวทูต (พ.ศ. หน้า ๑๐๒)

ธาตุ ๔ สิ่งที่ทรงภาวะของมันอยู่เองตามธรรมชาติของเหตุปัจจัย ได้แก่ ๑. ปฐวีธาตุ หมายถึง สภาวะที่แผ่ไปหรือกินเนื้อที่ เรียกชื่อสามัญว่า ธาตุแฉ่มแข็งหรือธาตุดิน ๒. อาโปธาตุ หมายถึง สภาวะที่เอิบอาบดูดซึม เรียกสามัญว่า ธาตุเหลว หรือธาตุน้ำ ๓. เตโชธาตุ หมายถึง สภาวะที่ทำให้ร้อน เรียกสามัญว่า ธาตุไฟ ๔. วาโยธาตุ หมายถึง สภาวะที่ทำให้เคลื่อนไหว เรียกสามัญว่า ธาตุลม (พ.ศ. หน้า ๑๑๓)

นาม ธรรมที่รู้จักกันด้วยชื่อ กำหนดรู้ด้วยใจเป็นเรื่องของจิตใจ, สิ่งที่ไม่มีรูปร่าง ไม่มีรูปแต่น้อมมาเป็นอารมณ์ของจิตได้ (พ.ศ. หน้า ๑๒๐)

นियาม ๕ กำหนดอันแน่นอน, ความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติ, กฎธรรมชาติ ๑. อุดุนियาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิ หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ โดยเฉพาะดิน น้ำ อากาศ และฤดูกาล อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์) ๒. พีชนियาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ มีพันธุกรรมเป็นต้น) ๓. จิตตนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต) ๔. กรรมนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของการกระทำ) ๕. ธรรมนิยาม (กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุ เป็นผลแก่กันแห่งสิ่งทั้งหลาย) (พ.ศ. หน้า ๑๕๔)

นิ वर्ณ ๕ สิ่งที่กั้นจิตไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรม, ธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุคุณความดี, อุกุศลธรรมที่ทำให้จิตให้เศร้าหมองและทำปัญญาให้อ่อนกำลัง ๑. กามฉันทะ (ความพอใจในกาม, ความต้องการกามคุณ) ๒. พยาบาท (ความคิดร้าย, ความขัดเคืองแค้นใจ) ๓. ถีนมิทธะ (ความหดหู่และเชื่องซึม) ๔. อุทธัจจกุกกุกจะ (ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ ความกระวนกระวายกลุ่มกัณฑ์) ๕. วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) (พ.ศ. หน้า ๑๕๕)

นิโรธ ความดับทุกข์ คือดับตัณหาได้สิ้นเชิง, ภาวะปลอดทุกข์ เพราะไม่มีทุกข์ที่จะเกิดขึ้นได้ หมายถึงพระนิพพาน (พ.ศ. หน้า ๑๒๗)

บารมี คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด เพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงยิ่งมี ๑๐ คือ ทาน, ศีล, เนกขัมมะ, ปัญญา, วิริยะ, ขันติ, ศัจจะ, อธิษฐาน, เมตตา, อุเบกขา (พ.ศ. หน้า ๑๑๖)

บุญกิริยาวัตถุ ๓ ที่ตั้งแห่งการทำบุญ เรื่องที่จัดเป็นการทำความดี หลักการทำความดี ทางทำความดี มี ๓ ประการ คือ ๑. *ทานมัย* คือทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ ๒. *ศีลมัย* คือทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติดีมีระเบียบวินัย ๓. *ภาวนามัย* คือทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือฝึกอบรมจิตใจ (พ.ศ. หน้า ๑๐๕)

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ที่ตั้งแห่งการทำบุญ ทางทำความดี ๑. *ทานมัย* คือ ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ ๒. *ศีลมัย* คือ ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติดี ๓. *ภาวนามัย* คือ ทำบุญด้วยการเจริญภาวนาคืออบรมจิตใจ ๔. *อปายนมัย* คือ ทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อม ถ่อมตน ๕. *เวยยาวัจฉมัย* คือ ทำบุญด้วยการช่วยขวนขวาย รับใช้ ๖. *ปัตติทานมัย* คือ ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น ๗. *ปัตตานุโมทนามัย* คือ ทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น ๘. *ชัมมัสสวนมัย* คือ ทำบุญด้วยการฟังธรรม ศึกษาหาความรู้ ๙. *ชัมมเทศนามัย* คือ ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้ ๑๐. *ทิวฐุชกรรม* คือ ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง (พ.ศ. หน้า ๑๑๐)

บุพนิมิตของมัชฌิมาปฏิปทา บุพนิมิต แปลว่า สิ่งที่เป็นเครื่องหมาย หรือสิ่งบ่งบอกล่วงหน้า พระพุทธองค์ตรัสเปรียบเทียบว่า ก่อนที่ดวงอาทิตย์จะขึ้น ย่อมมีแสงเงินแสงทองปรากฏให้เห็นก่อนนั้นใด ก่อนที่อริยมรรคซึ่งเป็นข้อปฏิบัติสำคัญในพระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้น ก็มีธรรมบางประการปรากฏขึ้นก่อน เหมือนแสงเงินแสงทองฉนั้นนั้น องค์ประกอบของธรรมดังกล่าว หรือบุพนิมิตแห่งมัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ ๑. *กัลยาณมิตร* ๒. *ศีลสัมปทา* ถึงพร้อมด้วยศีล มีวินัย มีความเป็นระเบียบในชีวิตของตน และในการอยู่ร่วมในสังคม ๓. *ฉันทสัมปทา* ถึงพร้อมด้วยฉันทะ พอใจใฝ่รักในปัญญา ศัจธรรม ในจริยธรรม ใฝ่รู้ในความจริงและใฝ่ทำความดี ๔. *อึดอัดสัมปทา* ความถึงพร้อมด้วยการที่จะฝึกฝน พัฒนาตนเอง เห็นความสำคัญของการที่จะต้องฝึกตน ๕. *ทิวฐิสัมปทา* ความถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ยึดถือ เชื่อถือในหลักการ และมีความเห็นความเข้าใจพื้นฐานที่มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย ๖. *อัปปรมาทสัมปทา* ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท มีความกระตือรือร้นอยู่เสมอ เห็นคุณค่าของกาลเวลา เห็นความเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งกระตุ้นเตือนให้เร่งรัดการค้นหาให้เข้าถึงความจริงหรือในการทำชีวิตที่ดั่งงามให้สำเร็จ ๗. *โยนิโสมนสิการ* รู้จักคิดพิจารณา มองสิ่งทั้งหลายให้ได้ความรู้และได้ประโยชน์ที่จะเอามาใช้พัฒนาตนเองยิ่งๆ ขึ้นไป [แสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดั่งงาม: พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)]

เบญจธรรม ธรรม ๕ ประการ, ความดี ๕ อย่าง ที่ควรประพฤติคู่กันไปกับการรักษาเบญจศีล ตามลำดับข้อ ดังนี้ ๑. เมตตากฎณา ๒. สัมมาอาชีวะ ๓. กามสังวร (สำรวมในกาม) ๔. ตัจจะ ๕. สติสัมปชัญญะ (พ.ศ. หน้า ๑๔๐-๑๔๑)

เบญจศีล ศีล ๕ เว้นฆ่าสัตว์ เว้นลักทรัพย์ เว้นประพฤตินิโคตติในกาม เว้นพูดปด เว้นของเมา (พ.ศ. หน้า ๑๔๑)

ปฐมเทศนา เทศนาครั้งแรก หมายถึง ธรรมจักกัปปวัตตนสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ หลังจากวันตรัสรู้สองเดือน ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี (พ.ศ. หน้า ๑๔๗)

ปฏิจาสมุปบาท สภาพอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น, การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงมีขึ้น การที่ทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยต่อเนื่องกันมา (พ.ศ. หน้า ๑๔๗)

ปรียัติ พุทธพจน์อันจะพึงเล่าเรียน, สิ่งที่ควรเล่าเรียน, การเล่าเรียนพระธรรมวินัย (พ.ศ. หน้า ๑๔๕)

ปธาน ๔ ความเพียร ๔ อย่าง ได้แก่ ๑. *สังวรปธาน* คือ การเพียรระวังหรือเพียรปิดกั้น (ยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น) ๒. *ปหานปธาน* คือ เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ๓. *ภาวนापธาน* คือ เพียรเจริญ หรือทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ๔. *อนุรักษนาปธาน* คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมไปและทำให้เพิ่มไปบุญลย์ (พ.ศ. หน้า ๑๔๕)

ปัญญาธรรม ๓ กิเลสเครื่องเนิ่นช้า กิเลสที่เป็นตัวการทำให้คิดปรุงแต่งยึดเชื่อพิศดาร ทำให้เขาห่างออกไปจากความเป็นจริงที่ง่าย ๆ เปิดเผย ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ และขัดขวางไม่ให้เข้าถึงความจริง หรือทำให้ไม่อาจแก้ปัญหาอย่างถูกต้องตรงไปตรงมา มี ๓ อย่าง คือ ๑. *ตัณหา* (ความทะยานอยาก, ความปรารถนาที่จะบำรุงบำเรอ ปรนเปรอตน, ความอยากได้อะไร) ๒. *ทิฏฐิ* (ความคิดเห็น ความเชื่อถือ ถิ่นทิ ทฤษฎี อุดมการณ์ต่างๆ) ที่ยึดถือไว้โดยงมงายหรือโดยอาการเชิดชูว่าอย่างนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นเท็จทั้งนั้น เป็นต้น ทำให้ปิดตัวแคบ ไม่ยอมรับฟังใคร ตัดโอกาสที่จะเจริญปัญญา หรือคิดเตลิดไปข้างเดียวตลอดจนเป็นเหตุแห่งการเบียดเบียนบีบบังคับผู้อื่นที่ไม่ถืออย่างตน ความยึดติดในทฤษฎี ฯลฯ ถือความคิดเห็นเป็นความจริง) ๓. *มานะ* (ความถือตัว, ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่ ถือสูง ถือต่ำ ยิ่งใหญ่ เท่าเทียมหรือด้อยกว่าผู้อื่น, ความอยากเด่นอยากยกชูตนให้ยิ่งใหญ่) (พ.ศ. หน้า ๑๑๑)

ปฏิเวธ เข้าใจตลอด ทางตลอด ตรัสรู้, ฐานะอุปรูปปรุงร้ง ลุ่่วงด้วยการปฏิบัติ (พ.ศ. หน้า ๑๔๕)

ปฏิเวธสัทธรรม สัทธรรม คือ ผลอันจะพึงเข้าถึงหรือบรรลุด้วยการปฏิบัติได้แก่ มรรค ผล และนิพพาน (พ.ศ. หน้า ๑๒๕)

ปัญญา ๓ ความรอบรู้, เข้าใจ, รู้ซึ่ง มี ๓ อย่าง คือ ๑. **สุตมยปัญญา** (ปัญญาเกิดแต่การสดับการเล่าเรียน) ๒. **จินตามยปัญญา** (ปัญญาเกิดแต่การคิดการพิจารณาหาเหตุผล) ๓. **ภาวนามยปัญญา** (ปัญญาเกิดแต่การฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ) (พ.ธ. หน้า ๑๑๓)

ปัญญาวัตรธรรม ธรรมเป็นเครื่องเจริญปัญญา, คุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญอกงามแห่งปัญญา ๑. **สัปปริสสังเสวะ** คบหาสัตบุรุษ, เสวนาท่านผู้ทรงคุณ ๒. **สัทธัมมัมถัสวานะ** ฟังสัทธรรม, เอาใจใส่เล่าเรียนหาความรู้จริง ๓. **โยนิโสมนสิการ** ทำในใจโดยแยบคาย, คิดหาเหตุผลโดยถูกวิธี ๔. **ธัมมานุสम्मปฏิบัติ** ปฏิบัติธรรมถูกต้องตามหลัก คือ ให้สอดคล้องพอดี ขอบเขตความหมาย และวัตถุประสงค์ที่สัมพันธ์กับธรรมข้ออื่นๆ นำสิ่งที่ได้เล่าเรียนและตริตrongเห็นแล้วไปใช้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักตามความมุ่งหมายของสิ่งนั้นๆ (พ.ธ. หน้า ๑๖๒ - ๑๖๓)

ปาปณิกกรรม ๓ หลักพ่อค้า, องค์กรของพ่อค้า มี ๓ อย่าง คือ ๑. **จักขุมา** ตาดี (รู้จักสินค้า) ดูของเป็น สามารถคำนวณราคา, กะทุน เก็งกำไร แม่นยำ ๒. **วิฐุโร** จัดเจนธุรกิจ (รู้แหล่งซื้อขาย รู้ความเคลื่อนไหวความต้องการของตลาด สามารถในการจัดซื้อจัดจำหน่าย รู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้า) ๓. **นิสสยสัมบันโน** พร้อมด้วยแหล่งทุนอาศัย (เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจในหมู่แหล่งทุนใหญ่ๆ หาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการโดยง่าย) (พ.ธ. หน้า ๑๑๔)

ผัสสะ หรือ สัมผัส การถูกต้อง, การกระทบ, ความประจวบกันแห่งอายตนะภายใน อายตนะภายนอกและวิญญูณ มี ๖ คือ ๑. **จักขุสัมผัส** (ความกระทบทางตา คือ ตา + รูป + จักขุ-วิญญูณ) ๒. **โสตสัมผัส** (ความกระทบทางหู คือ หู + เสียง + โสตวิญญูณ) ๓. **ฆานสัมผัส** (ความกระทบทางจมูก คือ จมูก + กลิ่น + ฆานวิญญูณ) ๔. **ชีวหาสัมผัส** (ความกระทบทางลิ้น คือ ลิ้น + รส + ชิวหาวิญญูณ) ๕. **กายสัมผัส** (ความกระทบทางกาย คือ กาย + โผฏฐัพพะ + กายวิญญูณ) ๖. **มโนสัมผัส** (ความกระทบทางใจ คือ ใจ + ธรรมารมณ + มโนวิญญูณ) (พ.ธ. หน้า ๒๓๓)

ผู้วิเศษ หมายถึง ผู้สำเร็จ, ผู้มีวิทยากร, (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕)

พรหมวิหาร ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, ธรรมประจำใจของท่านผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่ มี ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (พ.ศ. หน้า ๑๘๒)

พระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลักความจริงและหลักความประพฤติ (พ.ศ. หน้า ๑๘๓)

พระอนุพุทธะ ผู้ตรัสรู้ตาม คือตรัสรู้ด้วยได้ระดับเล่าเรียนและปฏิบัติตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอน (พ.ศ. หน้า ๓๗๔)

พระปัจเจกพุทธะ พระพุทธเจ้าประเภทหนึ่ง ซึ่งตรัสรู้เฉพาะตัว มิได้สั่งสอนผู้อื่น (พ.ศ. หน้า ๑๖๒)

พระพุทธคุณ ๘ คุณของพระพุทธเจ้า ๘ ประการ ได้แก่ ๑. *อรหัง* เป็นผู้ไกลจากกิเลส ๒. *สมมาสมพุทฺโธ* เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง ๓. *วิชชาจรณสมปนฺโน* เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ๔. *สุคโต* เป็นผู้เสด็จไปแล้วด้วยดี ๕. *โลกวิทู* เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง ๖. *อนุตฺตโร ปุริสทมมสารถิ* เป็นผู้สามารถฝึกบุรุษที่สมควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า ๗. *สตะกา เทวมนุสฺสานํ* เป็นครูผู้สอนเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ๘. *พุทฺโธ* เป็นผู้ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ๙. *ภควา* เป็นผู้มีโชค มีความจำเริญ จำแนกกรรมสั่งสอนสัตว์ (พ.ศ. หน้า ๑๕๑)

พระพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้โดยชอบแล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตาม ท่านผู้รู้ดี รู้ชอบด้วยตนเองก่อนแล้ว สอนประชุมชนให้ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ (พ.ศ. หน้า ๑๕๓)

พระภิกษุ ชายผู้ได้อุปสมบทแล้ว, ชายที่บวชเป็นพระ, พระผู้ชาย; แปลตามรูปศัพท์ว่า ผู้ขอหรือผู้มองเห็นภัยในสังขาร หรือ ผู้ทำลายกิเลส ดู บริษัท ๔, สหธรรมิก, บรรพชิต, อุปสัมบัน. ภิกษุสาวกรูปแรก ได้แก่ พระอัญญาโกณฑัญญะ (พ.ศ. หน้า ๒๐๔)

พระรัตนตรัย รัตนะ ๓, แก้วอันประเสริฐ, หรือสิ่งล้ำค่า ๓ ประการ, หลักที่เคารพบูชาสูงสุดของพุทธศาสนิกชน ๓ อย่าง คือ ๑. *พระพุทธเจ้า* (พระผู้ตรัสรู้เองและสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม) ๒. *พระธรรม* (คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งหลักความจริงและหลักความประพฤติ) ๓. *พระสงฆ์* (หมู่สาวกผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า) (พ.ศ. หน้า ๑๑๖)

พระสงฆ์ หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย, หมู่สาวกของพระพุทธเจ้า (พ.ศ. หน้า ๑๕๕)

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หมายถึง ท่านผู้ตรัสรู้เอง และสอนผู้อื่นให้รู้ตาม (พ.ศ. หน้า ๑๕๕)

พระอนุพุทธะ หมายถึง ผู้ตรัสรู้ตาม คือ ตรัสรู้ด้วยได้ลำดับเล่าเรียนและปฏิบัติตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอน ได้แก่พระอรหันตสาวกทั้งหลาย (พ.ศ. หน้า ๓๗๔)

พระอริยบุคคล หมายถึง บุคคลผู้เป็นอริยะ, ท่านผู้บรรลุลหรรณวิเศษ มีโสดาปัตติผล เป็นต้น มี ๔ คือ

๑. พระโสดาบัน
๒. พระสกทาคามี (หรือสกิทาคามี)
๓. พระอนาคามี
๔. พระอรหันต์

แบ่งพิสดารเป็น ๘ คือ

- พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลคู่ ๑,
 พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีผลคู่ ๑,
 พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีผลคู่ ๑,
 พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผลคู่ ๑ (พ.ศ. หน้า ๓๘๖)

พราหมณ์ หมายถึง คนวรรณะหนึ่งใน ๔ วรรณะ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร; พราหมณ์ เป็นวรรณะนักบวชและเป็นเจ้าพิธี ถือตนว่า เป็นวรรณะสูงสุด เกิดจากปากพระพรหม (พ.ศ. หน้า ๑๘๕)

พละ ๔ กำลัง, พละ ๔ คือ ธรรมอันเป็นพลังทำให้ดำเนินชีวิตด้วยความมั่นใจ ไม่ต้องหวาดหวั่นภัยต่างๆ ได้แก่ ๑. **ปัญญาพละ** กำลังคือปัญญา ๒. **วิริยพละ** กำลังคือความเพียร ๓. **อนวัชชพละ** กำลังคือการกระทำที่ไม่มีโทษ ๔. **สังคหพละ** กำลังการสงเคราะห์ คือ เกื้อกูลอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี (พ.ศ. หน้า ๑๘๕ - ๑๘๖)

พละ ๕ พละ กำลัง, พละ ๕ คือ ธรรมอันเป็นกำลัง ซึ่งเป็นเครื่องเกื้อหนุนแก่จริยมรรค จัดอยู่ในจำพวกโพธิปักขิยธรรม มี ๕ คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา (พ.ศ. หน้า ๑๘๕ - ๑๘๖)

พุทธกิจ ๕ พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ ๕ ประการ คือ ๑. **บุพพณฺเห ปิณฺฑปาตณฺย** ตอนเช้า เสด็จออกบิณฑบาต เพื่อโปรดสัตว์ โดยการสนทนาธรรมหรือการแสดงหลักธรรมให้เข้าใจ ๒. **สายณฺเห ธมฺมเทศนํ** ตอนเย็น แสดงธรรมแก่ประชาชน ที่มาเฝ้าบริเวณที่ประทับ ๓. **ปโทเส ภิกฺขุโสภาทํ** ตอนค่ำ แสดงโอวาทแก่พระสงฆ์ ๔. **อชฺฌมรตฺเต เทว-ปญฺหนํ** ตอนเที่ยงคืนทรงตอบปัญหาแก่พวกเทวดา ๕. **ปจฺจูเสว คเต กาเล ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ** ตอนเช้ามีดวงสว่าง ทรงตรวจพิจารณาสัตว์โลกว่าผู้ใดมีอุปนิสัยที่จะบรรลุมรรคได้ (พ.ศ. หน้า ๑๘๕ - ๑๘๖)

พุทธคุณ คุณของพระพุทธเจ้า คือ ๑. **ปัญญาคุณ** (พระคุณ คือ ปัญญา) ๒. **วิสุทธิคุณ** (พระคุณ คือ ความบริสุทธิ์) ๓. **กรุณาคุณ** (พระคุณ คือ พระมหากรุณา) (พ.ศ. หน้า ๑๘๖)

ภพ โลกเป็นที่อยู่ของสัตว์, ภาวะชีวิตของสัตว์ มี ๓ คือ ๑. **กามภพ** ภพของผู้ยังเสวยกามคุณ ๒. **รูปภพ** ภพของผู้เข้าถึงรูปฌาน ๓. **อรุภพ** ภพของผู้เข้าถึงอรุฌาน (พ.ศ. หน้า ๑๘๖)

ภavana ๔ การเจริญ, การทำให้มีขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา แบ่งออกเป็น ๔ ประเภทได้แก่ ๑. **กายภavana** ๒. **ศีลภavana** ๓. **จิตตภavana** ๔. **ปัญญาภavana** (พ.ศ. หน้า ๑๘๖ - ๑๘๗)

ภูมิ ๓๑ ๑. **พื้นเพ** พื้น **ชั้น** ที่ดิน แผ่นดิน ๒. **ชั้นแห่งจิต, ระดับจิตใจ, ระดับชีวิต** มี ๓๑ ภูมิ ได้แก่ อบายภูมิ ๔ (ภูมิที่ปราศจากความเจริญ) - **นिरยะ** (นรก) - **ดิรัจจानโยนิ** (กำเนิดดิรัจจาน) - **ปิตติวิสัย** (แดนเปรต) - **อสุรกาย** (พวกอสูร) **กามสุคติภูมิ** ๗ (กามาวจรภูมิที่เป็นสุคติ, ภูมิที่เป็นสุคติซึ่งยังเกี่ยวข้องกับกาม) - **มนุษย** (ชาวมนุษย์) - **จาตุมหาราชิกา** (สวรรค์ชั้นที่ท้าวมหาราช ๔ ปกครอง) - **ดาวดึงส์** (แดนแห่งเทพ ๓๓ มีท้าวสักกะเป็นใหญ่) - **ยามา** (แดนแห่งเทพผู้ปราศจากความทุกข์) - **ดุสิต** (แดนแห่งเทพผู้เฝ้าอิมด้วยสิริสมบัติของตน) - **นิมมานรดี** (แดนแห่งเทพผู้ยินดีในการเนรมิต) - **ปรนิมมิตวสวัตตี** (แดนแห่งเทพผู้ยังอำนาจให้เป็นไปในสมบัติที่ผู้อื่นนิรมิตให้) (พ.ศ. หน้า ๓๑๖ - ๓๑๗)

โลกอาทิยะ ๕ ประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโลกทรัพย์ ในการที่จะมีหรือเหตุผลในการที่จะมีหรือครอบครองโลกทรัพย์ ๑. เลี้ยงตัว มารดา บิดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข ๒. บำรุงมิตรสหายและร่วมกิจกรรมการทำงานให้เป็นสุข ๓. ใช้อุปถัมภ์กันอันตราย ๔. ทำพลี คือ ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ, อดิพลี ต้อนรับแขก, ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ, ราชพลี บำรุงราชการ เสียภาษี, เทวดาพลี สักการะบำรุงสิ่งที่เชื่อถือ ๕. อุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤดิชอบ (พ.ธ. หน้า ๒๐๒-๒๐๓)

มงคล สิ่งที่ทำให้มีโชคดีตามหลักพระพุทธศาสนา หมายถึง ธรรมที่นำมาซึ่งความสุข ความเจริญ, มงคล ๓๘ ประการ หรือเรียกเต็มว่า อุดมมงคล (มงคลอันสูงสุด) ๓๘ ประการ (ดูรายละเอียดมงคลสูตร) (พ.ศ. หน้า ๒๑๑)

มิจฉาวณิชา ๕ การค้าขายที่ผิดศีลธรรมไม่ชอบธรรม มี ๕ ประการ คือ ๑. สัตถวณิชา ค้าอาวุธ ๒. สัตตวณิชา ค้ามนุษย์ ๓. มังสวณิชา เลี้ยงสัตว์ไว้ขายเนื้อ ๔. มัชชวณิชา ค้าขายน้ำเมา ๕. วิสวณิชา ค้าขายยาพิษ (พ.ศ. หน้า ๒๓๓)

มรรคมืองค์ ๘ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เรียกเต็มว่า “อริยอัฏฐังคิกมรรค” ได้แก่ ๑. สัมมาทิฎฐิ เห็นชอบ ๒. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ ๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ ๔. สัมมากัมมันตะ ทำการชอบ ๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ๖. สัมมาวายามะ เพียรชอบ ๗. สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ ๘. สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ (พ.ศ. หน้า ๒๑๕)

มิจฉัตตะ ๑๐ ภาวะที่ผิด, ความเป็นสิ่งที่ผิด ได้แก่ ๑. มิจฉาทิฎฐิ (เห็นผิด ได้แก่ ความเห็นผิดจากคลองธรรมตามหลักกุศลกรรมบถ และความเห็นที่ไม่นำไปสู่ความพ้นทุกข์) ๒. มิจฉาสังกัปปะ (ดำริผิด ได้แก่ ความดำริที่เป็นอกุศลทั้งหลาย ตรงข้ามจากสัมมาสังกัปปะ) ๓. มิจฉาวาจา (วาจาผิด ได้แก่ วาจทุจริต ๔) ๔. มิจฉากัมมันตะ (กระทำผิด ได้แก่ กายทุจริต ๓) ๕. มิจฉาอาชีวะ (เลี้ยงชีพผิด ได้แก่ เลี้ยงชีพในทางทุจริต) ๖. มิจฉาวายามะ (พยายามผิด ได้แก่ ความเพียรตรงข้ามกับสัมมาวายามะ) ๗. มิจฉาสติ (ระลึกรู้ผิด ได้แก่ ความระลึกถึงเรื่องราวที่ล่วงแล้ว เช่น ระลึกถึงการได้ทรัพย์ การได้ยศ เป็นต้น ในทางอกุศล อันจัดเป็นสติเทียม) เป็นเหตุชักนำใจให้เกิดกิเลส มีโลภะ มานะ อิสสา มัจฉริยะ เป็นต้น ๘. มิจฉาสมาธิ (ตั้งใจผิด ได้แก่ ตั้งจิตเพ่งเล็ง จดจ่อปักใจแน่วแนในกามราคะพยาบาท เป็นต้น หรือเจริญสมาธิแล้ว หลงเพลิน คิดหมกมุ่น ตลอดจนนำไปใช้ผิดทาง ไม่เป็นไปเพื่อญาณทัสสนะ และความหลุดพ้น) ๙. มิจฉาญาณ (รู้ผิด ได้แก่ ความหลงผิดที่แสดงออกในการคิดอุบายทำความชั่วและการพิจารณาทบทวน ว่าความชั่วนั้นๆ ตนกระทำได้อย่างดีแล้ว เป็นต้น) ๑๐. มิจฉาวิมุตติ (พ้นผิด ได้แก่ ยังไม่ถึงวิมุตติ สำคัญว่าถึงวิมุตติ หรือสำคัญผิดในสิ่งที่มีใช้วิมุตติ) (พ.ธ. หน้า ๓๒๒)

มิตรปฏิรูป คนเทียมมิตร, มิตรเทียม มิใช่มิตรแท้มี ๔ พวก ได้แก่

๑. คนปอกลอก มีลักษณะ ๔ คือ ๑.๑ คิดเอาได้ฝ่ายเดียว ๑.๒ ยอมเสียแต่น้อยโดยหวังจะเอาให้มาก ๑.๓ ตัวเองมีภัย จึงมาทำกิจของเพื่อน ๑.๔ คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตัว

๒. คนดีแต่พูด มีลักษณะ ๔ คือ ๒.๑ ดีแต่ยกเรื่องที่ผ่านมาแล้วมาปราศรัย ๒.๒ ดีแต่อ้างสิ่งที่ยังมีดีแต่อ้างสิ่งที่ยังไม่มีมาปราศรัย ๒.๓ สงเคราะห์ด้วยสิ่งไร้ประโยชน์ ๒.๔ เมื่อเพื่อนมีกิจอ้างแต่เหตุขัดข้อง

๓. คนหัวประจบมีลักษณะ ๔ คือ ๓.๑ จะทำชั่วก็คล้อยตาม ๓.๒ จะทำดีก็คล้อยตาม ๓.๓ ต่อหน้าสรรเสริญ ๓.๔ ลับหลังนินทา

๔. คนชวนฉิบหายมีลักษณะ ๔ ๔.๑ คอยเป็นเพื่อนดื่มน้ำเมา ๔.๒ คอยเป็นเพื่อนเที่ยวกลางคืน ๔.๓ คอยเป็นเพื่อนเที่ยวดูการเล่น ๔.๔ คอยเป็นเพื่อนไปเล่นการพนัน (พ.ธ. หน้า ๑๕๔ - ๑๕๕)

มิตรมีน้ำใจ ๑. เพื่อนมีทุกข์พลอยทุกข์ด้วย ๒. เพื่อนมีสุขพลอยดีใจ ๓. เขาติเตียนเพื่อนช่วยยับยั้งแก้ไขให้ ๔. เขาสรรเสริญเพื่อน ช่วยพูดเสริมสนับสนุน (พ.ศ. หน้า ๒๓๔)

รูป ๑. สิ่งที่ต้องสลายไปเพราะปัจจัยต่างๆ อันขัดแย้ง, สิ่งที่เป็นรูปร่างพร้อมทั้งลักษณะอาการของมัน, ส่วนร่างกาย จำแนกเป็น ๒๘ คือ มหาภูตรูป หรือธาตุ ๔ และอุปาทายรูป ๒. อารมณ์ที่รู้ได้ด้วยจักขุ, สิ่งปรากฏแก่ตา ข้อ ๑ ในอารมณ์ ๖ หรืออายตนะภายนอก ๓. ลักษณะนามใช้เรียกพระภิกษุสามเณร เช่น ภิกษุรูปหนึ่ง (พ.ศ. หน้า ๒๕๓)

วิภูฏะ ๓ หรือไตรวิภูฏ์ การวนเวียน, การเวียนเกิด เวียนตาย, การเวียนว่ายตายเกิด, ความเวียนเกิด, หรือวนเวียนด้วยอำนาจกิเลส กรรม และวิบาก เช่น กิเลสเกิดขึ้นแล้วให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมแล้วย่อมได้ผลของกรรม เมื่อได้รับผลของกรรมแล้ว กิเลสก็เกิดอีกแล้วทำกรรม แล้วเสวยผลกรรมหมุนเวียนต่อไป (พ.ธ. หน้า ๒๖๖)

วาสนา อาการกายวาจา ที่เป็นลักษณะพิเศษของบุคคล ซึ่งเกิดจากกิเลสบางอย่าง และได้สั่งสมอบรมมาเป็นเวลานานจนเคยชินติดเป็นพื้นประจำตัว แม้จะละกิเลสนั้นได้แล้ว แต่ก็อาจจะละอาการกายวาจาที่เคยชินไม่ได้ เช่น คำพูดติดปาก อาการเดินที่เร็วหรือเดินตัวมเตี้ยม เป็นต้น ท่านขยายความว่า วาสนา ที่เป็นกุศลก็มี เป็นอกุศลก็มี เป็นอัพยาगतุด คือ เป็นกลางๆ ไม่ได้ไม่ชั่วก็มี ที่เป็นกุศลกับอัพยาगतุดนั้น ไม่ต้องละ แต่ที่เป็นอกุศลซึ่งควรละละนั้น แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่จะเป็นเหตุให้เข้าถึงอบายกับส่วนที่เป็นเหตุให้เกิดอาการแสดงออกทางกายวาจาแปลกๆ ต่างๆ ส่วนแรก พระอรหันต์ทุกองค์ละได้ แต่ส่วนหลัง พระพุทธเจ้าเท่านั้นละได้ พระอรหันต์อื่นละไม่ได้ จึงมีคำกล่าวที่ว่าพระพุทธเจ้าเท่านั้น

ละกิเลสทั้งหมดได้ พร้อมทั้งवासนา; ในภาษาไทย คำว่าवासนา มีความหมายเพี้ยนไป กลายเป็นอำนาจบุญเก่า หรือกุศลที่ทำให้ได้รับลาภยศ (ไม่มีใน พ.ศ. ฉบับที่พิมพ์เป็นเล่ม แต่ค้นได้จาก แผ่นซีดีรอม พ.ศ.ของสมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาฯ)

วิตก ความตรึก, ตริ, การยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ การคิด, ความดำริ “ไทยใช้ว่าเป็นห่วงกังวล” แบ่งออกเป็นกุศลวิตก ๓ และอกุศลวิตก ๓ (พ.ศ. หน้า ๒๗๑)

วิบัติ ๔ ความบกพร่องแห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งไม่อำนวยแก่การที่กรรมดีจะปรากฏผล แต่กลับเปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล พุทธสันๆ ว่าส่วนประกอบบกพร่อง เปิดช่องให้กรรมชั่ว วิบัติมี ๔ คือ ๑. *คติวิบัติ* วิบัติแห่งคติ หรือคติเสีย คือเกิดอยู่ในภพ ภูมิ ถิ่น ประเทศ สภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม ไม่เกื้อกูล ทางดำเนินชีวิต ถิ่นที่ไปไม่อำนวย ๒. *อุปธิวิบัติ* วิบัติแห่งร่างกาย หรือรูปกายเสีย เช่น ร่างกายพิกลพิการ อ่อนแอ ไม่สวยงาม กิริยาท่าทาง น่าเกลียด ไม่ชวนชมตลอดจนสุขภาพที่ไม่ดี เจ็บป่วย มีโรครุม ๓. *กาลวิบัติ* วิบัติแห่งกาล หรือกาลเสีย คือเกิดอยู่ในยุคสมัยที่บ้านเมืองมีภัยพิบัติไม่สงบเรียบร้อย ผู้ปกครองไม่ดี สังคมเสื่อมจากศีลธรรม มากด้วยการเบียดเบียน ยกย่องคนชั่ว บีบบังคับคนดี ตลอดจนทำอะไรไม่ถูกกาลเวลา ไม่ถูกจังหวะ ๔. *ปโยควิบัติ* วิบัติแห่งการประกอบ หรือกิจการเสีย เช่น ผักไฟในกิจการหรือเรื่องราวที่ผิด ทำการไม่ตรงตามความถนัด ความสามารถ ใช้ความเพียรไม่ถูกต้อง ทำการครั้งๆ กลางๆ เป็นต้น (พ.ศ. หน้า ๑๖๐ - ๑๖๑)

วิปัสสนาญาณ ๘ ญาณในวิปัสสนา, ญาณที่นับเข้าในวิปัสสนา เป็นความรู้ที่ทำให้เกิดความเห็นแจ้ง เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ได้แก่ ๑. *อุทยัพพยานุวิปัสสนาญาณ* คือ ญาณอันตามเห็นความเกิดและดับของเบญจขันธ์ ๒. *กัมมคานุวิปัสสนาญาณ* คือ ญาณอันตามเห็นความสลาย เมื่อเกิดดับ ก็ค้ำเนินเด่นชัด ในส่วนดับของสังขารทั้งหลาย ต้องแตกสลายทั้งหมด ๓. *ภยตูปัญฐานญาณ* คือ ญาณอันมองเห็นสังขาร ปรากฏเป็นของน่ากลัว ๔. *อาทีนวานุวิปัสสนาญาณ* คือ ญาณอันค้ำเนินเห็นโทษของสังขารทั้งหลาย ว่าเป็นโทษ บกพร่องเป็นทุกข์ ๕. *นิพพิทานุวิปัสสนาญาณ* คือ ญาณอันค้ำเนินเห็นความหน่ายของสังขาร ไม่ผลิตผลิติน ติดใจ ๖. *มูญจิตุกัมมตาญาณ* คือ ญาณอันค้ำเนินด้วยใคร่พ้นไปเสีย คือ หน่ายสังขารทั้งหลาย ประารถนาที่จะพ้นไปเสีย ๗. *ปฏิสังขานุวิปัสสนาญาณ* คือ ญาณอันค้ำเนินพิจารณาหาทาง เมื่อต้องการจะพ้นไปเสีย เพื่อมองหาอุบายจะปลดเปลื้องออกไป ๘. *สังขารุเปกขาญาณ* คือ ญาณ อันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร คือ พิจารณาสังขารไม่ยินดี ยินร้ายในสังขารทั้งหลาย ๙. *สัจจานุโลมิกญาณ* หรือ *อนุโลมญาณ* คือ ญาณอันเป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้อริยสัจ แล้วเกิดมรรคญาณ ให้สำเร็จความเป็นอริยบุคคลต่อไป (พ.ศ. หน้า ๒๗๖ - ๒๗๗)

วิมุตติ ๕ ความหลุดพ้น, ภาวะไร้กิเลส และไม่มีทุกข์ มี ๕ ประการ คือ ๑. **วิกัมภณวิมุตติ** ดับโดยข่มไว้ คือ ดับกิเลส ๒. **ตทังควิมุตติ** ดับกิเลสด้วยธรรมที่เป็นคู่ปรับธรรมที่ตรงกันข้าม ๓. **สมุจเฉทวิมุตติ** ดับด้วยตัดขาด ดับกิเลสเสร็จสิ้นเด็ดขาด ๔. **ปฏิบัติสัทธาวิมุตติ** ดับด้วยสงบระงับ โดยอาศัยโลกุตตรมรรคดับกิเลส ๕. **นิสสรณวิมุตติ** ดับด้วยสงบระงับ คือ อาศัยโลกุตตรธรรมดับกิเลสเด็ดขาดเสร็จสิ้น (พ.ธ. หน้า ๑๕๔)

โลกบาลธรรม ธรรมคุ้มครองโลก ได้แก่ ปกครองควบคุมใจมนุษย์ไว้ให้อยู่ในความดี มิให้ละเมิดศีลธรรม และให้อยู่กันด้วยความเรียบร้อยสงบสุข ไม่เดือดร้อนสับสนุ่นวาย มี ๒ อย่าง ได้แก่ ๑. **หิริ** ความอายบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว ๒. **โอตตปฺปะ** ความกลัวบาปเกรงกลัวต่อความชั่ว และผลของกรรมชั่ว (พ.ศ. หน้า ๒๖๐)

ฤาษี หมายถึง ผู้แสวงธรรม ได้แก่ นักบวชนอกพระศาสนาซึ่งอยู่ในป่า, ซิไพร, ผู้แต่งคัมภีร์พระเวท (พ.ศ. หน้า ๒๕๖)

สติปัญญาฐาน ๔ ที่ตั้งของสติ, การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง คือ ตามสิ่งนั้นๆ มันเป็นของมันเอง มี ๔ ประการ คือ ๑. **กายานุปัสสนาสติปัญญาฐาน** (การตั้งสติกำหนดพิจารณากายให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงกาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา) ท่านจำแนกวิธีปฏิบัติได้หลายอย่าง คือ อานาปานสติ กำหนดลมหายใจ ๑, อิริยาบถ กำหนดครุฑันอิริยาบถ ๑, สัมปชัญญะ สร้างสัมปชัญญะในการกระทำ ความเคลื่อนไหวทุกอย่าง ๑, ปฏิกุลมณสิการ พิจารณาส่วนประกอบอันไม่สะอาดทั้งหลายที่ประสมเข้าเป็นร่างกายนี้ ๑, ธาตุมนสิการ พิจารณาเห็นร่างกายของตน โดยสักว่าเป็นธาตุแต่ละอย่างๆ ๒. **เวทนานุปัสสนาสติปัญญาฐาน** (การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนาให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา) คือ มีสติรู้ชัดเวทนาอันเป็นสุขก็ดี ทุกข์ก็ดี เฉยๆ ก็ดี ทั้งที่เป็นสามิสและเป็นนิรามิสตามที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้นๆ ๓. **จิตตานุปัสสนาสติปัญญาฐาน** (การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา) คือ มีสติรู้ชัดจิตของตนที่มีราคะ ไม่มีราคะ มีโทสะ ไม่มีโทสะ มีโมหะ ไม่มีโมหะ เสรั้หมองหรือผ่องแผ้ว ฟุ้งซ่านหรือเป็นสมาธิ ฯลฯ อย่างใดๆ ตามที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้นๆ ๔. **ธัมมานุปัสสนาสติปัญญาฐาน** (การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนของเรา) คือ มีสติรู้ชัดธรรมทั้งหลาย ได้แก่ นิรวณ ๕ ขันธ์ ๕ आयตนะ ๑๒ โพชฌงค์ ๗ อริยสัจ ๔ ว่าคืออะไร เป็นอย่างไร มีในตนหรือไม่ เกิดขึ้น เจริญบริบูรณ์ และดับไปได้อย่างไร เป็นต้น ตามที่เป็นจริงของมันอย่างนั้นๆ (พ.ธ. หน้า ๑๖๕)

สมณะ หมายถึง ผู้สงบ หมายถึงนักบวชทั่วไป แต่ในพระพุทธศาสนา ท่านให้ความหมายจำเพาะ หมายถึงผู้ระงับบาป ได้แก่ พระอริยบุคคล และผู้ปฏิบัติเพื่อระงับบาป ได้แก่ ผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นพระอริยบุคคล (พ.ศ. หน้า ๒๕๕)

สมบัติ ๔ คือ ความเพียบพร้อมสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งช่วยเสริมส่งอำนวยโอกาสให้กรรมดีปรากฏผล และไม่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล มี ๔ อย่าง คือ ๑. **คติสมบัติ** สมบัติแห่งคติ ถึงพร้อมด้วยคติ หรือคติให้ คือ เกิดอยู่ในภพ ภูมิ ถิ่น ประเทศที่เจริญเหมาะ หรือเกื้อกูล ตลอดจนในระยะสั้นคือ ดำเนินชีวิตหรือไปในถิ่นที่อำนวย ๒. **อุปธิสมบัติ** สมบัติแห่งร่างกาย ถึงพร้อมด้วยร่างกาย คือมีรูปร่างสวย ร่างกายสง่างาม หน้าตาทำทางดี น่ารัก น่านิยมเลื่อมใสสุขภาพดี แข็งแรง ๓. **กาลสมบัติ** สมบัติแห่งกาล ถึงพร้อมด้วยกาล หรือกาลให้ คือ เกิดอยู่ในสมัยที่บ้านเมืองมีความสงบสุข ผู้ปกครองดี ผู้คนมีคุณธรรม ยกย่องคนดี ไม่ส่งเสริมคนชั่ว ตลอดจนในระยะเวลานั้น คือ ทำอะไรถูกกาลเวลา ถูกจังหวะ ๔. **ปัจจัยสมบัติ** สมบัติแห่งการประกอบ ถึงพร้อมด้วยการประกอบกิจ หรือกิจการให้ เช่น ทำเรื่องตรงกับที่เขาต้องการ ทำกิจตรงกับความสามารถของตน ทำการถึงขนาด ถูกหลักครบถ้วน ตามเกณฑ์หรือเต็มอัตรา ไม่ใช่ทำครึ่งๆ กลางๆ หรือเหาะเหายะ หรือไม่ถูกเรื่องกัน รู้จักจัดทำ รู้จักดำเนินการ (พ.ศ. หน้า ๑๖๑-๑๖๒)

สมาบัติ ภาวะสงบประณีตซึ่งพึงเข้าถึง; สมาบัติมีหลายอย่าง เช่น ฉานสมาบัติ ผลสมาบัติ อนุปปทวิหารสมาบัติ (พ.ศ. หน้า ๓๐๓)

สติ ความระลึกได้, นึกได้, ความไม่เพลา, การคุมใจได้กับกิจ หรือคุมจิตใจไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง, จำการที่ทำและคำที่พูดแม่นยำได้ (พ.ศ. หน้า ๓๒๗)

สังฆคุณ ๕ คุณของพระสงฆ์ ๑. พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดี ๒. เป็นผู้ปฏิบัติตรง ๓. เป็นผู้ปฏิบัติถูกทาง ๔. เป็นผู้ปฏิบัติสมควร ๕. เป็นผู้ควรแก่ของกำนัล คือควรกับของที่เขานำมาถวาย ๖. เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ ๗. เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา, ควรแก่ของทำบุญ ๘. เป็นผู้ควรแก่การกระทำอัญชลี, ควรแก่การกราบไหว้ ๙. เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก, เป็นแหล่งปลูกฝังและเผยแพร่งามความดีที่ยอดเยี่ยมของโลก (พ.ศ. หน้า ๒๖๕-๒๖๖)

สังเวชนียสถาน สถานที่ตั้งแห่งความสังเวช, ที่ทำให้เกิดความสังเวช มี ๔ คือ ๑. ที่พระพุทธเจ้าประสูติ คือ อุทยานลุมพินี ปัจจุบันเรียก ลุมพินีหรือรุมมินเด (Lumbini หรือ Rummindei) ๒. ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ คือ ควางโพธิ์ ที่ตำบลพุทธคยา (Buddha Gaya หรือ Bodh - Gaya) ๓. ที่พระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนา คือป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ปัจจุบันเรียก สารนาถ ๔. ที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน คือที่สาละวันทายน เมืองกุสินารา หรือกุสินคร บัดนี้เรียกกาเซีย (Kasia หรือ Kusinagara) (พ.ศ. หน้า ๓๑๗)

สันโดษ ความยินดี, ความพอใจ ยินดีด้วยปัจจัย ๔ คือ ผ้านุ่งห่ม อาหารที่นอนที่นั่ง และยาตามมีตามได้ ยินดีของของตน การมีความสุข ความพอใจด้วยเครื่องเลี้ยงชีพที่หามาได้ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน ไม่โลภ ไม่ริษยาใคร (พ.ศ. หน้า ๓๒๔)

สันโดษ ๓ ๑. *ยถาลาภสันโดษ* ยินดีตามที่ได้ คือ ได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรของตน ก็พอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่ได้เดือดร้อนเพราะของที่ไม่ได้ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของคนอื่นไม่ริษยาเขา ๒. *ยถาพลสันโดษ* คือ ยินดีตามกำลัง คือ พอใจเพียงแค่ว่าพอแก่กำลังร่างกาย สุขภาพ และขอบเขตการใช้สอยของตน ของที่เกินกำลังก็ไม่หวงแหนเสียขายไม่เก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝืนใช้ให้เป็นโทษแก่ตน ๓. *ยถาสารูปสันโดษ* ยินดีตามสมควร คือ พอใจตามที่สมควร คือ พอใจตามที่สมควรแก่ภาวะฐานะแนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุพอใจแต่ของอันเหมาะสมกับสมณภาวะ หรือได้ของใช้ที่ไม่เหมาะสมกับตนแต่จะมีประโยชน์แก่ผู้อื่นก็นำไปมอบให้แก่เขา เป็นต้น (พ.ศ. หน้า ๓๒๔)

สังฆธรรม ๓ ธรรมอันดี, ธรรมที่แท้, ธรรมของสัตบุรุษ หลักหรือแก่นศาสนา มี ๓ ประการ ได้แก่ ๑. ปริยัติสังฆธรรม (สังฆธรรมคือคำสั่งสอนอันจะต้องเล่าเรียน ได้แก่ พุทธพจน์) ๒. ปฏิบัติสังฆธรรม (สังฆธรรมคือสิ่งพึงปฏิบัติ ได้แก่ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา) ๓. ปฏิเวธสังฆธรรม (สังฆธรรมคือผลอันจะพึงเข้าถึง หรือบรรลุด้วยการปฏิบัติ ได้แก่ มรรค ผล และนิพพาน (พ.ศ. หน้า ๑๒๕)

สัพปุริสธรรม ๗ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของผู้ดี ๑. *ธัมมัญญตา* คือ ความรู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง ๒. *อัตถัญญตา* คือ ความรู้จักผล คือ รู้ความมุ่งหมาย ๓. *อิตถัญญตา* คือ ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น ๔. *มัตถัญญตา* คือ ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี ๕. *กาลัญญตา* คือ ความรู้จักกาล คือ รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม ๖. *ปริสัจญตา* คือ ความรู้จักบริษัทคือรู้จักชุมชนและรู้จักที่ประชุม ๗. *ปุคคลัญญตา* หรือ ปุคคลปโรปรัญญตา คือ ความรู้จักบุคคล คือความแตกต่างแห่งบุคคล (พ.ศ. หน้า ๒๔๔)

สัมปชัญญะ ความรู้ตัวทั่วพร้อม, ความรู้ตระหนักรู้ชัดเข้าใจชัด ซึ่งสิ่งนี้ก็ได้; มักมากู้กับสติ (พ.ศ. หน้า ๓๒๗)

สาราณียธรรม ๖ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน, หลักการอยู่ร่วมกัน เรียกอีกอย่างว่า “สาราณียธรรม” ๑. *เมตตากายกรรม* มีเมตตากายกรรมทั้งต่อหน้าและลับหลัง ๒. *เมตตาวจีกรรม* มีเมตตาวจีกรรมทั้งต่อหน้าและลับหลัง ๓. *เมตตามโนกรรม* มีเมตตามโนกรรมทั้งต่อหน้าและลับหลัง ๔. *สาธาณโกศิ* แบ่งปันสิ่งของที่ได้

มาไม่หวงแหน ให้ผู้เดียว ๕. *ศีลสามัญญตา* มีความประพฤติร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นสิ้นทุกข์หรือขจัดปัญหา ๖. *ทิวฐิสามัญญตา* มีความเห็นชอบดีงาม เช่นเดียวกับหมู่คณะ (พ.ธ. หน้า ๒๓๓-๒๓๕)

สุข ๒ ความสบาย, ความสำราญ มี ๒ อย่าง ได้แก่ ๑. *กายิกสุข* สุขทางกาย ๒. *เจตสิกสุข* สุขทางใจ อีกหมวดหนึ่งมี ๒ คือ ๑. *สามิสสุข* สุขอิงอามิส คือ อาศัยกามคุณ ๒. *นิรามิสสุข* สุขไม่อิงอามิส คือ อิงเนกขัมมะ (พ.ศ. หน้า ๓๔๓)

ศรัทธา ความเชื่อ ความเชื่อถือ ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม (พ.ศ. หน้า ๒๕๐)

ศรัทธา ๔ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ๔ ประการ คือ ๑. *กัมมัตถัทธิ* (เชื่อกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งที่รู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่ว ความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจอนหรืออนคอยโชค เป็นต้น ๒. *วิปากัตถัทธิ* (เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่สำเร็จต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี และผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว ๓. *กัมมัตสตกตัตถัทธิ* (ความเชื่อที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน ๔. *ตถาคตโพธิสัตถัทธิ* (เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๕ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้ (พ.ธ. หน้า ๑๖๔)

สงเคราะห์ การช่วยเหลือ การเอื้อเฟื้อเกื้อกูล (พ.ศ. หน้า ๒๒๘)

สังคหัตถุ ๔ เรื่องสงเคราะห์กัน คุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้ หลักการสงเคราะห์ คือ ช่วยเหลือกันยึดเหนี่ยวใจกันไว้ และเป็นเครื่องเกาะกุมประสานโลกได้แก่ สังคมแห่งหมู่สัตว์ไว้ ดุจสลักเกาะยึดรถที่กำลังแล่นไปให้คงเป็นรถและวิ่งแล่นไปได้มี ๔ อย่างคือ ๑. *ทาน* การแบ่งปันเอื้อเฟื้อแผ่กัน ๒. *ปิยวาจา* พูดจาน่ารัก น่านิยมนับถือ ๓. *อัถถจริยา* บำเพ็ญประโยชน์ ๔. *สมานัตตตา* ความมีตนเสมอ คือ ทำตัวให้เข้ากันได้ เช่น ไม่ถือตัว ร่วมสุข ร่วมทุกข์กัน เป็นต้น (พ.ศ. หน้า ๓๑๐)

สัมมัตตะ ความเป็นถูก, ภาวะที่ถูก มี ๑๐ อย่าง ๘ ข้อต้น ตรงกับองค์มรรคทั้ง ๘ ข้อ เพิ่ม ๒ ข้อท้าย คือ ๙. *สัมมาญาณ* รู้ชอบได้แก่ผลญาณ และปัจเจกเวกขณญาณ ๑๐. *สัมมาวิมุติ* พ้นชอบได้แก่อรหัตตผลวิมุติ; เรียกอีกอย่าง อเสขธรรม ๑๐ (พ.ศ. หน้า ๓๒๕)

สุจริต ๓ ความประพฤติดี ประพฤติชอบตามคลองธรรม มี ๓ คือ ๑. กายสุจริต ประพฤติชอบทางกาย ๒. วาจาสุจริต ประพฤติชอบทางวาจา ๓. มโนสุจริต ประพฤติชอบทางใจ (พ.ศ. หน้า ๓๔๕)

หิริ ความละอายต่อการทำชั่ว (พ.ศ. หน้า ๓๕๕)

อกุศลกรรมบถ ๑๐ ทางแห่งอกุศลกรรม ทางความชั่ว กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือทุกข์ ๑. ปาณาติบาต การทำชีวิตให้ตกลง ๒. อทินนาทาน การถือเอาของที่เขามิได้ให้ โดยอาการขโมย, ลักทรัพย์ ๓. กามสุมิฉฉาจาร ความประพฤติผิดทางกาม ๔. มุสาวาท การพูดเท็จ ๕. ปิสุณวาจา วาจาต่อเสียด ๖. มรสุสาวาจา วาจาหยาบ ๗. สัมผัสป์ปลาปะ พูดเพื่อเจ้า ๘. อภิขมา พง์เล็งอยากได้ของเขา ๙. พยาบาท คิดร้ายผู้อื่น ๑๐. มิจฉาทิฎฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม (พ.ศ. หน้า ๒๗๕, ๓๐๕)

อกุศลมูล ๓ รากแห่งของอกุศล ต้นตอของความชั่ว มี ๓ คือ ๑. โสกะ (ความอยากได้) ๒. โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) ๓. โมหะ (ความหลง) ๘ (พ.ศ. หน้า ๕๘)

อคติ ๔ ฐานะอันไม่พึงถึง ทางความประพฤติที่ผิด ความไม่เที่ยงธรรม ความลำเอียง มี ๔ อย่าง คือ ๑. ฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะชอบ) ๒. โทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง) ๓. โมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง พลาดผิดเพราะเขลา) ๔. ภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) (พ.ศ. หน้า ๑๗๔)

อนัตตา ไม่ใช่อัตตา ไม่ใช่ตัวตน (พ.ศ. หน้า ๓๖๖)

อบายมุข ช่องทางของความเสื่อม เหตุเครื่องฉิบหาย เหตุย่อยยับแห่งโลกทรัพย์ ทางแห่งความพินาศ (พ.ศ. หน้า ๓๗๗)

อบายมุข ๔ ๑. อิตถิฐุตตะ (เป็นนักเลงหญิง นักเที่ยวผู้หญิง) ๒. สุราฐุตตะ (เป็นนักเลงสุรา นักดื่ม) ๓. อักขฐุตตะ (เป็นนักการพนัน) ๔. ปาปมิตตะ (คบคนชั่ว) (พ.ศ. หน้า ๓๗๗)

อบายมุข ๖ ๑. ติดสุรา และของมีนเมา ๑.๑ ทรัพย์หมดไปๆ เห็นชัดๆ ๑.๒ ก่อการทะเลาะวิวาท ๑.๓ เป็นบ่อเกิดแห่งโรค ๑.๔ เสียเกียรติ เสียชื่อเสียง ๑.๕ ทำให้ไม่รู้อาย ๑.๖ ทอนกำลังปัญญา ๒. ชอบเที่ยวกลางคืน มีโทษ ๖ อย่างคือ ๒.๑ ชื่อว่าไม่รักษาดน ๒.๒ ชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย ๒.๓ ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ ๒.๔ เป็นที่ระแวงสงสัย ๒.๕ เป็นเป้าให้เขาใส่ความหรือข่าวลือ ๒.๖ เป็นที่มาของเรื่องเดือดร้อนเป็นอันมาก ๓. ชอบเที่ยวดูการละเล่น มีโทษโดยการงานเสื่อมเสียเพราะมีใจกังวลคอยคิดจ้อง กับเสียเวลาเมื่อไปดูสิ่งนั้นๆ ทั้ง ๖ กรณี คือ ๓.๑ รำที่ไหนไปที่นั้น ๓.๒-๓.๓ ขับร้อง ดนตรี เสภา เพลงเถิงที่ไหนไปที่นั้น ๔. ติดการพนัน มีโทษ ๖ คือ ๔.๑ เมื่อชนะยอมก่อเวร ๔.๒ เมื่อแพ้ก็เสียขายทรัพย์ที่เสียไป ๔.๓ ทรัพย์หมดไปๆ เห็นชัดๆ ๔.๔ เข้าที่ประชุม

เขาไม่เชื่อถ้อยคำ ๔.๕ เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อนฝูง ๔.๖ ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของ ผู้ที่จะหาคุ้มครองให้ลูกของเขา เพราะเห็นว่าจะเลี้ยงลูกเมียไม่ได้ ๕. คบคนชั่ว มีโทษโดยนำ ให้กลายเป็นคนชั่วอย่างที่ตนคบทั้ง ๖ ประเภท คือ ได้เพื่อนที่จะนำให้กลายเป็น ๕.๑ นักการพนัน ๕.๒ นักเลงหญิง ๕.๓ นักเลงเหล้า ๕.๔ นักลวงของปลอม ๕.๕ นักหลอกลวง ๕.๖ นักเลงหัวไม้ ๖. เกียรติฐานการงาน มีโทษโดยทำให้ยกเหตุ ต่างๆ เป็นข้ออ้างผิดเพี้ยน ไม่ทำงาน โภคะใหม่ก็ไม่เกิด โภคะที่มีอยู่ก็หมดสิ้นไป คือ ให้อ่างไป ทั้ง ๖ กรณีว่า ๖.๑-๖.๖ หนานัก ร้อนนัก เย็นไปแล้ว ยังช้านัก หิวนัก อิ่มนัก แล้วไม่ทำงาน (พ.ธ. หน้า ๑๗๖ - ๑๗๘)

อธิปไตยธรรม ๗ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวมี ๗ ประการ ได้แก่ ๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียง กันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อ หลักการเดิม) ๔. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ ควรเคารพนับถือท่านเหล่านั้น ๕. บรรดากุลสตรี กุลกุมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรือจู้จี้รำคาญใจ ๖. เคารพสักการะบูชา เจดีย์ หรืออนุสาวรีย์ประจำชาติ ๗. จัดให้ความอารักขา คุ้มครอง ป้องกัน อันชอบธรรมแก่พระ อรหันต์ทั้งหลาย (รวมถึงพระภิกษุ ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบด้วย) (พ.ธ. หน้า ๒๔๖-๒๔๗)

อธิปไตย ๓ ความเป็นใหญ่มี ๓ อย่าง คือ ๑. *อัตตาทิปไตย* ความมีตนเป็นใหญ่, ถือตนเป็น ใหญ่, กระทำการด้วยปรารถนาคตนเป็นประมาณ ๒. *โลกาทิปไตย* ความมีโลกเป็นใหญ่, ถือ โลกเป็นใหญ่, กระทำการด้วยปรารถนียมของโลกเป็นประมาณ ๓. *ธัมมาทิปไตย* ความมี ธรรมเป็นใหญ่, ถือธรรมเป็นใหญ่, กระทำการด้วยปรารถนาคความถูกต้อง เป็นจริง สมควรตาม ธรรม เป็นประมาณ (พ.ธ. หน้า ๑๒๗ - ๑๒๘)

อริยสัง ๔ ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็น อริยะมี ๔ คือ ๑. *ทุกข์* (ความทุกข์ สภาพที่ทนได้ยาก สภาพที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ การ ประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งทีรัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อ ว่า อุปาทานจันท์ ๕ เป็นทุกข์ ๒. *ทุกขสมุทัย* (เหตุเกิดแห่งทุกข์ สาเหตุให้ทุกข์เกิดได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และ วิภวตัณหา)กำจัดอวิชชา สำรอกตัณหา ล้วนแล้ว ไม่ถูกข้อม ไม่ติดขัด หลุดพ้น สงบ ปลอดโปร่ง เป็นอิสระ คือนิพพาน) ๓. *ทุกขนิโรธ* (ความดับทุกข์ได้แก่ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหา ล้วนแล้ว ไม่ถูกข้อม ไม่ติดขัด หลุดพ้น สงบ เป็นอิสระ คือนิพพาน) ๔. *ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทา* (ปฏิบัติที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่

อริยอัฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง มรรคมืองค์ ๘ นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา) (พ.ศ. หน้า ๑๘๑)

อริยอัฐังคิกมรรค ทางสายกลาง มรรคมืองค์ ๘ (ศีล สมาธิ ปัญญา) (พ.ศ. หน้า ๑๖๕)

อัญญาอนุเบกขา เป็นอนุเบกขาฝ่ายวิบัติ หมายถึง ความไม่รู้เรื่อง, เคยไม่รู้เรื่อง, เคยโง่, เคยเมย (พ.ศ. หน้า ๑๒๖)

อตฺตา ตัวตน, อาตมัน, ปุณฺชนยอมยิดมันมองเห็นขันธ ๕ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งหมดเป็น อตฺตา หรือยึดถือว่ามียอตฺตา เนื่องด้วยขันธ ๕ (พ.ศ. หน้า ๓๕๘)

อตฺถะ เรื่องราว, ความหมาย, ความมุ่งหมาย, ประโยชน์ มี ๒ ระดับ คือ ๑. **ทิวฐฐัมมิกตฺถะ** ประโยชน์ในชีวิตนี้หรือประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นที่มุ่งหมายกันในโลกนี้ ได้แก่ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ รวมถึงการแสวงหาสิ่งเหล่านี้มาโดยทางที่ชอบธรรม ๒. **สัมปรายิกตฺถะ** ประโยชน์เบื้องหน้า หรือประโยชน์ที่ล้ำลึกกว่าที่จะมองเห็นกันเฉพาะหน้า เป็นจุดหมายขั้นสูงขึ้นไป เป็นหลักประกันชีวิตเมื่อละจากโลกนี้ไป ๓. **ปรมตฺถะ** ประโยชน์สูงสุด หรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของชีวิตเป็นจุดหมายสูงสุดหรือที่หมายขั้นสุดท้าย คือ พระนิพพาน อีกประการหนึ่ง หมายถึง ๑. **อตฺตตฺถะ** ประโยชน์ตน ๒. **ปรตฺถะ** ประโยชน์ผู้อื่น ๓. **อุภยตฺถะ** ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (พ.ศ. หน้า ๑๓๑ - ๑๓๒)

อายตนะ ที่ต่อ, เครื่องติดต่อ, แคนต่อความรู้, เครื่องรู้และสิ่งที่ถูกรู้ เช่น ตาเป็นเครื่องรู้ รูป เป็นสิ่งที่รู้ หูเป็นเครื่องรู้ เสียงเป็นสิ่งที่รู้ เป็นต้น จัดเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ๑. **อายตนะภายใน** ๖, **อายตนะภายนอก** ๖ ๒. **อายตนะภายนอก** หมายถึง เครื่องต่อภายนอก, สิ่งที่ถูกรู้มี ๖ คือ ๒.๑ รูป คือ รูป ๒.๒ สัททะ คือ เสียง ๒.๓ คันธะ คือ กลิ่น ๒.๔ รส คือ รส ๒.๕ โสภณูปะ คือ สิ่งต้องกาย ๒.๖ ฐัมมะ หมายถึง ธรรมารมณ คือ อารมณ์ที่เกิดกับใจ หรือสิ่งที่ใจรู้ อารมณ ๖ ก็เรียก (พ.ศ. หน้า ๔๑๑)

อายตนะภายใน เครื่องต่อภายใน, เครื่องรับรู้มี ๖ คือ ๑. **จักขุ** คือ ตา ๒. **โสตะ** คือ หู ๓. **ฆานะ** คือ จมูก ๔. **ชีวหา** คือ ลิ้น ๕. **กาย** คือ กาย ๖. **มโน** คือ ใจ อินทรีย์ ๖ ก็เรียก (พ.ศ. หน้า ๔๑๑)

อริยวัฑฒิ ๕ ความเจริญอย่างประเสริฐ, หลักความเจริญของอารยชน มี ๕ คือ ๑. **ศรัทธา** ความเชื่อ ความมั่นใจในพระรัตนตรัย ในหลักแห่งความจริง ความดีอันมีเหตุผล ๒. **ศีล** ความประพฤติดี มีวินัย เลี้ยงชีพสุจริต ๓. **สุตะ** การเล่าเรียน สดับฟัง ศึกษาหาความรู้ ๔. **จาคะ** การเผื่อแผ่เสียสละ เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจช่วยเหลือ ใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังและร่วมมือ ไม่คับแคบ เอาแต่ตัว ๕. **ปัญญา** ความรอบรู้ รู้คิด รู้พิจารณา เข้าใจเหตุผล รู้จักโลก และชีวิตตามความเป็นจริง (พ.ศ. หน้า ๒๑๓)

อิทธิบาท ๔ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี ๔ ประการ คือ ๑. *ฉันทะ* ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอแล้วปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป ๒. *วิริยะ* ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง ๓. *จิตตะ* ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ๔. *วิมังสา* ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ไคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผลคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง ตัวอย่างเช่น ผู้ทำงานทั่วๆ ไปอาจจำสั้นๆ ว่า รักงาน ตั้งใจงาน ใส่ใจงาน และทำงานด้วยปัญญา เป็นต้น (พ.ธ. หน้า ๑๘๖ - ๑๘๗)

อุบาสกธรรม ๗ ธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญของอุบาสก ๑. ไม่ขาดการเยี่ยมชมพบปะพระภิกษุ ๒. ไม่ละเลยการฟังธรรม ๓. ศึกษาในอริสัจ ๔. มีความเลื่อมใสอย่างมากในพระภิกษุทุกระดับ ๕. ไม่ฟังธรรมด้วยตั้งใจจะคอยเพ่งโทษติเตียน ๖. ไม่แสวงหาบุญนอกหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ๗. กระทำการสนับสนุน คือ ขวนขวายในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา (พ.ธ. หน้า ๒๑๕ - ๒๒๐)

อุบาสกธรรม ๕ สมบัติของอุบาสก ๕ คือ ๑. มีศรัทธา ๒. มีศีลบริสุทธิ์ ๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื้อกรรม ไม่เชื่อมงคลคือมุ่งหวังผลจากการกระทำ และการงานมิใช่จากโชคกลาง และสิ่งที่ตื่นกันว่าขลังศักดิ์สิทธิ์ ๔. ไม่แสวงหาเขตบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา ๕. ขวนขวายในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา (พ.ศ. หน้า ๓๐๐)

อุบาสกธรรม ๗ ผู้ใกล้ชิดพระศาสนาอย่างแท้จริง ควรตั้งตนอยู่ในธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญของอุบาสก มี ๗ ประการ ได้แก่ ๑. ไม่ขาดการเยี่ยมชมพบปะพระภิกษุ ๒. ไม่ละเลยการฟังธรรม ๓. ศึกษาในอริสัจ คือ ฝึกอบรมตนให้ก้าวหน้าในการปฏิบัติรักษาศีลขั้นสูงขึ้นไป ๔. พรั่งพร้อมด้วยความเลื่อมใส ในพระภิกษุทั้งหลายทั้งที่เป็นเถระ นวกะ และ ปุณกลาง ๕. ฟังธรรมด้วยความตั้งใจ มิใช่มาจับผิด ๖. ไม่แสวงหาทักษิณภายนอกหลักคำสอนนี้ คือ ไม่แสวงหาเขตบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา ๗. กระทำความสนับสนุนในพระศาสนา คือ เอาใจใส่ทำนุบำรุงและช่วยกิจการ (ธรรมบุญชีวิต, หน้า ๗๐ - ๗๑)

อุเบกขา มี ๒ ความหมายคือ ๑. ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยชอบหรือชัง, ความวางใจเฉยได้ ไม่นิยมดียินร้าย เมื่อใช้ปัญญาพิจารณาเห็นผลอันเกิดขึ้นโดยสมควรแก่เหตุและรู้ว่าพึงปฏิบัติต่อไปตามธรรม หรือตามควรแก่เหตุนั้น ๒. ความรู้สึกเฉยๆ ไม่สุข ไม่ทุกข์ เรียกเต็มว่าอุเบกขาเวทนา (อุทกขมสุข) (พ.ศ. หน้า ๔๒๖ - ๔๒๗)

อุปาทาน ๔ ความยึดมั่น, ความถือมั่นด้วยอำนาจกิเลส, ความยึดติดอันเนื่องมาแต่ตัณหา ผูกพันเอาตัวตนเป็นที่ตั้ง ๑. *กามอุปาทาน* ความยึดมั่นในกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่น่าใคร่ น่าพอใจ ๒. *ทิฏฐุปาทาน* ความยึดมั่นในทิฏฐิหรือทฤษฎี คือความเห็น ลัทธิ หรือ หลักคำสอนต่างๆ ๓. *ศีลัพพตูปาทาน* ความยึดมั่นในศีลและพรต คือ หลัก ความประพฤติ ข้อปฏิบัติ แบบแผน ระเบียบวิธี ขนบธรรมเนียมประเพณี ลัทธิพิธีต่างๆ กัน ไปอย่างงมงาย หรือโดยนิยมน่ากลัว ว่าศักดิ์สิทธิ์ มิได้เป็นไปด้วยความรู้ ความเข้าใจตาม หลักความสัมพันธแห่งเหตุและผล ๔. *อัตตวาตูปาทาน* ความยึดมั่นในวาทะว่าตัวตน คือ ความถือหรือสำคัญ หมายถึงในภายในว่ามีตัวตน ที่จะได้ จะมี จะเป็น จะสูญสลาย ถูกบีบคั้น ทำลายหรือเป็นเจ้าของ เป็นนายบังคับบัญชาสิ่งต่างๆ ได้ไม่มองเห็นสภาวะของ สิ่งทั้งปวง อันรวมทั้งตัวตนว่าเป็นแต่เพียงสิ่งที่ประชุมประกอบกันเข้า เป็นไปตามเหตุ ปัจจัยทั้งหลายที่มาสัมพันธ์กันล้วนๆ (พ.ธ. หน้า ๑๘๗)

อุปนิสัย ๔ ธรรมที่พึงพิง หรือธรรมช่วยอุดหนุน ๑. *สงขยาเยกัม ปฏิเสวติ* พิจารณาแล้วจึง ใช้สอยปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานเภสัช เป็นต้น ที่จำเป็นจะต้อง เกี่ยวข้องและมีประโยชน์ ๒. *สงขยาเยกัม อธิวาเสติ* พิจารณาแล้วอดกลั้นได้แก่ อนิฏฐารมณฺ์ ต่างๆ มีหนาวร้อน และทุกขเวทนา เป็นต้น ๓. *สงขยาเยกัม ปริวชเชติ* พิจารณาสิ่งที่เป็นโทษ ก่ออันตรายแก่ร่างกาย และจิตใจแล้วหลีกเลี่ยง ๔. *สงขยาเยกัม ปฏิวิโนเทติ* พิจารณาสิ่งที่เป็น โทษ ก่ออันตรายเกิดขึ้นแล้ว เช่น อกุศลวิตก มีกามวิตก พยาบาทวิตก, และวิหิงสาวิตก และความชั่วร้ายทั้งหลายแล้วพิจารณาแก้ไข บำบัดหรือขจัดให้สิ้นไป (พ.ธ. หน้า ๑๗๕)

โอดตปฺปะ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว (พ.ศ. หน้า ๔๓๕)

โอวาท คำกล่าวสอน คำแนะนำ คำตักเตือน โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ คือ ๑. เว้นจากทุจริต คือ ประพฤติชั่วด้วยกายวาจาใจ (ไม่ทำชั่วทั้งปวง) ๒. ประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบ ด้วยกายวาจาใจ (ทำแต่ความดี) ๓. ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมอง มีโลก โกรธ หลง เป็นต้น (ทำจิตของตนให้สะอาดบริสุทธิ์) (พ.ศ. หน้า ๔๔๐)

แนวคิดจากสาระการเรียนรู้ ตามช่วงชั้น

ช่วงชั้นที่ ๑ (ป. ๑ - ป. ๓)

มีจุดมุ่งหมายให้เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่เป็นศาสนาประจำชาติเป็นเอกลักษณ์ของชาติ และเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทยและเกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย ด้วยการเรียนรู้ประวัติของพระพุทธเจ้าตอนประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานอย่างคร่าวๆ ในเบื้องต้น แล้วเน้นเหตุการณ์ตอนเยาว์วัยถึงออกบวช เพื่อให้เกิดศรัทธาและอุตสาหะที่จะเรียนรู้หลักธรรมเบื้องต้น คือ โอวาท ๓ อันได้แก่ ละเว้นจากชั่ว ทำความดี และทำจิตให้บริสุทธิ์ แล้วนำมาปฏิบัติเพื่อเป็นศาสนิกที่ดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามฐานะ เพื่อประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันทั้งที่บ้าน โรงเรียน และชุมชน

ช่วงชั้นที่ ๒ (ป. ๔ - ป. ๖)

มีจุดมุ่งหมายให้เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมล้ำค่า และในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ และเกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย ด้วยการเรียนรู้พุทธประวัติ เน้นเหตุการณ์ตั้งแต่ตรัสรู้ ประกาศพระศาสนาเสด็จกลับไปโปรดพระพุทธบิดาและพระประยูรญาติ ทรงบำเพ็ญพุทธกิจต่างๆ เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก

มีความรู้และศรัทธาต่อพระรัตนตรัยและพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญต่อมวลมนุษยชาติ รวมทั้งเข้าใจหลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ตระหนักในการละเว้นจากความชั่ว ทำความดี และทำจิตให้บริสุทธิ์

ช่วงชั้นที่ ๓ (ม. ๑ - ม. ๓)

มีจุดมุ่งหมายให้รู้การทำสังคายนาเพื่อรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา สร้างคุณค่าให้แก่สังคมโลก และให้เกิดศรัทธาในพระรัตนตรัยด้วยการคิดวิเคราะห์พุทธประวัติที่เรียนมาแล้วอย่างละเอียดและเป็นระบบ เพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับคุณของพระรัตนตรัยให้เข้าใจขั้น ๕ ธาตุ ๔ และหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับชีวิต และความเจริญของชีวิตทั้งส่วนที่ควรรู้ คือ ทุกข์ ส่วนที่ควรละ คือ สมุทัย ส่วนที่ควรทำให้แจ้งคือ นิโรธ และส่วนที่ควรเจริญ คือ มรรคมงคล ๘ และดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ

ช่วงชั้นที่ ๔ (ม. ๔ - ม. ๖)

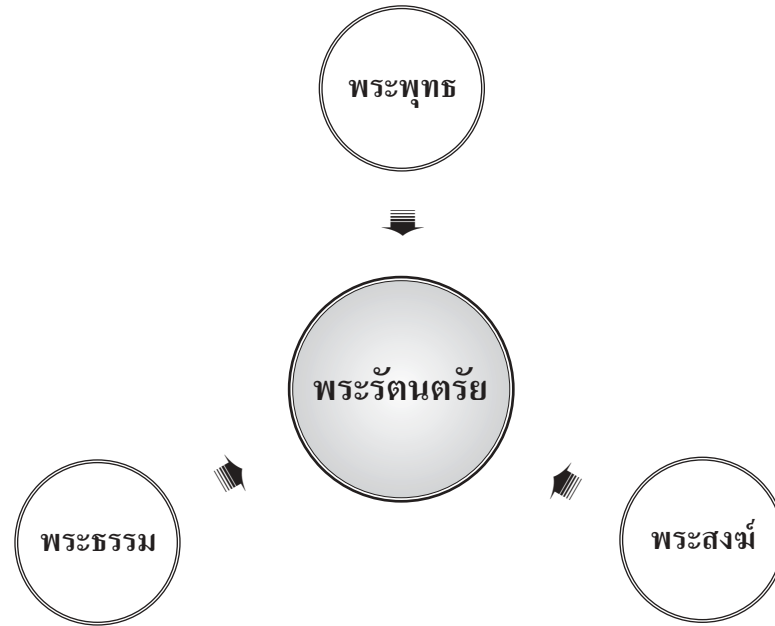
มีจุดมุ่งหมายให้รู้ว่า พระพุทธศาสนา มีคำสอนและวิธีการที่เป็นสากล มีข้อปฏิบัติ ยึดทางสายกลาง เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุข ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีหลักคำสอน เชื่อมโยงได้กับศาสตร์สมัยใหม่ เรารู้จักแก้ปัญหาตามวิธีการของอริยสัจ ๔ ในขณะเดียวกันก็ ให้ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิตที่ดำเนินไปตามกระบวนการแห่งปัจจุจสมุปบาท สรรพสัตว์ต้องอิง อาศัยกัน ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นคนมีใจกว้างและมีเหตุผลสำหรับการเป็นพลเมืองดีของสังคมประเทศ ชาติและโลก

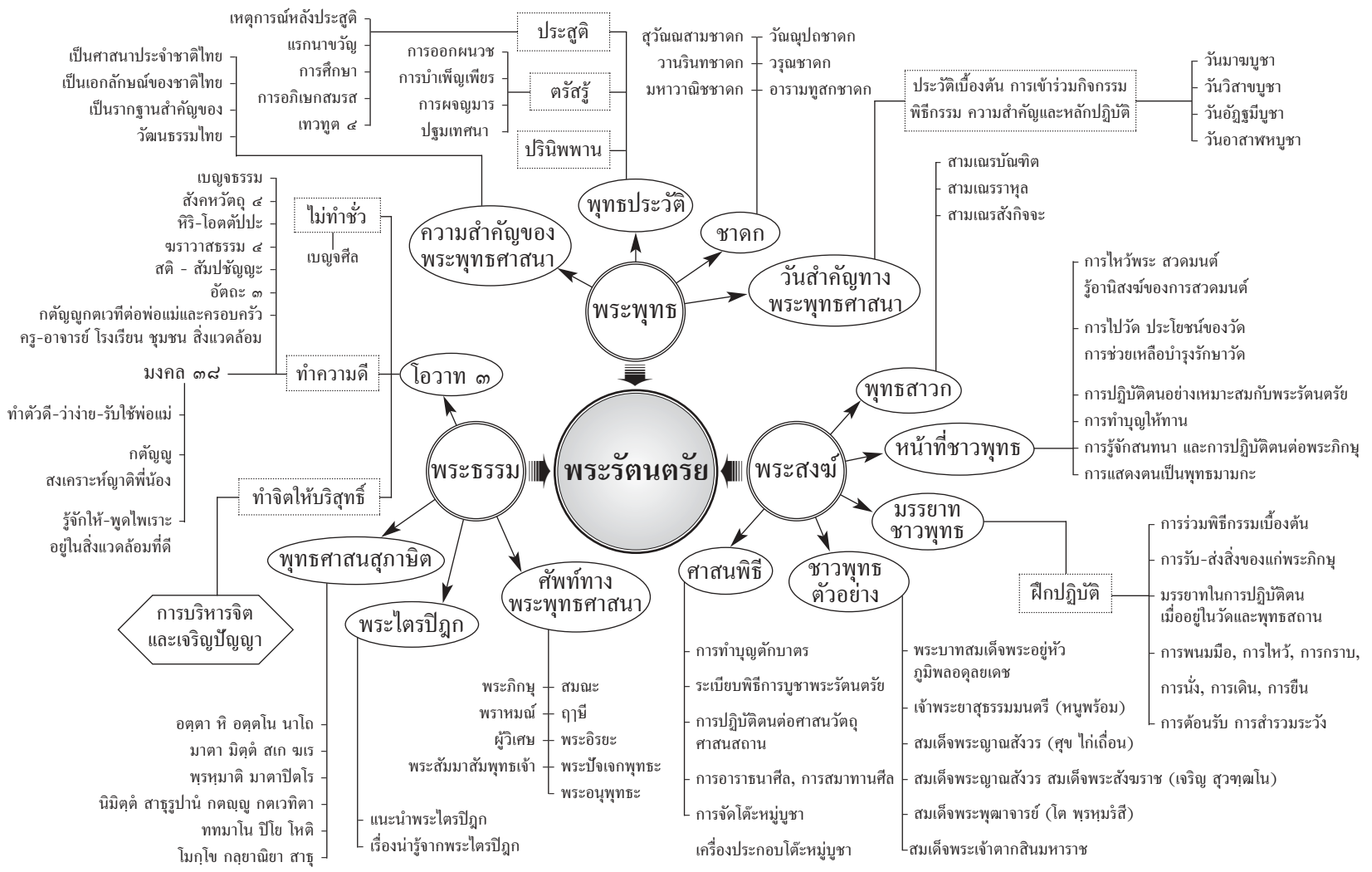
ระดับประถมศึกษา

- ตัวอย่างผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
- ตัวอย่างคำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
- ตัวอย่างผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
ระดับประถมศึกษา (ป. ๑ - ๖)

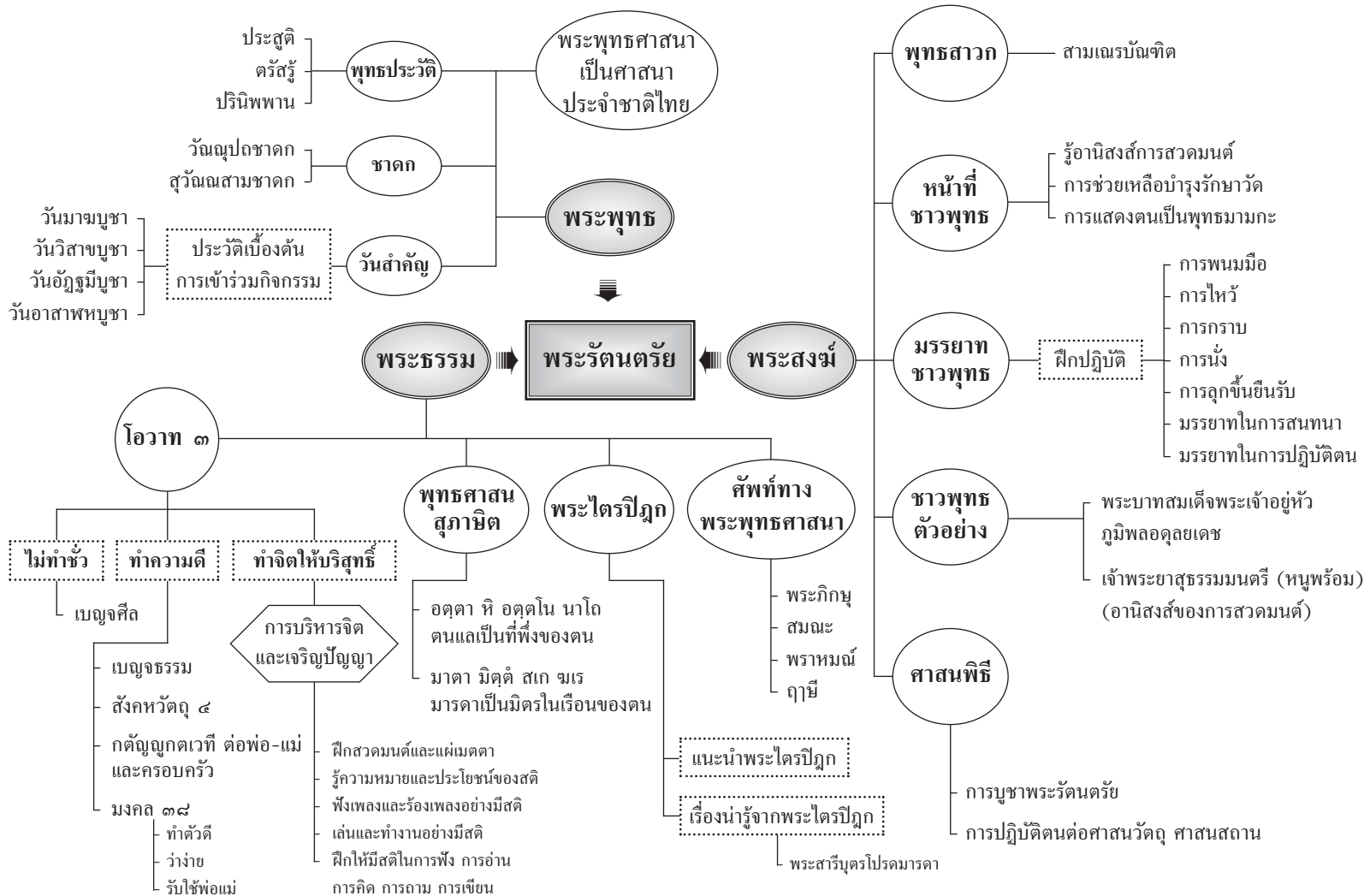

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๑ ระดับประถมศึกษาปีที่ ๑ - ๓

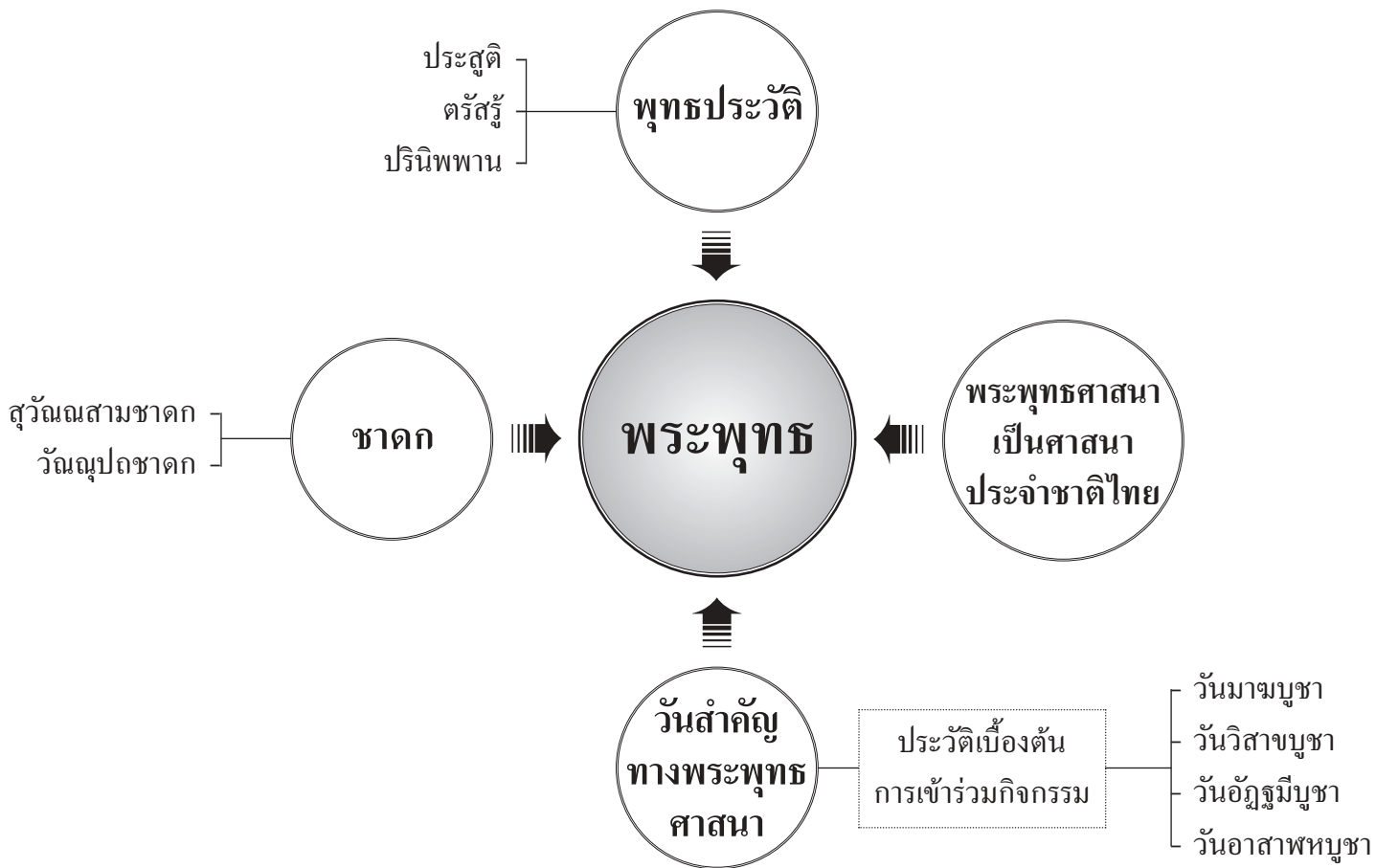

ตัวอย่าง
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
ระดับประถมศึกษาปีที่ ๑ - ๓

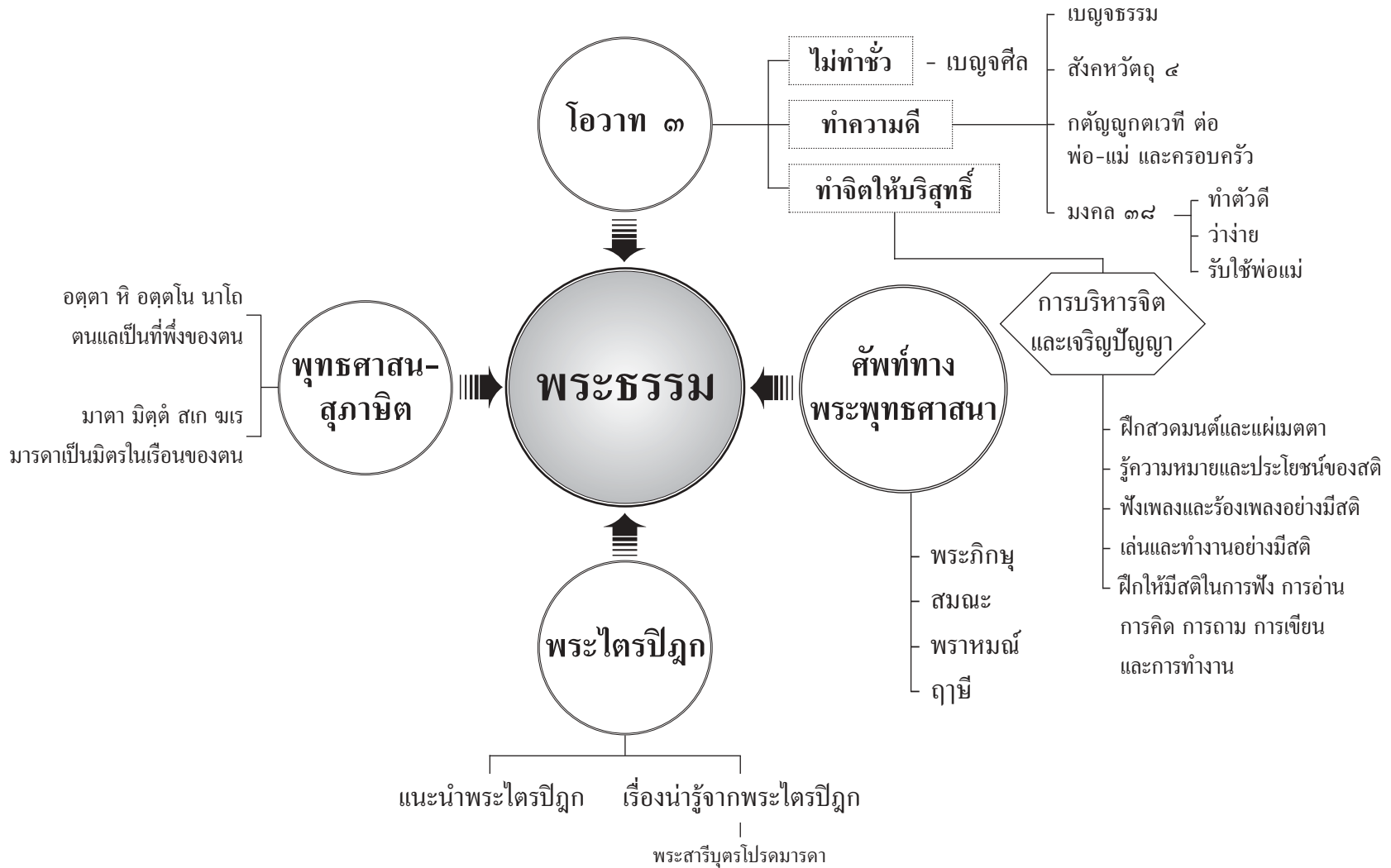
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระรัตนตรัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑

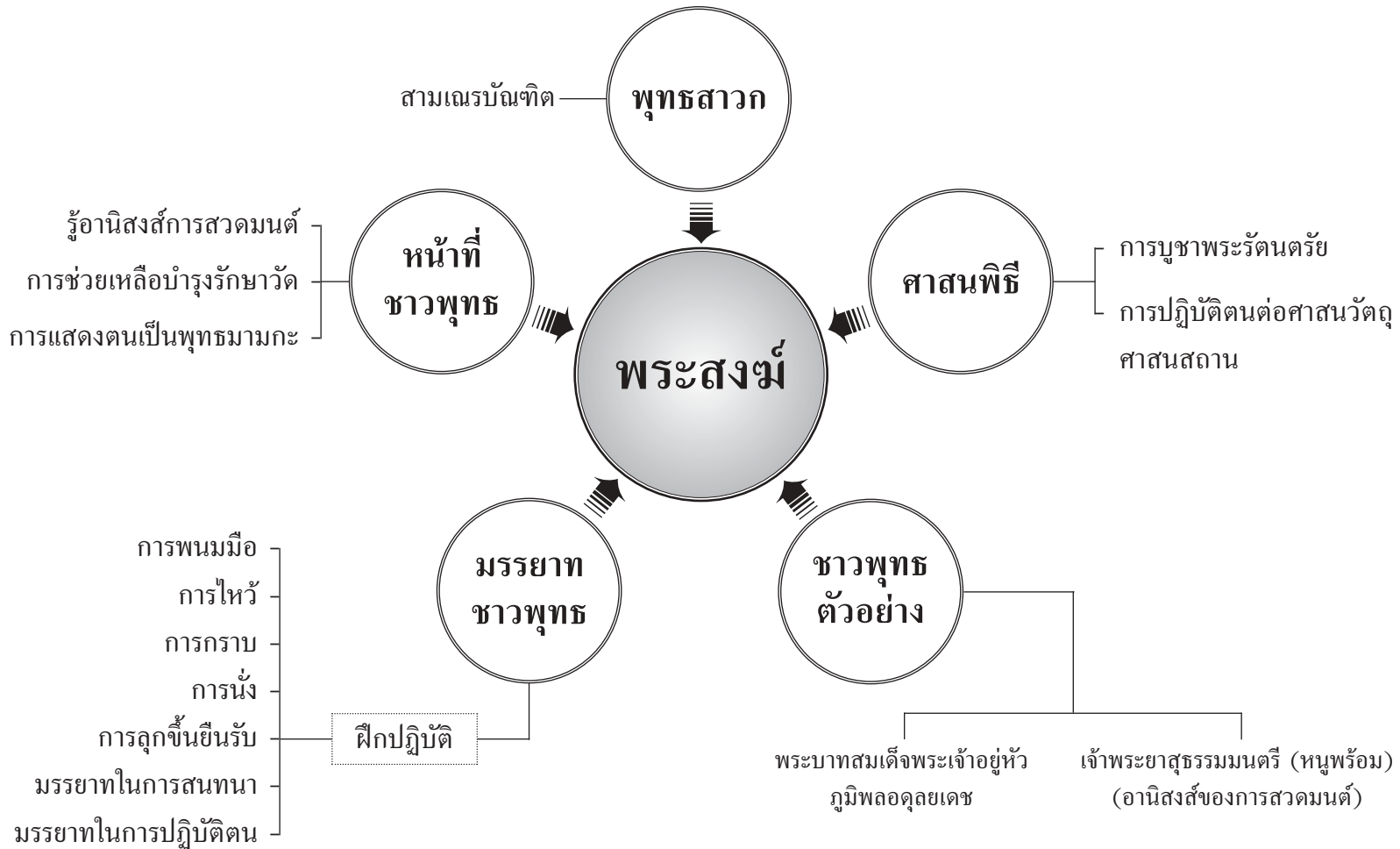
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระพุทธ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑

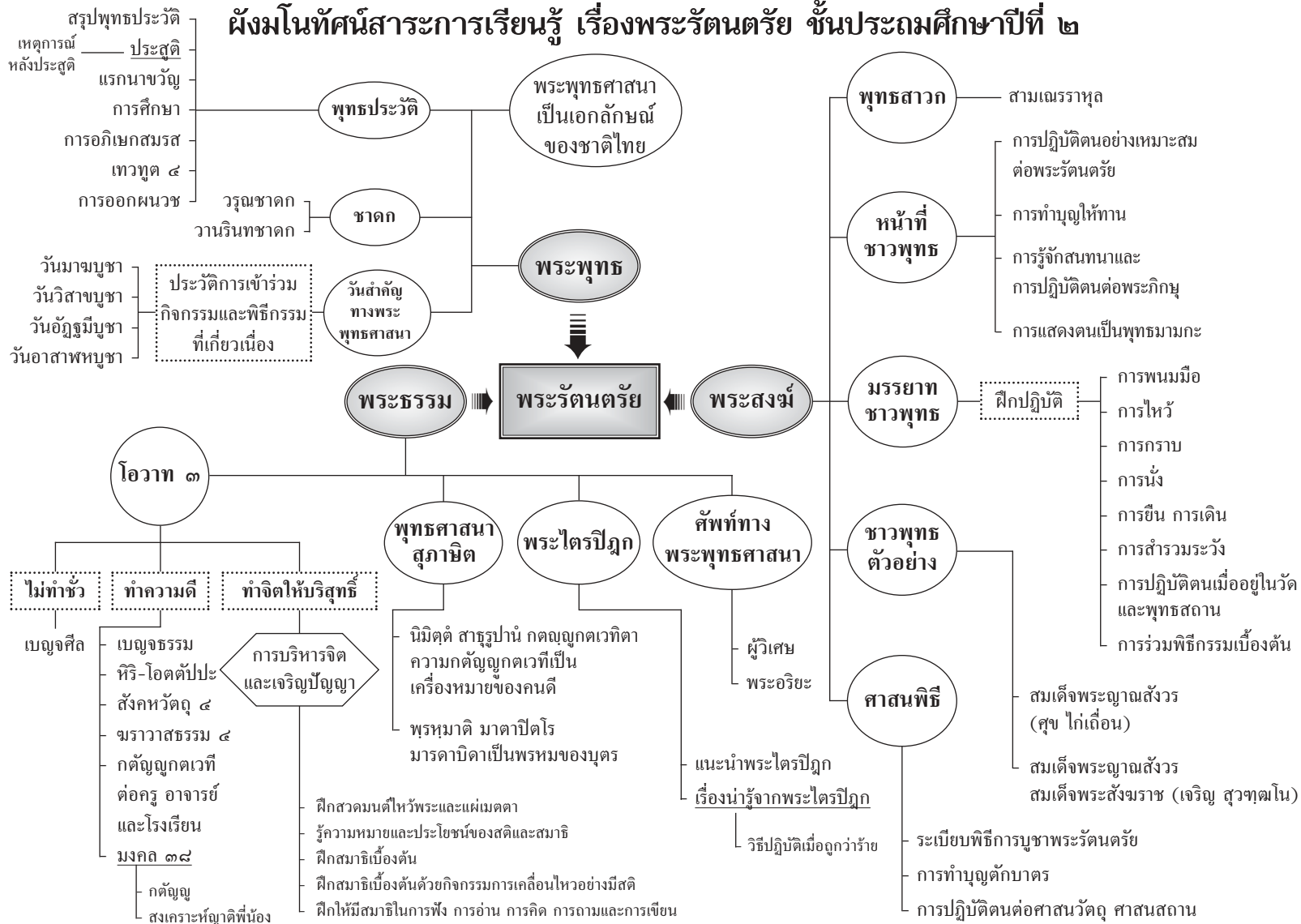

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระสงฆ์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑

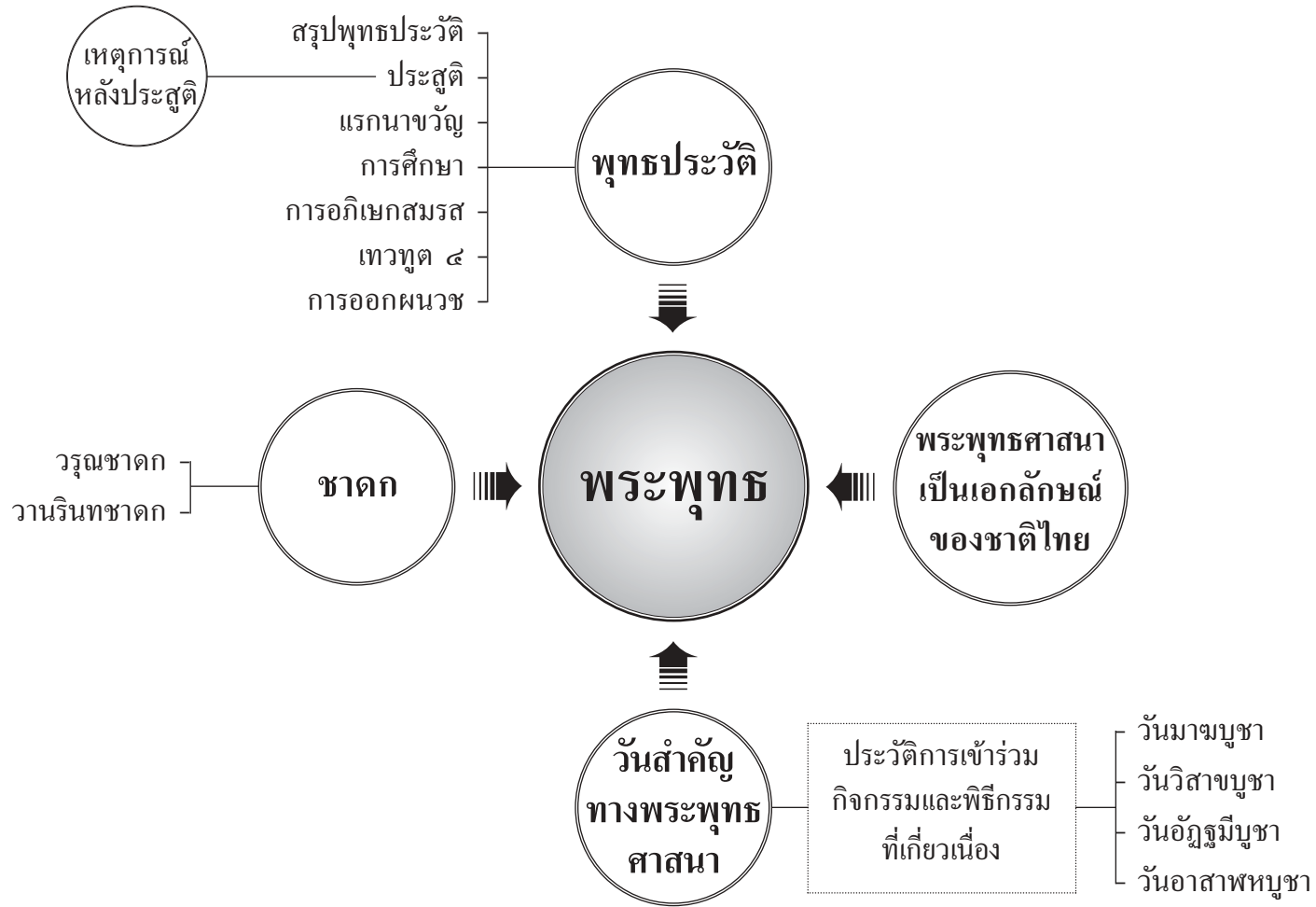

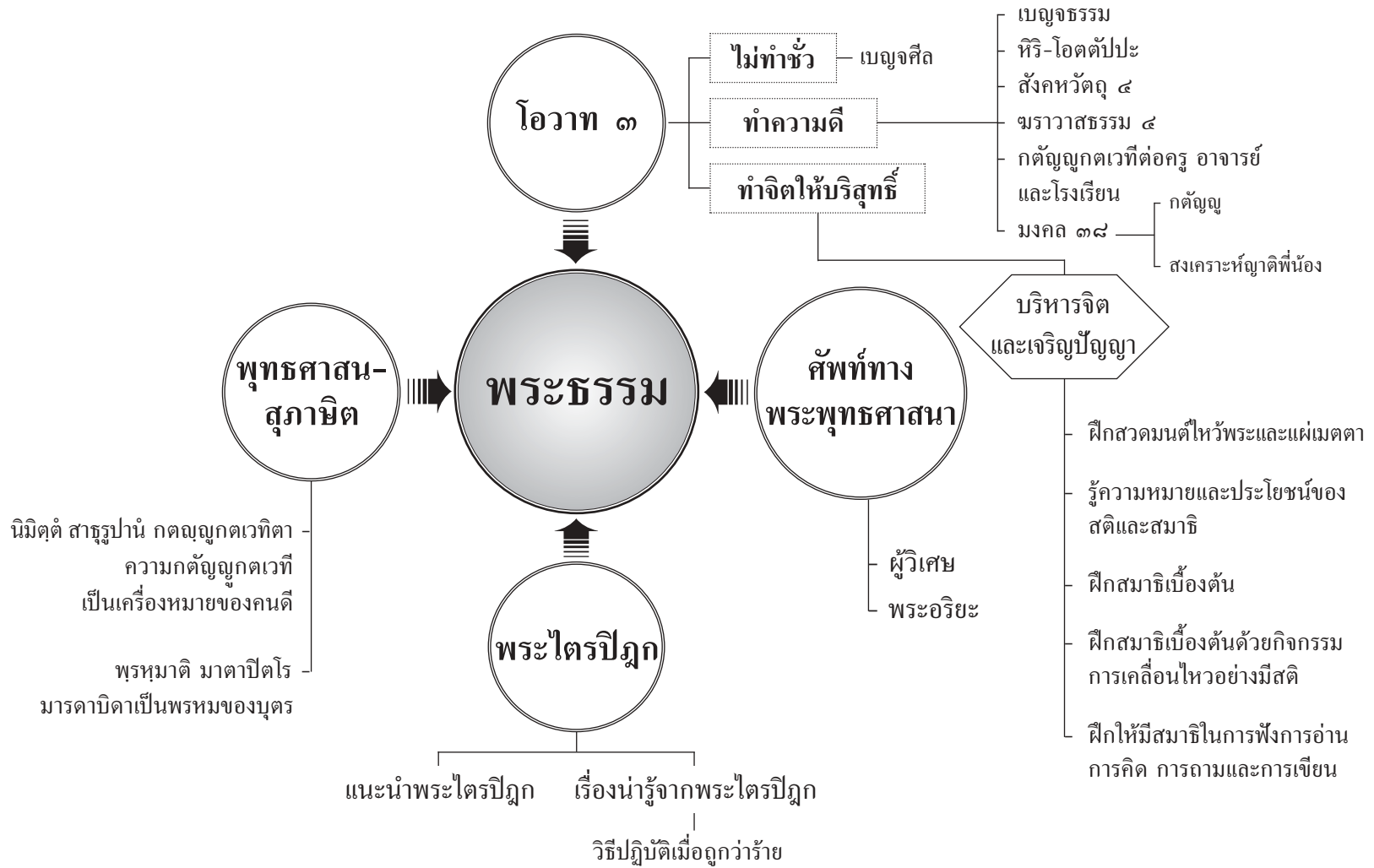
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระรัตนตรัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒

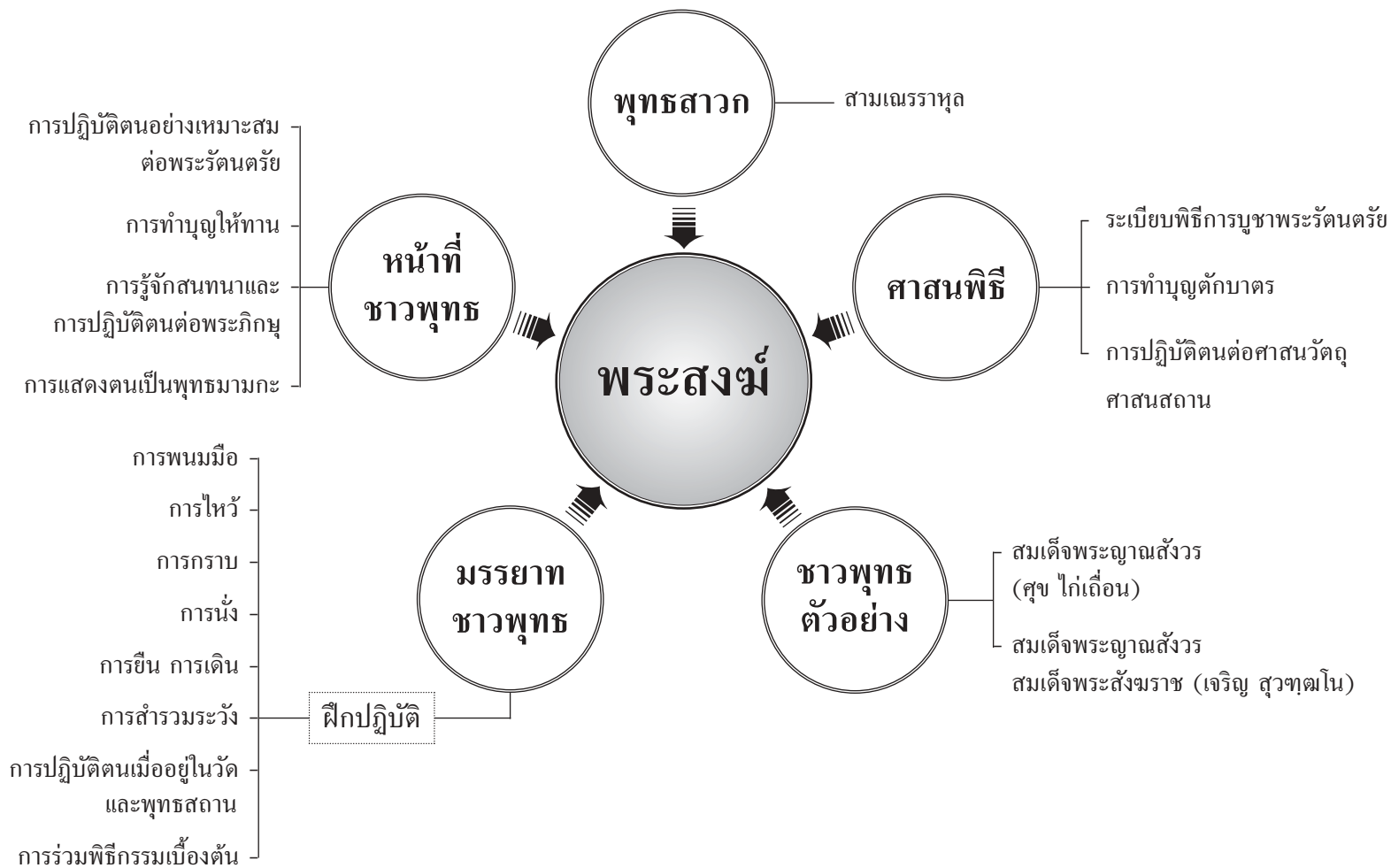
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระพุทธ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒

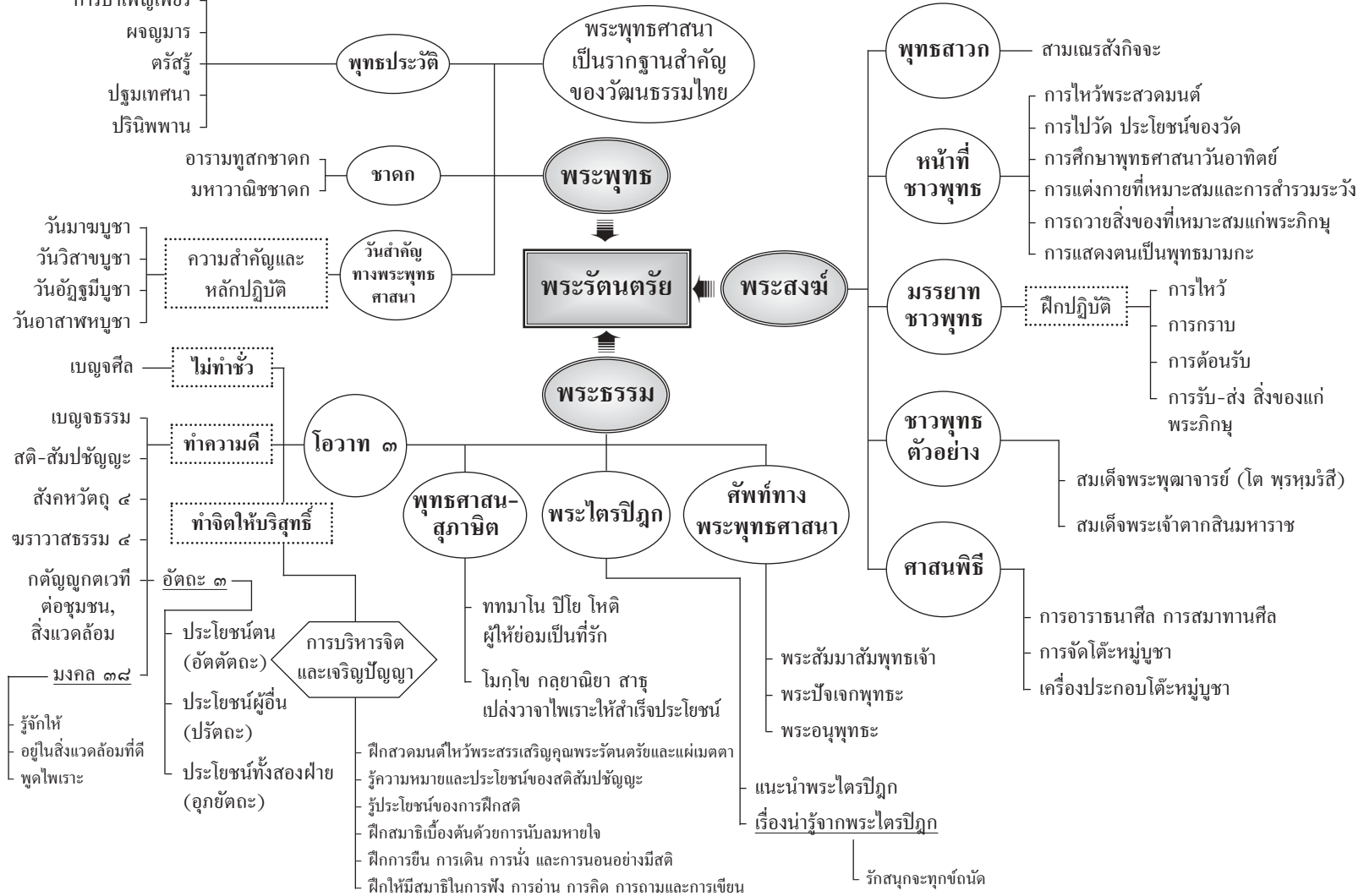
ผังโน้ตค้นสาระการเรียนรู้ เรื่องพระธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒

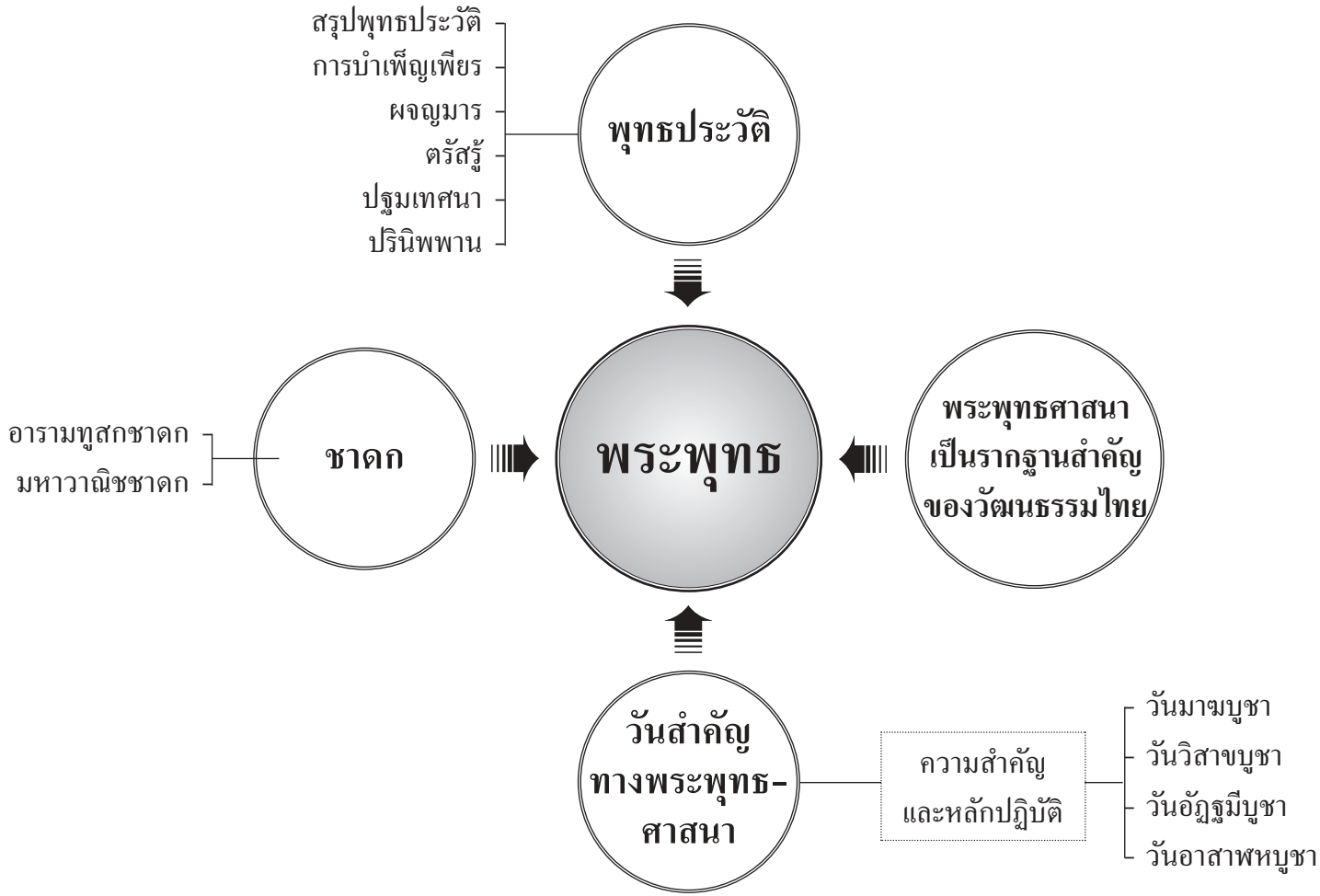
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระสงฆ์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒

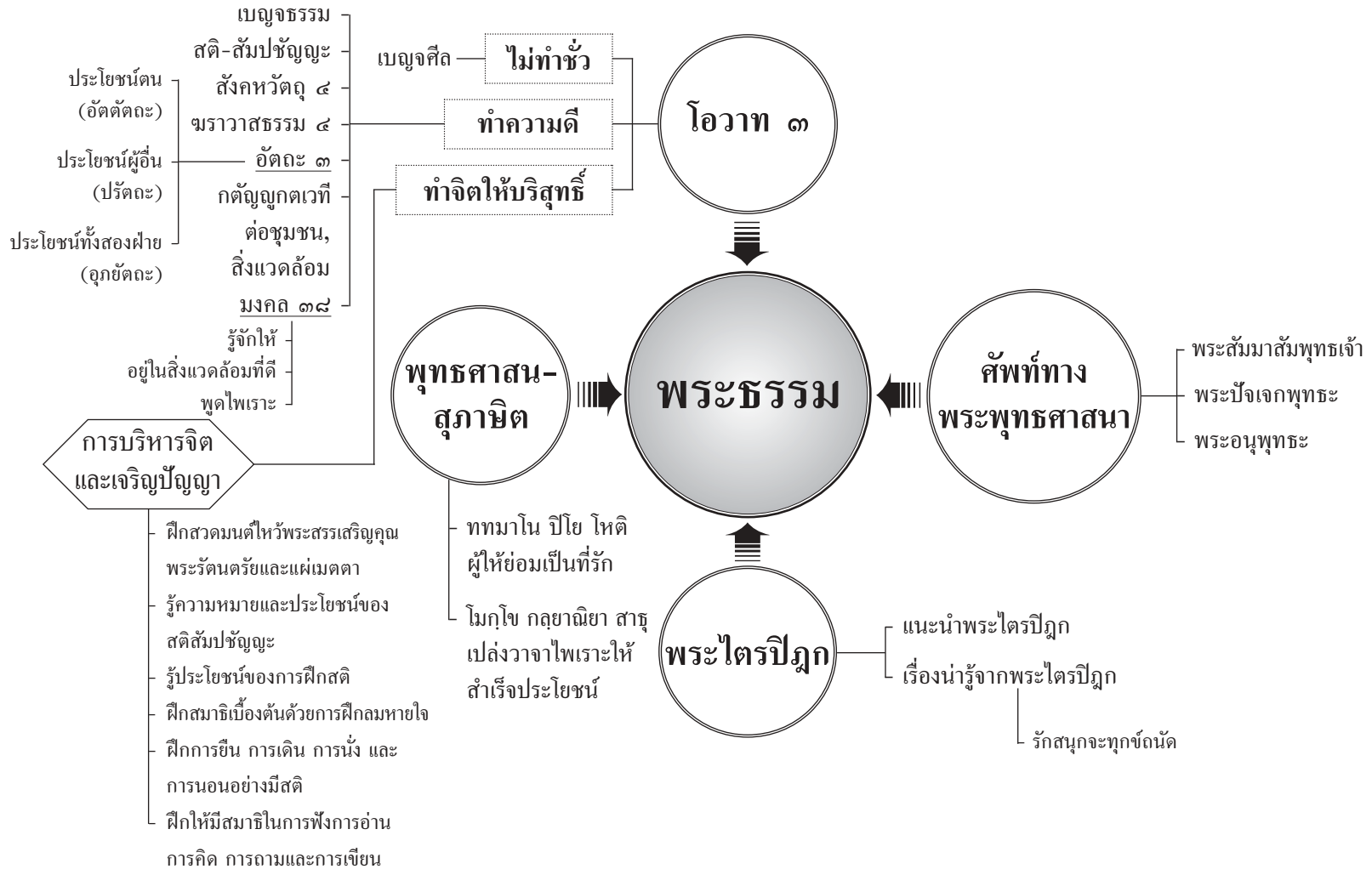
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระรัตนตรัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓

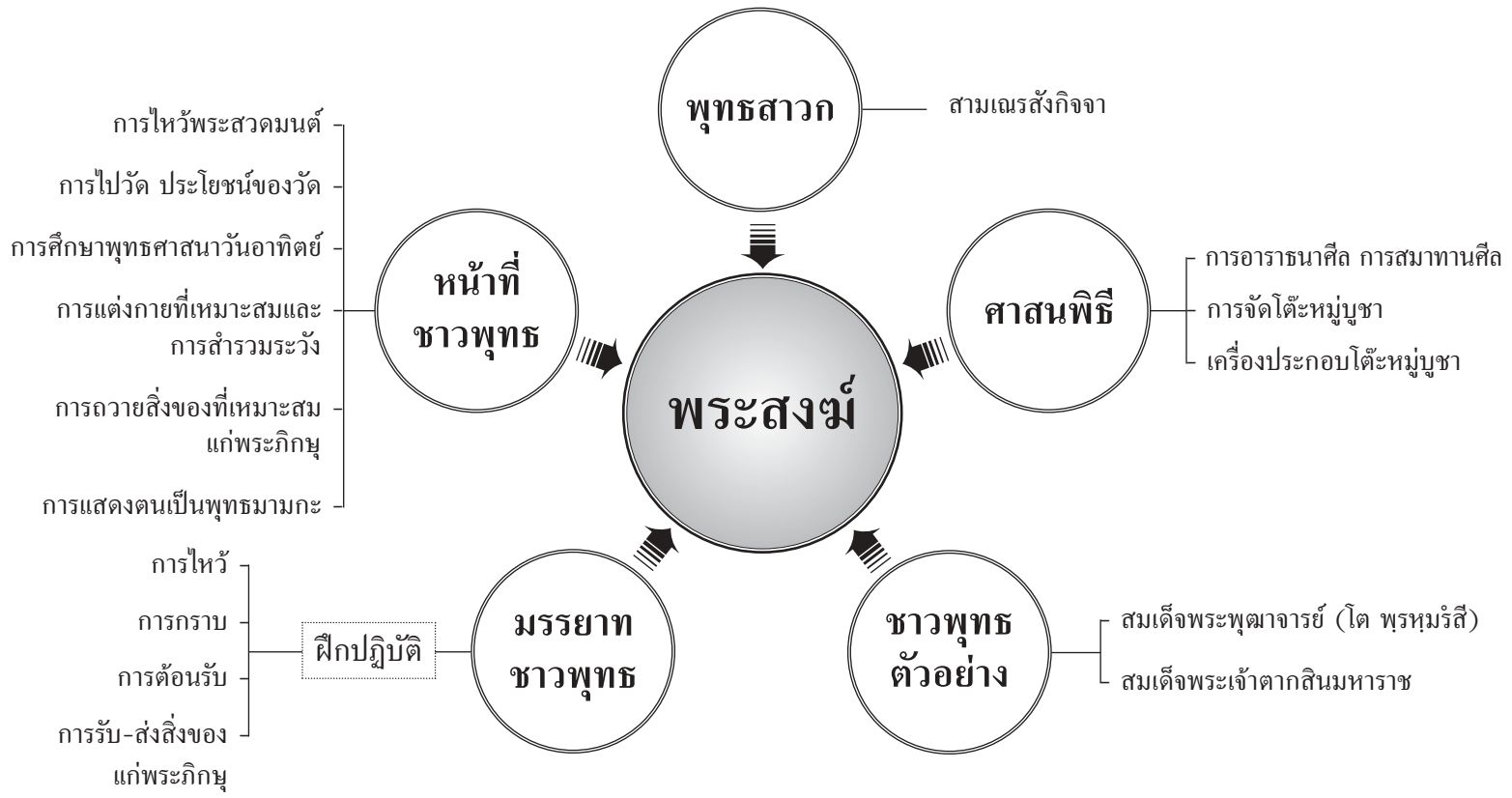
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระพุทธ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓

ผังโน้ตค้นสาระการเรียนรู้ เรื่องพระธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระสงฆ์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓

ตัวอย่าง

คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
ระดับประถมศึกษาปีที่ ๑ - ๓

คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑

ศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักและเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวกับ **ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา** ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติไทย **พุทธประวัติ** การประสูติ ตรัสรู้ ปรีณิพพาน **ชาดก** เรื่องวันฉัตรมงคล สวรรคตสามชาดก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** ประวัตินเบื้องต้นและการเข้าร่วมกิจกรรมในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา ศึกษาประวัติศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับ **หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา** เรื่อง ศรัทธา พระรัตนตรัย โอวาท ๓ การไม่ทำชั่ว (เบญจศีล) ทำความดี (เบญจธรรม สังคหวัตถุ ๔ กตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่และครอบครัว มงคล ๓๘ ในเรื่อง ทำตัวดี วาง่าย รับใช้พ่อแม่) ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ อตตภา หิ อตตโน นาโถ (ตนแลเป็นที่พึ่งของตน) และ มาตา มิตตํ สเก ชมเร (มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน) **พระไตรปิฎก** แนะนำพระไตรปิฎก **เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก** พระสารีบุตรโปรดมารดา **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คือ พระภิกษุ สมณะ พรหมณ์ **การบริหารจิตและเจริญปัญญา** ฝึกสวดมนต์ แผ่เมตตา ความหมายและประโยชน์ของสติ ฝึกฟังเพลง ร้องเพลง เล่น และทำงานอย่างมีสติ ฝึกให้มีสติในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับ **ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา** คือ สามเณรบัณฑิต **หน้าที่ชาวพุทธ** อานิสงส์ของการสวดมนต์ การช่วยเหลือบำรุงรักษาวัด การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ **มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ** ฝึกปฏิบัติในเรื่อง การพนมมือ การไหว้ การกราบ การนั่ง การลุกขึ้นยืนรับ มรรยาทการสนทนา และการปฏิบัติตน ศึกษากรณี **ชาวพุทธตัวอย่าง** คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (หนูพร้อม) และชาวพุทธตัวอย่างในชุมชน ศึกษา **ศาสนพิธี** เรื่อง การบูชาพระรัตนตรัย การปฏิบัติตนต่อศาสนวัตถุ ศาสนสถาน แนวประพฤติปฏิบัติตนในศาสนพิธี และ พิธีกรรมของชุมชนในท้องถิ่น

เพื่อให้เกิดศรัทธาพระรัตนตรัย รักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรมในการอยู่ร่วมกัน และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยรวม

คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒

ศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนัก และเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวกับ **ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา** ในฐานะเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย **พุทธประวัติ** สรูปพุทธประวัติ เหตุการณ์หลังประสูติ แรกนาขวัญ การศึกษา การอภิเษกสมรส เทวทูต ๔ การออกผนวช **ชาดก** เรื่องวรุณชาดก วานรินทชาดก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** ประวัติ และการเข้าร่วมกิจกรรมและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา ศึกษาประวัติความสำคัญของศาสนวัตถุและศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับ **หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา** เรื่องศรัทธา พระรัตนตรัย โอวาท ๓ การไม่ทำชั่ว (เบญจศีล) ทำความดี (เบญจธรรม หิริ-โอตตปเปสังคหวัตถุ ๔ ขรवासธรรม ๔ กตัญญูตเวทีต่อครูอาจารย์และโรงเรียน มงคล ๓๘ ในเรื่อง กตัญญู สงเคราะห์ญาติพี่น้อง) ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ นิमितต์ สาธุรูปานํ กตัญญูตเวทีตา (ความกตัญญูตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี) พรหมมาตี มาตาปิตโร (มารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร) **พระไตรปิฎก** แนะนำพระไตรปิฎก **เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก** วิธีปฏิบัติเมื่อถูกว่าร้าย **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คือ ผู้วิเศษ พระอริยะ **การบริหารจิตและเจริญปัญญา** ฝึกสวดมนต์ไหว้พระและแผ่เมตตา ความหมายและประโยชน์ของสติและสมาธิ ฝึกสติสมาธิเบื้องต้น กิจกรรมการเคลื่อนไหวอย่างมีสติ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การคิด การถาม และการเขียน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับ **ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา** เรื่อง สามเณรราहुล **หน้าที่ชาวพุทธ** การปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อพระรัตนตรัย การทำบุญให้ทาน การรู้จักสนทนาและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ **มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ** ฝึกปฏิบัติในเรื่องการพนมมือ การไหว้ การกราบ การนั่ง การยืน การเดิน การสำรวจระวัง การปฏิบัติตนเมื่ออยู่ในวัดและพุทธสถาน การร่วมพิธีกรรมเบื้องต้น ศึกษากรณี **ชาวพุทธตัวอย่าง** เรื่อง สมเด็จพระญาณสังวร (สุข ไร่เถื่อน) สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) และชาวพุทธตัวอย่างในชุมชน ศึกษา **ศาสนพิธี** เรื่อง ระเบียบพิธีการบูชาพระรัตนตรัย การทำบุญตักบาตร การปฏิบัติตนต่อศาสนวัตถุ ศาสนสถาน แนวประพฤติ ปฏิบัติตนในศาสนพิธีและพิธีกรรมของชุมชนในท้องถิ่น

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัยและรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยส่วนรวม

คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓

ศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนัก และเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวกับ *ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา* ในฐานะเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย *พุทธประวัติ* สรูปพุทธประวัติ การบำเพ็ญเพียร ฃถุมาร ตรีสรูปฐมเทศนา ปรีนิพพาน *ชาดก* เรื่องอารามทูกษชาดก มหาวาณิชาดก *วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา* ความสำคัญและหลักปฏิบัติใน วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมิบูชา วันอาสาฬหบูชา ศึกษาประวัติ ความสำคัญของศาสนวัตถุและศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับ *หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา* เรื่อง สรัทธา พระรัตนตรัย โอวาท ๓ การไม่ทำชั่ว (เบญจศีล) ทำความดี (เบญจธรรม สติ-สัมปชัญญะ สังคหัตถ์ ๔ ฆราวาสธรรม ๔ อัถละ ๓ (อัถตตัถะ ปรัถละ อุกยัถละ) กตัณญกตเวทิต่อชุมชน สิ่งแวดล้อม มงคล ๓๘ ในเรื่อง รู้จักให้ พุดไพเราะ อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี) ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) *พุทธศาสนสุภาษิต* คือ ททมาโน ปิโย โหติ (ผู้ให้ยอมเป็นที่รัก) โมกโข กลุยาณิยา สาธุ (เปล่งวาจาไพเราะให้สำเร็จประโยชน์) *พระไตรปิฎก* แนะนำพระไตรปิฎก *เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก* รักสนุกจะทุกข์ถนัด *ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา* คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธะ พระอนุพุทธะ *การบริหารจิตและเจริญปัญญา* ในเรื่องการฝึกสวดมนต์ไหว้พระสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย แผ่เมตตา ความหมายและประโยชน์ของสติสัมปชัญญะ ประโยชน์ของการฝึกสติ ฝึกสมาธิเบื้องต้นด้วยการนับลมหายใจ ฝึกการยืน การเดิน การนั่ง และการนอนอย่างมีสติ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับ *ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา* เรื่อง สามเณรสังกัจจะ *หน้าที่ชาวพุทธ* เรื่องการไหว้พระสวดมนต์ การไปวัด ประโยชน์ของวัด การศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การแต่งกายที่เหมาะสมและการสำรวมระวัง การถวายสิ่งของที่เหมาะสมแก่พระภิกษุ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ *มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ* ฝึกปฏิบัติในเรื่องการไหว้ การกราบ การต้อนรับ การรับ-ส่งสิ่งของแก่พระภิกษุ และศึกษากรณี *ชาวพุทธตัวอย่าง* เรื่อง สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และชาวพุทธตัวอย่างในชุมชน *ศึกษาศาสนพิธี* เรื่องการอาราธนาศีล การสมาทานศีล การจัดโต๊ะหมู่บูชา เครื่องประกอบโต๊ะหมู่บูชา การประพาดปฏิบัติตนในศาสนพิธีและพิธีกรรมของชุมชนในท้องถิ่น

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยส่วนรวม

ตัวอย่าง
ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา
ระดับประถมศึกษาปีที่ ๑ - ๓

ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑

รู้ และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มินิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีสติในการเรียนรู้ การทำงาน การอยู่ร่วมกัน และการดำเนินชีวิต

ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒

รู้ และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มินิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีสติ สมาธิในการเรียนรู้ การทำงาน การอยู่ร่วมกัน และการดำเนินชีวิต

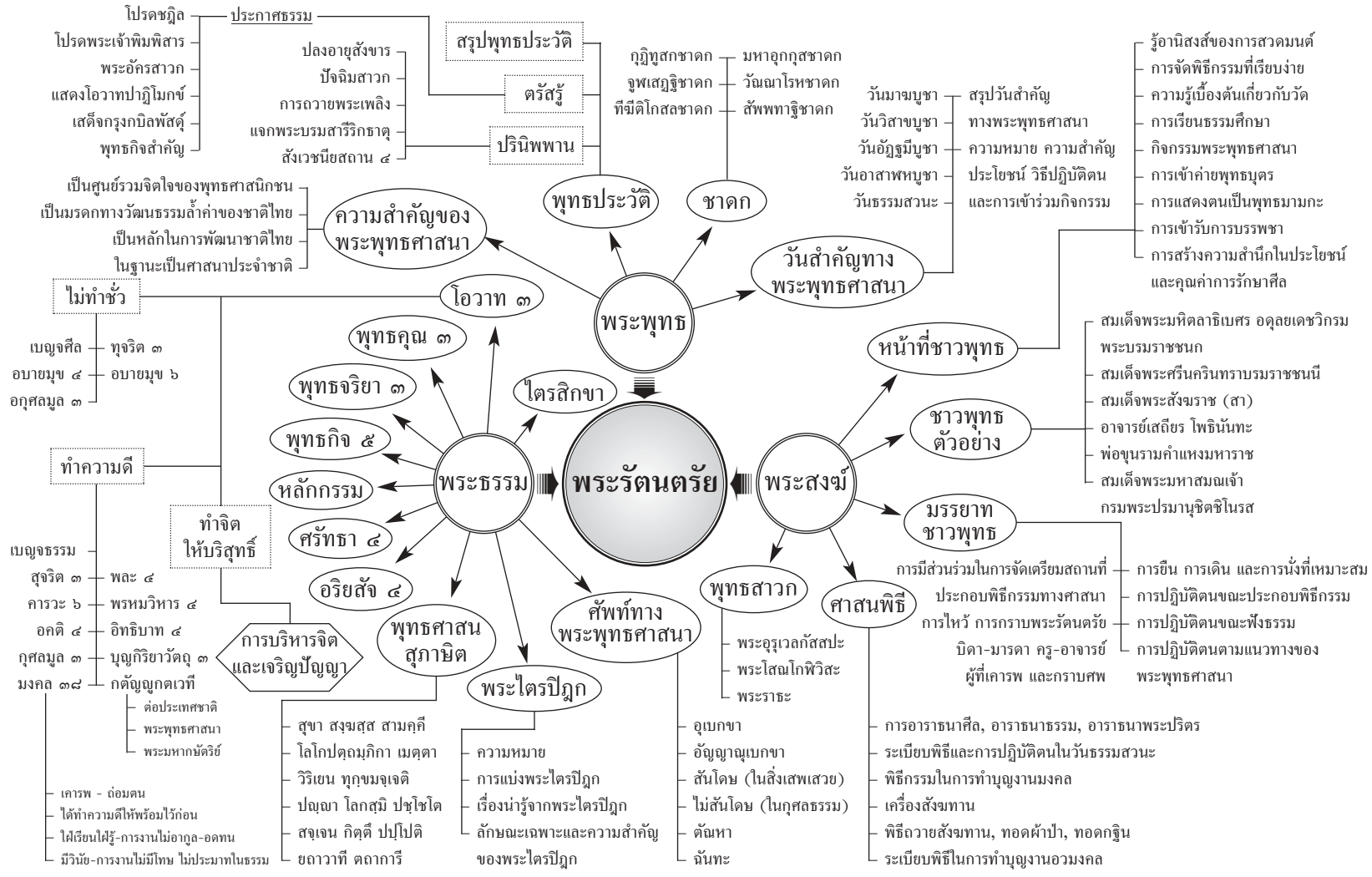
ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓

รู้ และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มินิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีสติสัมปชัญญะในการเรียนรู้ การทำงาน การอยู่ร่วมกัน และการดำเนินชีวิต

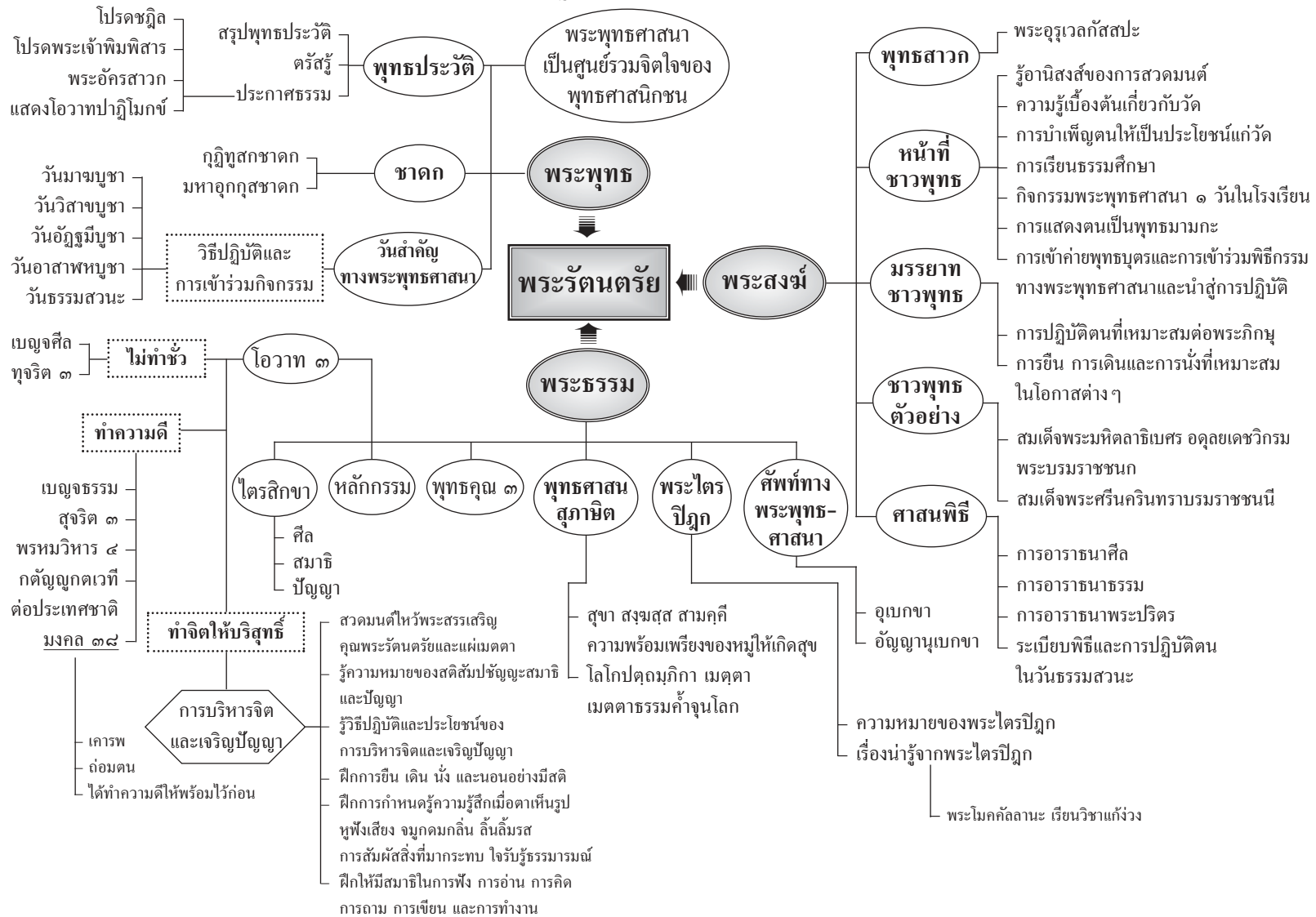

ตัวอย่าง
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
ระดับประถมศึกษาปีที่ ๔ - ๖

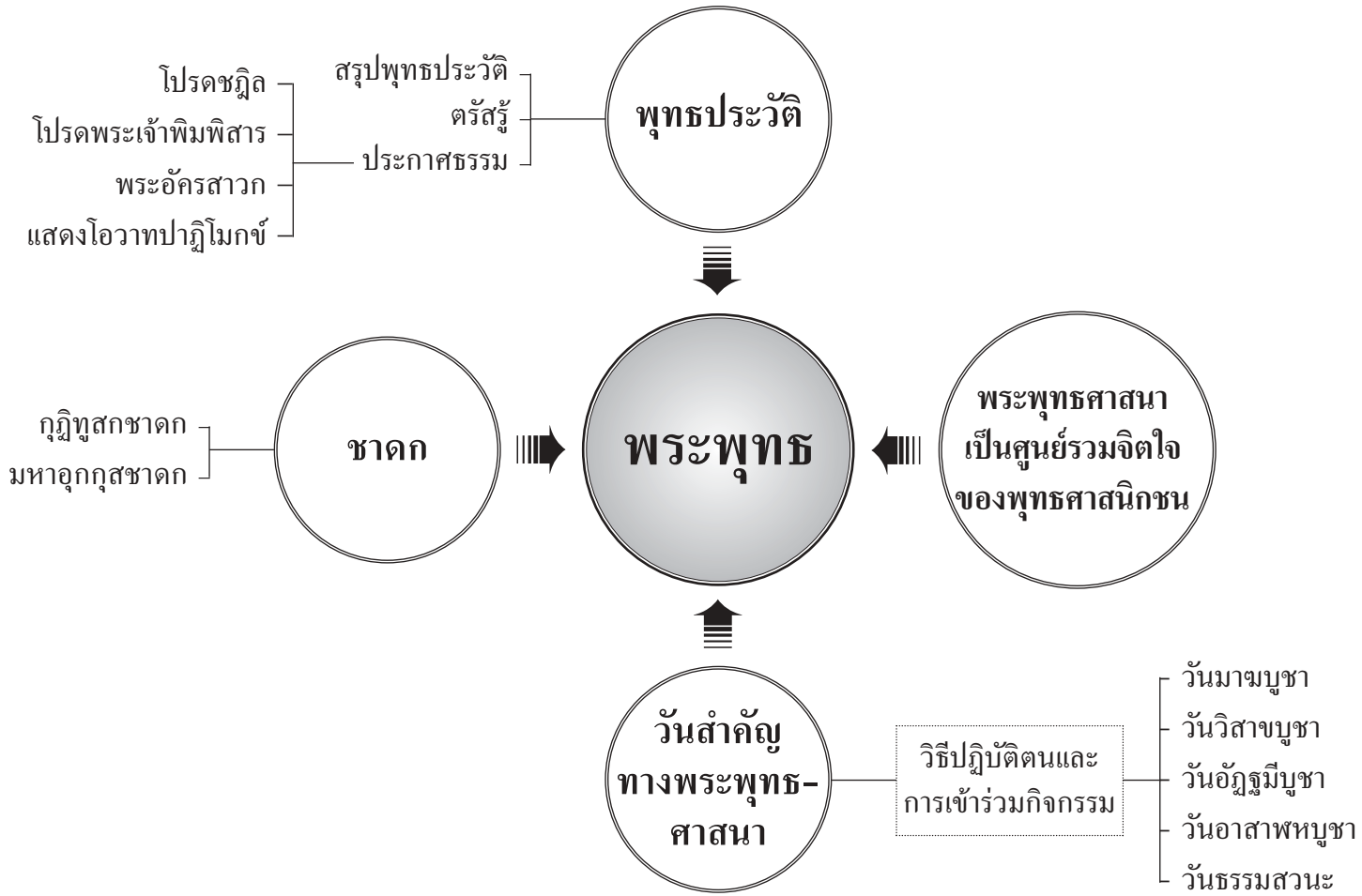
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๒ ระดับประถมศึกษาปีที่ ๔ - ๖

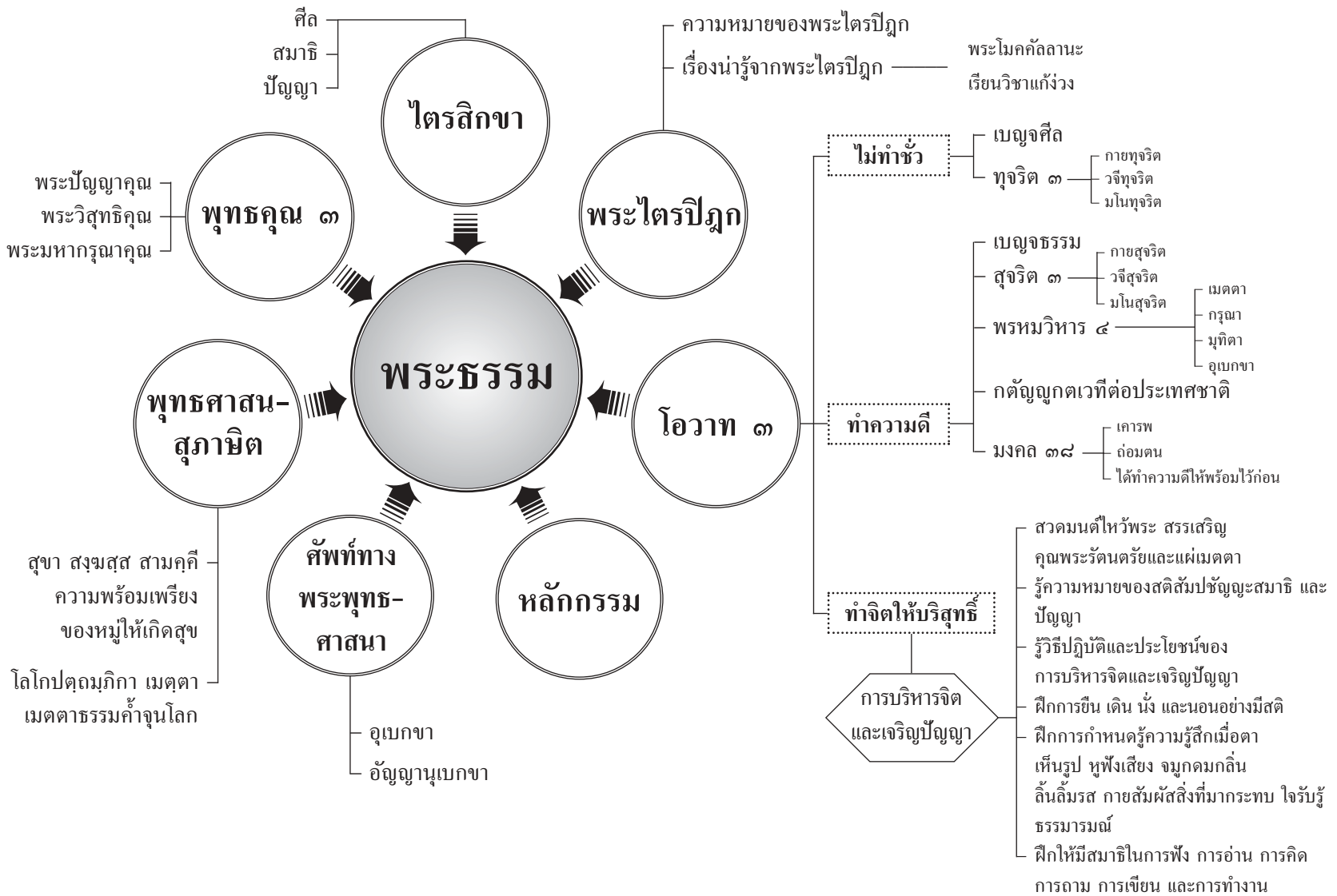
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระรัตนตรัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

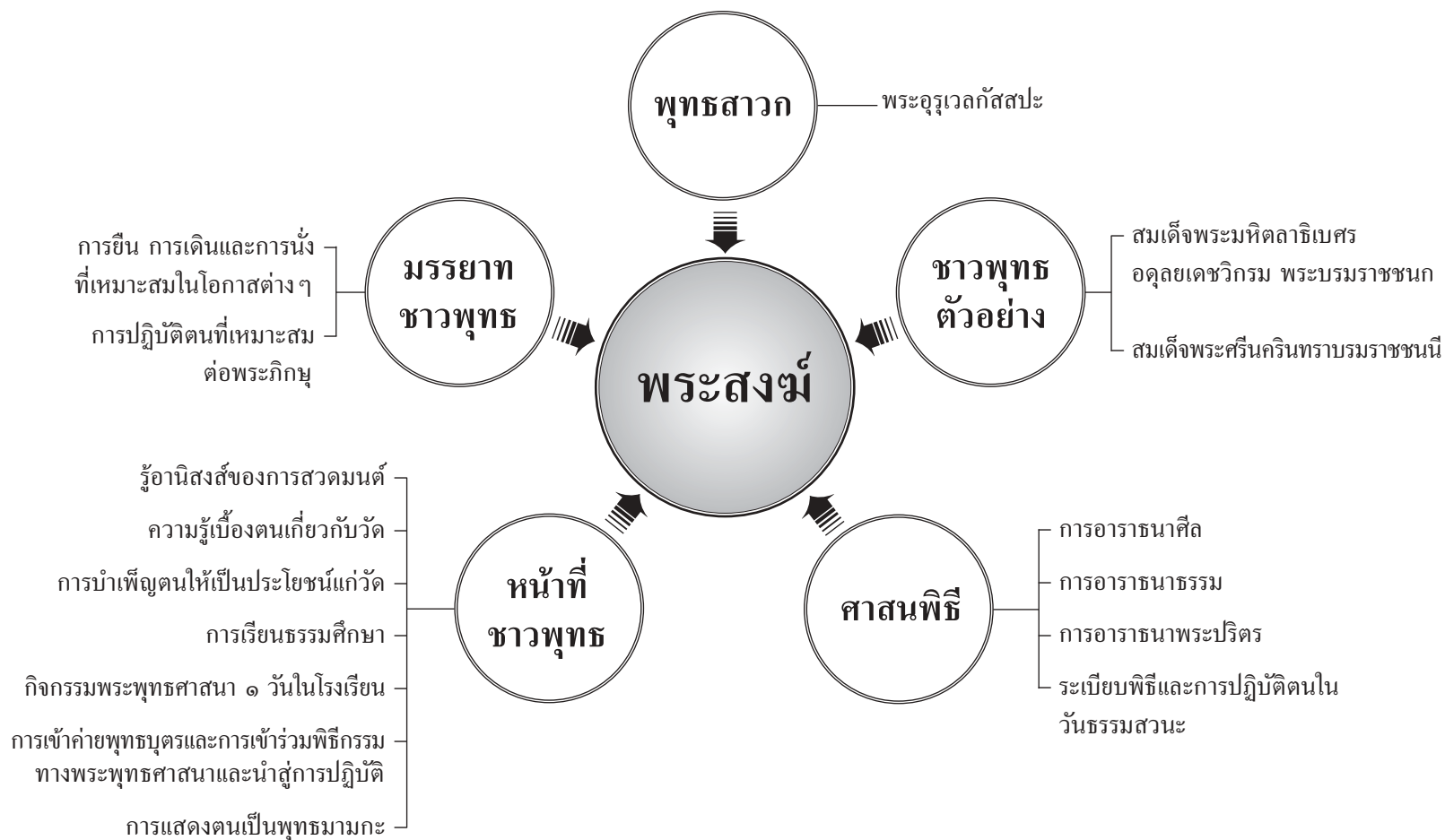
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระพุทธ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

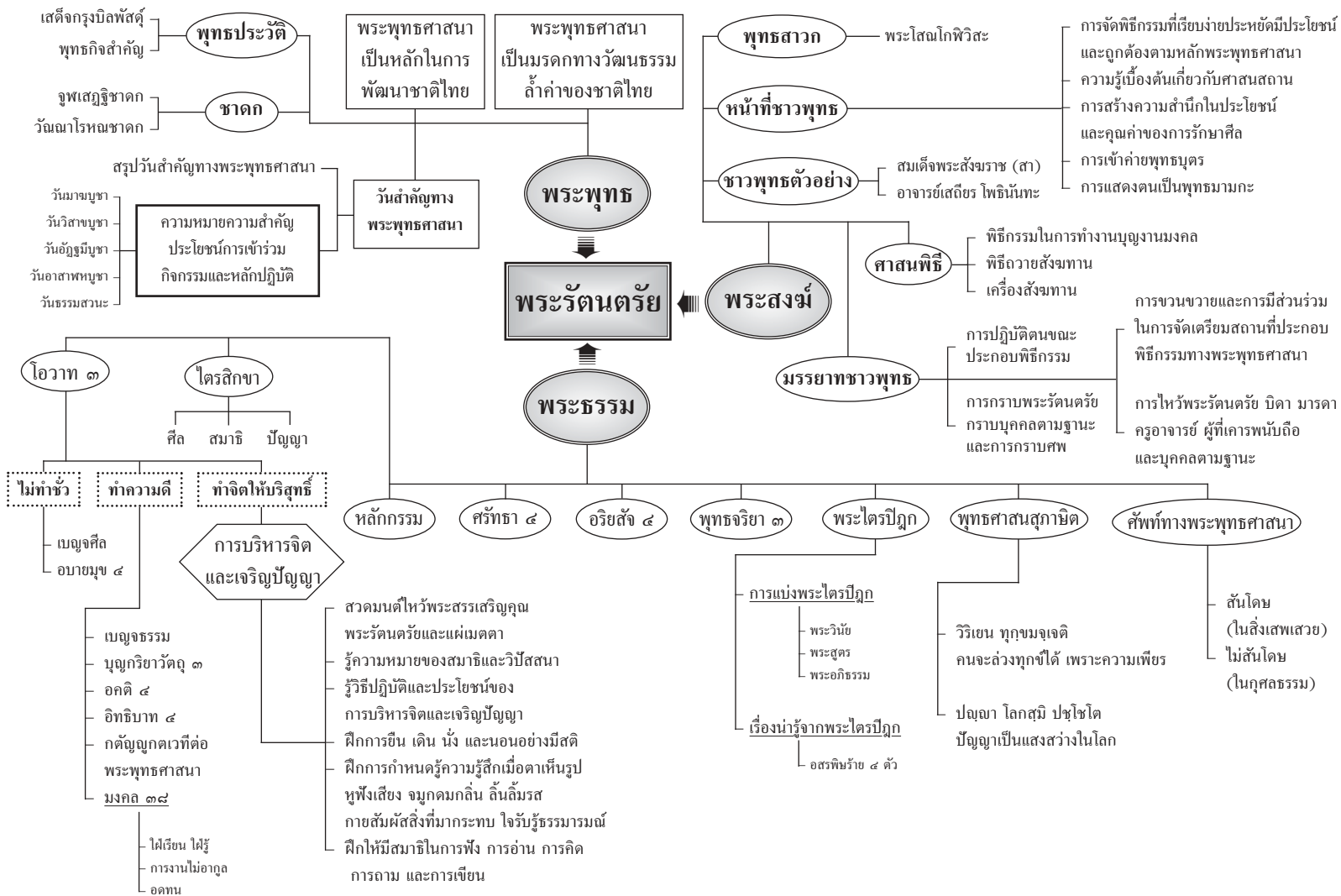
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

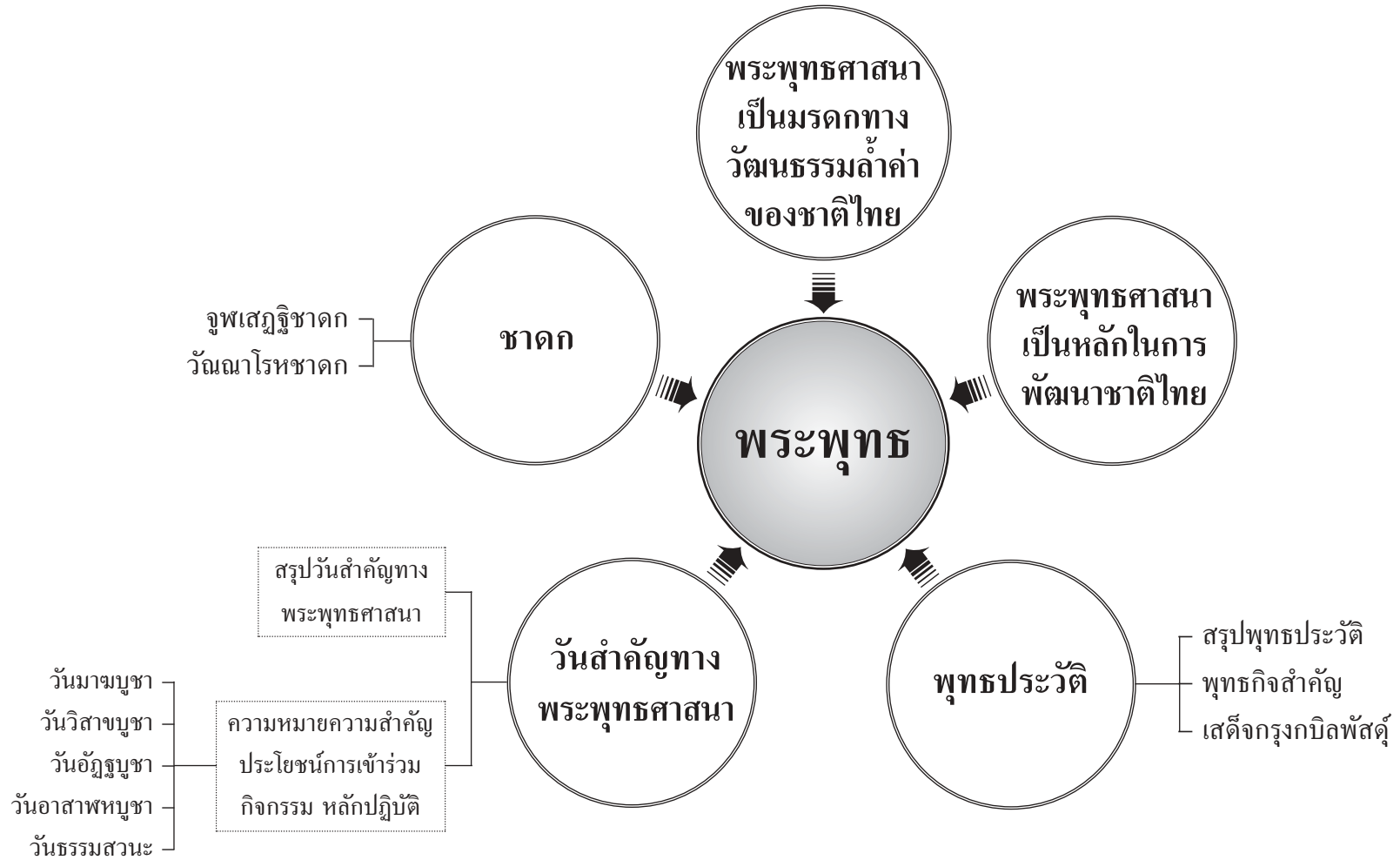
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระสงฆ์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระรัตนตรัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

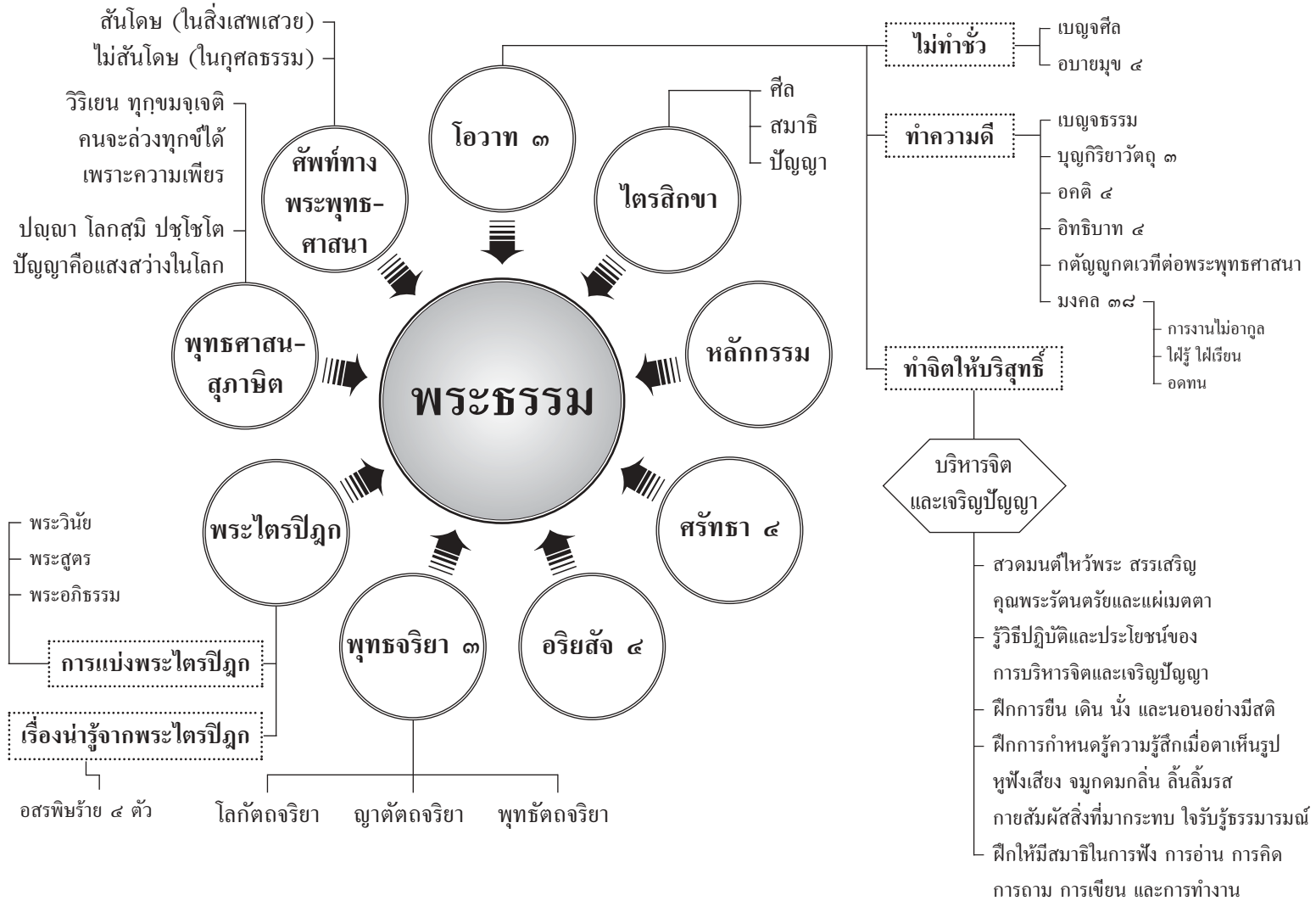

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระพุทธ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

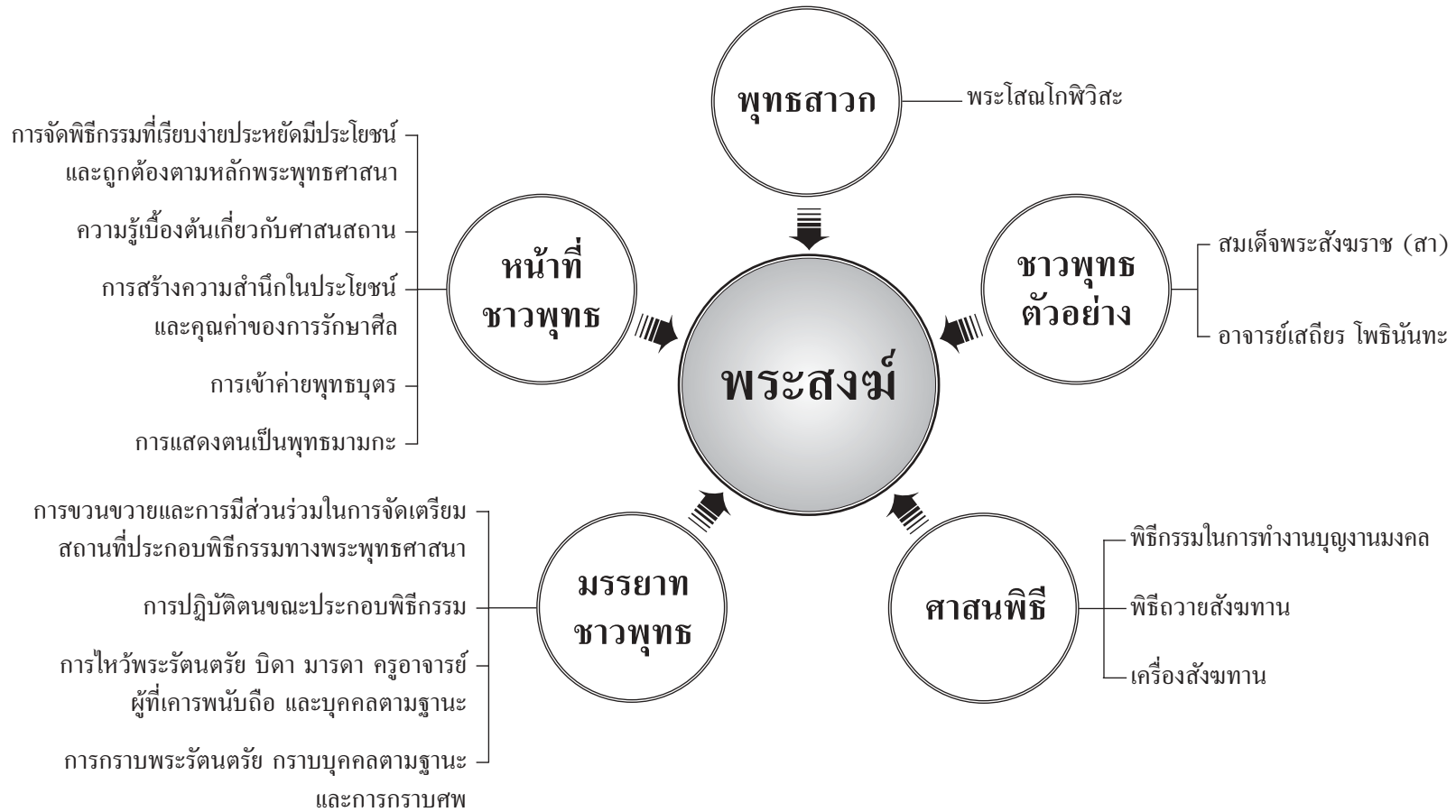

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

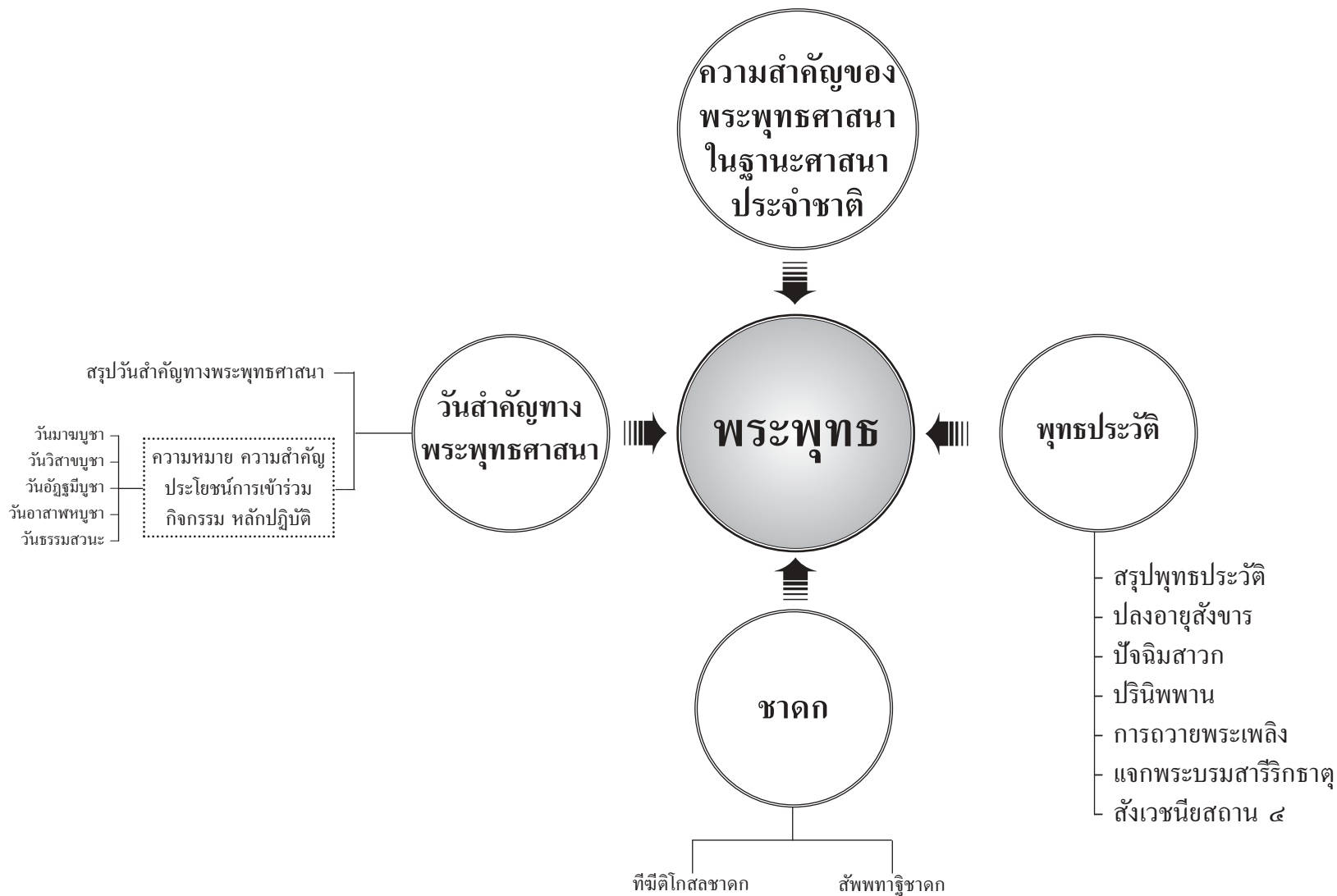
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระสงฆ์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

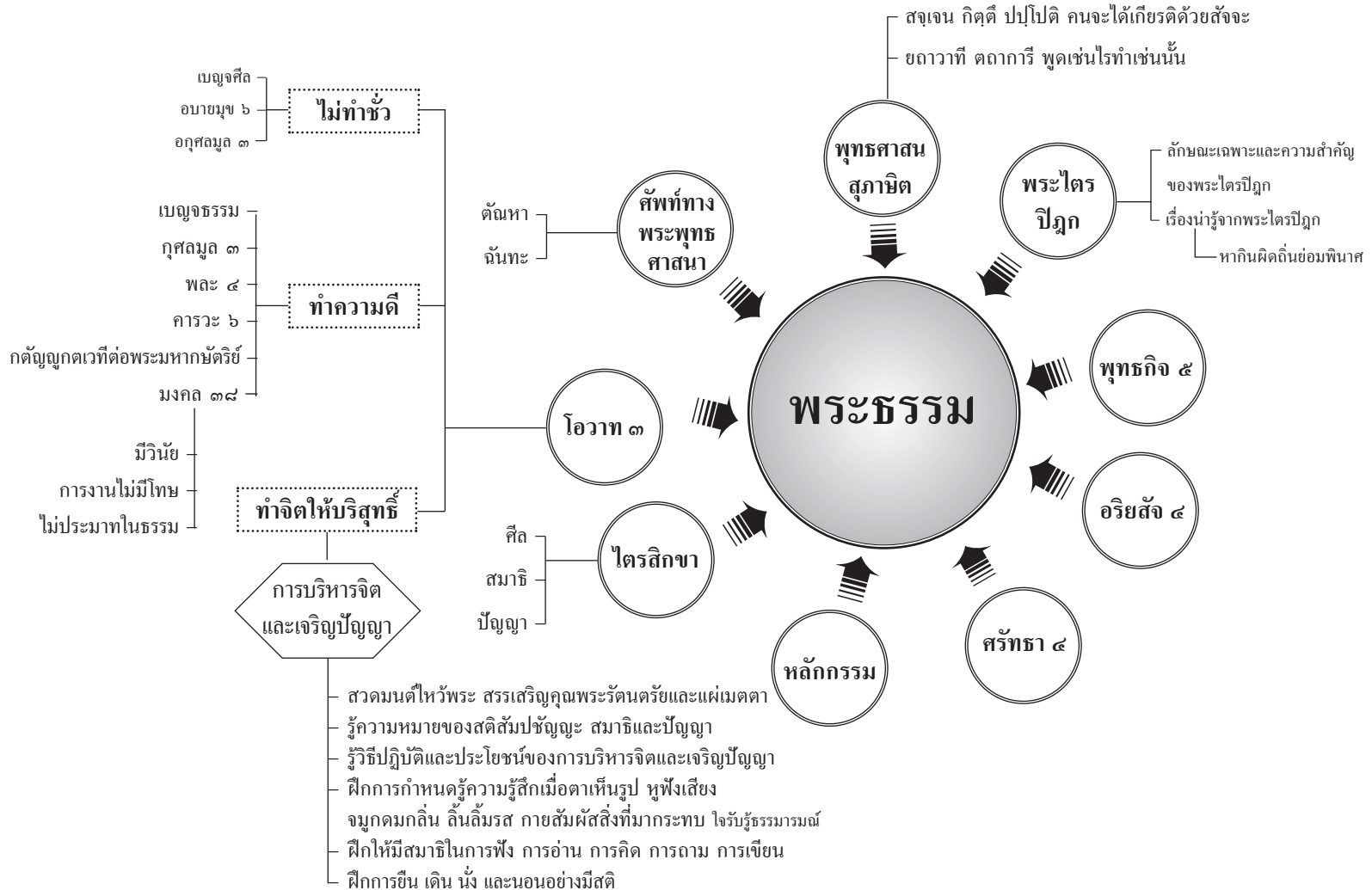
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระรัตนตรัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

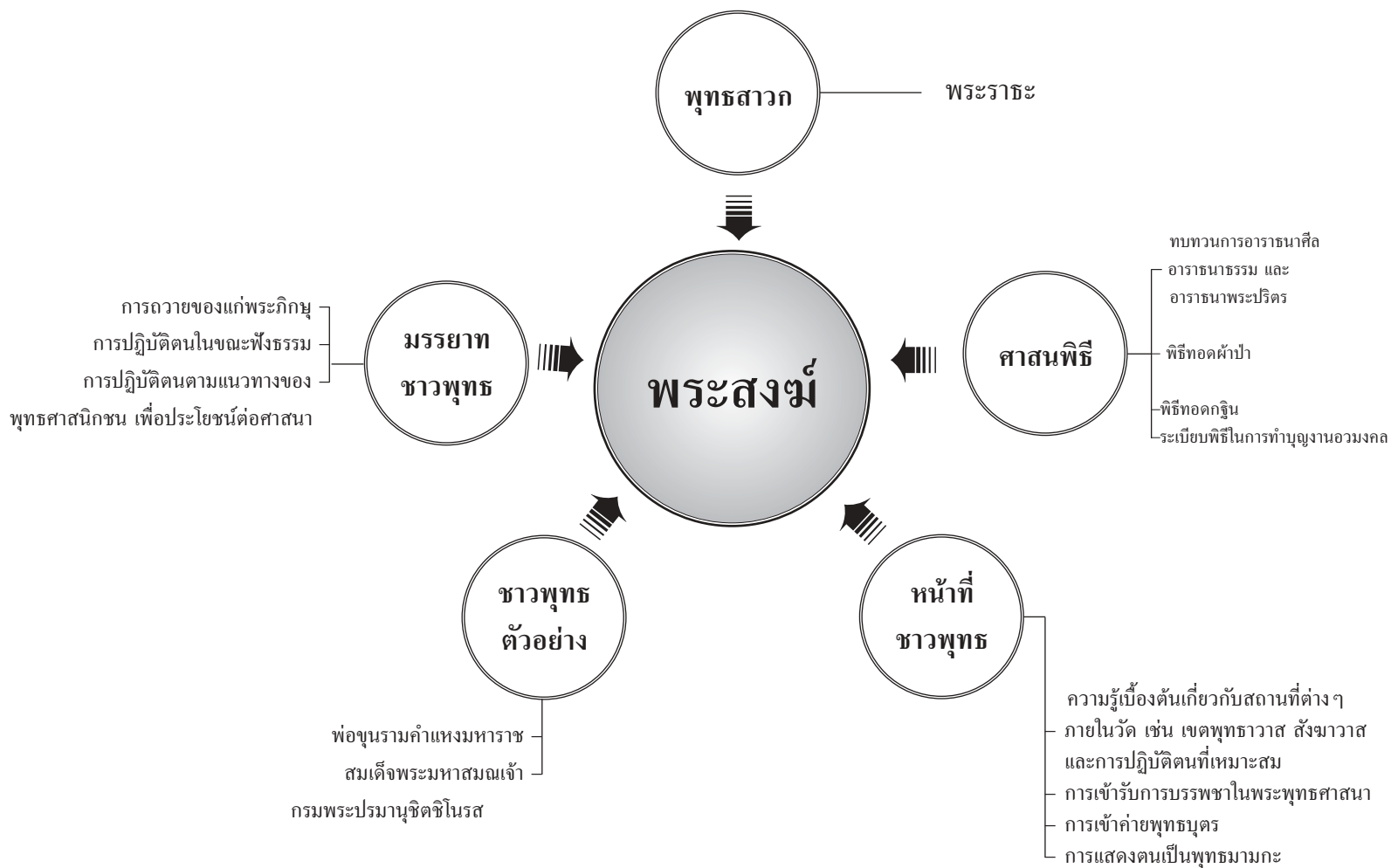
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระพุทธ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระสงฆ์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

ตัวอย่าง

คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
ระดับประถมศึกษาปีที่ ๔ - ๖

คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

ศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนัก และเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวกับ **ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา** ในฐานะเป็น ศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน **พุทธประวัติ** สรุปพุทธประวัติเกี่ยวกับการตรัสรู้ ประกาศธรรมโปรดชฎิล โปรดพระเจ้าพิมพิสาร พระอัครสาวก แสดงโอวาทปาฏิโมกข์ **ชาดก** เรื่อง กุฎิฑูสกชาดก มหาอุกกุสชาดก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** วิธีปฏิบัติตนและการเข้าร่วม กิจกรรมในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา วันธรรมสวนะ ศึกษา วิเคราะห์ คุณค่าของศาสนวัตถุและศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับ **หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา** เรื่องพระรัตนตรัย (ศรัทธา ๔) พระพุทธ(พุทธคุณ ๓) พระธรรม (หลักกรรม) และพระสงฆ์ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โอวาท ๓ การไม่ทำชั่ว (เบญจศีล) ทำความดี (เบญจธรรม สุจริต ๓ พรหมวิหาร ๔ กตัญญู กตเวทิต่อประเทศชาติ มงคล ๓๘ ในเรื่องเคารพ ถ่อมตน ทำความดีให้พร้อมไว้ก่อน) ทำจิต ให้บริสุทธิ์ (บริหารจัดการและเจริญปัญญา) **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ สุขา สงฆสุต ตามคฤ (ความพร้อมเพรียงของหมู่ให้เกิดสุข) โลโกปตถมุกิภา เมตตา (เมตตาธรรมค้ำจุนโลก) **พระไตรปิฎก** ความหมายของพระไตรปิฎก **เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก** พระโมคคัลลานะเรียน วิชาแก่งว่ง **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คือ อุเบกขา อัญญาอุเบกขา **การบริหารจิตและเจริญปัญญา** ฝึกสวดมนต์ไหว้พระ สรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและแม่เมตตา ความหมายของ สมาธิและปัญญา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกการยืน เดิน นั่งและนอนอย่างมีสติ ฝึกการกำหนดรู้ความรู้สึกเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสสิ่งที่มีกระทบ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับ **ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา** เรื่องพระอรุเวลกัสสปะ **หน้าที่ชาวพุทธ** อานิสงส์ของการสวดมนต์ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวัด การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ แก้ววัด การเรียนธรรมศึกษา กิจกรรมพระพุทธศาสนา ๑ วันในโรงเรียน การเข้าค่ายพุทธบุตร และการเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและนำสู่การปฏิบัติ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ฝึกปฏิบัติมรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุ การยืน การเดิน และการนั่งที่เหมาะสมในโอกาสต่าง ๆ และศึกษากรณี **ชาวพุทธตัวอย่าง** เรื่องสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก สมเด็จพระศรีนครินทร์ราบรมราชชนนี และชาวพุทธตัวอย่าง

ในชุมชน ศึกษา*ศาสนพิธี* เกี่ยวกับการอาราธนาศีล การอาราธนาธรรม การอาราธนาพระปริตร ระเบียบพิธีและการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ การประพฤติ ปฏิบัติตนในศาสนพิธีและพิธีกรรม ของชุมชนในท้องถิ่น

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถ นำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคม โดยส่วนรวม

คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

ศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ ตระหนักและเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวกับ *ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา* ในฐานะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมล้ำค่าของชาติไทย เป็นหลักในการพัฒนาชาติไทย *พุทธประวัติ* สรุปพุทธประวัติ เกี่ยวกับการเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ และพุทธกิจสำคัญอื่นๆ *ชาดก* เรื่องจุฬเสฏฐิชาดก วัณณาโรหชาดก *วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา* สรุปความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์ของการเข้าร่วมกิจกรรมและหลักปฏิบัติในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันธรรมสวนะ ศึกษา วิเคราะห์ คุณค่าของศาสนวัตถุ และศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับ *หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา* เรื่อง พระรัตนตรัย (ศรัทธา ๔) พระพุทธ (พุทธจริยา ๓) พระธรรม (อริยสัจ ๔ หลักกรรม) และพระสงฆ์ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โอวาท ๓ ไม่ทำชั่ว (เบญจศีล อบายมุข ๔) ทำความดี(เบญจธรรม บุญกิริยาวัตถุ ๓ อคติ ๔ อิทธิบาท ๔ กตัญญูกตเวทีต่อพระพุทธศาสนา มงคล ๓๘ ในเรื่อง ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน การงาน ไม่อาภูล อุดหนุน) ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) *พุทธศาสนสุภาษิต* คือ วิริเยน ทุกขมจเจติ (คนจะล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร) ปล่อย โลภสมิ ปชฺโชโต (ปัญญาคือแสงสว่างในโลก) *พระไตรปิฎก* การแบ่งพระไตรปิฎกเป็น ๓ ปิฎก คือ พระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม *เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก* อสรพิษร้าย ๔ ตัว *ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา* คือ สันโดษ (ในสิ่งเสพเสวย) ไม่สันโดษ(ในกุศลธรรม) *การบริหารจิตและเจริญปัญญา* สวดมนต์ไหว้พระ สรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและแผ่เมตตา ความหมายของสมาธิและปัญญา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกการยืน เดิน นั่งและนอนอย่างมีสติ ฝึกการกำหนดรู้ความรู้สึกเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสสิ่งที่มากระทบ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับ *ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา* เรื่องพระโสณโกปิวิสะ *หน้าที่ชาวพุทธ* การจัดพิธีกรรมที่เรียบง่าย ประหยัด มีประโยชน์ และถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนสถาน การสร้างความสำนึกในประโยชน์และคุณค่าของการรักษาศีล การเข้าค่ายพุทธบุตรและการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ *มรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ* ฝึกปฏิบัติในเรื่องการขวนขวายและการมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การปฏิบัติตนขณะประกอบพิธีกรรม การไหว้พระรัตนตรัย บิชา

มารดา ครูอาจารย์ ผู้ที่เคารพนับถือและบุคคลตามฐานะ การกราบพระรัตนตรัย กราบบุคคลตามฐานะและการกราบศพ ศึกษากรณี**ชาวพุทธตัวอย่าง** คือ สมเด็จพระสังฆราช(สา) อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ และชาวพุทธตัวอย่างในชุมชน **ศาสนพิธี** เกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำบุญงานมงคล พิธีถวายสังฆทาน เครื่องสังฆทาน การประพฤติ ปฏิบัติตนในศาสนพิธีและพิธีกรรมของชุมชนในท้องถิ่น

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยรวม

คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

ศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนัก และเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวกับ **ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา** ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ **พุทธประวัติ** สรูปพุทธประวัติ การปลงอายุสังขาร บังจิมสาวก ปรินิพพาน การถวายพระเพลิง แจกพระบรมสารีริกธาตุ สังเขยนียสถาน ๔ **ชาดก** เรื่องที่มิติโกสลชาดก สัพพทาฐิชาดก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** สรูปความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์ การเข้าร่วมกิจกรรมและหลักปฏิบัติในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันธรรมสวนะ ศึกษา วิเคราะห์ คุณค่าของศาสนวัตถุและศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับ **หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา** เรื่อง พระรัตนตรัย (ศรัทธา ๔) พระพุทธ(พุทธกิจ ๕) พระธรรม (อริยสัจ ๔ หลักกรรม) และพระสงฆ์ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โอวาท ๓ ไม่ทำชั่ว(เบญจศีล อบายมุข ๖ อกุศลมูล ๓) ทำความดี (เบญจธรรม กุศลมูล ๓ พละ ๔ การละ ๖ กตัญญูกตเวทิต่อพระมหากษัตริย์ มงคล ๓๘ ในเรื่อง มีวินัย การงาน ไม่มีโทษ ไม่ประมาทในธรรม) และทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ สจฺเจน กิตฺติ ปโปปฺติ(คนจะได้เกียรติด้วยสัจจะ) ยถาวาที ตถาคารี (พูดเช่นไร ทำเช่นนั้น) **พระไตรปิฎก** ลักษณะเฉพาะและความสำคัญของพระไตรปิฎก **เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก** หากินผัดถิ่นย่อมพินาศ **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คือ ตัณฑหา ฉันทะ **การบริหารจิตและเจริญปัญญา** สวดมนต์ไหว้พระสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและแผ่เมตตา ความหมายของสมาธิและปัญญา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกการยืน เดิน นั่ง และนอนอย่างมีสติ ฝึกการกำหนดรู้ความรู้สึกเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสสิ่งที่มีกระทบ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับ **ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา** เรื่องพระราเช **หน้าที่ชาวพุทธ** ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัด เขตพุทธาวาส-สังฆาวาส และการปฏิบัติตนที่เหมาะสม การเข้ารับการบรรพชาในพระพุทธศาสนา การเข้าค่ายพุทธบุตร การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ **มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ** ฝึกปฏิบัติในเรื่องการถวายของแก่พระภิกษุ การปฏิบัติตนในขณะที่ฟังธรรม การปฏิบัติตนตามแนวทางของพุทธศาสนิกชน เพื่อประโยชน์ต่อศาสนา และศึกษากรณี **ชาวพุทธตัวอย่าง** เรื่องพ่อขุนรามคำแหงมหาราช สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส และชาวพุทธตัวอย่างในชุมชน ทบพวน

ศาสนพิธี เกี่ยวกับการอาราธนาศีล อาราธนาธรรม และอาราธนาพระปริตร พิธีทอดผ้าป่า พิธีทอดกฐิน ระเบียบพิธีในการทำบุญงานอวมงคล การประพาศปฏิบัติตนในศาสนพิธีและ พิธีกรรมของชุมชนในท้องถิ่น

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพาศปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยส่วนรวม

ตัวอย่าง
ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา
ระดับประถมศึกษาปีที่ ๔ - ๖

ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

รู้ และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าทีชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มินิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น มุ่งมั่นประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นศาสนิกชนที่ดี มีสติสัมปชัญญะและใช้ไตรสิกขาในการเรียนรู้ การทำงาน การอยู่ร่วมกัน และการดำเนินชีวิต

ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

รู้ และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าทีชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มินิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น มุ่งมั่นประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นศาสนิกชนที่ดี มีสติสัมปชัญญะและใช้ไตรสิกขาในการเรียนรู้ การทำงาน การอยู่ร่วมกัน และการดำเนินชีวิต

ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

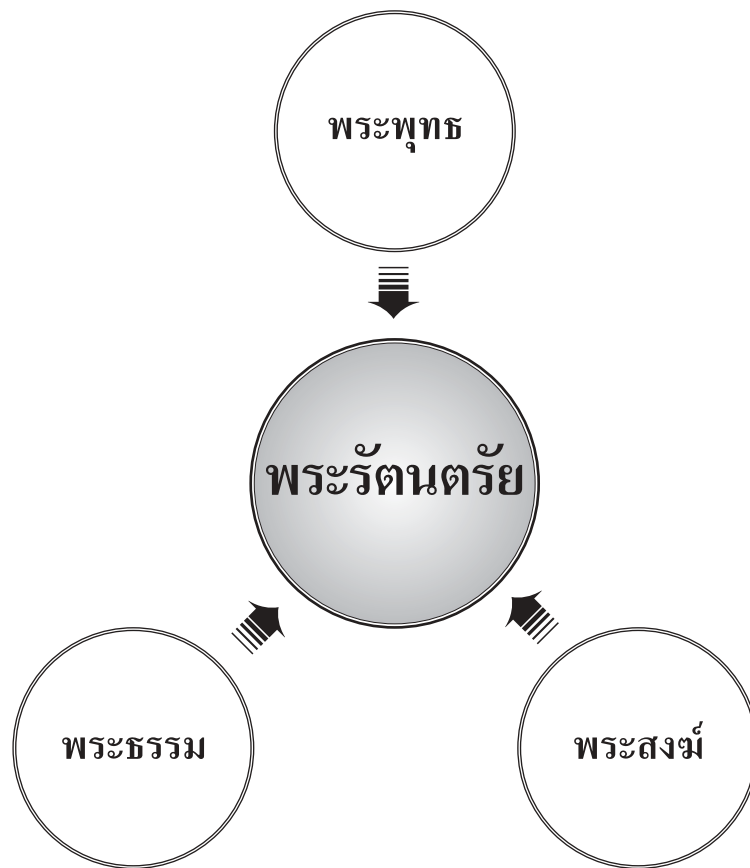
รู้ และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าทีชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มินิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น มุ่งมั่นประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นศาสนิกชนที่ดี มีสติสัมปชัญญะและใช้ไตรสิกขาในการเรียนรู้ การทำงาน การอยู่ร่วมกัน และการดำเนินชีวิต

ระดับมัธยมศึกษา

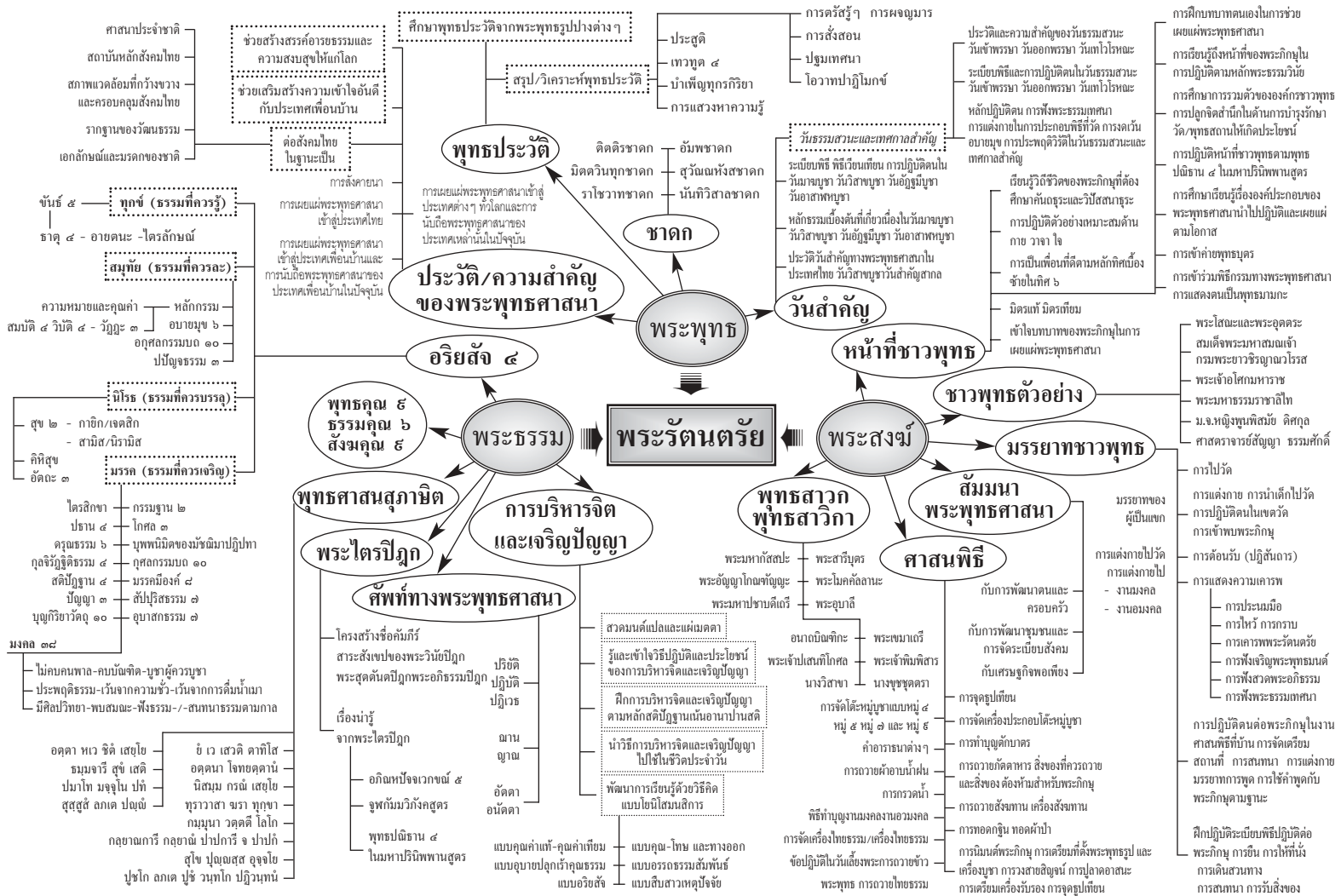
- ตัวอย่างผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
- ตัวอย่างคำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
- ตัวอย่างผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา

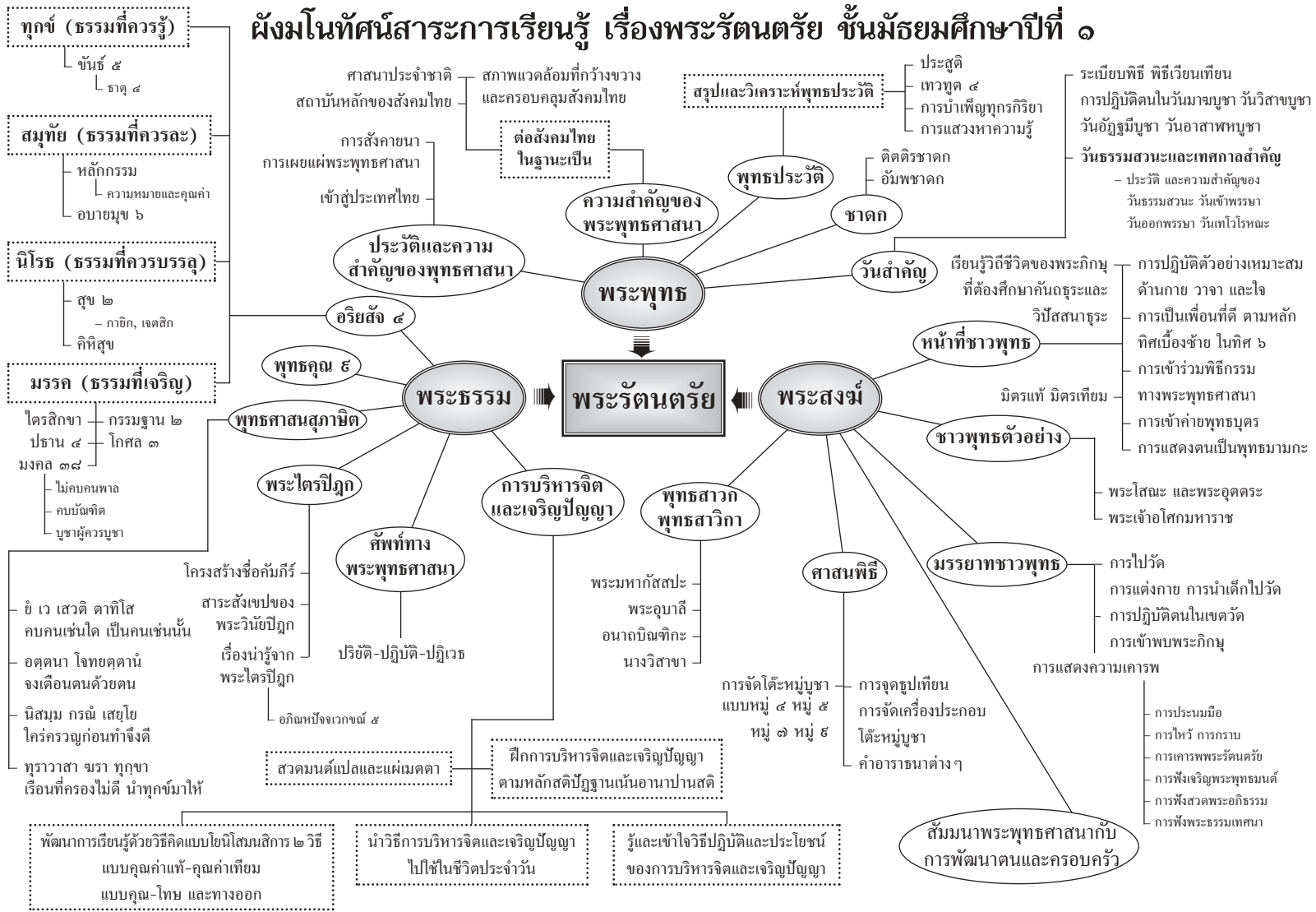
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ - ๖

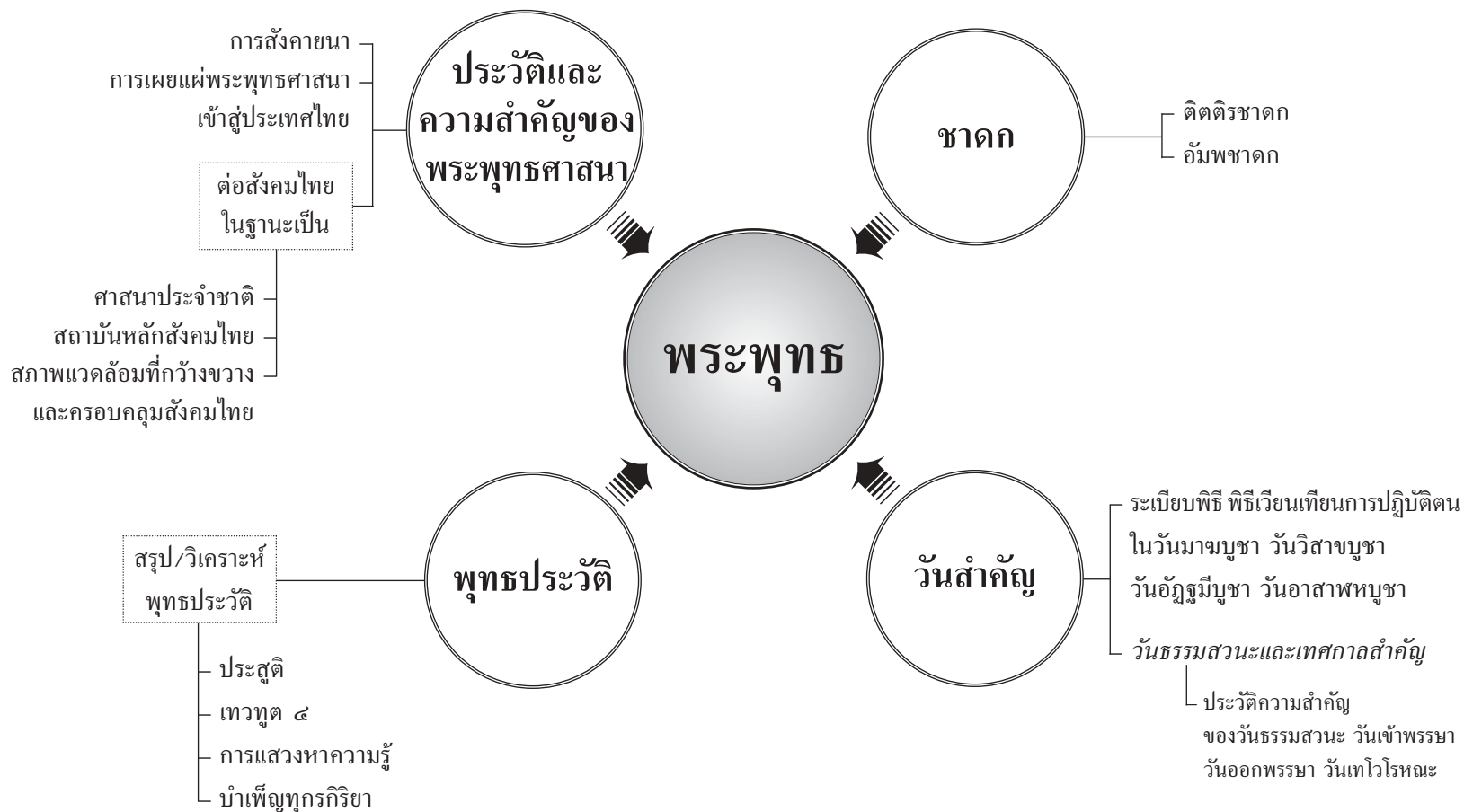
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๓ ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓

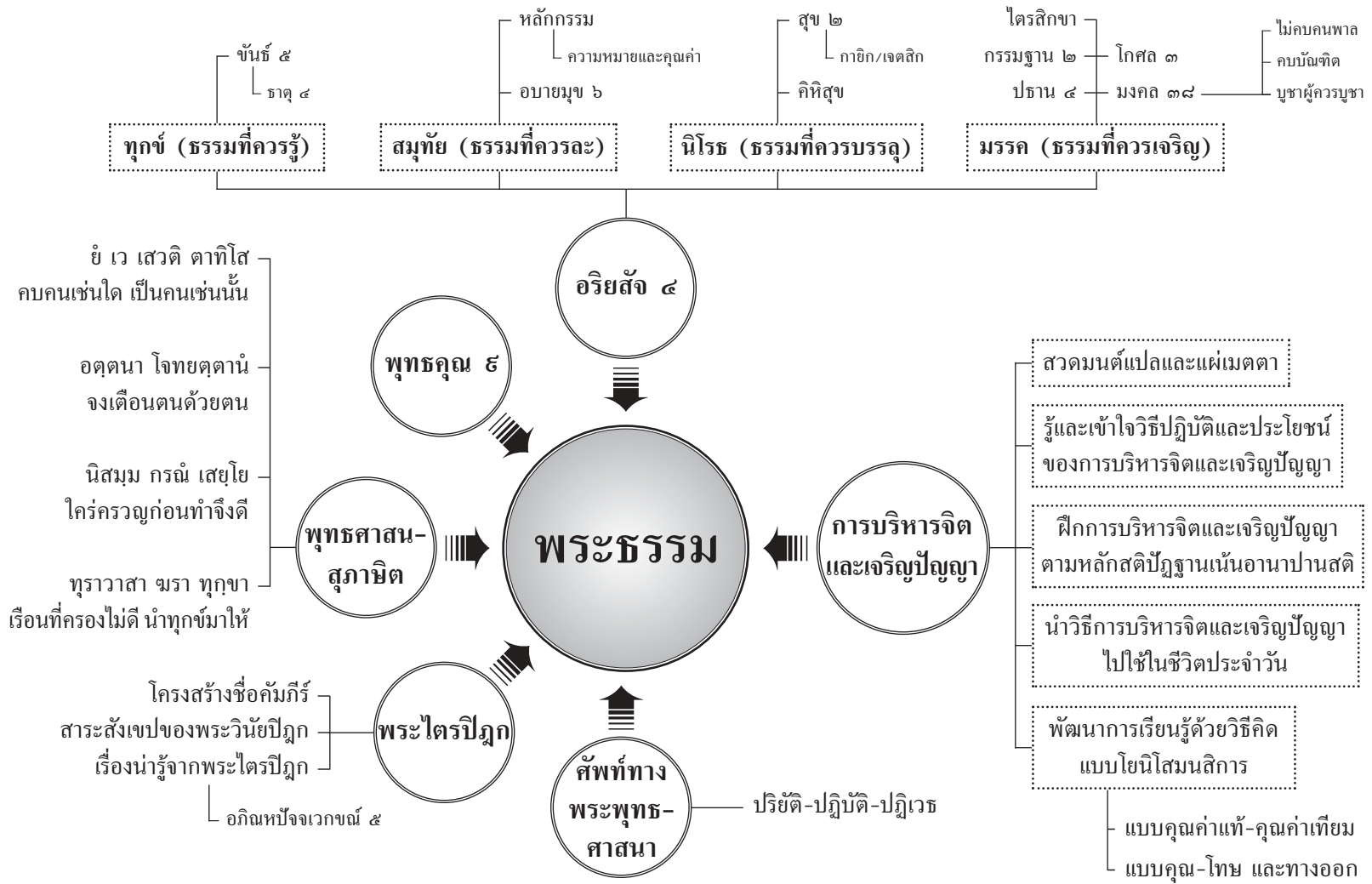
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระรัตนตรัย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

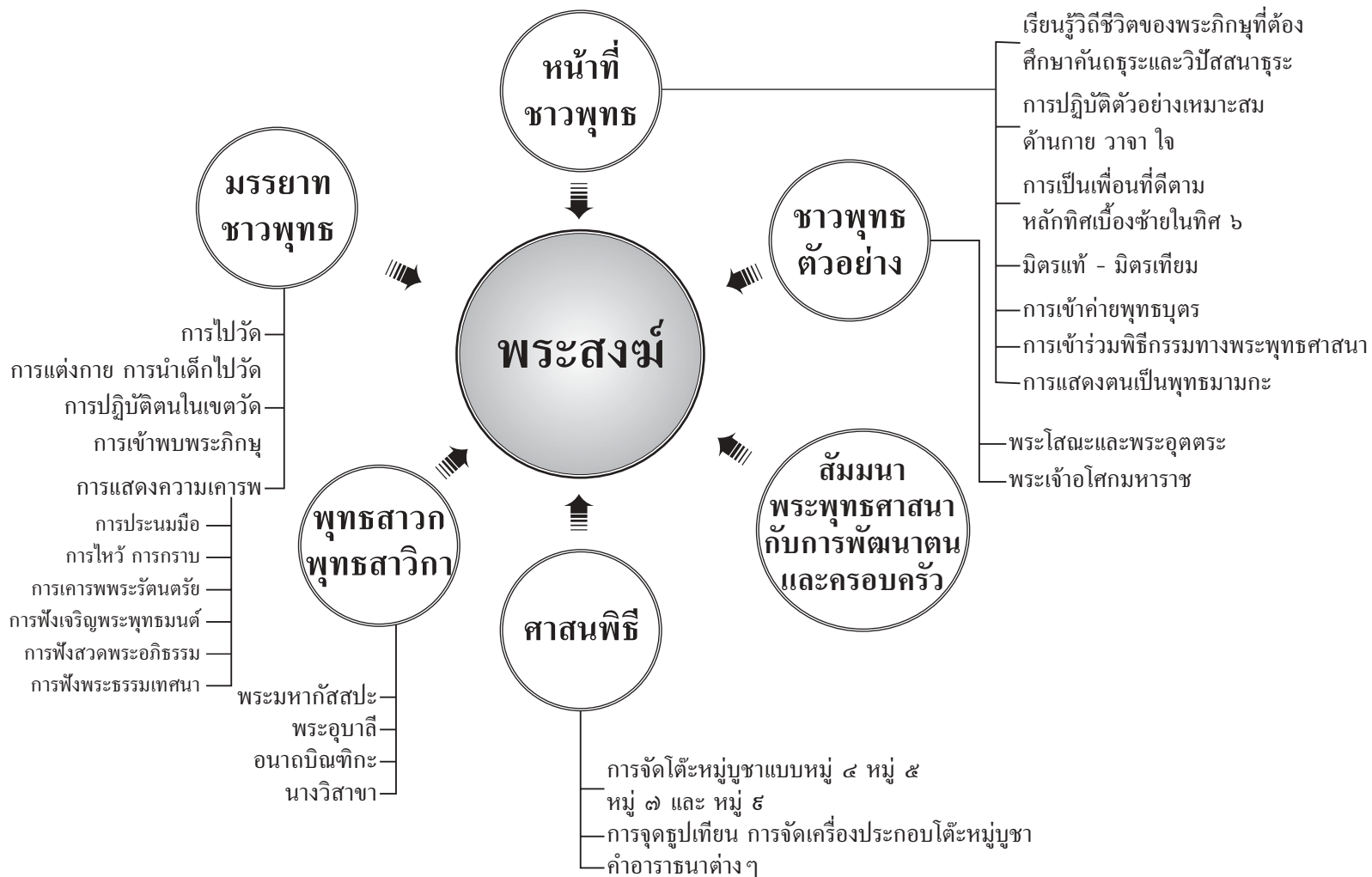
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระพุทธ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

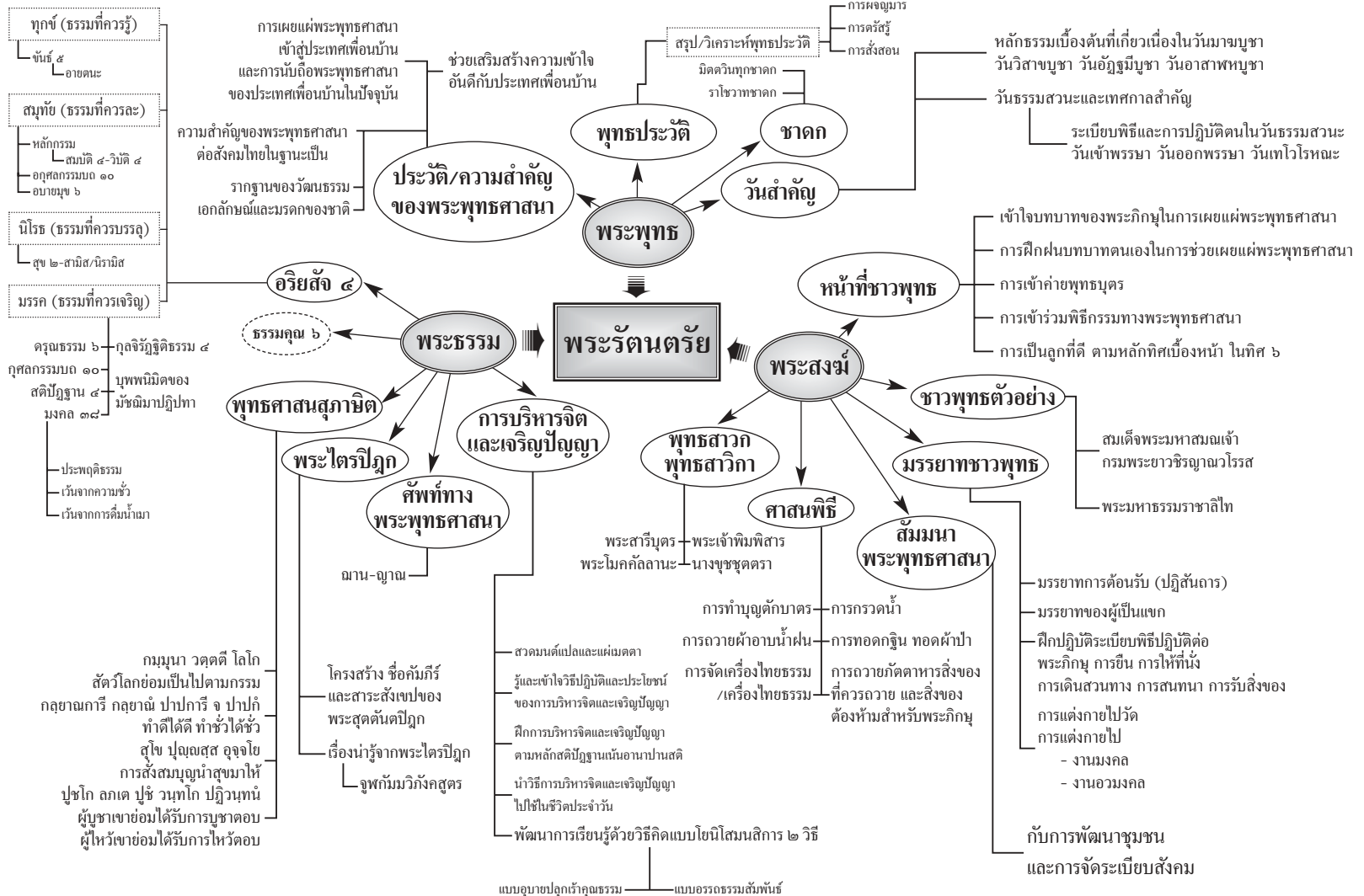
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

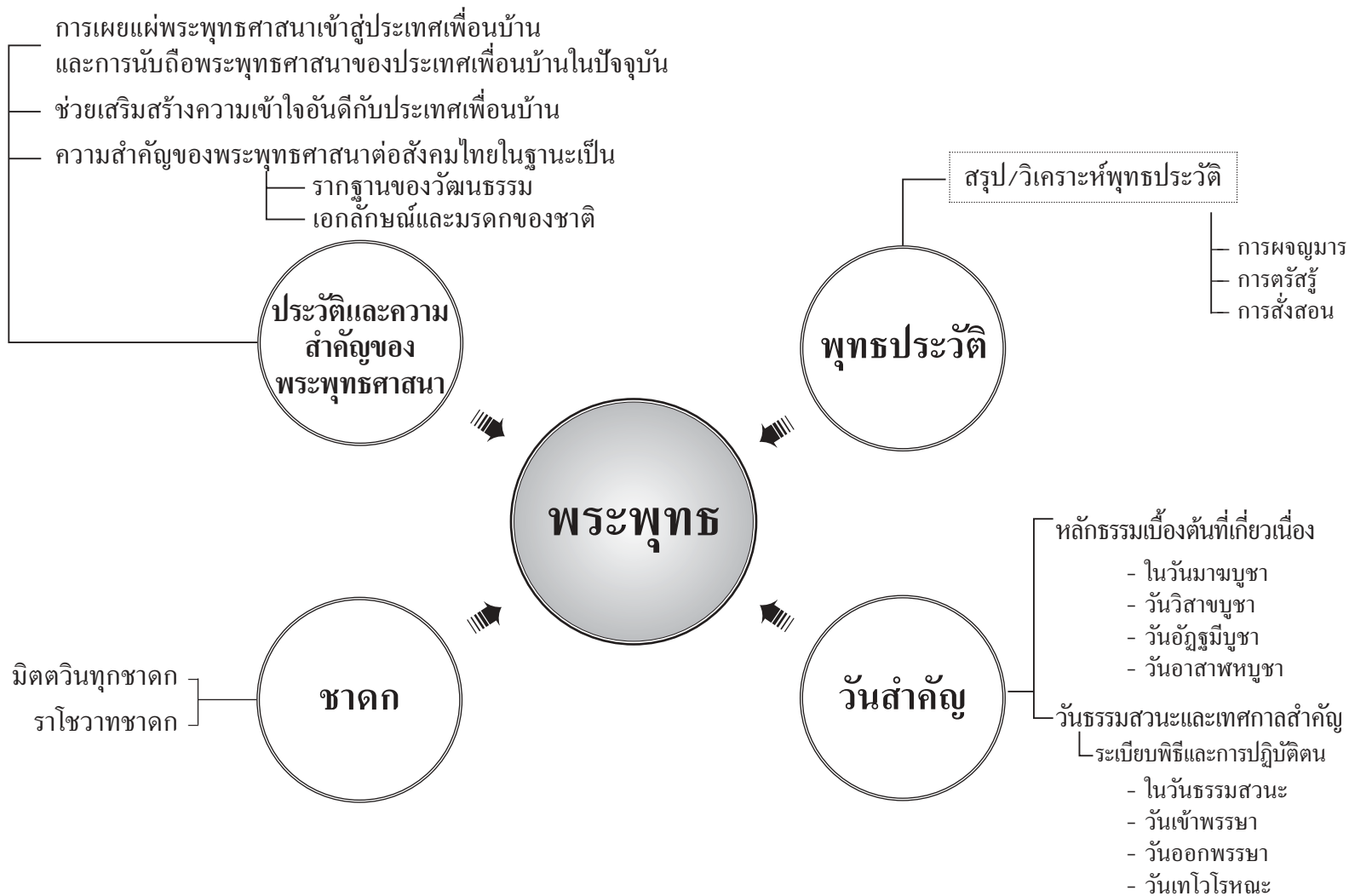
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระสงฆ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระรัตนตรัย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

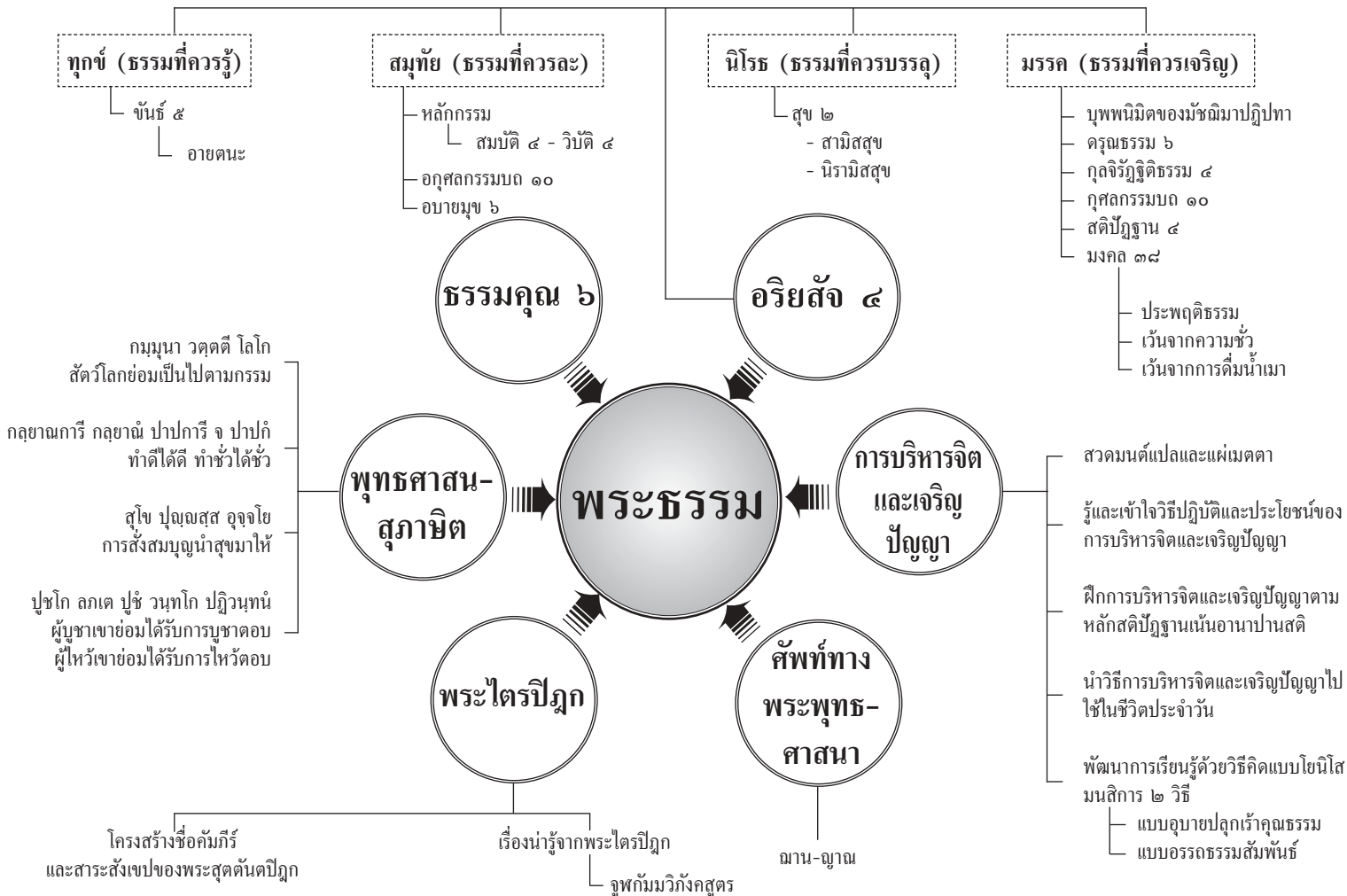

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระพุทธ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

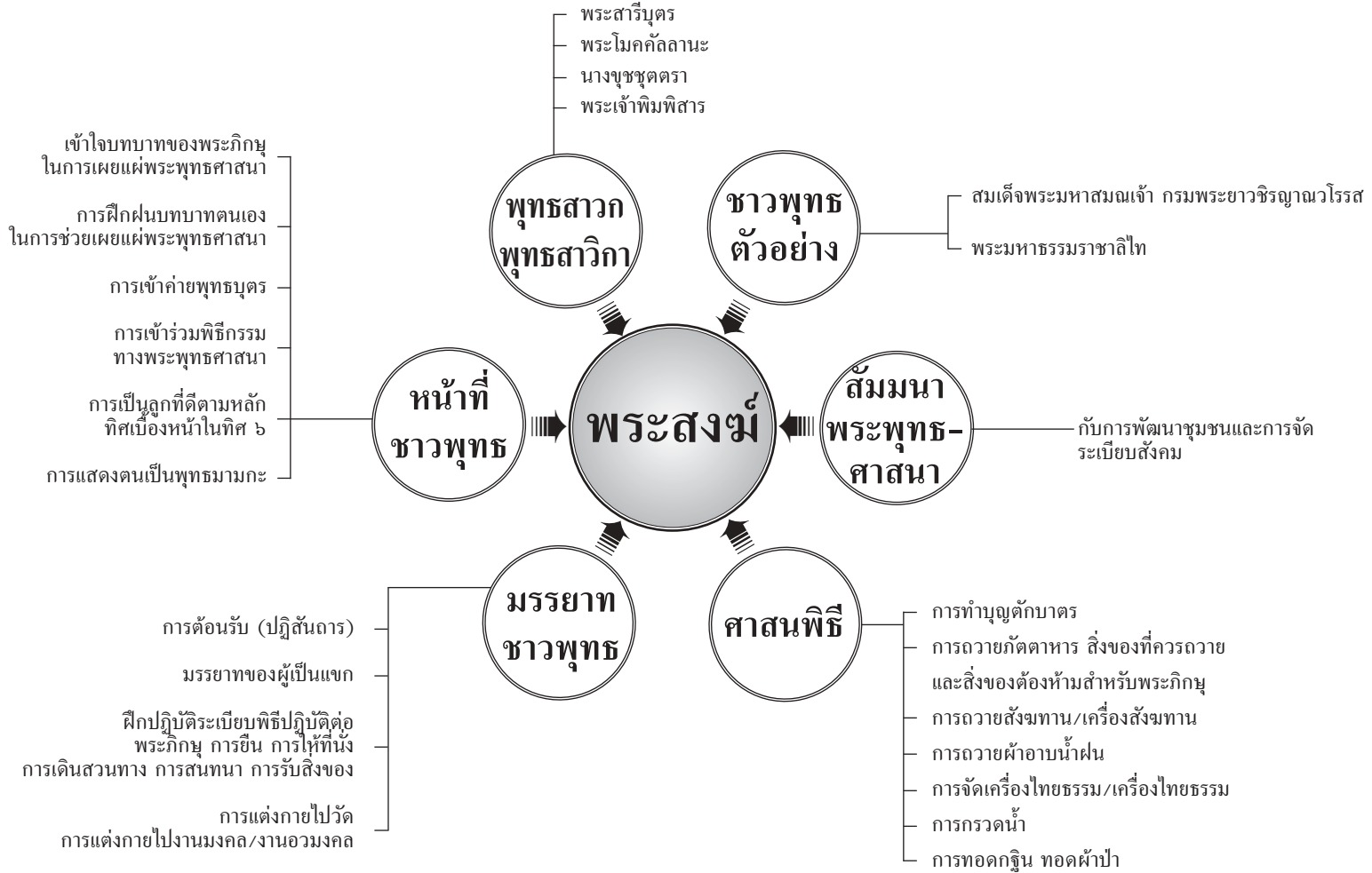

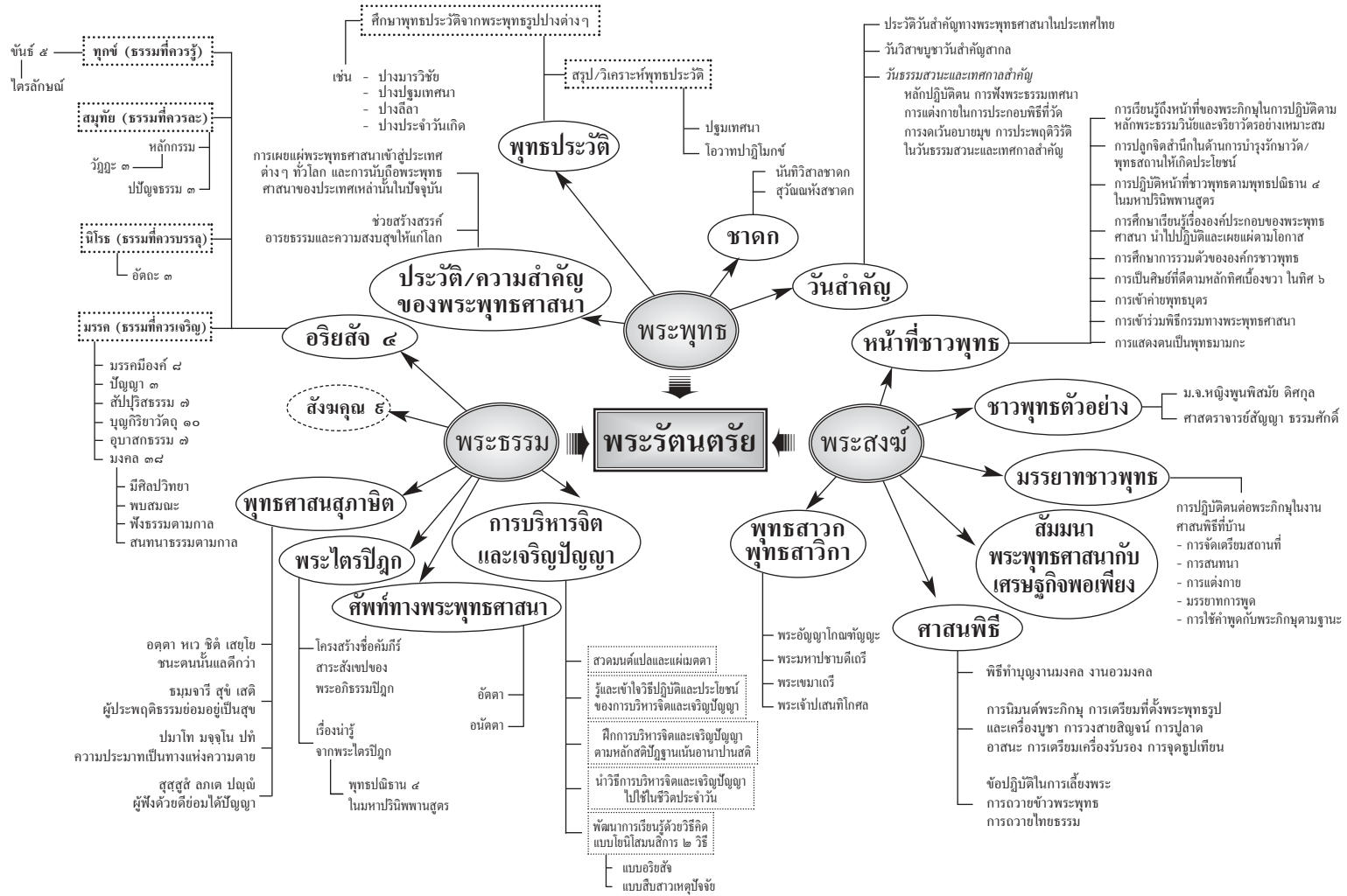
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

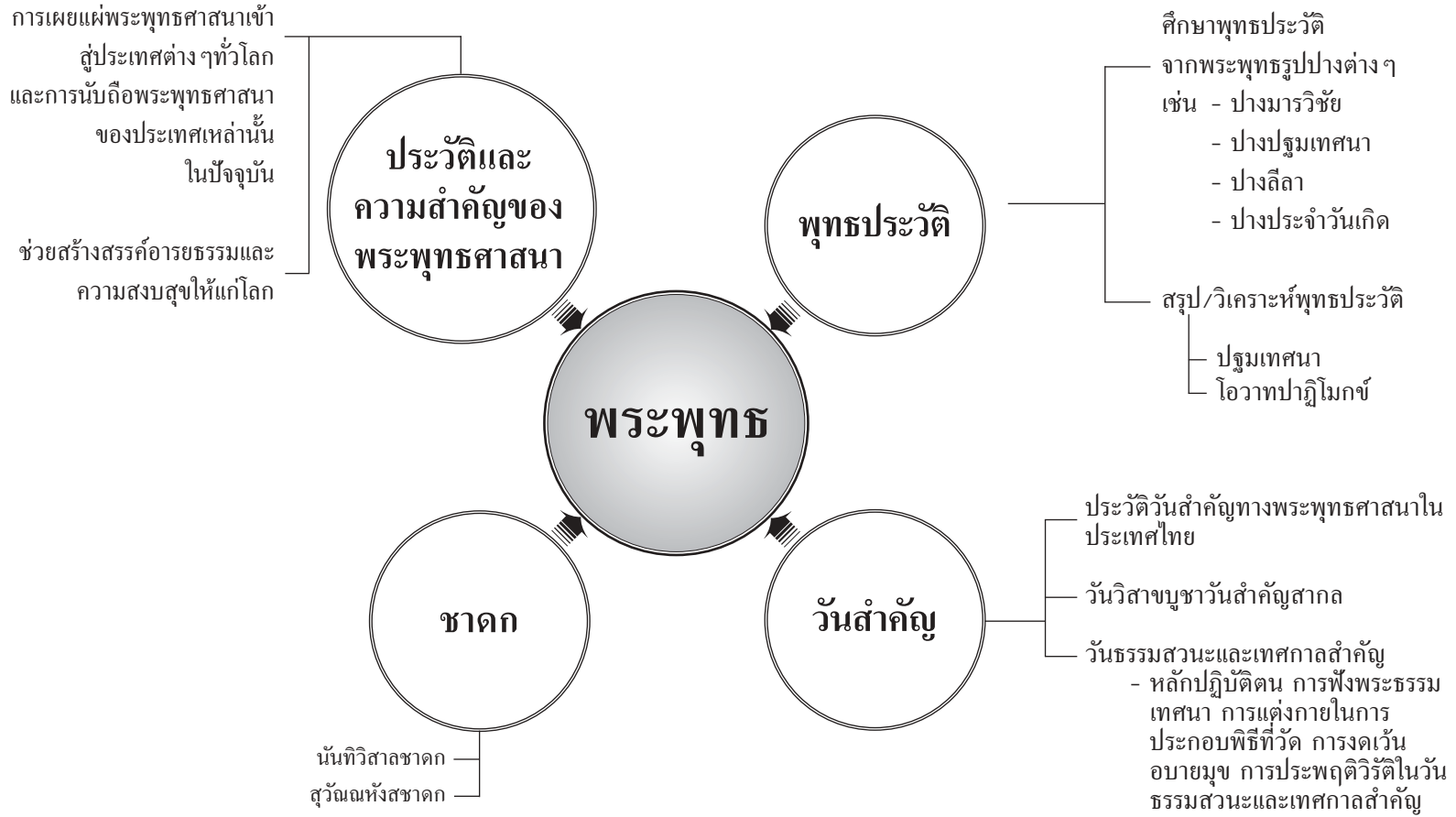
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระสงฆ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

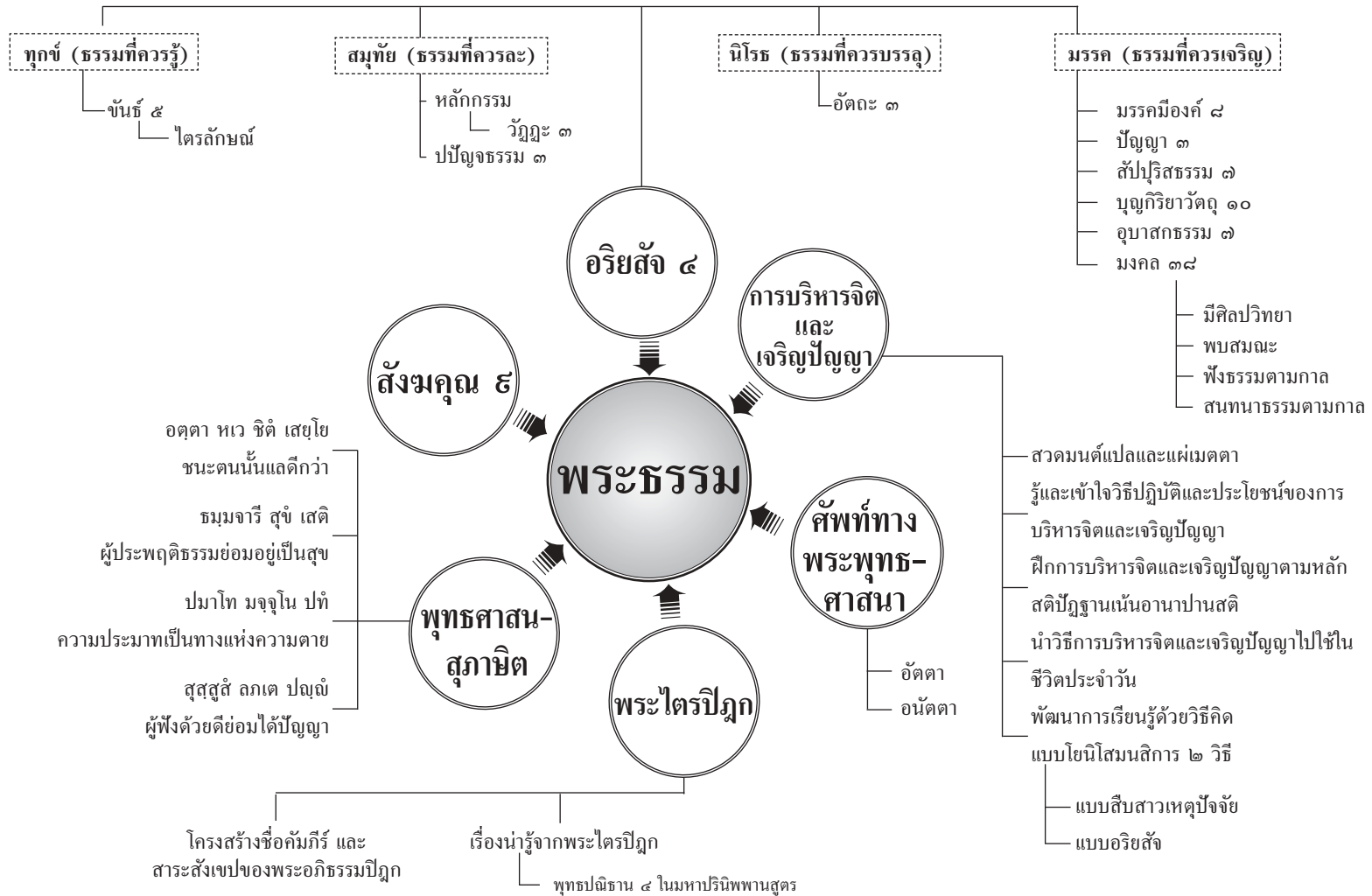
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระรัตนตรัย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

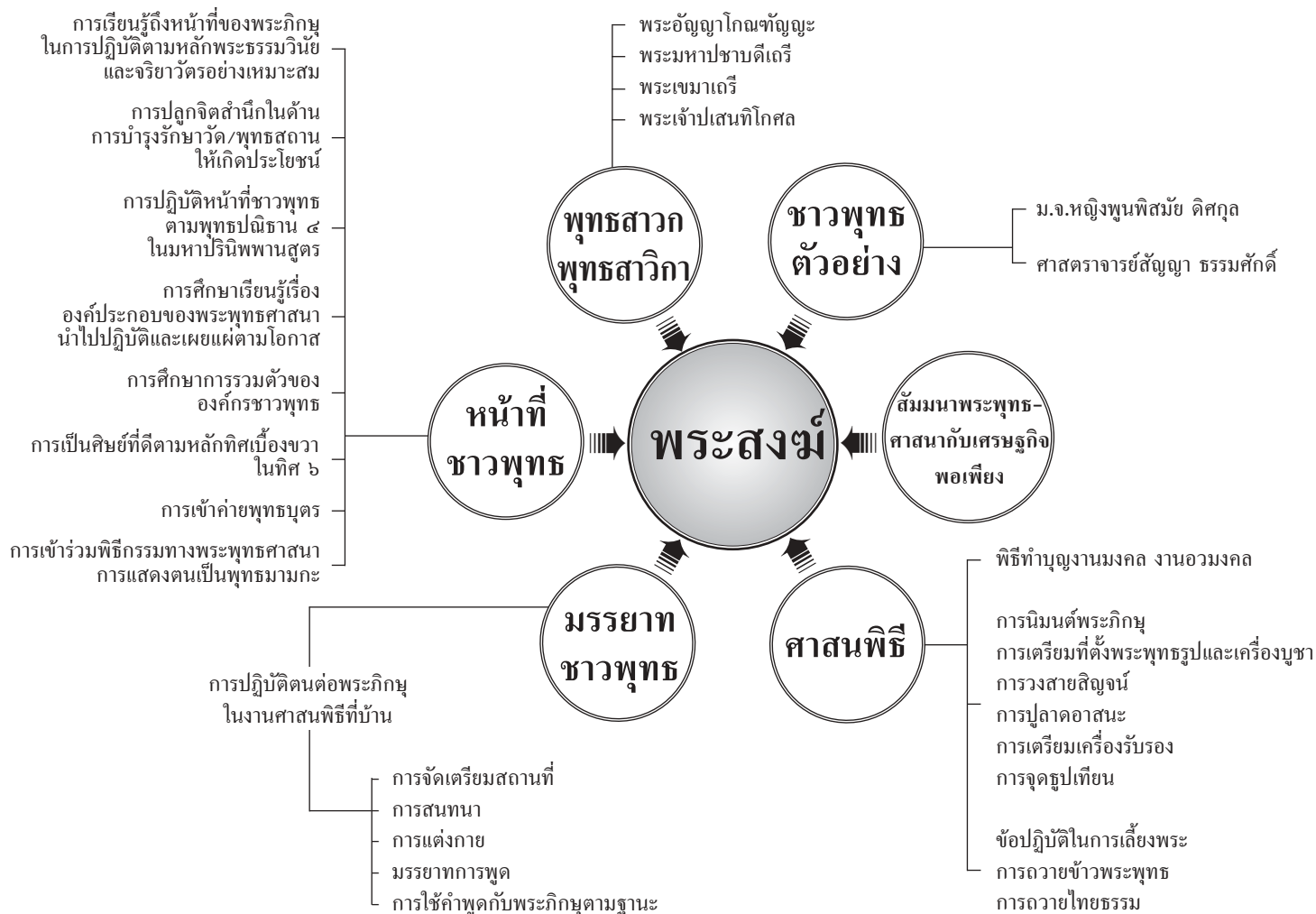
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระพุทธ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระสงฆ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

ตัวอย่าง

**คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ - ๓**

คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อม เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนัก และเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวกับ **ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา** เรื่องการสังคายนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ สถาบันหลักของสังคมไทย สภาพแวดล้อมที่กว้างขวางและครอบคลุมสังคมไทย พระพุทธศาสนากับการพัฒนาตนและครอบครัว **พุทธประวัติ** สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติเรื่อง ประสูติ เทวทูต ๔ การบำเพ็ญทุกรกิริยา การแสวงหาความรู้ **ชาดก** เรื่องอัมพชาดก ติตติรชาดก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเรื่อง** ระเบียบพิธี พิธีเวียนเทียน การปฏิบัติตนในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา ประวัติและความสำคัญของวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ คือ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันเทโวโรหณะ ศึกษา วิเคราะห์คุณค่าผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนา มุ่งอนุรักษ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับ **หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา** เรื่อง พระรัตนตรัย(พุทธคุณ ๘) อริยสัจ ๔ ทุกข์(ธรรมที่ควรรู้) : ชั้น ๕ - ๘, ธาตุ ๔, สมุทัย(ธรรมที่ควรละ) : หลักกรรม อบายมุข ๖ นิโรธ(ธรรมที่ควรบรรลุ) : สุข ๒(กายิก,เจตสิก) คิหิสุข, มรรค(ธรรมที่ควรเจริญ) : ไตรสิกขา กรรมฐาน ๒ ปธาน ๔ โภสธ ๓ มงคล ๓๘ ในเรื่องไม่คบคนพาล คบบัณฑิต บูชา ผู้ควรบูชา **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ ยี่ เว เสวติ ตาทีโส (คบคนเช่นไร เป็นคนเช่นนั้น) อดตนา โจทยตตานัน(จงเตือนตนด้วยตน) นิสมม กรณั เสยโย (ใคร่ครวญก่อนทำจึงดี) ทูราวาสา ชรา ทุกขา(เรือนที่ครองไม่ดี นำทุกข์มาให้) **พระไตรปิฎก** โครงสร้าง ชื่อคัมภีร์ และสาระสังเขป ของพระวินัยปิฎก **เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก** อภินิหารปัจเจกชน ๕ **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คือ ปรียัติ-ปฏิบัติ-ปฏิเวธ **การบริหารจิตและเจริญปัญญา** สวดมนต์แปล และแผ่เมตตา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญา ตามหลักสติปัฏฐานเน้นอานาปานสติ นำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธีคือ วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม และความคิดแบบคุณ-โทษ และทางออก ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำหลักธรรมไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติ**พุทธสาวก พุทธสาวิกา** พระมหากัสสปะ พระอุบาลี อนาคตบัณฑิตะ นางวิสาขา **ชาวพุทธตัวอย่าง** พระเจ้าอโศกมหาราช พระโสณะ และพระอุตตระ **หน้าที่ชาวพุทธ** เรื่องวิถีชีวิตของพระภิกษุที่ต้องศึกษาคันถธุระและวิปัสสนาธุระ การปฏิบัติตัวที่เหมาะสมด้านกาย วาจา และใจ การเป็นเพื่อนที่ดีตามหลักทศเบื่องซ้ายในทศ ๖ มิตรแท้-มิตรเทียม การเข้าค่ายพุทธบุตร การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ **มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ** เรื่องการไปวัด การแต่งกาย และการนำเด็กไปวัด การปฏิบัติตนในเขตวัด การเข้าพบพระภิกษุ การแสดงความเคารพ (การประนมมือ การไหว้ การกราบ การเคารพพระรัตนตรัย การฟังเจริญพระพุทธมนต์ การฟังสวดพระอภิธรรม การฟังพระธรรมเทศนา) **ศาสนพิธี** เรื่อง การจัดโต๊ะหมู่บูชา (แบบหมู่ ๔ หมู่ ๕ หมู่ ๗ และหมู่ ๙) การจุดธูปเทียน จัดเครื่องประกอบโต๊ะหมู่บูชา คำอาราธนาต่างๆ และศึกษาศาสนพิธี และการปฏิบัติตนเป็นชาวพุทธที่ดีในท้องถิ่นต่างๆ **สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา** เรื่อง พระพุทธศาสนากับการพัฒนาตนและครอบครัว

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีมีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคม โดยส่วนรวม

คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

ศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนัก และเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวกับ **ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา** เรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศเพื่อนบ้าน การนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศเพื่อนบ้าน ในปัจจุบัน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในฐานะเป็นรากฐานวัฒนธรรม เอกลักษณ์ และมรดกของชาติ พระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชนและการจัดระเบียบสังคม **พุทธประวัติ** สรุปลงและวิเคราะห์พุทธประวัติเรื่อง การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน **ชาดก** เรื่องมิตตวันทุก-ชาดก ราโชวาทชาดก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** เรื่องหลักธรรมเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมิบูชา วันอาสาฬหบูชา ระเบียบพิธีและการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ และเทศกาลสำคัญ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันเทโวโรหณะ ศึกษา วิเคราะห์คุณค่า ผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนา มุ่งอนุรักษ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับ **หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา** เรื่อง พระรัตนตรัย (ธรรมคุณ ๖) อริยสัจ ๔ ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) : ชั้น ๕ - อายตนะ สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) : หลักกรรม - สมบัติ ๔ วิบัติ ๕ อกุศลกรรมบถ ๑๐ อบายมุข ๖ นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) : สุข ๒ (สามีส , นิรามิส) มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) : บุญนิमितของมัชฌิมาปฏิปทา ดรุณธรรม ๖ กุลจิรัฏฐิติธรรม ๔ กุศลกรรมบถ ๑๐ สติปัฏฐาน ๔ มงคล ๓๘ ในเรื่องประพาสธรรม เว้นจากความชั่ว เว้นจากการดื่มน้ำเมา **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ กมมุนา วตตตี โลโก (สัตว์โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม) กลฺยาณการี กลฺยาณ ปาปการี จ ปาปกัม (ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว) สุโข ปุณฺณสุส อจฺจโย (การสั่งสมบุญ นำสุขมาให้) ปุชฺโก ลกฺเต ปุชฺ วนฺทโก ปฏฺิวนฺทน (ผู้บูชาเขาย่อมได้รับการบูชาตอบ ผู้ไหว้เขา ย่อมได้รับการไหว้ตอบ) **พระไตรปิฎก** โครงสร้าง ชื่อคัมภีร์ และสาระสังเขปของพระสูตรตันตปิฎก **เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก** จูฬกัมมวิภังคสูตร **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คือ ฌาน-ญาณ **การบริหารจิตและเจริญปัญญา** สวดมนต์แปล และแผ่เมตตา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐานเน้นอานาปานสติ นำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบ โยนิโสมนสิการ ๒ วิธีคือ วิธีคิดแบบอุปมาปลูกเร้าคุณธรรมและวิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับ **ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา** เรื่องพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ นางชุชชุตตรา พระเจ้าพิมพิสาร ชาวพุทธตัวอย่าง เรื่อง สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา-
 วชิรญาณวโรรส พระมหาธรรมราชาลิไท **หน้าที่ชาวพุทธ** เรื่องการเข้าใจบทบาทของพระภิกษุ
 ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การแสดงธรรม ปาฐกถาธรรม การประพฤติตนให้เป็นแบบอย่าง
 การฝึกบทบาทของตนเองในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา การบรรยายธรรม การจัดนิทรรศการ
 การเข้าค่ายพุทธบุตร การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การเป็นลูกที่ดีตามหลักทศเบื้องต้น
 ในทศ ๖ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ **มรณาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ** เรื่อง
 การต้อนรับ(ปฏิสันถาร) มรณาทของผู้เป็นแขก ฝึกปฏิบัติระเบียบพิธี การยืน การให้ที่นั่ง
 การเดินสวนทาง การสนทนา การรับสิ่งของ การแต่งกายไปวัด การแต่งกายไปงานมงคล
 งานอวมงคล **ศาสนพิธี** เรื่องการทำบุญตักบาตร การถวายภัตตาหาร สิ่งของที่ควรถวายและ
 สิ่งของต้องห้ามสำหรับพระภิกษุ การถวายสังฆทาน เครื่องสังฆทาน การถวายผ้าอาบน้ำฝน
 การจัดเครื่องไทยธรรม เครื่องไทยธรรม การกรวดน้ำ การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า และ
 การปฏิบัติตนเป็นชาวพุทธที่ดีในท้องถิ่นต่าง ๆ **สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและ
 การพัฒนา** เรื่อง พระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชนและการจัดระเบียบสังคม

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติ
 ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถ
 นำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคม
 โดยส่วนรวม

คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

ศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนัก และเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวกับ **ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา** เรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศต่างๆ ทั่วโลก การนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศเหล่านั้น ในปัจจุบัน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรม และความสงบสุขให้แก่โลก พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง **พุทธประวัติ** สรูปและวิเคราะห์พุทธประวัติ เรื่องปฐมเทศนา โอวาทปาฏิโมกข์ ศึกษาพุทธประวัติจากพระพุทธรูปปางต่างๆ เช่น ปางมารวิชัย ปางปฐมเทศนา ปางลีลา ปางประจำวันเกิด **ชาดก** เรื่องนันทวิสาขชาดก สุวณฺณหังสชาดก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** เรื่องประวัติของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย วันวิสาขบูชาวันสำคัญสากล หลักปฏิบัติตน การฟังพระธรรมเทศนา การแต่งกายในการประกอบศาสนพิธีที่วัด การงดเว้นอบายมุข การประพฤติวิริตีในวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนา มุ่งอนุรักษ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับ **หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา** เรื่องพระรัตนตรัย(สังฆคุณ ๘) อริยสัจ ๔ ทugend (ธรรมที่ควรรู้) : ชั้น ๕ - ไตรลักษณ์, สมุทัย(ธรรมที่ควรละ) : หลักกรรม - วัฏฏะ ๓ ปัญญาธรรม ๓ - ตัณหา มานะ ทิฏฐิ , นิโรธ(ธรรมที่ควรบรรลุ) : อตตะ ๓, มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) : มรรคมืองค์ ๘ ปัญญา ๓ สปัริสธรรม ๗ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อุบาสกธรรม ๗ มงคล ๓๘ ในเรื่องมีศิลปวิทยา พบสมณะ ฟังธรรมตามกาล สนทนาธรรมตามกาล **พุทธศาสน-สุภาษิต** คือ อตฺตา หเว ชิตฺติ เสขฺโย(ชนะตนนั้นแลดีกว่า) ชมฺมจาริ สุขํ เสติ (ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข) ปมาโท มจฺจุโน ปทํ (ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย) สุสฺสุสํ ลกฺเขตฺตํ (ผู้ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา) **พระไตรปิฎก** โครงสร้าง ชื่อคัมภีร์ และสาระสังเขปของพระอภิธรรมปิฎก **เรื่องนำรู้จักพระไตรปิฎก** พุทธปณิธาน ๔ ในมหาปรินิพพานสูตร **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คืออตฺตา - อนัตตา **การบริหารจิตและเจริญปัญญา** สวคมนต์แปล และแผ่เมตตา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐานเน้นอานาปานสติ นำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธีคือ วิธีคิดแบบอริยสัจ และวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับ **ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา** เรื่องพระอัญญาโกณฑัญญะ พระมหาปชาบดีเถรี พระเขมาเถรี พระเจ้าปเสนทิโกศล **ชาวพุทธตัวอย่าง** ม.จ.หญิง พูนพิสมัย ดิศกุล ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ **หน้าที่ชาวพุทธ** เรื่องหน้าที่ของพระภิกษุในการปฏิบัติ ตามหลักพระธรรมวินัยและจรรยาวัตรอย่างเหมาะสม การปลูกจิตสำนึกในด้านการบำรุงรักษาวัด และพุทธสถานให้เกิดประโยชน์ การปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามพุทธปณิธาน ๔ ในมหาปริณิพพาน-สูตร การศึกษาเรียนรู้เรื่ององค์ประกอบของพระพุทธศาสนา นำไปปฏิบัติและเผยแพร่ตามโอกาส การศึกษาการรวมตัวขององค์กรชาวพุทธ การเป็นศิษย์ที่ดีตามหลักทศเบ็องขวาในทศ ๖ การเข้าค่ายพุทธบุตร การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ **ศาสนพิธี** เรื่อง พิธีทำบุญงานมงคล งานอวมงคล การนิมนต์พระภิกษุ การเตรียมพระพุทธรูป และเครื่องบูชา การวางด้ายสายสิญจน์ การปลุกเสกอาสนะ การเตรียมเครื่องรับรอง การจุดธูปเทียน ขอบปฏิบัติในการเลี้ยงพระ การถวายข้าวพระพุทธ การถวายไทยธรรม การกรวดน้ำ **มรรยาท ชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ**ในงานศาสนพิธีที่บ้าน การจัดเตรียมสถานที่ การสนทนา การแต่งกาย มรรยาทการพูด การใช้คำพูดกับพระภิกษุตามฐานะ และการปฏิบัติตนเป็น ชาวพุทธที่ดีในท้องถิ่นต่างๆ **สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา** เรื่อง พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถ นำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคม โดยส่วนรวม

ตัวอย่าง
ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา
ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ - ๓

ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

รู้ และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าทีชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา และเข้าใจว่าการทำสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นไปเพื่อการรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา สร้างคุณค่าให้แก่สังคมโลก เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย ด้วยการคิดวิเคราะห์อย่างละเอียดและเป็นระบบ มีนิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีวิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม และวิธีคิดแบบคุณ-โทษ และทางออก และดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ

ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

รู้ และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าทีชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา และเข้าใจว่าการทำสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นไปเพื่อการรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา สร้างคุณค่าให้แก่สังคมโลก เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย ด้วยการคิดวิเคราะห์อย่างละเอียดและเป็นระบบ มีนิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีวิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม และวิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ และดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ

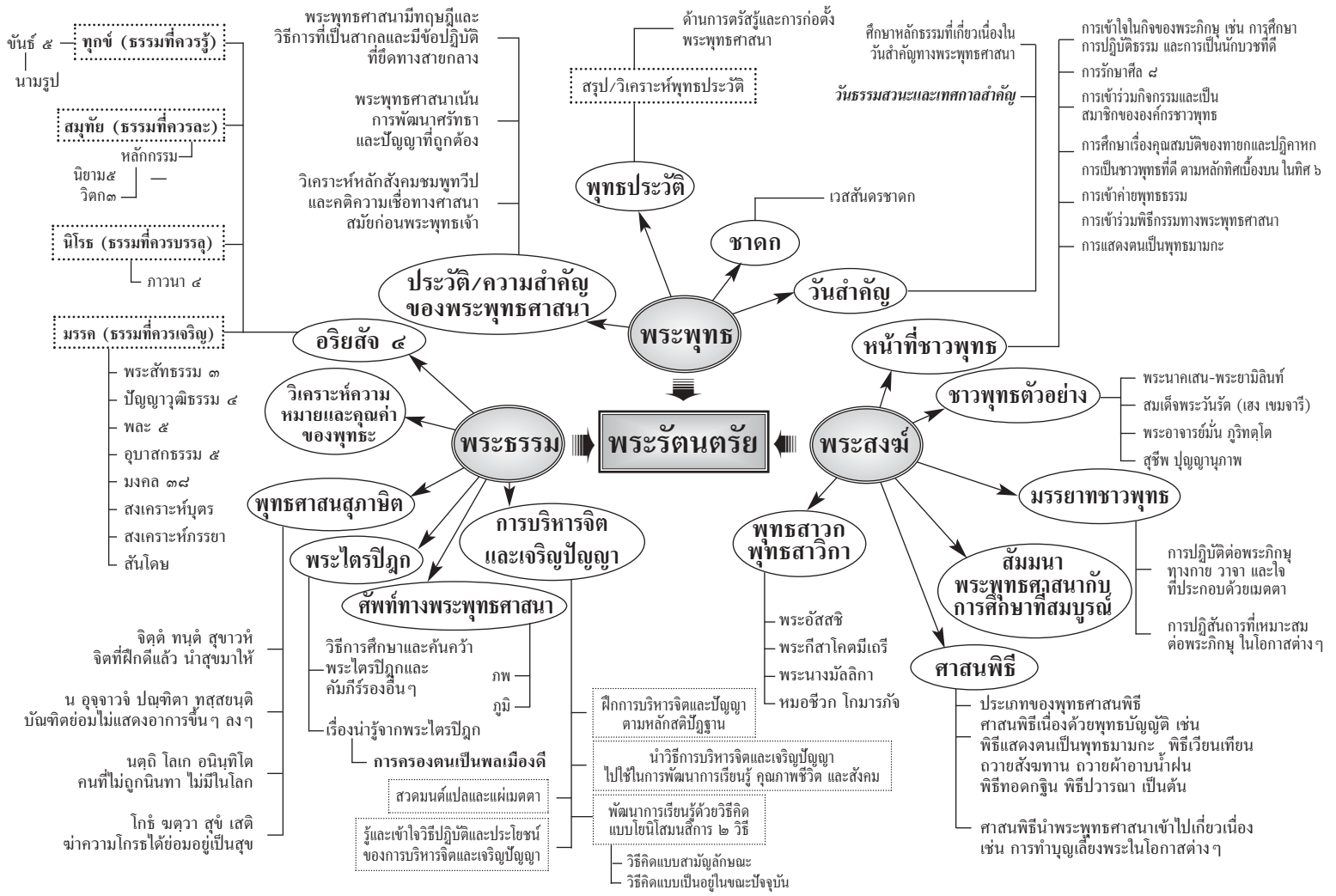
ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

รู้ และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าทีชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา และเข้าใจว่าการทำสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นไปเพื่อการรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา สร้างคุณค่าให้แก่สังคมโลก เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย ด้วยการคิดวิเคราะห์อย่างละเอียดและเป็นระบบ มีนิสัยดี เห็นคุณค่า และอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีวิธีคิดแบบอริยสัจ และวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย และดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ

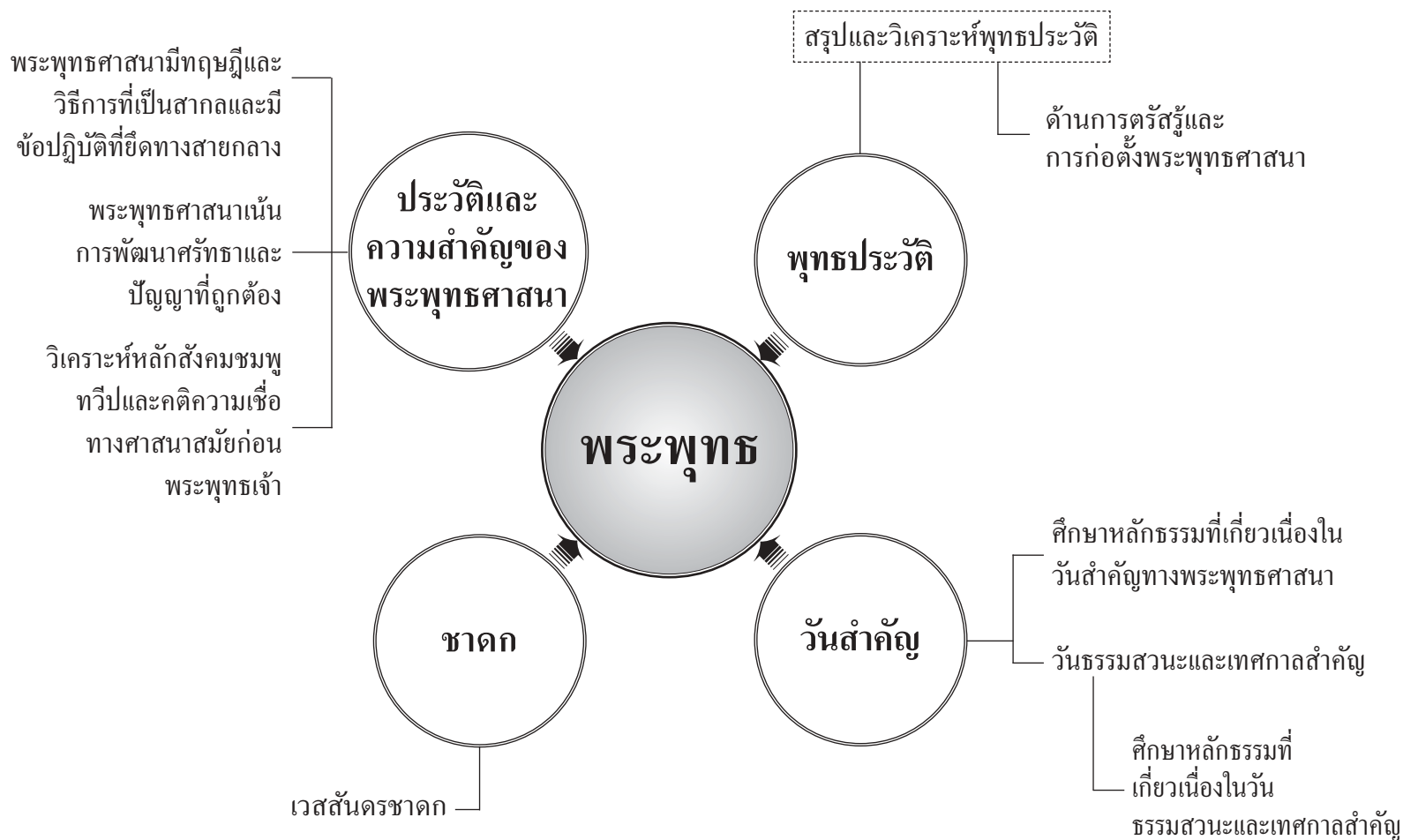

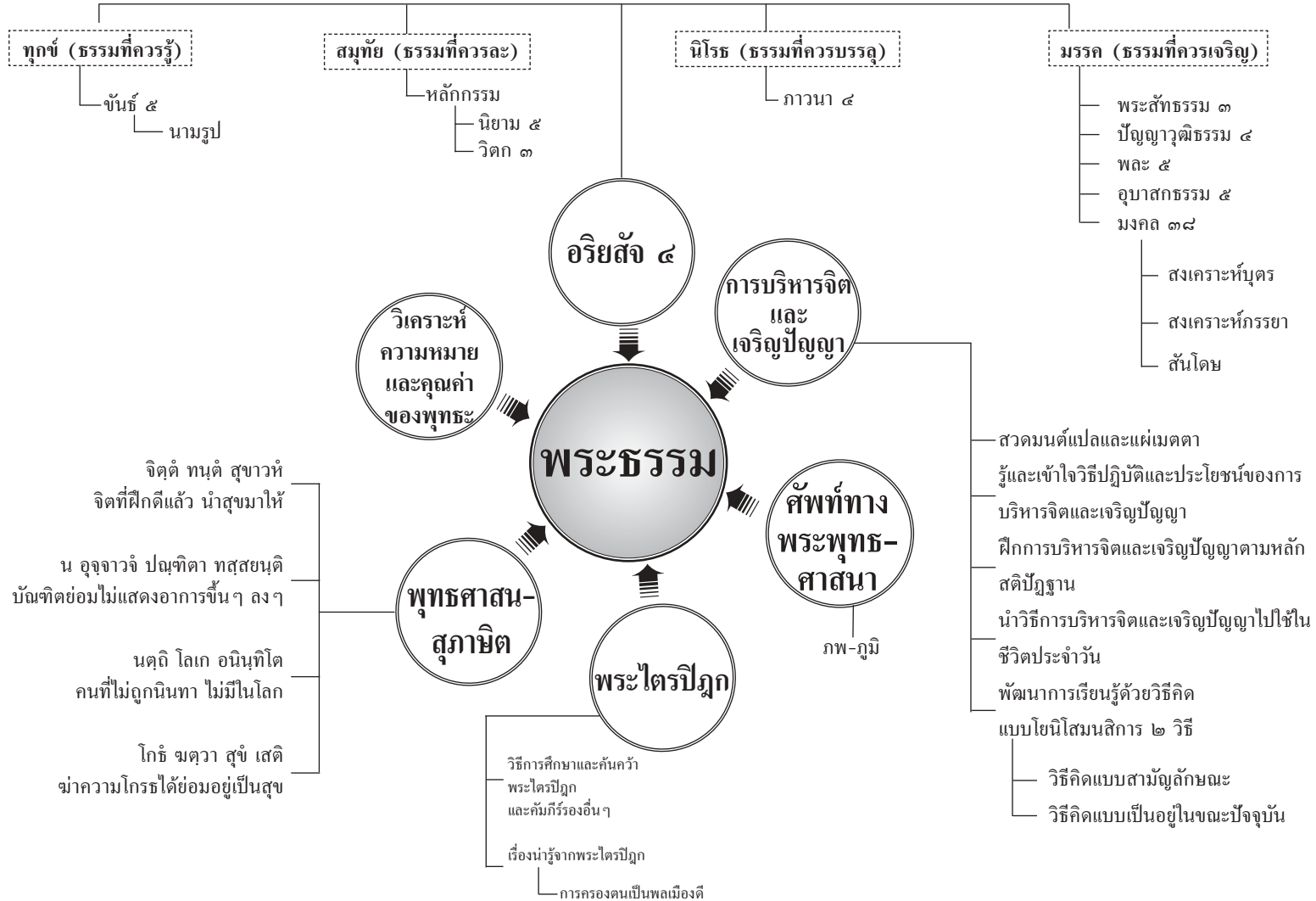
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระรัตนตรัย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

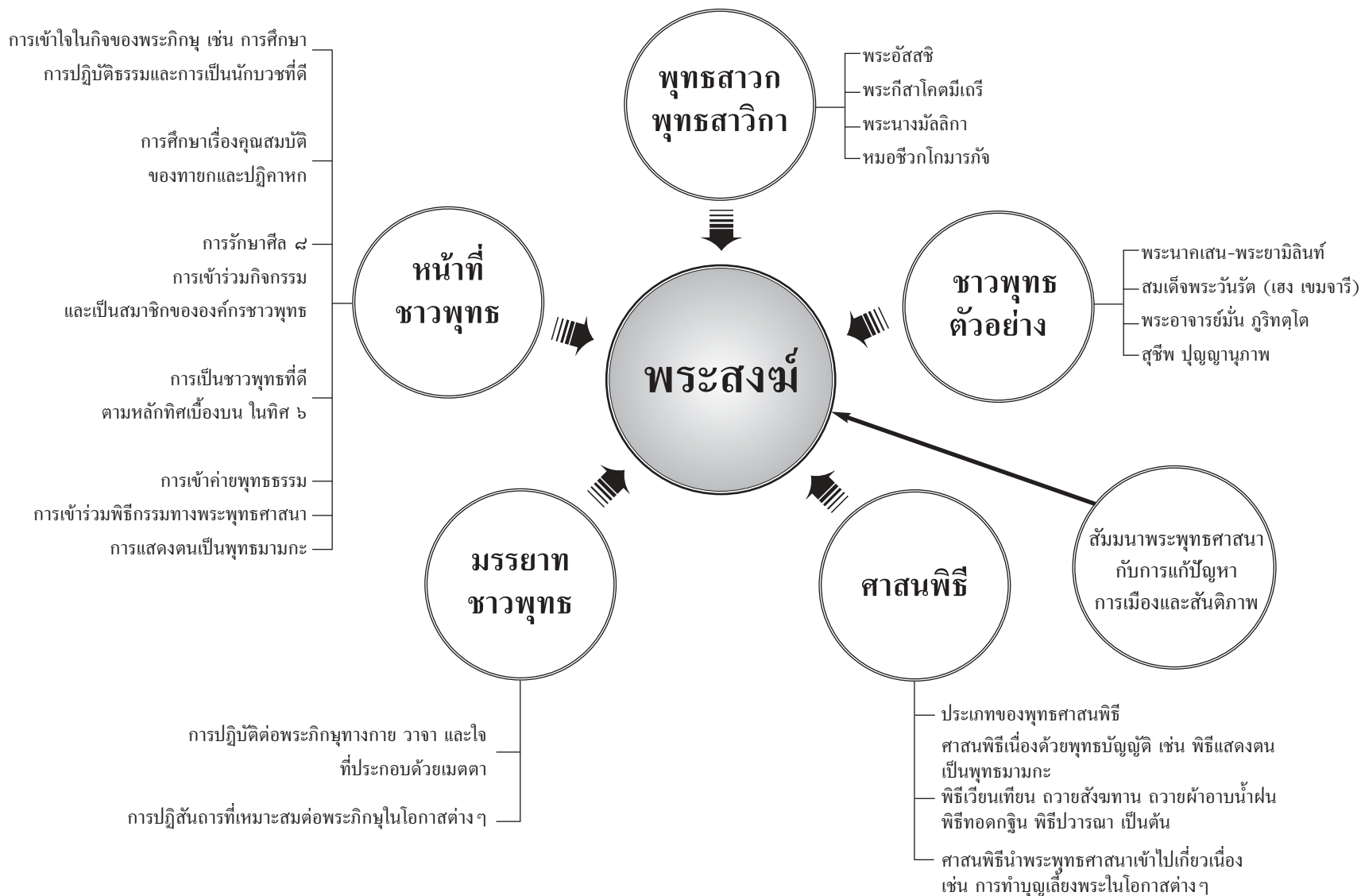
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระพุทธ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

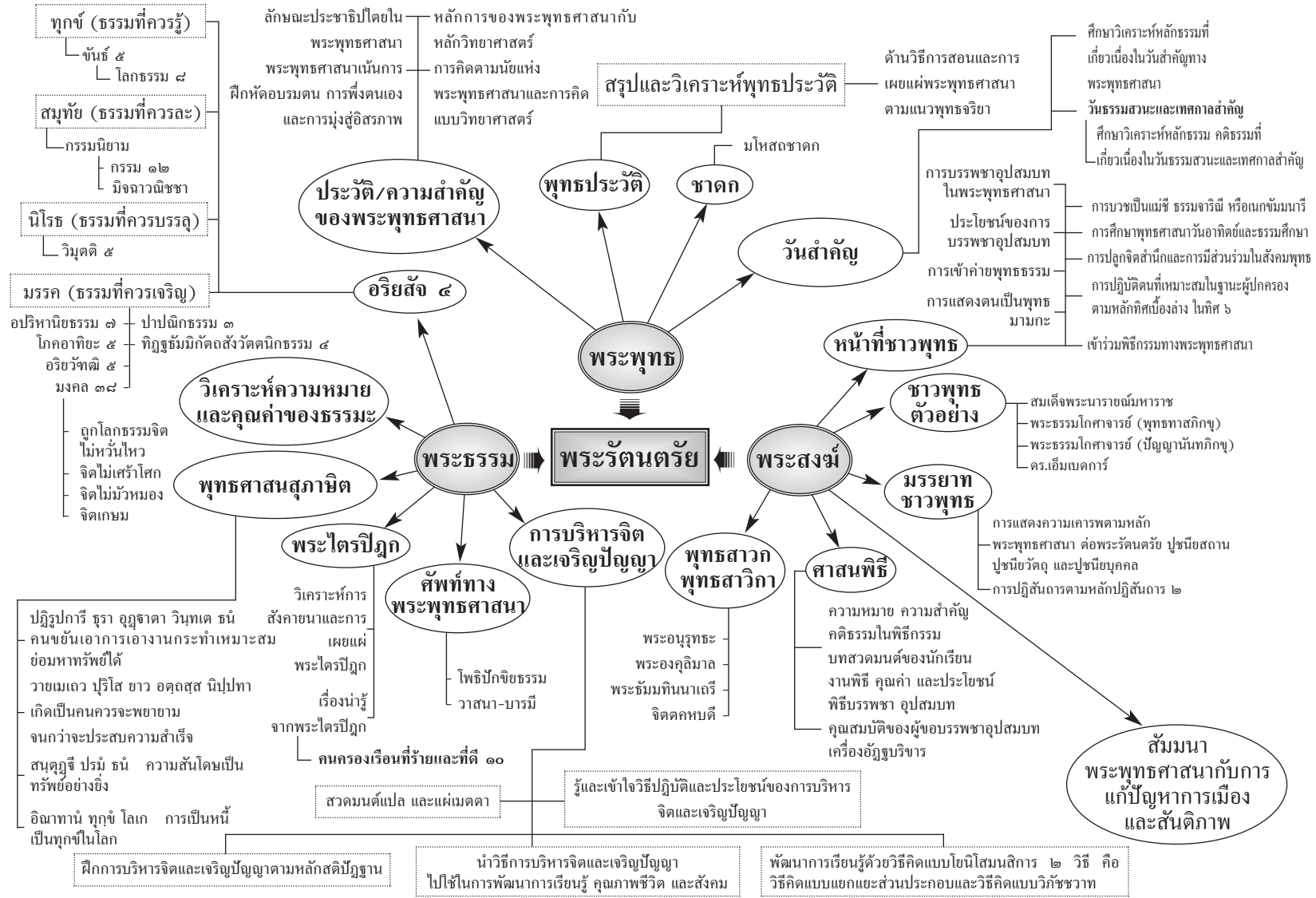
ผังโน้ตค้นสาระการเรียนรู้ เรื่องพระธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระสงฆ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระรัตนตรัย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

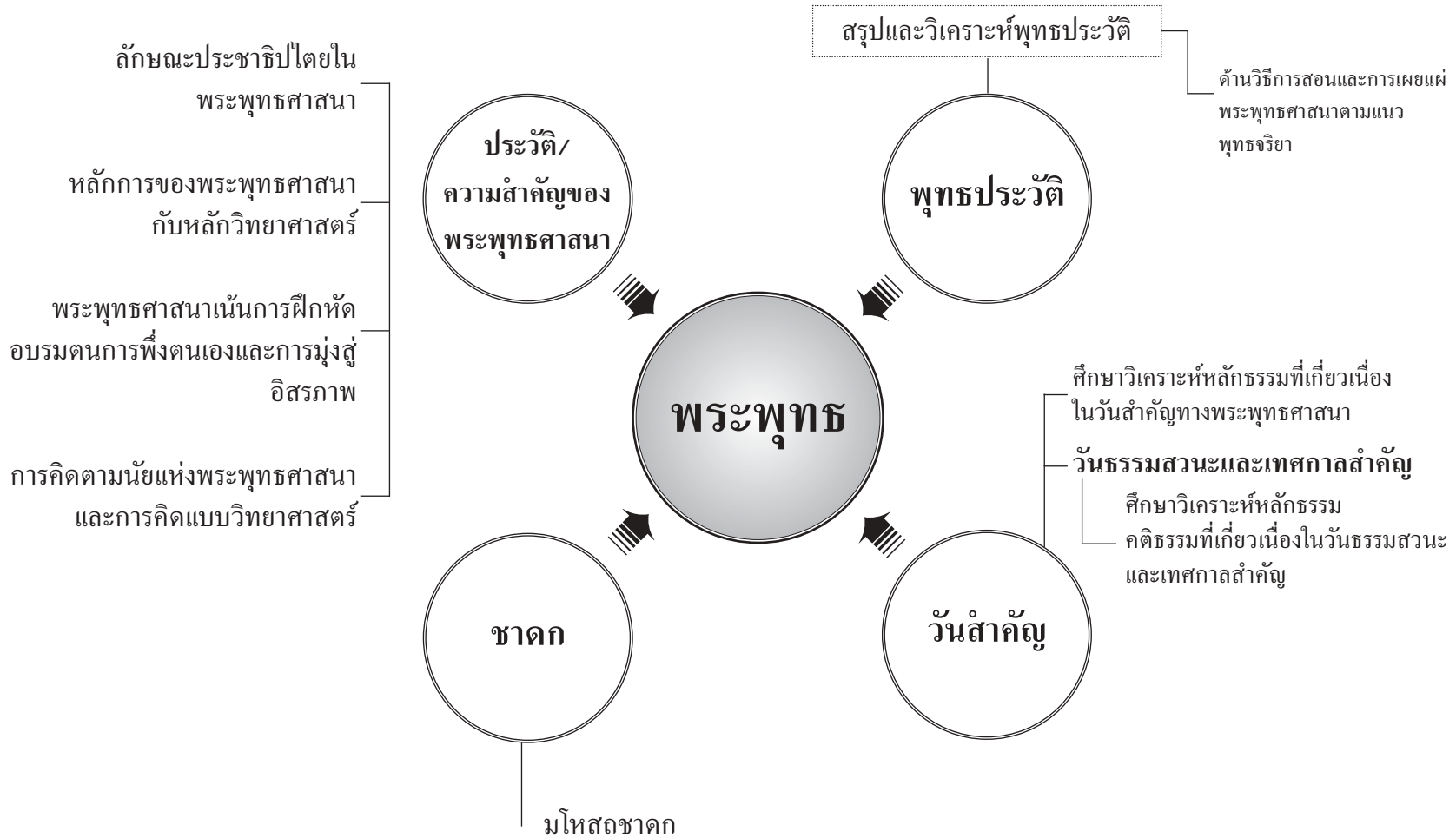

ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน

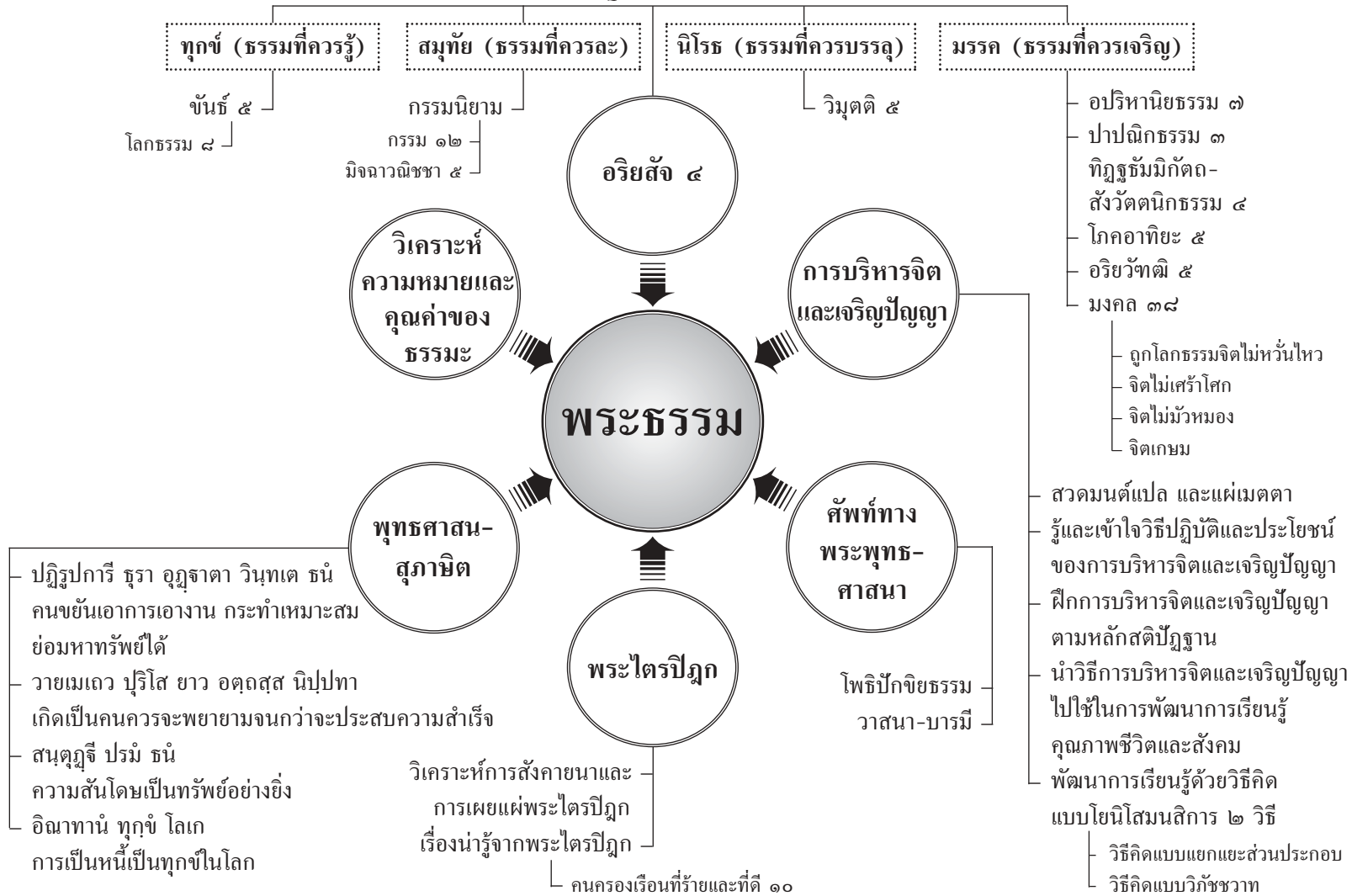
นำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ คุณภาพชีวิต และสังคม

พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี คือ วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบและวิธีคิดแบบวิภาษวิทยา

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระพุทธ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

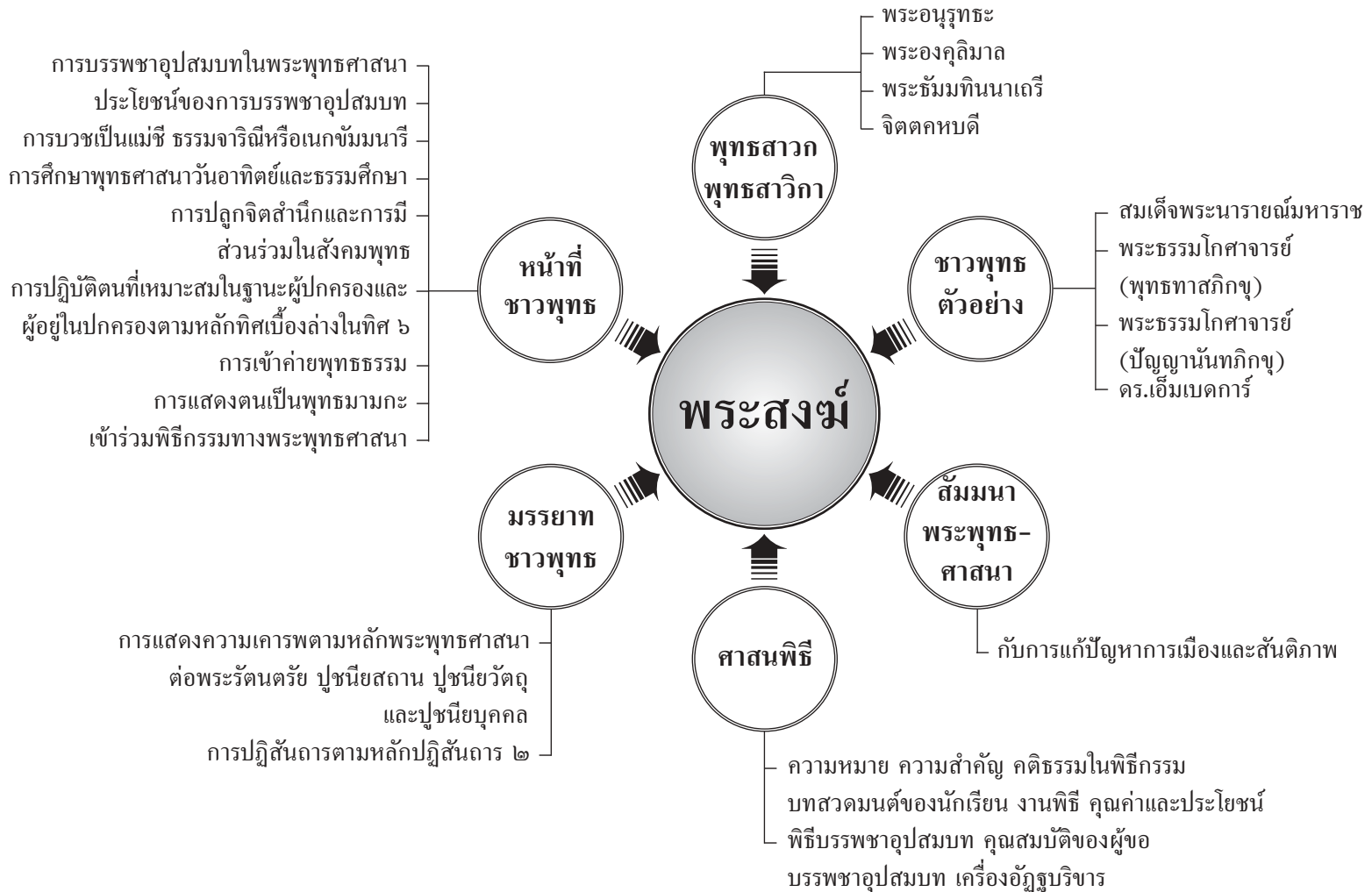

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

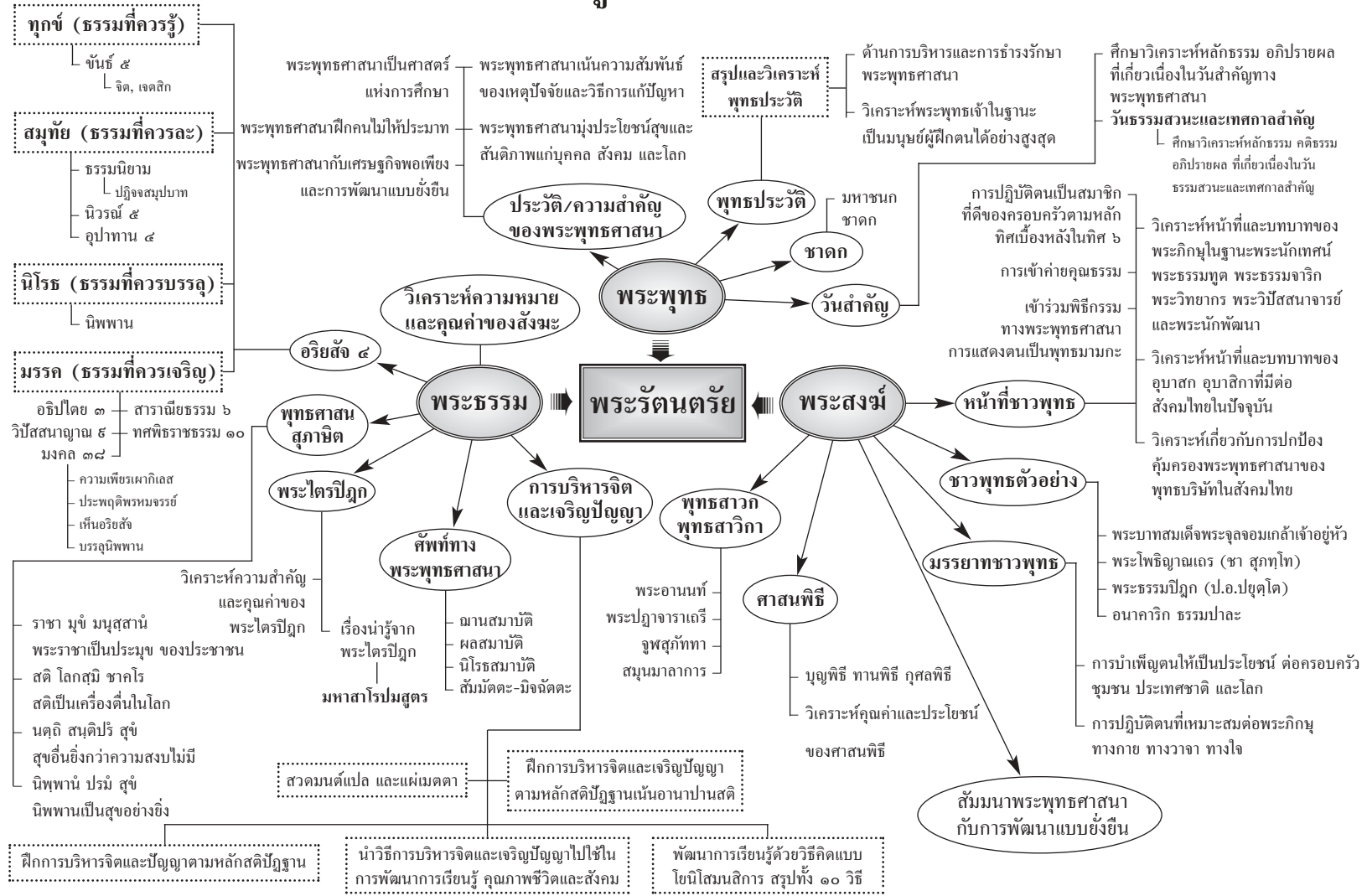

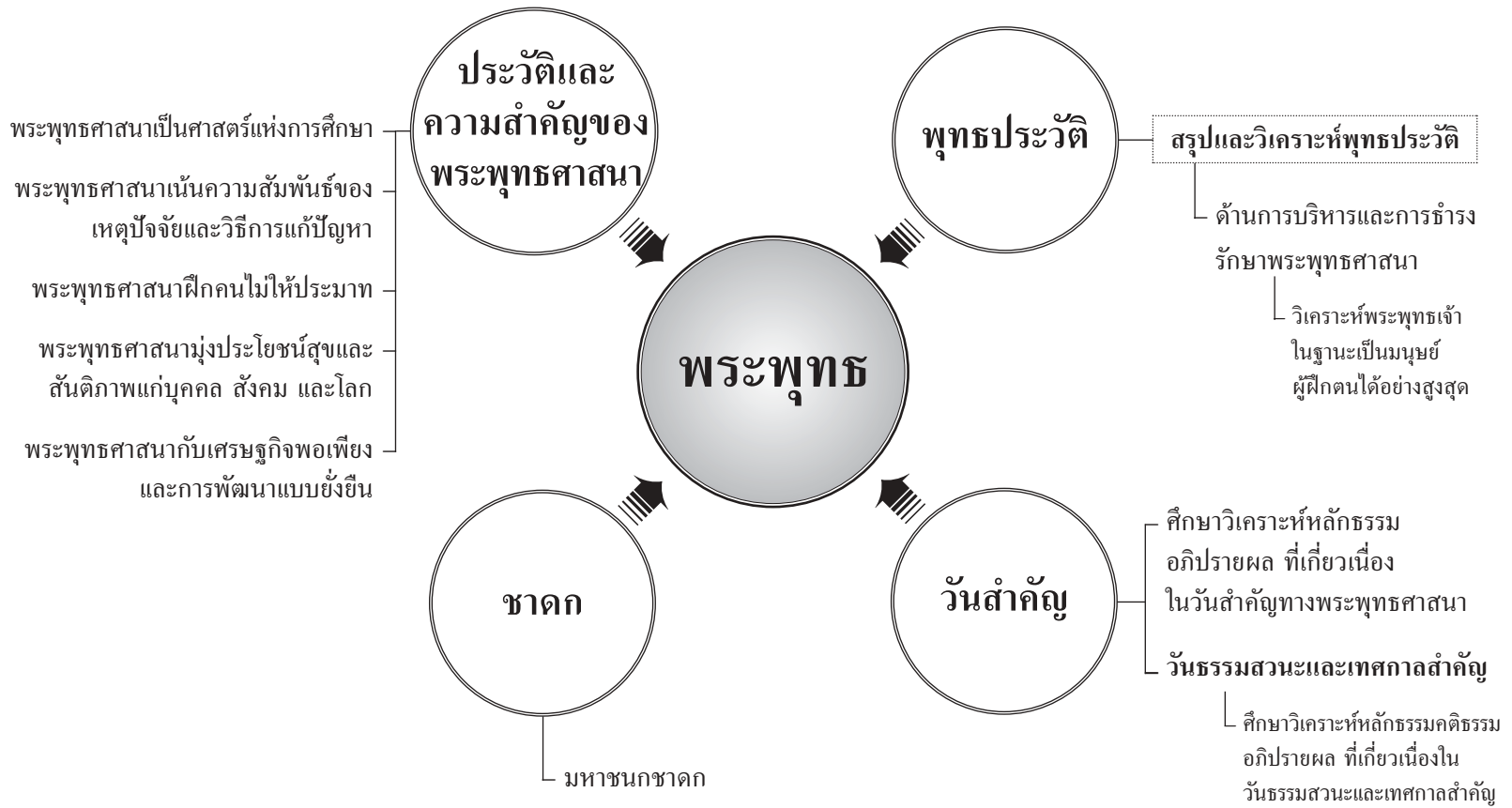
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระสงฆ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

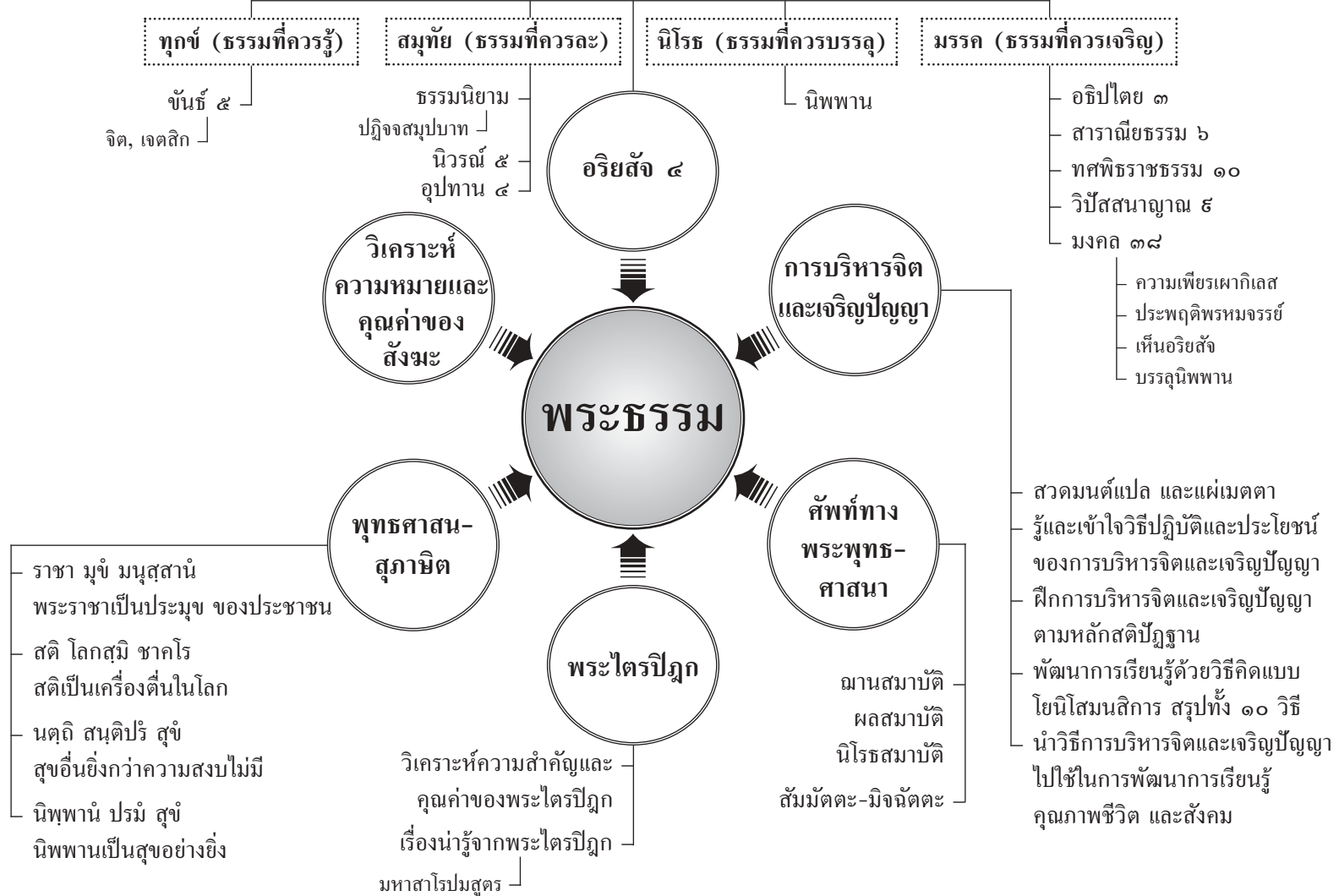
ผังโน้ตค้นสาระการเรียนรู้ เรื่องพระรัตนตรัย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

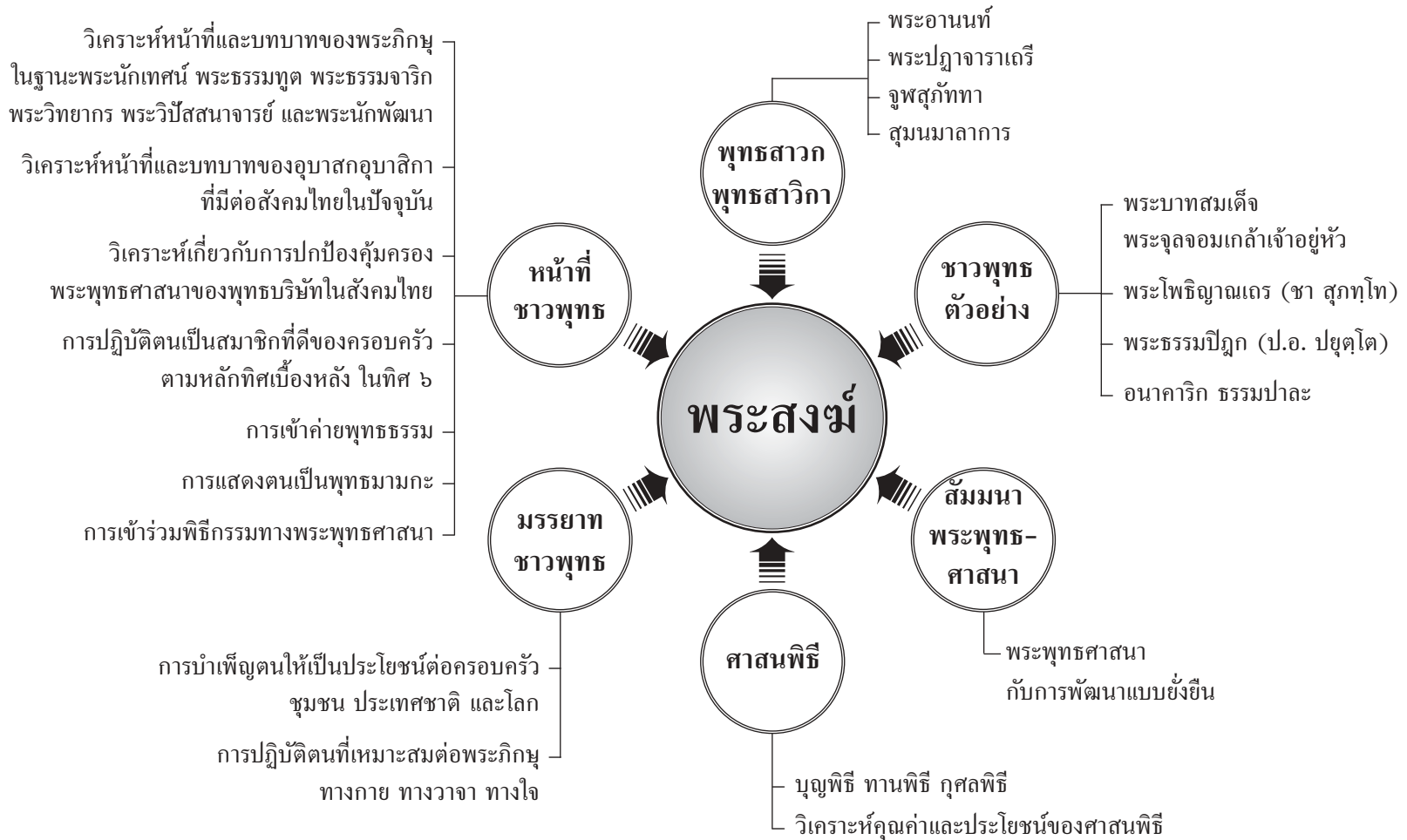
ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระพุทธ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ เรื่องพระสงฆ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

ตัวอย่าง

**คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖**

คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

ศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักและเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวกับ **ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา** เรื่องพระพุทธศาสนามีทฤษฎีและวิธีการที่เป็นสากลและมีข้อปฏิบัติที่ยืดหยุ่นทางสายกลาง พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง วิเคราะห์สังคมชมพูทวีป และคติความเชื่อทางศาสนาสมัยก่อนพระพุทธเจ้า **พุทธประวัติ** สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติด้านการตรัสรู้และการก่อตั้งพระพุทธศาสนา **ชาดก** เรื่องเวสสันดรชาดก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** หลักธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ ศึกษา วิเคราะห์คุณค่าผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนา มุ่งอนุรักษ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับ **หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา** เรื่อง พระรัตนตรัย (วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของพุทธะ) อริยสัจ ๔ **ทุกข์** (ธรรมที่ควรรู้) : ชั้น ๕ - นามรูป, **สมุทัย** (ธรรมที่ควรละ) : หลักกรรม - นิยาม ๕ วิตก ๓ **นิโรธ** (ธรรมที่ควรบรรลุ) : ภาวนา ๔, **มรรค** (ธรรมที่ควรเจริญ) : พระสัทธรรม ๓ ปัญญาวิมุตติธรรม ๔ พละ ๕ อุปาสกธรรม ๕ มงคล ๓๘ ในเรื่องสงเคราะห์บุตร สงเคราะห์ภรรยา และสันโดษ **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ จิตดี ทนดี สุขวาหน้ (จิตที่ฝึกดีแล้ว นำสุขมาให้) น อัจฉาจ้ง ปรณชิตา ทสฺสยนฺติ (บัณฑิตยอมไม่แสดงอาการขี้ขงลงๆ) นคติ โลกเ อนินทิต (คนที่ไม่ถูกนินทา ไม่มีในโลก) โภช้ ฆตฺวา สุขํ เสติ (ฆ่าความโกรชได้ยอมอยู่เป็นสุข) **พระไตรปิฎก** วิเคราะห์ความสำคัญและคุณค่าของพระไตรปิฎก **เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก** การครองตนเป็นพลเมืองที่ดี **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คือ ภพภูมิ **การบริหารจิตและเจริญปัญญา** สวดมนต์แปลและแผ่เมตตา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน นำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้คุณภาพชีวิตและสังคม พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี คือ วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ และวิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับ **ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา** เรื่องพระอัสสชิ พระกัสาโคตมีเถรี พระนางมัลลิกา และหมอชิวก โกมารภจ **ชาวพุทธตัวอย่าง** พระนาคเสน-พระยามิลินท์ สมเด็จพระวันรัต(เฮง เขมจารี) พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สุชีพ ปุญญานุภาพ **หน้าที่ชาวพุทธ** เรื่องการเข้าใจในกิจของพระภิกษุ เช่น การศึกษา การปฏิบัติธรรม และการเป็นนักรบที่ดี การศึกษาเรื่อง

คุณสมบัติของทายกและปฏิคาหก การรักษาศีล ๘ การเข้าร่วมกิจกรรมและเป็นสมาชิกขององค์กรชาวพุทธ การเป็นชาวพุทธที่ดีตามหลักทศเบื้องต้นในทศ ๖ การเข้าค่ายพุทธธรรม การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ **ศาสนพิธี** เรื่องประเภทของพุทธศาสนพิธี ศาสนพิธีเนื่องด้วยพุทธบัญญัติ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีเวียนเทียน ถวายสังฆทาน ถวายผ้าอาบน้ำฝน พิธีทอดกฐิน พิธีปวารณา ศาสนพิธีที่นำพระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวเนื่อง เช่น การทำบุญเลี้ยงพระในโอกาสต่างๆ **มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ** เรื่องการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ทางกาย วาจา และใจที่ประกอบด้วยเมตตา การปฏิสังขารที่เหมาะสมต่อพระภิกษุในโอกาสต่างๆ **สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา** เรื่องพระพุทธศาสนากับการศึกษาที่สมบูรณ์

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยั่งยืนต่อพระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยส่วนรวม

คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

ศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สภากัญญาชีวิต สภากวอดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักและเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวกับ **ประวัติและความสำคัญพระพุทธศาสนา** เรื่องลักษณะประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา หลักการของพระพุทธศาสนากับหลักวิทยาศาสตร์ พระพุทธศาสนาเน้นการฝึกหัดอบรมตน การพึ่งตนเอง และการมุ่งอิสรภาพ การคิดตามนัยแห่งพระพุทธศาสนาและการคิดแบบวิทยาศาสตร์ **พุทธประวัติ** วิเคราะห์พุทธประวัติ ด้านวิธีการสอน และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวพุทธจริยา ชาดก เรื่องมโหสถชาดก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** หลักธรรม คติธรรมที่เกี่ยวข้องกับวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ ศึกษา วิเคราะห์ คุณค่าผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนา มุ่งอนุรักษ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับ **หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา** เรื่องพระรัตนตรัย (วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของธรรมะ) อริยสัจ ๔ **ทุกข์** (ธรรมที่ควรรู้) : จันท์ ๕ - โลกธรรม ๘, **สมุทัย** (ธรรมที่ควรละ) : กรรมนิยาม - กรรม ๑๒ มิจฉาวนิชชา ๕, **นิโรธ** (ธรรมที่ควรบรรลุ) : วิมุตติ ๕, **มรรค** (ธรรมที่ควรเจริญ) : อปริหานิยธรรม ๗ ปาปณิกธรรม ๓ ทิฏฐมมิกัตถสัง-

วัตตนิกรธรรม ๔ โภคอาทิยะ ๕ อริยวัฑฒิ ๕ มงคล ๓๘ ในเรื่องเมื่อถูกโลกธรรมจิตไม่หวั่นไหว จิตไม่เศร้าโศก จิตไม่มัวหมอง จิตเกษม **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ ปฏิรูปการี ชูรวา อุฏฐาตา วินุทเตชนั (คนขยันเอาการเอางาน กระทำเหมาะสม ย่อมหาทรัพย์ได้) วายเมเถว ปุริโส ยาว อตฺตสฺส นิปฺปทา (เกิดเป็นคนควรจะพยายาม จนกว่าจะประสบความสำเร็จ) สนฺตุฎฺฐิ ปรมั ชนั (ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง) อิณาทานั ทุกฺขั โลเก (การเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลก) **พระไตรปิฎก** วิเคราะห์การสังคายนาและการเผยแผ่พระไตรปิฎก **เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก** คนครองเรือนที่ร้ายและที่ดี ๑๐ ประเภท **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คือ โพธิปักจियธรรม วาสนา - บารมี **การบริหารจิตและเจริญปัญญา** สวคมนต์แปลและแผ่เมตตา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน นำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้คุณภาพชีวิตและสังคม พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธีคือ วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ และวิธีคิดแบบวิภาษวาท ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตรประจำวัน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับ **ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา** เรื่องพระอนูรุทธะ พระองคุลิมาล พระธัมมทินนาเถรี จิตตคหบดี **ชาวพุทธตัวอย่าง** สมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ดร.เอ็มเบดการ์ **หน้าที่ชาวพุทธ** เรื่อง การบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ประโยชน์ของการบรรพชาอุปสมบท การบวชเป็นแม่ชี ธรรมจารินี หรือเนกขัมมณารี การศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์และธรรมศึกษา การปลูกจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในสังคมพุทธ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมในฐานะผู้ปกครองและผู้อยู่ในปกครอง ตามหลักทศเบื่องล่างในทศ ๖ การเข้าค่ายพุทธธรรม เข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ **มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ** เรื่อง การแสดงความเคารพตามหลักพระพุทธศาสนาต่อพระรัตนตรัย ปุชณียสถาน ปุชณียวัตถุ และปุชณียบุคคล การปฏิสันถารตามหลักปฏิสันถาร ๒ **ศาสนพิธี** เรื่องความหมายความสำคัญ คติธรรมในพิธีกรรม บทสวดมนต์ของนักเรียน งานพิธี คุณค่าและประโยชน์พิธีบรรพชาอุปสมบท คุณสมบัติของผู้ขอบรรพชาอุปสมบท เครื่องอัฐบริขาร **สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา** เรื่องพระพุทธศาสนากับการเมืองและสันติภาพ

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยส่วนรวม

คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

ศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักและเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวกับ **ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา** เรื่องพระพุทธศาสนา เป็นศาสตร์แห่งการศึกษา พระพุทธศาสนานั้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยและวิธีการแก้ปัญหา พระพุทธศาสนาฝึกคนไม่ให้ประมาท พระพุทธศาสนามุ่งประโยชน์สุขและสันติภาพแก่บุคคล สังคม และโลก **พุทธประวัติ** สรุปลงและวิเคราะห์พุทธประวัติด้านการบริหารและการธำรงรักษา พระพุทธศาสนา วิเคราะห์ พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นมนุษย์ผู้ฝึกตนได้อย่างสูงสุด พระพุทธศาสนากับการพัฒนาแบบยั่งยืน **ชาดก** เรื่องมหาชนกชาดก **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรม อภิปรายผลที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศึกษา วิเคราะห์หลักธรรม คติธรรม อภิปรายผลที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ ศึกษา วิเคราะห์คุณค่าผลงานภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนา มุ่งอนุรักษ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับ **หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา** เรื่อง พระรัตนตรัย(วิเคราะห์ ความหมายและคุณค่าของสังฆะ) อริยสัจ ๔ **ทุกข์**(ธรรมที่ควรรู้) : ชั้น ๕ - จิต เจตสิก, **สมุทัย** (ธรรมที่ควรละ): ธรรมนิยาม - ปฏิจจสมุปบาท นิ वर्ณ ๕ อุปทาน ๔ **นิโรธ**(ธรรมที่ควรบรรลุ) : นิพพาน, **มรรค**(ธรรมที่ควรเจริญ) : อธิปไตย ๓ สาราณียธรรม ๖ ทศพิชราชธรรม ๑๐ วิปัสสนาญาณ ๘ มงคล ๓๘ ในเรื่องความเพียรเผากิเลส ประพฤติพรหมจรรย์ เห็นอริยสัจ บรรลุนิพพาน **พุทธศาสนสุภาษิต** คือ ราชา มุข มนุสสถาน (พระราชาเป็นประมุขของประชาชน) สติ โลกสุมิชาโล (สติเป็นเครื่องตื่นในโลก) นตฺถิ สนฺติปริ สุขํ (สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี) นิพพานํปรมํ สุขํ (นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง) **พระไตรปิฎก** วิธีการศึกษาและค้นคว้าพระไตรปิฎก **เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก** มหาสารโปมสูตร **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา** คือ ฌานสมาบัติ - ผลสมาบัติ - นิโรธสมาบัติ สัมมัตตะ - มิจฉัตตะ **การบริหารจิตและเจริญปัญญา** สวดมนต์แปลและแผ่เมตตา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน นำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้คุณภาพชีวิตและสังคม พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการสรุปทั้ง ๑๐ วิธี ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับ **ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา** เรื่องพระอานนท์ พระปฎาจาราเถรี จุฬสุภัททา สุมนมาลาการ **ชาวพุทธตัวอย่าง** เรื่อง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต) อนุคาริก ธรรมปาละ **หน้าที่ชาวพุทธ** เรื่อง วิเคราะห์หน้าที่และบทบาทของพระภิกษุในฐานะพระนักเทศน์ พระธรรมทูต พระธรรมจาริก พระวิทยากร พระวิปัสสนาจารย์ และพระนักพัฒนา วิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของอุบาสก อุบาสิกา ที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน วิเคราะห์เกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาของพุทธบริษัทในสังคมไทย การปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวตามหลักทศเบื่องหลังในทศ ๖ การเข้าค่ายพุทธธรรม การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ **มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุ** เรื่อง การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติและโลก การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุ ทางกาย วาจา ใจ **ศาสนพิธี** เรื่อง บุญพิธี ทานพิธี กุศลพิธี วิเคราะห์คุณค่าและประโยชน์ของศาสนพิธี **สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา** เรื่องพระพุทธศาสนากับการพัฒนาแบบยั่งยืน

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยส่วนรวม

ตัวอย่าง

ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา
ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖

ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

รู้ และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา มีความเข้าใจว่าพระพุทธศาสนามีคำสอนและวิธีการที่เป็นสากล มีข้อปฏิบัติยึดทางสายกลางเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีหลักคำสอนเชื่อมโยงกันได้ดีกับศาสตร์สมัยใหม่ เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มีนิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น มุ่งมั่นประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีวิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ และวิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน และดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ

ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

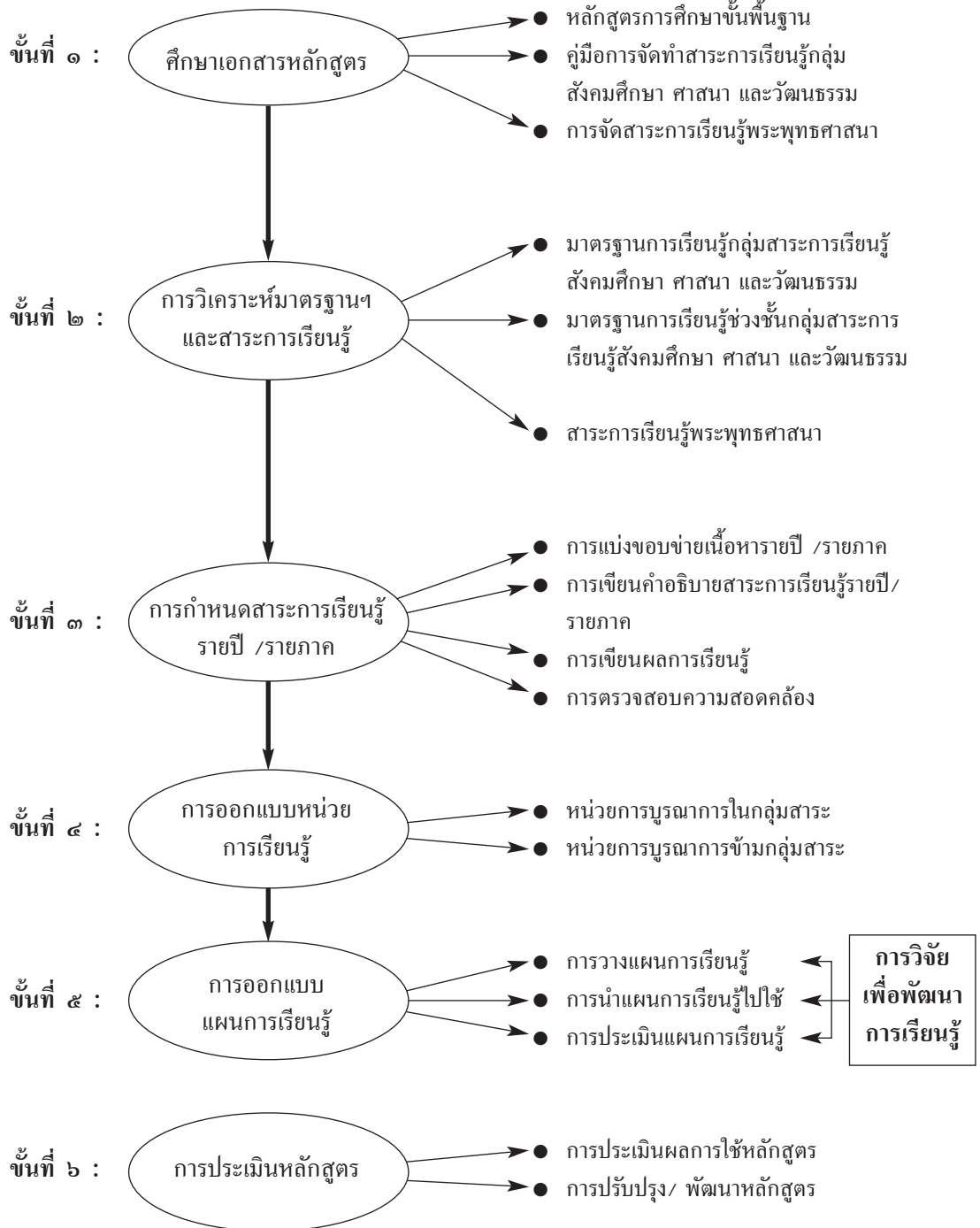
รู้ และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา มีความเข้าใจว่าพระพุทธศาสนามีคำสอนและวิธีการที่เป็นสากล มีข้อปฏิบัติยึดทางสายกลางเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีหลักคำสอนเชื่อมโยงกันได้ดีกับศาสตร์สมัยใหม่ เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มีนิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น มุ่งมั่นประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีวิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ และวิธีคิดแบบวิภาษวาท ดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ ประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้เพื่อพัฒนาตน สังคม และสิ่งแวดล้อม

ผลการเรียนรู้สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

รู้ และเข้าใจ ประวัตติและสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัตติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา มีความเข้าใจว่าพระพุทธศาสนามีคำสอนและวิธีการที่เป็นสากล มีข้อปฏิบัติยึดทางสายกลางเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีหลักคำสอนเชื่อมโยงกันได้ดีกับศาสตร์สมัยใหม่ เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มีนิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น มุ่งมั่นประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ และดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ ในขณะเดียวกันให้ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิตที่ดำเนินไปตามกระบวนการแห่งปัจจุสมุปบาท สรรพสัตว์ต้องอาศัยกัน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นคนมีใจกว้างและมีเหตุผลสำหรับการเป็นพลเมืองดีของสังคม ประเทศชาติและโลก

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา

แนวทางการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ เกิดขึ้นในช่วงที่สังคมไทยมีวิกฤตทางศีลธรรม คนไทยกำลังแสวงหากระบวนการเรียนรู้แบบใหม่ วิธีคิดใหม่ ที่มีประสิทธิภาพยิ่งกว่า เพื่อพลิกฟื้นความเข้มแข็งของระบบจริยธรรม และวัฒนธรรมของสังคมไทย ซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา หลักสูตรดังกล่าวมีเจตนารมณ์แน่วแน่ที่จะพัฒนาคนไทยให้เป็นคนเก่ง ดี และมีวิจรรณญาณ ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งฝ่ายพระสงฆ์และคฤหัสถ์ ได้มองเห็นว่าการเรียนรู้ตามพุทธวิธีเป็นสิ่งที่ล้ำเลิศ และมีกระบวนการหรือ Technical know how อยู่ในสังคมไทย ในหมู่พระสงฆ์และคฤหัสถ์ผู้ทรงคุณความรู้ เมื่อได้มีการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนโดยมหาเถรสมาคม นำโดยผู้ทรงคุณวุฒิทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย พร้อมผู้ทรงคุณวุฒิด้านศาสนา ด้านหลักสูตร การเรียนรู้ จิตวิทยาพัฒนาการ และการพัฒนาสื่อ กำหนดแนวทางการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนาให้ถูกต้อง เหมาะสมและชัดเจน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดศรัทธาอย่างสูงในพระรัตนตรัย เชื่อมโยงบูรณาการสาระการเรียนรู้ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยมีเอกภาพอยู่ที่ความมีศรัทธาอย่างแน่วแน่ต่อพระรัตนตรัย มุ่งนำหลักธรรมซึ่งมีอริยสัจ ๔ เป็นกรอบไว้จัดการเรียนรู้ขับเคลื่อนสาระการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามพุทธวิธี นำไปใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิต และนำกระบวนการเรียนรู้ตามพุทธวิธีไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงาน และการประกอบอาชีพ

ดังนั้น การออกแบบการเรียนรู้ เป็นการจัดการเรียนรู้ เชื่อมโยง เป็นอรรถสัมพันธ์ บูรณาการให้เกิดความคิดรวบยอดหลัก คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ใช้กระบวนการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ให้ผู้เรียนลงมือเรียนรู้ด้วยสมาธิและการพิจารณาตนเอง (Self Learning) การเรียนรู้ความคิดรวบยอด (Concept Learning) ในสาระการเรียนรู้ที่กำหนด ฝึกปฏิบัติตามขั้นตอนที่ถูกต้อง ด้วยการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกฝนให้เกิดสติ สมาธิ อยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้สาระหรือวิชาอื่นด้วย

การสอนของพระพุทธเจ้า แต่ละครั้งจะดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จโดยมีคุณลักษณะที่เรียกได้ว่าเป็นลีลาการสอน ๔ อย่างดังนี้

๑. สันทติสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูให้เห็นกับตา
๒. สมာทปนา ชักจูงให้เห็นจริง ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ
๓. สมุตเตชนา เราใจให้แก่กล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่า

จะทำให้สำเร็จได้ ไม่วุ่นและย่อท้อต่อความเหนื่อยยาก

๔. สัมผัสสนา ซโลมใจให้เข้มขึ้น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการปฏิบัติ

อาจผูกเป็นคำสั้น ๆ ได้ว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ กล้าหาญ ร่าเริง หรือ ชี้ชัด เจริญธรรม ฝึกคิด เบิกบาน

(พุทธวิธีในการสอน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) : ๒๕๑๓)

ในการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามพุทธวิธีนั้น บทบาทของครูสำคัญมาก บทบาทของครูอยู่ที่การแนะนำวิธีการ ถ้าผู้เรียนสามารถทำเองได้ก็ให้ทำเอง บทบาทของครูอยู่ที่การแนะนำ ครูที่ดีต้องมีทั้งวิชา และจรณะ (วิชาจรณสมฺปนฺโน) วิชา คือความรู้ดี จรณะ คือความประพฤติดี บทบาทสำคัญของครูมีสามคำคือ **แนะให้ทำ ทำให้ดู อยู่อให้เห็น** ดังพุทธพจน์ที่ว่า ตุมฺเหติ กิจจํ อาตปฺปี อุกฺขาตาโร ตถาคตา การลงมือปฏิบัติเป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลาย พระตถาคตเป็นผู้บอกวิธีการ

ความศรัทธาเป็นรุ่งอรุณแห่งการศึกษา เมื่อจิตอ่อนโยน มีศรัทธาพร้อมที่จะพัฒนาไปตามลำดับ ๗ ขั้น ดังนี้

๑. มีศรัทธาเข้าไปหาครู
๒. ศึกษาคำสอนของท่าน
๓. จดจำเรื่องที่ศึกษา
๔. พิจารณาความหมายของคำที่จดจำมานั้น
๕. เกิดความเข้าใจเพราะเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นระบบ
๖. เกิดฉันทะ คือ ความพอใจ การศึกษาต้องสร้างฉันทะนี้ให้ได้
๗. อุตสาหะ คือ รับไปปฏิบัติ

ลำดับขั้นทั้ง ๗ นี้ เป็นการศึกษาเพื่อชีวิต อาจลดขั้นลงเหลือสามขั้นใหญ่ ดังนี้

ขั้นแรก รับฟังและจดจำข้อมูลที่ได้จากผู้อื่น (ลำดับที่ ๑ - ๓)

ขั้นที่สอง คือการที่เราปฏิบัติกริยาต่อข้อมูลนั้น (ลำดับที่ ๔ - ๕) นั่นคือพิจารณาอย่างถี่ถ้วน การที่เราคิด คือ เราเป็นฝ่ายกระทำต่อข้อมูลนั้นโดยจับพลิกคว่ำพลิกหงายมีปฏิกริยา (Reaction) คือกระทำต่อข้อมูลที่ได้รับ

ขั้นที่สาม คือเกิดเจตคติต่อเรื่องนั้นว่าดีหรือเลว ถ้าเห็นว่าดีก็มีฉันทะคือพอใจที่จะทำตาม และอุตสาหะพยายามจนเกิดทักษะ (ลำดับที่ ๖ - ๗)

(ขอบฟ้าแห่งความรู้ พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต): ๒๕๔๑)

กลวิธีและอุปมาประกอบการสอนพระพุทธศาสนา มีดังต่อไปนี้

๑. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ

การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้อำนาจได้แม่นยำ เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีอรรถรสยิ่งขึ้น เช่น เมื่อจะอธิบายให้เห็นว่า คนมีความปรารถนาดี อยากช่วยทำประโยชน์ แต่หากขาดปัญญา อาจกลับทำลายประโยชน์เสียก็ได้ ก็เล่านิทานชาดก เรื่อง ลิงเผ่าสวน หรือ คนขายเหล้า เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงใช้อุทาหรณ์และนิทานประกอบการสอนมากมายเพียงใด จะเห็นได้จากการที่ในคัมภีร์ต่าง ๆ มีอุทาหรณ์และนิทานปรากฏอยู่ทั่วไป เฉพาะคัมภีร์ชาดกอย่างเดียวก็มีนิทานชาดกถึง ๕๔๗ เรื่อง

๒. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา

คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้นโดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบเทียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้ความหนักแน่นเข้า

การใช้อุปมานี้ น่าจะเป็นกลวิธีประกอบการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากที่สุด มากกว่ากลวิธีอื่นใด

๓. การใช้อุปกรณการศึกษา

ในสมัยพุทธกาล ย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนต่างๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอน โดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นมาอย่างกว้างขวาง หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีอยู่ในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่

อีกประการหนึ่ง คำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีบันทึกไว้ก็เป็นคำสอนที่ตรัสแก่ผู้ใหญ่ และเป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักธรรม ทั้งสอนเคลื่อนที่ไปในดินแดนแคว้นต่างๆ อย่างอิสระ ชนิดที่ผู้สอนไม่มีทรัพย์สินสมบัติติดตัว ด้วยเหตุนี้ ความจำเป็นที่จะใช้อุปกรณ์จึงมีน้อยและโอกาสที่จะอาศัยอุปกรณ์ก็เป็นไปได้ยาก นอกจากนั้น การใช้ข้ออุปมาต่างๆ ก็จะสามารถกว่า และให้ความเข้าใจชัดเจนอยู่แล้ว แม้เมื่อใช้ของจริงเป็นอุปกรณ์ก็มักใช้ในแง่อุปมาอีกนั่นเอง จึงปรากฏว่า คำสอนในแง่อุปมาก็มีมากมาย แต่ไม่ค่อยปรากฏการใช้อุปกรณ์การสอน

อย่างไรก็ดี มีตัวอย่างการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้อุปกรณ์การสอนเหมือนกัน โดยทรงใช้เครื่องใช้ที่มีอยู่ในกรณีสอนผู้เรียนที่อายุน้อยๆ ซึ่งเข้าใจจากวัตถุได้ง่ายกว่านามธรรม

ในการสอนสามเณร บางครั้งก็ทรงใช้วิธีทายปัญหา ซึ่งคงจะช่วยให้เกิดความรู้สึกสนุกสำหรับเด็ก อย่างเรื่องสอนธรรมยาก ๆ ด้วย สามเณรถามปัญหาว่า “อะไรเอ๋ย มีอย่างเดียว, อะไรเอ๋ย มีสองอย่าง, อะไรเอ๋ย มีสามอย่าง” ฯลฯ

๔. การทำเป็นตัวอย่าง

วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำนั้น เป็นไปในรูปทรงเป็นผู้นำที่ดี การสอนโดยทำเป็นตัวอย่างก็คือพระจริยาวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกตินั่นเอง

๕. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่

การเล่นภาษาและเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมปฏิภาณ ข้อนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่มีความรอบรู้ไปทุกด้าน เมื่อผู้ใดทูลถามมาเป็นคำร้อยกรอง พระองค์ก็ทรงตอบเป็นคำร้อยกรองไปทันที ทำนองกลอนสด บางทีเขาทูลถามหรือกล่าวข้อความโดยใช้คำที่มีความหมายไปในทางไม่ดีงาม พระองค์ก็ตรัสตอบไปด้วยคำพูดเดียวกันนั่นเอง แต่เป็นคำพูดในความหมายที่ต่างออกไปเป็นฝ่ายดีงาม คำสนทนาโต้ตอบแบบนี้ มีอรรถรสอยู่แต่ในภาษาเดิม แปลออกสู่ภาษาอื่นย่อมเสียอรรถรสเสียความหมาย ยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ เช่นในภาษาไทยว่า “ปากกาหัก” “พินดาตคน้ำ” อาจใช้ในความหมายต่างกันได้ในภาษาไทย แต่เมื่อแปลเป็นภาษาอื่นย่อมเสียอรรถรส

บางครั้งผู้มาเฝ้าบริภาษพระองค์ ด้วยคำพูดต่างๆ ที่รุนแรงยิ่งพระองค์ทรงยอมรับคำบริภาษนั้นทั้งหมดแล้วทรงแปลความหมายอธิบายเสียใหม่ให้เป็นเรื่องที่ดีงาม เช่น กรณีของเวรัญชพราหมณ์ และสีหเสนาบดีผู้รับเป็นศิษย์ของนิครนถ์นาฏบุตร เป็นต้น

แม้ในด้านการสอนหลักธรรมทั่วไป พระองค์ก็ทรงรับเอาคำศัพท์ที่มีใช้อยู่แต่เดิมในลัทธิศาสนาเก่ามาใช้ แต่ทรงกำหนดความหมายให้ใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการช่วยให้ผู้ฟัง ผู้เรียนหันมาสนใจ และกำหนดคำสอนได้ง่าย เพียงแต่มาทำความเข้าใจเสียใหม่เท่านั้น และเป็นการช่วยให้มีการพิจารณาเปรียบเทียบไปในตัวด้วยว่าอย่างไรถูก อย่างไรผิดอย่างไร จึงเห็นได้ว่าคำว่า พรหม พรหมณ์ อริยะ ยัญ ตบะ ไฟบุชายัญ ฯลฯ ซึ่งเป็นคำในลัทธิศาสนาเดิม ก็มีใช้ในพระพุทธศาสนาด้วยทั้งสิ้น แต่มีความหมายต่างออกไปเป็นอย่างใหม่

๖. อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล

การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า เริ่มแต่ระยะแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรง

ดำเนินพุทธกิจด้วยพระพุทธโฆบายอย่างที่เราเรียกว่าการวางแผนที่ได้ผลยิ่ง ทรงพิจารณาว่าเมื่อจะเข้าไปประกาศพระศาสนาในถิ่นใดถิ่นหนึ่งควรไปโปรดใครก่อน

เมื่อตรัสรู้ใหม่ๆ ได้เสด็จไปโปรดเบญจวัคคีย์ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระองค์เมื่อครั้งออกแสวงธรรมก่อน ข้อนี้พิจารณาได้ทั้งในแง่ที่เบญจวัคคีย์เป็นผู้ใฝ่ในธรรม มีอุปนิสัยอยู่แล้ว หรือในแง่ที่เป็นผู้เคยมีอุปการะกันมา หรือในแง่ที่ว่าเป็นการสร้างความมั่นใจ ทำให้ผู้เคยเกี่ยวข้องหมดความแคลงใจในพระองค์ ตัดปัญหาในการที่ท่านเหล่านี้จะไปสร้างความแคลงใจแก่ผู้อื่นต่อไปด้วย ครั้นเสร็จสั่งสอนเบญจวัคคีย์แล้ว ก็ได้โปรดยสกุमार พร้อมทั้งเศรฐฐี ผู้บิดาและญาติมิตร และเมื่อจะเสด็จเข้าแคว้นมคธ พระองค์ก็เสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง พร้อมทั้งบริวารทั้งพัน เริ่มด้วยชฎิลคนพี่ใหญ่เสียก่อน แล้วนำชฎิลเหล่านี้ ผู้กลายเป็นสาวกแล้ว เข้าไปสู่นครราชคฤห์ ประกาศธรรม ณ พระนครนั้น ได้พระราชาเป็นสาวก เป็นอันว่าพอเริ่มต้นประกาศพระศาสนา ก็ได้ทั้งนักบวชผู้ใหญ่ เศรฐฐี และพระราชา ซึ่งเป็นคนชั้นสูงสมัยนั้นเป็นสาวก เป็นการนำทางเสด็จเผยแผ่ให้ปลอดภัยไป

๑. การรู้จักจังหวะและโอกาส

ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะและโอกาสให้เป็นประโยชน์ เมื่อยังไม่ถึงจังหวะ ไม่ใช่ออกโอกาส เช่น ผู้เรียนยังไม่พร้อม ยังไม่เกิดปริปากะแห่งญาณหรืออินทรีย์ ก็ต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือตั้งต้นทำ แต่ก็ต้องตื่นตัวอยู่เสมอเมื่อถึงจังหวะหรือเป็นโอกาส ก็ต้องมีความลับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านเลยไปเสียเปล่า แม้ในการเผยแผ่ศาสนาแก่คนส่วนใหญ่ พระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิบัติตามจังหวะและโอกาสด้วย เช่น ในระยะแรกประกาศพระศาสนา ณ วันมาฆปุณณมี หลังตรัสรู้ ๑ ปี เมื่อประทับอยู่ ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาชุมนุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น และเป็นโอกาสเหมาะ พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์สำหรับเป็นหลักยึดถือร่วมกันของพระสงฆ์ ก่อนที่จะแยกย้ายกันไปบำเพ็ญศาสนกิจ

๒. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ

ถ้าผู้สอนๆ อย่างไม่มีอึดตา ตัดค้นหา มานะ ทิฎฐิ เสียให้เหลือน้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ สุดแต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวว่าจะถูกรู้สึกว่าแพ้ บางคราวเมื่อสมควรยอมก็ต้องยอมให้ผู้เรียนรู้สึกตัวว่าเขาเก่ง บางคราวสมควรข่มก็ข่ม บางคราวสมควรโอนอ่อนผ่อนตามก็ยอมตามสมควรขัด ก็ขัด สมควรคล้อยก็คล้อย สมควรปลอบก็ปลอบ

๓. การลงโทษและการให้รางวัล

มีคำสรรเสริญพระพุทธคุณที่ยกมาแสดงข้างต้นแล้วว่า

“พระผู้มีพระภาคทรงฝึกอบรมหุมนชนได้เพียงเท่านี้ โดยไม่ต้องใช้อาชญา” ซึ่งแสดงว่าการใช้อำนาจลงโทษไม่ใช่วิธีการฝึกคนของพระพุทธเจ้า แม้ในการแสดงธรรมตามปกติ พระองค์ก็ทรงแสดงไปตามเนื้อหาพระธรรม ไม่กระทบกระทั่งใคร อย่างที่ว่า

“ทรงแสดงธรรมในบริษัท ไม่ทรงขอบริษัท ไม่ทรงรุกรานบริษัท ทรงชี้แจงให้บริษัทเห็นแจ้ง ให้สมาทานให้อาจหาญ ให้สำเร็จด้วยธรรมมีกถา”

“พึงรู้จักการยกยอ และการรุกราน ครั้นรู้แล้วไม่เพียงยกยอ ไม่เพียงรุกรานเพียงแสดงแต่ธรรมเท่านั้น”

ข้อนี้ ตีความไปได้ถึงว่า **ไม่ใช่วิธีลงโทษและให้รางวัล** แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงใช้การชมยกย่องบ้าง ก็เป็นไปในรูปการยอมรับคุณค่าความดีของผู้นั้น กล่าวชมโดยธรรมให้เขามั่นใจในการทำความดีของตน แต่ไม่ให้เกิดเป็นการเปรียบเทียบข่มคนอื่นลง บางทีทรงชมเพื่อให้ถือเป็นตัวอย่าง หรือเพื่อแก้ความเข้าใจผิด ให้ตั้งทัศนคติที่ถูกต้อง เช่น ทรงชมพระนันทกะ ชมพระสุชาตะ ชมพระลกุณฏกภัททิยะ ชมพระวิสาขปัญจาลบุตร และทรงดำเนินเดือนพระนันทะ เป็นต้น

๑๐. กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้งต่างคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สิ้นสุด การแก้ปัญหาคณะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการและกลวิธีต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้ง เฉพาะคราวไป อย่างไรก็ดี การได้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหานั้น อาจช่วยให้เกิดความเข้าใจในแนวทางที่จะนำไปใช้ปฏิบัติได้บ้าง

แนวการสอนพุทธวิธี

๑. การสอนแบบอุปมา อุปไมย

วิธีสอนแบบอุปมา อุปไมย หมายถึง วิธีสอนโดยการบรรยายเนื้อหาเปรียบเทียบกับคน สัตว์หรือสิ่งของเพื่อให้นักเรียนเข้าใจและมองเห็นภาพ เกิดมโนทัศน์ง่าย ชัดเจนและสมจริง ใช้วิธีการบรรยายอธิบายเนื้อหาที่เป็นนามธรรมหรือเรื่องที่เข้าใจยาก เปรียบเทียบกับสิ่งที่นักเรียนจะเข้าใจและมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ ในการเปรียบเทียบอุปมา อุปไมย จะต้องเลือกตัวอย่างสิ่งของที่นำมาเปรียบเทียบอุปมา อุปไมย ที่ชัดเจน และตรงกับเนื้อหา ตรงกับจุดมุ่งหมายของการสอนเรื่องนั้นๆ มากที่สุด

๒. วิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา

วิธีการสอนแบบปจฉาวิสัชนา หมายถึง วิธีสอนที่ใช้การถาม - ตอบ ระหว่างผู้สอนกับนักเรียน โดยผู้สอนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบ หรือนักเรียนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบ

เพราะในการถาม - ตอบนี้ ผู้สอนจะไม่ตอบคำถามเอง แต่จะกระตุ้นเร้าหรือส่งเสริมให้นักเรียนช่วยกันตอบ เป็นวิธีทำให้นักเรียนเกิดปัญญาขึ้นในตนเอง คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

๓. วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา

การสอนแบบธรรมสากัจฉา หมายถึง วิธีสอนที่ผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของการปฏิบัติศีล หรือการขาดหลักธรรม ให้นักเรียนสนทนากันจนได้ข้อสรุปความรู้ทางธรรม โดยมีลักษณะการสนทนา ดังนี้

- ๑) อภิปรายตามหัวข้อธรรมในหมู่นักเรียน จนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้
- ๒) ซักถามกันระหว่างนักเรียนกับนักเรียน นักเรียนกับครูผู้สอน โดยนักเรียนเป็นฝ่ายถาม หรือเป็นฝ่ายตอบสลับกัน หรือนักเรียนและครูผู้สอนผลัดกัน ถาม - ตอบ จนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้
- ๓) ตั้งตัวแทนขึ้นซักถามกันระหว่างนักเรียนสองฝ่ายจนสรุปหลักธรรมได้

วิธีสอนแบบนี้เหมาะกับนักเรียนที่มีพื้นความรู้ในเนื้อหาพอสมควร และต้องการที่จะหาความกระจ่างในเนื้อหาเพิ่มขึ้น วิธีการนี้ใช้ได้ดีกับนักเรียนจำนวนน้อย และมีความสามารถในการใช้ภาษา การซักถาม ได้ตอบ แสดงความคิดเห็น อภิปราย อธิบายได้ดีพอสมควร

๔. วิธีสอนแบบอริยสัจ ๔

วิธีสอนแบบอริยสัจ ๔ มีขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ๔ ขั้นตอน ดังนี้

- ๑) ขั้นกำหนดปัญหา หรือขั้นทุกข์ ครูช่วยนักเรียนให้ได้ศึกษาพิจารณาดูปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตัวเอง ด้วยความรอบคอบ และพยายามกำหนดขอบเขตของปัญหา ซึ่งนักเรียนจะต้องคิดแก้ไขให้ได้
- ๒) ขั้นตั้งสมมติฐาน หรือขั้นสมุทัย
  - ก. ครูช่วยนักเรียนให้ได้พิจารณาตัวเองว่าสาเหตุของปัญหาที่ยกขึ้นมากล่าวในขั้นที่ ๑ นั้นมีอะไรบ้าง
  - ข. ครูช่วยนักเรียนให้เกิดความเข้าใจว่า ในการแก้ปัญหาใดๆ นั้นจะต้องกำจัด หรือดับที่ต้นตอ หรือแก้ปัญหาเหล่านั้น
  - ค. ครูช่วยนักเรียนให้คิดว่าในการแก้ที่สาเหตุนั้น อาจจะทำอะไรได้บ้าง คือ ให้กำหนดสิ่งที่กระทำเป็นข้อๆ ไป
- ๓) ขั้นการทดลองและเก็บข้อมูล หรือขั้นนิโรธ
  - ก. ขั้นทำให้แจ้ง ครูต้องสอนให้นักเรียนได้กระทำหรือทำการทดลองด้วยตนเองตามหัวข้อต่างๆ ที่ได้กำหนดไว้ในขั้นที่ ๒ ข้อ ค.

ข. เมื่อทดลองได้ผลประการใด ต้องบันทึกผลการทดลองแต่ละอย่าง หรือที่เรียกว่าข้อมูลไว้เพื่อพิจารณาในขั้นต่อไป

๔) **ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล หรือขั้นมรรค**

ก. จากการทดลองกระทำด้วยตนเองหลายๆ อย่างนั้น ย่อมจะได้ผลออกมาให้เห็นชัด ผลบางประการชี้ให้เห็นว่า แก้ปัญหาได้บ้าง แต่ไม่ค่อยชัดเจนนัก ผลที่ถูกต้องชี้ให้เห็นว่า แก้ปัญหาได้บ้าง แต่ไม่ค่อยชัดเจนนัก ผลที่ถูกต้องชี้ให้เห็นว่าแก้ปัญหามาได้แน่นอนแล้ว และได้บรรลุจุดหมายแล้ว ได้แนวทางหรือข้อปฏิบัติที่เราต้องการแล้ว เหล่านี้หมายความว่า จะต้องวิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้นบันทึกไว้ในขั้นที่ ๓ ข. นั้น จนแจ่มแจ้งว่าทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาคำหนดในขั้นที่ ๑ ได้สำเร็จ

ข. จากการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ จะทำให้เห็นว่าสิ่งใดแก้ปัญหามาได้จริง ต่อไปก็สรุปการกระทำที่ได้ผลนั้นไว้เป็นข้อๆ หรือเป็นระบบหรือเป็นแนวทางปฏิบัติและให้ลงมือกระทำหรือปฏิบัติอย่างเต็มที่ ตามแนวทางนั้นโดยทั่วกัน

๕. วิธีสอนแบบสืบสวน สอบสวนตามแนวพุทธศาสตร์

ระบบการเรียนการสอนแบบสืบสวน สอบสวน มีแนวคิดว่าการสืบสวน สอบสวน เป็นกระบวนการหาความจริงและวิธีการแก้ปัญหาคำถามด้วยการตั้งคำถามในแนวกระบวนการวิทยาศาสตร์ทั้งทางโลก และทางธรรม โดยมีขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนดังนี้

- ๑) การเห็นปัญหา และการวิเคราะห์ปัญหา
- ๒) การเสนอเหตุแห่งปัญหาในรูปของการตั้งสมมติฐาน
- ๓) การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๔) การทดสอบสมมติฐานด้วยข้อมูล
- ๕) การสรุปผล

๖. วิธีสอนแบบไตรสิกขา

วิธีการสอนแบบไตรสิกขา เป็นวิธีการสอนที่ประกอบด้วย ขั้นตอนในการศึกษา

๓ ขั้น ดังนี้

- ๑) **ขั้นศีล (ศีลสิกขา)** คือ การควบคุมให้นักเรียนอยู่ในระเบียบวินัย ทั้งทางกาย และวาจาให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติ พร้อมทั้งจะเรียน
- ๒) **ขั้นสมาธิ (จิตตสิกขา)** คือ การฝึกสมาธิขั้นต้นในการควบคุมสติ ให้นักเรียนรวมจิตใจความคิดแน่วแน่เป็นจุดเดียว นักเรียนตัดสิ่งรบกวนอื่นๆ ออกจากความคิดและจิตใจ

- ๓) **ขั้นปัญญา (ปัญญาสิกขา)** คือ ขั้นนักเรียนใช้สมาธิ ความมีจิตใจแน่วแน่ ทำความเข้าใจในปัญหา การหาเหตุของปัญหาเพื่อการแก้ไข พิจารณาผลที่เกิดขึ้นจนเกิดความรู้แจ้งเข้าใจและแก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญาญาณ ขึ้นในตนเอง มีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามความเป็นจริง

กล่าวโดยสรุป วิธีสอนแบบไตรสิกขา มีความเชื่อว่า คนจะมีปัญญาเกิดจากการฝึก กำลังใจให้แน่วแน่ มีสมาธิ การที่จะมีสมาธิแน่วแน่ก็ต่อเมื่อร่างกายอยู่ในสภาพปกติ อยู่ในระเบียบวินัยอันได้แก่ การมีศีล เมื่อทางกายควบคุมสติได้ จิตใจก็สงบ ช่วยให้กำลังความคิด คมกล้า เกิดปัญญาที่แท้จริง

๗. วิธีสอนแบบเบญจขั้น

การสอนแบบเบญจขั้น ใช้หลักการยึดมั่น ถิ่นมั่นในขั้นที่ ๕ อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งมี ๕ ขั้นตอนคือ

- ๑) **ขั้นกำหนดและเสนอสิ่งเร้า (ขั้นรูป)** โดยครูกำหนดสิ่งเร้าเป็นสิ่งที่สัมผัสรับรู้ แล้วเกิดอารมณ์ ความรู้สึก เป็นสถานการณ์หลายๆ สถานการณ์
- ๒) **ขั้นรับรู้ (ขั้นเวทนา)** ครูควบคุมการสัมผัสให้นักเรียนได้สัมผัสโดยอายตนะ ทั้ง ๖ ให้ถูกช่องทางรับรู้อย่างแท้จริง และใช้คำถามการเรียนการสอนทางรับรู้
- ๓) **ขั้นวิเคราะห์เหตุผลและสังเคราะห์ความรู้สึก (ขั้นสัญญา)** ครูตั้งคำถามเพื่อให้นักเรียนคิดแยกแยะ ว่ามีอะไรเกิดขึ้น ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร ผลเป็นอย่างไร ใช้คำถามเพื่อให้นักเรียนสรุปความรู้สึกขั้นต้นที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ
- ๔) **ขั้นตัดสินใจความดีงาม (ขั้นสังขาร)** เป็นขั้นให้นักเรียนพิจารณาความผิด ความถูก ความดีงาม ความชั่วร้าย ความเหมาะสม ควรประพฤติ และไม่ควรประพฤติ
- ๕) **ขั้นก่อเกิดอุปนิสัยหรือคุณธรรมฝังใจ (ขั้นวิญญาณ)** เป็นขั้นใช้คำถามเพื่อโน้มนำความดีหรือความรู้สึกอันชอบธรรมเข้ามาไว้ในใจของตน เป็นคำถามให้นักเรียนตอบโดยคำนึงถึงตนเองเป็นที่ตั้ง

๘. วิธีสอนโดยการสร้างสรรค์และโยนิโสมนสิการ

วิธีสอนโดยการสร้างสรรค์และโยนิโสมนสิการ ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ

- ๑) **ขั้นนำ** การสร้างเจตคติที่ดีต่อวิธีการเรียน และบทเรียน
  - ๑.๑ การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม
  - ๑.๒ บุคลิกภาพของครู และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน
  - ๑.๓ การเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ

๒) ชั้นสอน มีขั้นตอนดังนี้

๒.๑ ครูเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของบทเรียนหรือเสนอหัวข้อเรื่อง ประเด็นสำคัญของบทเรียน ด้วยวิธีการต่างๆ

๒.๒ ครูแนะแหล่งวิทยาการและแหล่งข้อมูล

๒.๓ นักเรียนฝึกการรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้ และหลักการ โดยใช้ทักษะที่เป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ ทักษะทางวิทยาศาสตร์และทักษะทางสังคม

๒.๔ จัดกิจกรรมที่เร้าให้เกิดการคิดวิธีต่างๆ และยกตัวอย่างวิธีคิด ๔ อย่าง คือ

๑) คิดสืบค้นต้นเค้า

๒) คิดสืบสาวตลอดสาย

๓) คิดสืบค้นต้นปลาย

๔) คิดโยงสายสัมพันธ์

๒.๕ ฝึกการสรุปประเด็นของข้อมูล ความรู้ และเปรียบเทียบ ประเมินค่าโดยวิธีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทดลอง ทดสอบ จัดเป็นทางเลือก และทางออก ของการแก้ปัญหา

๒.๖ ดำเนินการเลือกและตัดสินใจ

๒.๗ กิจกรรมฝึกปฏิบัติ เพื่อพิสูจน์ผลการเลือกและการตัดสินใจให้ประจักษ์จริง

๓) ชั้นสรุป

๓.๑ ครูและนักเรียนสังเกตวิธีการปฏิบัติ ตรวจสอบ และปรับปรุงแก้ไขให้ปฏิบัติถูกต้อง

๓.๒ อภิปรายและสอบถามข้อสงสัย

๓.๓ สรุปบทเรียน

๓.๔ วัดและประเมินผล

กล่าวโดยสรุป การสอนโดยการสร้างศรัทธานั้น ครูเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม จูงใจ และวิธีการสอนให้นักเรียนเกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้ และได้ฝึกฝนวิธีการคิดโดยแยกนำไปสู่การปฏิบัติ ปฏิบัติจนประจักษ์จริง มุ่งเน้นให้ครูเป็นกัลยาณมิตรของนักเรียน ครูและนักเรียนมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน นักเรียนได้มีโอกาสคิด แสดงออก ปฏิบัติอย่างถูกวิธี จนสามารถใช้ปัญญาแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

๕. วิธีสอนตามหลักพุทธศูต

กระบวนการเรียนการสอนตามหลักพุทธศูต มี ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๑) การสร้างศรัทธา

- ๑.๑ การจัดบรรยากาศของชั้นเรียนให้เหมาะสม
- ๑.๒ บุคลิกภาพของครูและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน
- ๑.๓ การเสนอสิ่งเร้าและสร้างแรงจูงใจใฝ่รู้

๒) การฝึกทักษะภาษาตามหลักพุทธศูต

- ๒.๑ การฝึกหัดฟัง พูด อ่าน เขียน
- ๒.๒ การฝึกปรือ เพื่อจับประเด็นสาระและจดจำ
- ๒.๓ การฝึกฝน ฝึกการใช้ภาษาให้แคล่วคล่องจัดเจน
- ๒.๔ การฝึกคิดพิจารณาจนเข้าใจแจ่มแจ้ง มีวิธีคิด ดังนี้
  - ก. คิดจำแนกแยกแยะ
  - ข. คิดเชื่อมโยงสัมพันธ์
  - ค. คิดสรุปหลักการ
- ๒.๕ การฝึกสรุปรวมสาระความรู้เป็นหลักการด้วยความเข้าใจแจ่มแจ้ง และนำไปใช้ได้จริง (ขั้นการสอนที่ ๒.๔ และ ๒.๕ ผสมกลมกลืนกันมาก ตั้งแต่ขั้น ๒.๔ เน้นการฝึกคิด ส่วนขั้นที่ ๒.๕ เน้นการสรุปและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน)

๓) การมองตนและการประเมินของกัลยาณมิตร

- ๓.๑ การวัดและประเมินตนเอง
- ๓.๒ การวัดและประเมินโดยเพื่อนนักเรียน
- ๓.๓ การวัดและประเมินโดยครูผู้สอน
- ๓.๔ การช่อมเสริมและช่วยเหลือกันฉันกัลยาณมิตร

กล่าวสรุป การสอนตามหลักพุทธศูต เน้นการสร้างศรัทธาที่ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน เน้นการฝึกหัด ฝึกปรือ และฝึกฝน เน้นการฝึกคิดอย่างถูกต้องแยกกาย และเน้นการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า มีวิธีดังต่อไปนี้

๑. แบบสากัจฉา หรือสนทนา

วิธีนี้จะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใด ๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจหลักธรรม ในการสนทนา พระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธา ในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวก พระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ไม่น้อย และทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกัน อย่างในมงคลสูตรว่า “กาเลน ชมฺมสากัจฉา เอตมฺมมฺกฺลมฺตฺตมฺ - การสนทนาธรรมตามกาล เป็นมงคลอันอุดม” ดังนี้

๒. แบบบรรยาย

วิธีสอนแบบนี้ น่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมี ประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมากและส่วนมากเป็นผู้มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติม และหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอจะใช้วิธีบรรยาย อันเป็นแบบกว้างๆ ได้ ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ฟัง พระองค์แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุมนั้น แต่ละคนรู้สึกว่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับ ตัวเองโดยเฉพาะ ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างของพระพุทธเจ้า

๓. แบบตอบปัญหา

ผู้ที่มาถามปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนาหรือ เทียบเคียงคำสอนในลัทธิตน บ้างก็ถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จน ให้ได้รับความอับอาย ในการตอบพระพุทธรองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาไว้ตาม ลักษณะวิธีตอบเป็น ๔ อย่างคือ:-

- ๑) เอกังสพยากรณียปัญหา ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมา ตายตัว พระอรธ-กถาจารย์ ยกตัวอย่างเช่น ถามว่า “จักขุ เป็นอนิจจังหรือ” ฟังตอบตรงไปได้ ที่เดียวว่า “ถูกแล้ว”
- ๒) ปฏิปุจฉาพยากรณียปัญหา ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงแก้ ท่านยกตัวอย่างเช่น เขาถามว่า “โสตะก็เหมือนจักขุหรือ” ฟังย้อนถามก่อนว่า “ที่ถามนั้นหมายถึงในแง่ใด” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นเครื่องมองเห็น” ฟังตอบว่า “ไม่เหมือน” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นอนิจจัง” จึงตอบรับว่า “เหมือน”
- ๓) วิภังชพยากรณียปัญหา ปัญหาที่จะต้องแยกความตอบ เช่น เมื่อเขาถามว่า “สิ่งที่เป็นอนิจจัง ได้แก่ จักขุใช่ไหม ?” ฟังแยกความออกตอบว่า “ไม่เฉพาะ

จักขุเท่านั้น ถึงโศตะ ฉานะ ฯลฯ ก็เป็นอนิจจัง” หรือปัญหาว่า “พระตถาคตตรัสวาจาซึ่งไม่เป็นที่รักที่ชอกใจของคนอื่นไหม?” ก็ต้องแยกตอบตามหลักการตรัสวาจา ๖ หรือปัญหาว่าพระพุทธเจ้าทรงดิเคยยนตบะทั้งหมดจริงหรือ ก็ต้องแยกตอบว่าชนิดใดดิเคยยนชนิดใดไม่ดิเคยยน ดังนี้ เป็นต้น

- ๔) ฐปณีย์ปัญหา ปัญหาที่พึงยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่อง ไร้ประโยชน์ อันจักเป็นเหตุให้เขว ยึดเชื้อ สิ้นเปลืองเวลาเปล่า พึงยับยั้งเสียแล้วชักนำผู้ถามกลับเข้าสู่แนวเรื่องที่ประสงค์ต่อไป ท่านยกตัวอย่าง เมื่อถามว่า “ชีวะอันใด สรีระก็อันนั้นหรือ?” อย่างนี้เป็นคำถามประเภทเท็จความจริง ซึ่งถึงอธิบายอย่างไรผู้ถามก็ไม่อาจเข้าใจ เพราะไม่อยู่ในฐานะที่เขาจะเข้าใจได้ พิสูจน์ไม่ได้ ทั้งไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่เขาด้วย

นอกจากนี้ ท่านยังสอนให้คำนึงถึงเหตุแห่งการถามปัญหาด้วยในเรื่องนี้พระสารีบุตร อัครสาวก เคยแสดงเหตุแห่งการถามปัญหา ไว้ว่า

“บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง ย่อมถามปัญหากะผู้อื่น ด้วยเหตุ ๕ อย่าง คือ :-

- ๑) บางคน ย่อมถามปัญหาเพราะความโง่เขลา เพราะความไม่เข้าใจ
- ๒) บางคน มีความปรารถนาเลวทราม เกิดความอยากได้จึงถามปัญหา
- ๓) บางคน ย่อมถามปัญหา ด้วยต้องการอวดเด่นข่มเขา
- ๔) บางคน ย่อมถามปัญหาด้วยประสงค์จะรู้
- ๕) บางคน ย่อมถามปัญหาด้วยความดำริว่า เมื่อเราถามแล้ว เขาตอบได้ถูกต้อง ก็เป็นการดี แต่ถ้าเราถามแล้ว เขาตอบไม่ถูกต้อง เราจะได้ช่วยแก้ไขเขาโดยถูกต้อง”

๔. แบบวางกฎข้อบังคับ

เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนเล่าลือโพนทนาติเตียนกันอยู่ มีผู้นำความมากราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิด เมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัจย์จริงแล้ว ก็จะทรงดำนิชี้แจงผลเสียหายที่เกิดแก่ส่วนรวม พรรณนาผลร้ายของความประพฤติไม่ดี และคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงาม แล้วทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้น จากนั้นจะตรัสให้สงฆ์ทราบบว่า จะทรงบัญญัติสิกขาบท โดยทรงแลดวงัตถุประสงค์ในการบัญญัติให้ทราบ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้นๆ ไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ ในท่ามกลางสงฆ์ และโดยความรับทราบร่วมกันของสงฆ์

ในการสอนแบบนี้ ฟังสังเกตว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทโดยความเห็นชอบของสงฆ์ ซึ่งบาลีใช้คำว่า “สงฆสมุจฺจตย” แปลว่า “เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์” ท่านอธิบายความหมายว่า ทรงบัญญัติโดยชี้แจงให้เห็นแล้วว่า ถ้าไม่รับจะเกิดผลเสียอย่างไร เมื่อรับจะมีผลดีอย่างไร จนสงฆ์รับคำของพระองค์ว่า ดีแล้ว ไม่ทรงบังคับเอาโดยผลการ

การจัดการเรียนรู้จำเป็นต้องอาศัยองค์รวมของสถานศึกษาและความพร้อมในการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนรู้ ดังต่อไปนี้

๑. การเสริมสร้างความศรัทธา

การเสริมสร้างศรัทธาเป็นเรื่องสำคัญมาก ผู้เรียนระดับประถมวัยประมาณไม่เกิน ๖ ปี และผู้เรียนระดับประถมศึกษา อายุประมาณ ๖ - ๑๐ ปี เป็นช่วงสำคัญที่ผู้เรียนกำลังหล่อหลอมความเข้มแข็งในเชิงจริยธรรม ครูผู้สอนควรปลูกฝังด้วยโอวาท ๓ ให้เข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ ทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ มุ่งให้เกิดคุณภาพการเรียนรู้ที่ตัวผู้เรียน คือเป็นคนอ่อนโยน ว่างอนสอนง่าย เคารพและเชื่อฟังพ่อแม่ผู้ปกครอง และฝึกปฏิบัติตนตามหลักธรรม และมีศรัทธาในพระรัตนตรัย ส่วนผู้เรียนระดับมัธยมศึกษา มีอายุตั้งแต่ ๑๑ ปี ถึง ๑๗ ปี ซึ่งเป็นช่วงวัยรุ่น ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางร่างกาย จิตใจ บุคลิกภาพ มีความเห็นใจตนเอง เหตุการณ์ บุคคลสิ่งแวดล้อม ความเปลี่ยนแปลงของสังคม กิจกรรมเพื่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงจะต้องเลือกให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะ ความสนใจ เอื้อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระศาสนา ศ.กิตติคุณ สุมน อมรวิวัฒน์ ได้อธิบายแนวการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างศรัทธาไว้ในคู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนามัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย ฉบับปรับปรุง ๒๕๓๓ โดยสรุปว่า

การสอนวิชาพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนวัยรุ่นนั้น จะดำเนินกิจกรรมได้ราบรื่น ถ้าเริ่มต้นการเรียนการสอนด้วยวิธีสร้างศรัทธา นักเรียนเคยรู้ลึกลงว่า ศาสนาเป็นเรื่องของการควบคุมพฤติกรรม เป็นกรอบที่คับแคบ เป็นกระบวนการที่ผู้ใหญ่คอยห้ามปรามและดำเนินคดีเตียน ความรู้สึกเช่นนี้จึงทำให้การเรียนเรื่องพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่น่าเบื่อหน่าย เป็นเรื่องผู้ใหญ่ ไกลตัว ไม่อยากเรียน ครูจึงจำเป็นต้องสร้างความรู้สึกเลื่อมใสและเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นเสียก่อน ความเชื่อมั่นที่เกิดจากการเรียนวิชาพระพุทธศาสนามี ๓ ประการ คือ

๑. เชื่อกันว่าหลักพระพุทธศาสนาเป็นความรู้จริง ความดีจริงและความงามที่แท้จริง พระธรรมคำสั่งสอนล้วนเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้
๒. เชื่อกันว่าการปฏิบัติตนตามหลักของพระพุทธศาสนาย่อมเกิดผลที่มีคุณค่าที่แท้จริงแก่ชีวิต

๓. เชื่อมั่นว่าการศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นการเรียนสาระความรู้ที่มีเหตุผล สามารถใช้ปัญญาพิสูจน์ให้เห็นจริงได้
การเสริมสร้างศรัทธานั้นครูสามารถปฏิบัติได้ตามแนวทางต่อไปนี้

ก. บุคลิกภาพครู

แต่เดิมมาถ้าจะมีการแสดงประเภทใดก็ตาม ผู้ที่แสดงเป็นครูต้องเลือกคนที่หน้าตา เครื่องขริม ยิ้มยาก แต่งกายลำสมัย อายุมาก พูดจาเสียงดัง ท่าทางดู เจ้าระเบียบ ปัจจุบันนี้ ความคิดดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ครูสมัยใหม่มิใช่ครูที่คร่ำครึ เป็นกันเอง สามารถใช้ภาษา สื่อความหมายกับเด็กวัยรุ่นได้ และเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของนักเรียนว่าเขากำลังสนใจใคร เรื่องอะไร ครูที่มีบุคลิกภาพดีไม่จำเป็นต้องเป็นหนุ่มหล่อ สาวสวย ครูคือคนธรรมดาที่ตนเองแต่ได้ ฝึกหัดกิริยาวาจาดีแล้ว วางตนได้เหมาะสมกับสถานภาพของครู

ตามประเพณีไทย ครูเป็นผู้ที่มีความรู้และมีประสบการณ์ชีวิตมากกว่าศิษย์ ครูจึง สามารถเป็นกัลยาณมิตรที่คอยชี้แนะและช่วยเหลือศิษย์อยู่เสมอ ครูนี้นอกจากจะมีกิริยาวาจา ดีแล้ว จิตใจของครูต้องดีด้วย มีความบริสุทธิ์ใจ ตั้งใจสั่งสอนศิษย์ด้วยจิตเมตตา ทำตนเป็น ตัวอย่างให้ศิษย์ได้เลียนแบบการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เมื่อครูมีจิตใจที่รักศิษย์ ความเมตตาจะฉาย ออกมาจากใจ เป็นกิริยาที่สุภาพ อ่อนโยน ยิ้มแย้มแจ่มใส นักเรียนได้เรียนกับครูแล้วเกิดความ รู้สึกสบายใจ เลื่อมใสอยากเรียนด้วย ขอให้เรามาช่วยกันสร้างบุคลิกภาพใหม่ของครูที่สอน ศีลธรรม ที่นักเรียนรักไว้วางใจและเชื่อมั่นในตัวครูอย่างแท้จริง นับว่าบุคลิกภาพของครูเป็นจุด เริ่มต้นของการสร้างศรัทธา

สรุปได้ว่า บุคลิกภาพที่ดีของครูมีดังนี้

๑. บุคลิกภาพทางกาย มีความสะอาด แจ่มใส สงบ และสำรวม
๒. เป็นผู้มีสุขภาพจิตดี กล่าวคือมีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของตัณหาและ อามิส เพราะผู้ที่มีจิตใจอิสระ ปลอดโปร่งจากปัญหาเท่านั้นที่จะชี้แนะและช่วยเหลือผู้อื่นได้
๓. มีความมั่นใจในตนเอง เนื่องจากเป็นผู้ที่รู้จักจริงและปฏิบัติจริงในสิ่งที่สอนผู้อื่น ครูที่ดีจึงเป็นผู้ที่มีความเรียบง่ายไม่มีปมเด่นหรือปมด้อยในการที่ต้องมาสอน พระพุทธศาสนา

ข. การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์ และระหว่างเพื่อนนักเรียนด้วยกัน
ดังที่กล่าวแล้วว่า มนุษย์มีใจเป็นใหญ่ หากครูมีใจรักการสอน รักและเข้าใจศิษย์

ย่อมทำให้ครูและศิษย์มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

ความสัมพันธ์ที่ดี หมายถึง การที่ทั้งสองฝ่ายเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แสดงความไว้วางใจซึ่งกันและกัน รับฟังการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล ทำงานร่วมกันได้ เรียนรู้และช่วยกันแก้ปัญหาได้ ทั้งครูและศิษย์ต่างมีเจตคติที่ดีต่อกัน

ความสัมพันธ์ที่ดีจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าครูใช้ชีวิตเดินเข้าห้องเรียนให้นักเรียนอ่านหนังสือ แล้วครูยืนอธิบายไปจนจบชั่วโมงก็ออกจากห้องไป การสอนแบบนี้ไม่ต่างอะไรกับการสอนโดยใช้โทรศัพท์หรือเทปบันทึกเสียง เป็นการส่งความรู้ทางเดียว โดยไม่เกิดปฏิกริยาโต้ตอบ

นักเรียนน่าจะเกิดความรู้สึกรออยู่ เมื่อครูเดินเข้าห้องเรียนด้วยสีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส เริ่มต้นบทเรียนด้วยการทักทายนักเรียน คุยกันถึงเหตุการณ์ ข่าว หรือเรื่องที่น่าสนใจเกี่ยวกับบทเรียน เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เล่า ได้บอก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ทุกข์ร้อนหรือตื่นเต้นดีใจ ครูแสดงความสนใจ รับฟังและเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ผลัดเปลี่ยนกันพูดในเวลาและวาระต่างๆ กัน การปฏิบัติดังกล่าวนี้ย่อมทำให้ครูรู้จักศิษย์ และศิษย์ก็เกิดความไว้วางใจครู มีความมั่นใจว่าครูเป็นมิตร ความสัมพันธ์ที่ดีได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยวิธีการหลากหลาย เปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วม ครูใช้สื่อการสอนเป็นเครื่องมือที่นักเรียนได้สนทนา ถกเถียงขัดแย้งกันอย่างมีเหตุผล ย่อมทำให้นักเรียนต่างได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ครูคอยจัดแนวทางให้นักเรียนได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ช่วยกันแก้ปัญหา ความสัมพันธ์ที่ดีในหมู่เพื่อนจึงเกิดขึ้น นักเรียนไม่ใช่หุ่นที่นั่งเรียงแถวนิ่งๆ อยู่อีกต่อไป แต่เป็นมนุษย์ที่เคลื่อนไหว มีชีวิตชีวา

ค. การเสนอสิ่งเร้าและจงใจ

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่านักเรียนมีเจตคติต่อวิชาพระพุทธศาสนาว่าเป็นเรื่องของอุดมคติ สูงส่ง ไกลตัว บางครั้งเป็นเรื่องของอิทธิปาฏิหาริย์ เรื่องของอดีตอันยาวนาน เรื่องของกฎเกณฑ์ที่คอยควบคุมมิให้ทำสิ่งใดได้ดังใจตน ดังนั้น การที่จะสร้างศรัทธาให้นักเรียนเกิดความรู้สึกตระหนักในความสำคัญของการนับถือศาสนา จึงต้องใช้สื่อสิ่งเร้าเชื่อมโยงให้เห็นว่าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของเขา และช่วยให้เขาประสบความสำเร็จในชีวิตอย่างแท้จริง

นักเรียนแต่ละคนมีวิถีชีวิต มีภูมิหลัง มีความสามารถ ความสนใจที่แตกต่างกัน ครอบครัวของนักเรียนมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมแตกต่างกัน นักเรียนจึงมีความรู้สึกนึกคิดและวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกันด้วย

๑. ธรรมชาติและปรากฏการณ์ธรรมชาติที่นักเรียนได้พบเห็นอยู่ทุกวัน และมีได้พิจารณา เช่น ใบไม้ผลิอ่อน ใบไม้ที่เขียวชอุ่ม ใบไม้แก่ที่เหลืองจัด ใบไม้ที่ร่วงหล่นทับถมอยู่บนพื้นดิน ตัวหนอนที่เกาะอยู่บนก้านกุหลาบสีสวย น้ำที่นองขังจนเน่าและน้ำที่ใสไหลเย็น ผักตบชวาที่ลอยไหลไปตามสายน้ำ ลมที่พัดเย็นและพายุที่พัดกระหน่ำทำลายทุกอย่างที่ขวางหน้า ฯลฯ การใช้ธรรมชาติเป็นสื่อสิ่งเร้านี้ พระบรมศาสดาได้ทรงใช้อยู่เสมอในสมัยพุทธกาล และยังคงเป็นสื่อที่ดีที่ครูควรนำมาใช้สอนอยู่เสมอ
๒. ข่าวดูและเหตุการณ์เป็นสื่อสิ่งเร้าและจงใจให้นักเรียนเกิดความสนใจใคร่รู้ ช่วยให้ครูสามารถจัดเป็นกิจกรรมเสริมสร้างศรัทธา กิจกรรมสอนสาระของบทเรียน และกิจกรรมสรุปได้ทุกขั้นตอน การใช้ข่าวและเหตุการณ์นำสู่การสอนหลักธรรมต่างๆ หรือนำมาสอนตามเทศกาลวันสำคัญของพระพุทธศาสนา ย่อมทำให้นักเรียนตระหนักว่า วิชาที่เรียนอยู่นี้มีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน และเป็นตัวอย่างให้นักเรียนคิดวินิจฉัยสิ่งผิดชอบชั่วดีได้ด้วยตนเอง
๓. การใช้สื่อและวิธีการจัดเสนอสื่อต่างๆ เพื่อเร้าความสนใจ เช่น การจัดป้ายนิเทศจัดนิทรรศการ การใช้เพลง ดนตรี เกม นิทาน กรณีปัญหา กรณีตัวอย่าง สถานการณ์จำลอง เสนอเป็นวีดิทัศน์ ภาพเคลื่อนไหว คอมพิวเตอร์ เทปบันทึกเสียง ย่อมช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ได้ดี
๔. การจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ตรวจสอบความรู้ ความคิดของตนเอง และได้ทราบผลทันที ช่วยเสริมแรงและจงใจให้นักเรียนต้องการปรับปรุงตน หรือปรับปรุงผลงานให้ดีขึ้น ดังนั้นคำวิจารณ์อย่างมีเหตุผล คำชมเชย การให้รางวัล การประกาศเกียรติคุณ จึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยเสริมแรงและจงใจนักเรียนต่อการเรียนพระพุทธศาสนา

๒. การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม

บรรยากาศของการเรียน เป็นองค์ประกอบอีกประการหนึ่งที่ทำให้การเรียนเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจ เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่มักจะเบื่อหน่ายบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ซ้ำซากจำเจ ดังนั้น การจัดชั้นเรียน การจัดที่นั่งเรียน การจัดป้ายนิเทศและสื่อการเรียนต่างๆ ให้มีลักษณะหลากหลาย จึงช่วยให้การเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาการที่ทันสมัย น่าค้นคว้า แสวงหาคำตอบ เกิดการเรียนรู้ที่ดีต่อไป

ชั้นเรียนระดับมัธยมศึกษา มีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างจากชั้นอนุบาล และประถมศึกษา สภาพของชั้นเรียนไม่จำเป็นต้องตกแต่งสีฉูดฉาด หากแต่มีความเรียบง่าย สะอาด ปลอดภัย ถูกสุขลักษณะก็เพียงพอแล้ว การเปลี่ยนบรรยากาศอาจทำได้โดย

๑. จัดโต๊ะเรียนใหม่ แทนที่จะนั่งเรียงแถว ก็เปลี่ยนเป็นนั่งรูปตัว U บ้าง จัดทำเป็นครึ่งวงกลมบ้าง หรืออาจทยอยโต๊ะร่นไปชิดผนังหลังห้อง แล้วเหลือที่ว่างไว้ครึ่งห้อง เพื่อใช้ฝึกการกราบและมรรยาทต่างๆ หากพื้นที่ไม่สะดวกพออาจใช้เสื่อปูพื้น เพื่อให้ครูและนักเรียนได้นั่งและฝึกหัด
๒. ถ้าโรงเรียนมีห้องประชุม ห้องจริยศึกษา ครูอาจพานักเรียนไปเรียนยังห้องที่ว่างนั้น เพื่อความสะดวกในการใช้สื่อและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ต้องการให้นักเรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือมีส่วนร่วมในการเรียน
๓. ถ้าสถานที่อำนวยการ ครูอาจเปลี่ยนบรรยากาศโดยพานักเรียนไปนั่งเรียนที่สนาม ใต้ร่มไม้ท่ามกลางธรรมชาติที่มีความสงบเพียงพอ
๔. ถ้าโรงเรียนอยู่ใกล้วัดและมีโบสถ์วิหารที่กว้างขวางพอ ครูควรนำนักเรียนไปเรียนที่โบสถ์ วิหาร หรือศาลาการเปรียญเป็นบางครั้ง เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นแหล่งวิทยาการที่ดีในการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

มีผู้กล่าวว่า บรรยากาศในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ในระดับมัธยมศึกษาชั้น ควรมีลักษณะแจ่มใส ร่าเริง แต่ไม่ถึงกับต้องเล่นเกม ร้องเพลงหรือกระโดดโลดเต้น เพราะนักเรียนเริ่มเข้าวัยรุ่นแล้ว ควรฝึกให้รู้จักสงบและคิดไตร่ตรองอย่างผู้ใหญ่ แต่ก็มีส่วนแย้งว่าในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เด็กยังชอบแสดงออกทางการเล่น และศิลปะดนตรีอยู่ ดังนั้น การจัดบรรยากาศอย่างสนุกสนานก็น่าจะทำได้ ส่วนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายนั้น บรรยากาศการเรียนที่มีลักษณะเชิงวิทยาก็น่าจะเหมาะสม

ครูที่สอนวิชาพระพุทธศาสนา จึงควรเลือกจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมของระดับของนักเรียน เหมาะกับวัย และความสนใจใคร่รู้ของผู้เรียน เหมาะกับบทเรียนที่สอน และเหมาะสมกับวิธีการ - กิจกรรมการเรียนการสอน

บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่ทำให้การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาบรรลุตามเจตนารมณ์

๓. รูปแบบการเรียนรู้

รูปแบบการเรียนรู้เป็นโครงสร้างที่ใช้เป็นแนวในการสร้างกิจกรรมการเรียนการสอน และจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ลักษณะเด่นของรูปแบบการเรียนการสอน มีดังต่อไปนี้

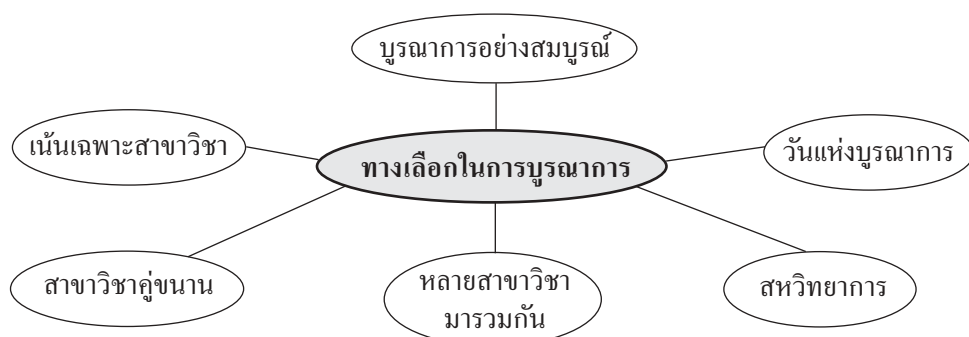
๑. ระบุเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายของเนื้อหาที่จะสอน
๒. มีหลักการหรือสมมติฐานเกี่ยวกับลักษณะของผู้เรียน และกระบวนการเรียนรู้
๓. มีแนวทางในการพัฒนากิจกรรมการเรียนแต่ละช่วง

๔. มีรูปแบบที่แน่นอนและชัดเจนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
๕. มีการวิจัยหรือประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบนั้นๆ สามารถสรุป (Teaching Models in Education the Gifted: ๑๕๘๒)

การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องสำคัญยิ่งของประเทศชาติ ที่จะต้องใช้สิ่งที่มีคุณค่ายิ่งของสังคมไทยเป็นเครื่องมือในการปฏิรูปการเรียนรู้ศาสนา ศิลธรรม และจริยธรรม หลักสูตรได้ออกแบบให้สอนเน้นความคิดรวบยอด คือ ความศรัทธาต่อพระรัตนตรัย โดยการสร้างศรัทธาด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความศรัทธาต่อ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เพื่อเป้าหมายในการสร้างศรัทธาของผู้เรียนที่มีต่อพระรัตนตรัย การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาจึงควรโยงสาระการเรียนรู้ของพระพุทธศาสนา ควรทำดังนี้

๑. ครูควรใช้คำถามกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้ความคิดระดับสูง (High Level Thinking) โดยเราให้เด็กนำข้อมูลความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ พยายามเพิ่มศักยภาพการคิด นำความรู้ไปใช้ และพัฒนาแนวใหม่อย่างต่อเนื่อง ประเมินความเหมาะสม เเชิญสถานการณ์และต้องสนใจแก้ปัญหาหรือพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ
  ๒. คำถามหรือแบบฝึกเมื่อครูสอนพระพุทธศาสนาควรเป็นคำถามปลายเปิด (Open Endedness) เพื่อให้ให้นักเรียนคิดได้กว้างขวาง และหลากหลาย ไม่ควรเป็นเรื่องที่มีคำตอบถูกเพียงคำตอบเดียว
  ๓. ส่งเสริมกรณีศึกษาให้สามารถค้นพบวิธีแก้ปัญหา กรณีพบทางออกของชีวิตด้วยตนเอง โดยใช้กระบวนการคิดแบบยล คือ โยนิโสมนสิการ
  ๔. ฝึกการใช้กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณให้มากโดยศึกษามาจากสภาพแวดล้อมที่กว้างขวางด้วยบริบทที่มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรม การศึกษาพระพุทธศาสนา ควรส่งเสริมให้นักเรียนเข้าใจถึงหัวใจพระพุทธศาสนา ควรส่งเสริมการเรียนรู้โดยใช้วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นหนทางในการหล่อหลอมความเป็นไทย
  ๕. ส่งเสริมให้นักเรียนมีอิสระในการเลือกเรื่องที่ต้องการศึกษาค้นคว้า เช่น เลือกศึกษาเรื่องจากชาดก และเรื่องน่ารู้ การให้ออกาสนักเรียนเลือกจะช่วยสร้างนิสัยรักอิสระ และเป็นคนมีความคิดสร้างสรรค์
  ๖. จัดระยะเวลาเรียนให้พอเหมาะและมีความหลากหลายของวิธีการ ครูควรสร้างกิจกรรมที่ทำทลายความสามารถของเด็ก คาดคะเนเวลาอย่างเหมาะสม และเข้าใจหลักการของการบูรณาการเชื่อมโยงหัวข้อความรู้ไปสู่ความคิดรวบยอดที่เป็นองค์รวม
๘. การจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะกระบวนการ

การปฏิรูปการศึกษาเป็นกระแสโลกที่ทุกประเทศต้องดำเนินการให้ผลผลิตของระบบการศึกษา คือ ผลการเรียนรู้ของผู้เรียนที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานสูง พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มุ่งปฏิรูปการศึกษาโดยมีการเรียนรู้เป็นหัวใจและสาระบัญญัติมาตรา ๒๓ กำหนดให้เน้นองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้และคุณธรรม จริยธรรม หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ กำหนดแนวทางการจัดการเรียนรู้ ตามแนวทางของหมวด ๔ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มุ่งให้คนไทยเป็นคนดี เก่ง และมีศักยภาพในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ได้พัฒนาตามแนวทางของ Standard - based Curriculum คือเป็น หลักสูตรที่มาตรฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ ทั้ง ๘ กลุ่มสาระเป็นเครื่องกำหนดคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนในทุกมาตรฐานการเรียนรู้ จะประกอบด้วยองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้และคุณธรรม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งมีมาตรฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้เป็นเสมือนมาตรฐาน หลักสูตรมีเจตนารมณ์ที่จะเน้นความรู้คู่คุณธรรม การเรียนรู้ตามหลักสูตรนี้จะเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความรู้ (Learning How to Learn) กระบวนการเรียนที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติ วิชาของการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่สำคัญๆ ได้แก่ กระบวนการความคิดรวบยอดที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดในสาระการเรียนรู้ที่กำหนดอย่างถูกต้อง ชัดเจน กระบวนการคิดวิเคราะห์ โดยใช้โยนิโสมนสิการ กระบวนการสืบค้น กระบวนการฝึกปฏิบัติบริหารจัดการ เจริญปัญญา กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) การบวนการเผชิญสถานการณ์เพื่อการตัดสินใจ แก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม เป็นต้น กระบวนการเหล่านี้ครูผู้สอนจะต้องนำไปจัดการเรียนรู้ เจตนารมณ์ของการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามหลักสูตรใหม่นั้นได้ออกแบบไว้อย่างยืดหยุ่น เอื้อต่อการสอนแบบบูรณาการ โดยครูจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ ซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบ เพื่อการประหยัดเวลาและนำไปสู่ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในสาระการเรียนรู้ การเรียนรู้พระพุทธศาสนาอาจมีทางเลือกได้ดังต่อไปนี้

๑. การออกแบบเนื้อหาสาระแบบเน้นเฉพาะสาขาวิชา การออกแบบเนื้อหาสาระแบบนี้ เน้นที่การแยกย่อยเนื้อหาออกเป็นวิชาต่างๆ และจัดให้เรียนแต่ละวิชาอย่างคร่ำๆ ในแต่ละวัน ไม่มีการพยายามบูรณาการวิชาใด ๆ เข้าด้วยกัน

๒. การออกแบบเนื้อหาสาระแบบสาขาวิชาคู่ขนาน การจัดการเรียนรู้แบบนี้ ครูจะจัดลำดับบทเรียนให้สอดคล้องกับบทเรียนในสาขาวิชาอื่นที่อยู่ในขอบข่ายเดียวกัน เป้าหมายที่มุ่งเน้นให้เกิดผลในทันที คือ ผู้เรียนได้เชื่อมโยงการเรียนรู้ในวิชาหนึ่งไปสู่อีกวิชาหนึ่ง

๓. การจัดเนื้อหาสาระแบบหลายสาขารวมกัน การจัดเนื้อหาสาระแบบหลายสาขารวมกันมีข้อเสนอแนะว่าบางวิชาที่เกี่ยวข้องกัน ควรพิจารณารวมกันไว้ในหน่วยหนึ่งหรือวิชาหนึ่ง เพื่อที่จะได้ศึกษาเรื่องราวหรือประเด็นนั้นอย่างลึกซึ้ง ลักษณะนี้ต่างจากการจัดเนื้อหาสาระแบบคู่ขนาน ซึ่งจะเน้นเฉพาะที่ขอบข่ายเนื้อหาและการจัดลำดับเนื้อหา ถ้าจะเปรียบเทียบการจัดเนื้อหาสาระแบบนี้ให้เห็นอีกก็คือ เปรียบเสมือนวงล้อที่มีสี่สันอันเกิดจากสี่ต่าง ๆ มาประกอบเข้าด้วยกัน กลุ่มสี่ต่าง ๆ ที่ช่วยส่งเสริมซึ่งกันและกันก็เปรียบเสมือนสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันโดยตรง

๔. การจัดเนื้อหาสาระแบบสหวิทยาการ การจัดเนื้อหาสาระแบบนี้ เป็นการนำวิชาต่าง ๆ ที่สอนอยู่ในหลักสูตรโรงเรียนมัธยมศึกษา เช่น ภาษา คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ ศิลปะ ดนตรี พลศึกษา มารวมเข้าด้วยกันเป็นหน่วยการเรียนรู้ จุดสำคัญคือผู้ออกแบบต้องพยายามให้เนื้อหาวิชาทั้งหมดเป็นพื้นฐานในการสร้างภาพรวม หน่วยการเรียนรู้แต่ละหน่วยจะต้องกำหนดเวลาให้ เช่น ๒ - ๓ วัน, ๒ - ๓ สัปดาห์ หรือ ๑ ภาคเรียน

๕. การจัดในรูปแบบของวันแห่งการบูรณาการ การจัดในรูปแบบนี้ก็จัดให้มีหนึ่งวันเต็มสำหรับการบูรณาการเนื้อหา โดยนำเอาหัวข้อหรือปัญหาที่เกิดขึ้นจากโลกของนักเรียนมาเป็นเนื้อหาหลัก จุดเน้นอยู่ที่การจัดบรรยากาศการเรียนการสอนในชั้นเรียน ที่มุ่งเน้นที่คำถามและความสนใจของนักเรียนมากกว่าเนื้อหาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

๖. การจัดเนื้อหาสาระแบบบูรณาการอย่างสมบูรณ์ การจัดเนื้อหาสาระของหลักสูตรแบบนี้ มีลักษณะเป็นสหวิทยาการมากที่สุด นักเรียนจะต้องอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมของโรงเรียน และสร้างหลักสูตรขึ้นจากชีวิตของนักเรียนในแต่ละวัน ตัวนักเรียนเองมีความรู้สึกเป็นอิสระสามารถชี้นำตนเองได้ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ตรงกันกับหลักสูตรแบบดั้งเดิม ที่ดูจะส่งเสริมให้นักเรียนพัฒนาคนอื่น

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการนี้ครูจะต้องใช้จิตวิทยาพัฒนาการควบคู่ไปด้วย คือให้ความสำคัญกับวุฒิภาวะของผู้เรียน ผู้เรียนระดับอนุบาลจะใช้การบูรณาการอย่างสมบูรณ์ได้ดี เพราะการจัดการเรียนรู้เน้นสมรรถภาพ ให้ผู้เรียนได้เรียนและเล่นอย่างมีคุณค่า ในระดับประถมศึกษา ๑ - ๓ จะต้องเริ่มให้มีสาระการเรียนรู้บ้าง เพื่อการอ่านออก เขียนได้ และคิดวิเคราะห์ เวลาเรียนส่วนใหญ่จะเน้นหนักไปกับการเรียนรู้ภาษาแม่ และการคิดคำนวณเบื้องต้น ชั้น ป. ๔ - ๖ จะต้องเริ่มให้ความสำคัญกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้น ในระดับมัธยมศึกษา การบูรณาการควรบูรณาการในรูปแบบวิทยาการมากขึ้น

การออกแบบการเรียนรู้ พระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ นี้ จะเน้นการเชื่อมโยง บูรณาการรายละเอียดสาระการเรียนรู้เป็นความคิดรวบยอดหรือเรื่องใหญ่ๆ ๓ เรื่อง คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อบรมบ่มเพาะผู้เรียนให้มีศรัทธาอย่างแน่วแน่ต่อพระรัตนตรัย การออกแบบดังกล่าวจะสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ซึ่งจะสามารถเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ย่อย ให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจและฝึกปฏิบัติข้อธรรมให้สามารถเผชิญสถานการณ์ คือ ปัญหา และความทุกข์ยากต่างๆ โดยใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์ เช่น โยนิโสมนสิการ คิดหาสาเหตุของปัญหา ฝึกปฏิบัติตามหนทางที่ชอบ และค้นพบทางออก หรือวิธีดับทุกข์ เกิดความสุข

รูปแบบการเรียนการสอนที่เสนอแนะ

๑. วิธีการเรียนรู้ที่ใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์และตัดสินใจแก้ปัญหา

การศึกษาที่แท้ย่อมสัมพันธ์สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต วิธีชีวิตมนุษย์ ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง การขัดแย้ง มีสุข มีทุกข์ มีความสมหวัง ผิดหวังเป็นธรรมดา นักเรียนควรมีโอกาสได้เรียนรู้วิถีทางของชีวิตที่สัมพันธ์กับวิธีการศึกษา ซึ่งสุมน อมรวิวัฒน์ ได้จัดไว้ดังต่อไปนี้

๑. การเผชิญ ชีวิตเมื่ออุบัติขึ้นและเจริญเติบโตย่อมต้องได้ผ่านพบผู้คน สิ่งแวดล้อม และเหตุการณ์มากมายหลายแบบ คนทุกวัยต้องเผชิญกับความสับสน ความเปลี่ยนแปลง และเรียนรู้ที่จะเข้าใจภาวะที่ต้องเผชิญนั้น

๒. การผจญ ความสับสนและซับซ้อนของประสบการณ์ที่บุคคลได้ผ่านพบ ทำให้เกิดเงื่อนไขและปัญหา เขาต้องเรียนรู้วิธีการต่อสู้ แก้ไขปัญหาด้วยความพร้อมทุกด้าน มีวิธีการผจญสถานการณ์ที่ถูกต้องทำนองคลองธรรม และมีหลักการ

๓. การผสมผสาน ชีวิตและสังคมอันมีองค์ประกอบที่ละเอียดอ่อน และหลากหลาย ย่อมต้องการความสัมพันธ์ที่ผสมกลมกลืนกันสนิทได้สัดส่วนพอเหมาะ มีเหตุผล และนำไปสู่

ความวัฒนา เพราะเมื่อใดกลไกและองค์ประกอบของชีวิตไม่กินเกลียวกัน เกิดความขัดแย้งอย่างยากที่จะแก้ไขเมื่อนั้นชีวิตจักต้องวิบัติลง

๔. การเผชิญ มนุษย์จึงต้องเรียนรู้ฝึกฝนความคิดความสามารถและวิธีการที่จะสามารถเอาชนะปัญหาได้สำเร็จ โดยไม่ก่อปัญหาสืบเนื่องต่อไป เมื่อการศึกษาสามารถช่วยให้มนุษย์เอาชนะปัญหาได้ การศึกษาจึงเป็นประโยชน์แก่ชีวิตโดยแท้

กระบวนการสอนเพื่อเผชิญสถานการณ์ที่จะอธิบายต่อไปนี้ สุมณ อมรวิวัฒน์ ได้นำหลักพุทธธรรมมาจัดเป็นกระบวนการเรียนการสอนขึ้น และได้ให้นิสิตปริญญาบัณฑิตนำไปปรับใช้ทดลองสอน ปรากฏผลว่าผู้เรียนตามกระบวนการนี้มีพัฒนาการเรียนรู้เป็นอย่างเป็นที่น่าสนใจและบรรลุวัตถุประสงค์ทุกประการ กระบวนการของกิจกรรมการสอนนี้มี ๔ ขั้นตอน คือ

๑. การรวบรวมข้อมูล ข่าวสาร ข้อเท็จจริง ความรู้ และหลักการ
๒. การประเมินค่าเพื่อหาคคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม
๓. การเลือกและการตัดสินใจ
๔. การฝึกปฏิบัติ

เมื่อนำขั้นตอนดังกล่าวมาจัดเป็นแผนการสอนสามารถจัดเป็นขั้นตอนการสอนได้ดังนี้

ก. การสร้างศรัทธา

๑. ครูใช้ช่วงเวลาหนึ่งก่อนทดลองสอนในการเตรียมตัวครู เพื่อสร้างสัมพันธที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน ครูแสดงความรักและความเมตตาต่อนักเรียนอย่างจริงใจ
๒. ก่อนเริ่มบทเรียนแต่ละครั้ง ครูจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในชั้นเรียนให้สอดคล้องกับเนื้อหาของบทเรียน และเร้าใจให้นักเรียนให้ความสำคัญของบทเรียน
๓. ครูเสนอสถานการณ์ ปัญหา หรือกรณีตัวอย่าง พร้อมทั้งแนะนำหลักการปฏิบัติโดยใช้หลักธรรมเป็นพื้นฐานนำไปสู่การเลือกและแก้ปัญหาหลายๆ ทาง

ข. ขั้นสอน

ครูหรือนักเรียนนำเสนอสถานการณ์ ปัญหา หรือกรณีตัวอย่าง และหลักการปฏิบัติตน โดยใช้หลักธรรมเป็นพื้นฐานนำไปสู่การเลือกและการแก้ปัญหาหลายๆ ทาง

๑. ฝึกทักษะการแสวงหาและรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้และหลักการ
๒. นักเรียนฝึกสรุปประเด็นสำคัญ เพื่อประเมินค่า แนวทางแก้ปัญหาว่าทางใดดีที่สุด โดยใช้วิธีคิดหลายๆ วิธี (โยนิโสมนสิการ)

- ๓. ฝึกทักษะการเลือกและการตัดสินใจ โดยให้นักเรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และคิดทดสอบด้วยเหตุผลจนมั่นใจว่าเป็นทางเลือกที่ถูกต้อง
- ๔. นักเรียนลงมือปฏิบัติทั้งในเวลาเรียนและนอกเวลาเรียน โดยมีครูคอยสังเกต แนะนำ และใช้วิธีการให้คำปรึกษาหารือฉันท์ถ้อยมิตร

ค. ชั้นสรุป

- ๑. นักเรียนแสดงออกด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การพูด การเขียน หรือการกระทำต่างๆ สนองตอบสิ่งเร้าในรูปแบบที่เหมาะสมกับความสามารถและวัย
- ๒. ครูสรุปบทเรียน
- ๓. วัดและประเมินผลตนเอง โดยเพื่อน โดยครู

(สุมน อมรวิวัฒน์: ๒๕๓๐)

กระบวนการ เผชิญสถานการณ์	ผลผลิต	วิธีสอน	กิจกรรม
๑. การรวบรวมข่าวสาร หลักการ ความรู้ ๒. การประเมินค่า ๓. การเลือกและตัดสินใจ ๔. การปฏิบัติ กระบวนการทั้ง ๔ ขั้น	๑. เนื้อหา หลักการ ความรู้ ความเข้าใจ ๒. การคิด วิธีคิด ๓. การประยุกต์ความคิดและ แสวงหาแนวทางสนองจุด ประสงค์ ๔. ทักษะ ความสามารถ ปฏิบัติได้ แก้ปัญหาได้ เจตคติ คุณธรรม และ คุณสมบัติอันพึงประสงค์	ใช้ตำรา แบบสืบสวน สอบสวน แบบหน่วย แบบแก้ปัญหา แบบอนุমান แบบอุปมาน	บรรยาย อภิปราย ค้นคว้า รายงาน ศึกษาออก- สถานที่ การทดลอง การวิเคราะห์ การสรุปผล สถานการณ์- จำลอง บทบาทสมมติ การแสดง การเล่าเรื่อง การร้องเพลง การถาม - ตอบ การสาธิต
วัด และ ประเมินผลโดย	การทดลองข้อเขียนแบบต่างๆ การสังเกตพฤติกรรมแบบต่างๆ การสนทนา สัมภาษณ์		

แผนภูมิแสดงการประยุกต์กระบวนการเผชิญสถานการณ์ในการสอน

(สุมน อมรวิวัฒน์: ๒๕๓๐)

๒. รูปแบบการเรียนการสอนของโคลเบอร์ก : การอภิปรายถึงปัญหาจริยธรรม (Lowsesse Kohlberg: Discussion of Moral Dilemmas)

โคลเบอร์กเชื่อว่าศีลธรรม จริยธรรม มีหลักที่เป็นสากลสูงสุด เขาพัฒนาทฤษฎีจริยธรรมจากทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเปียเจต์ซึ่งมองว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับความฉลาดในการรับรู้กฎเกณฑ์ของสังคม เพราะฉะนั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญา และเปียเจต์พบว่าพัฒนาการสูงสุดทางความคิดจะเกิดขึ้นเมื่ออายุ ๑๑ ปีขึ้นไป เพราะฉะนั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์จะขึ้นสูงสุดเมื่ออายุ ๘ - ๑๑ ปีขึ้นไป เปียเจต์แบ่งพัฒนาการจริยธรรมเป็น ๓ ขั้น คือ

- ขั้นก่อนจริยธรรม อายุแรกเกิด - ๒ ขวบ เด็กในขั้นนี้ยังไม่ค่อยรับรู้สิ่งแวดล้อม มีแต่ความอยากและความต้องการทางร่างกายที่จะต้องได้รับการตอบสนอง
- ขั้นที่สอง อายุ ๒ - ๑๐ ปี จะเป็นขั้นขัดคำสั่ง เด็กจะเกรงกลัวผู้ใหญ่ และเห็นว่าคำสั่งของผู้ใหญ่เป็นเรื่องที่ต้องปฏิบัติ
- ขั้นที่สาม เป็นขั้นยึดหลักการแห่งตนซึ่งเกิดจากพัฒนาการสติปัญญาและประสบการณ์ในกลุ่มเพื่อน ความเกรงกลัวอำนาจภายนอกจะเป็นหลักภายในของจิตใจแต่บางคนพัฒนาการอาจจะหยุดชะงักอยู่ขั้นที่ ๒ เนื่องจากพัฒนาการเลี้ยงดูหรือขาดประสบการณ์ในกลุ่มเพื่อน

โดยโคลเบอร์กจัดขั้นพัฒนาการของจริยธรรมออกเป็น ๖ ขั้น ๓ ระดับ

๑. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ มี ๒ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๑ : หลักการเชื่อฟัง และหลบหลีกการลงโทษ

ขั้นที่ ๒ : หลักการแสวงหารางวัล

๒. ระดับพัฒนาการทางจริยธรรม หรือระดับกฎเกณฑ์

ขั้นที่ ๓ : หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ

ขั้นที่ ๔ : หลักการปฏิบัติตามกฎของสังคม

๓. ระดับพัฒนาการจริยธรรม ระดับเหนือกฎเกณฑ์

ขั้นที่ ๕ : หลักการทำตามคำมั่นสัญญา

ขั้นที่ ๖ : หลักการยึดอุดมคติสากล

ขั้นตอนในการสอนมีดังนี้

ขั้นที่ ๑ เสนอสถานการณ์ปัญหา แล้วให้นักเรียนแสดงบทบาท

ขั้นที่ ๒ ให้นักเรียนระบุนถึงข้อมูล ปัญหา และความขัดแย้ง

ขั้นที่ ๓ ให้นักเรียนแต่ละคนคิดตอบวิธีแก้ปัญหของตัวละครเอก

ขั้นที่ ๔ ประชุมกลุ่มใหญ่เมื่ออภิปรายปัญหา

(กรมวิชาการ : ๒๕๕๐)

๓. รูปแบบการเรียนการสอนของวิลเลียมส์ ยุทธวิธีการสอนเมื่อใช้คิดและรู้สึก (Frank E. Williams : Teaching Strategies for Thinking and Feeling)
วิลเลียมส์มีหลักการเกี่ยวกับลักษณะของการเรียนที่มีประสิทธิภาพ ดังต่อไปนี้
  ๑. การเรียนรู้จะเกิดได้ดีถ้าเด็กซึ่งเป็นผู้เรียนเป็นผู้มีส่วนร่วมผลิตหรือกระทำด้วย และการเรียนนั้นมีพื้นฐานจากความสามารถและสไตล์ในการเรียนที่แตกต่างกันของผู้เรียน
  ๒. การคิดและการรู้สึกเกิดขึ้นด้วยกันมิได้แยกจากกัน ทุกครั้งที่บุคคลคิดเรื่องใด จะมีความรู้สึกเชื่อมโยงด้วย โดยกำหนดยุทธวิธีการสอน ดังต่อไปนี้

ยุทธวิธีการสอน ๑๘ วิธี

๑. การใช้สิ่งตรงข้าม (Paradox)

ยุทธวิธีนี้ต้องการให้ผู้เรียนมีความไวต่อการสังเกตความแตกต่างระหว่างความเป็นจริงกับความเชื่อต่างๆ ไป เพราะการศึกษาสิ่งตรงกันข้ามหรือ paradox นี้เป็นสถานการณ์จริงที่ดูเหมือนไม่จริง เช่นในวิชาสังคมศึกษา การเดินเรือไปทางทวีปตะวันตก แต่กลับเดินทางไปทางตะวันออก

๒. การใช้คุณสมบัติ (Attribute)

คุณสมบัติเป็นลักษณะประจำของสิ่งของ คุณภาพและสัญลักษณ์ของสิ่งของ เช่น หลังจากที่ได้ทดลองเล่นกับแม่เหล็กแล้ว บรรยายคุณสมบัติของแม่เหล็ก ให้นักเรียนทำรายการสิ่งของที่แม่เหล็กดูดและไม่ดูด หรือในการเรียนภาษา ครูอาจจะให้นักเรียนบรรยายถึงคำคุณศัพท์ต่างๆ ที่ใช้ในการแสดง คุณสมบัติหรือลักษณะของสิ่งของที่ครูชี้ให้ดู

๓. การใช้การเปรียบเทียบ (Analogies)

การเปรียบเทียบแบบนี้จะเปรียบเทียบส่วนที่เหมือนมากกว่าส่วนที่แตกต่างกัน เช่นในวิชาสังคมศึกษาให้นักเรียนเปรียบเทียบแฟชั่นและความนิยมในสมัยวัยรุ่นของพ่อแม่ กับแฟชั่นและความนิยมของวัยรุ่นในสมัยปัจจุบัน โดยศึกษามีส่วนใดที่เหมือนและเหตุผล

๔. ชี้ให้เห็นจุดบอด (Discrepancies)

โดยให้เห็นข้อมูลได้ขงขาด เช่น ให้นักเรียนช่วยกันคิดถึงสิ่งที่ยังไม่รู้เกี่ยวกับบุคคลในชาติต่างๆ ครูอาจให้นักเรียนทำรายการข้อมูลที่ต้องการทราบและทางที่จะหาข้อมูล หรือให้นักเรียนคิดถึงว่าการอยู่ในบ้านที่เป็นกระจะจะเป็นอย่างไร ให้นักเรียนทำรายการให้มากที่สุดว่าการอยู่ในบ้านกระจะแตกต่างจากการอยู่ในบ้านธรรมดาอย่างไร

๕. ตั้งคำถามยั่ว (Ask Provocative Questions)

การถามคำถามที่ยั่ว มีจุดมุ่งหมายที่จะเร้าให้เกิดความสนใจ อยากสืบเสาะ สืบสวน และค้นหาความรู้ใหม่ๆ เช่น หลังจากเรียนเรื่องน้ำและสภาวะต่างๆ ของน้ำแล้ว ครูตั้งคำถามว่า นักเรียนอยากจะเป็นเม็ดฝนหรืออยากจะเป็นก้อนเมฆ แล้วทำไมจึงเลือกเช่นนั้น หรือหลังจากการเรียนหน่วยเรื่องสิ่งมีชีวิตครูอาจจะถามว่า “โลกจะมีลักษณะอย่างไร ถ้าต้นไม้ถูกทำลายหมด เพราะความมั่งง่ายของมนุษย์”

๖. ให้ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลง (Change)

ให้เด็กเห็นถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงของโลก เช่น การอภิปรายกับนักเรียนถึงวิธีการรักษาสภาพของสิ่งของและสัตว์ เช่น การแช่ปลาในตู้เย็น การถนอมอาหาร ให้นักเรียนช่วยกันคิดว่าทำไมจึงต้องมีการรักษาดนอม

๗. ใช้ตัวอย่างของนิสัยความเคยชิน (Habit)

ยุทธวิธีนี้ต้องการช่วยให้นักเด็กหลีกเลี่ยงจากการคิดที่เป็นไปตามความเคยชิน เช่น อภิปรายกับเด็กถึงความเคยชินกับจำนวนเลขหลักสิบ ให้ลองคิดในหลักอื่น หรือการคิดสิ่งปฏิบัติที่เคยชินและจะมีวิธีการเปลี่ยนนิสัยหรือการปฏิบัติที่เคยชินอย่างไร

๘. ใช้การค้นหาโดยมีโครงสร้าง (Organized Random Search)

ครูให้ตัวอย่างชี้ให้เห็นโครงสร้าง กฎเกณฑ์พื้นฐาน เช่น โคลงสี่สุภาพ ครูอธิบายว่า บรรทัดใดมีกี่คำ คำใดสัมผัสกัน แล้วให้นักเรียนแต่งใหม่โดยใช้รูปแบบโคลงสี่สุภาพนั้น หรือให้นักเรียนคิดเลข เช่น จำนวน ๒๗ อาจเกิดจาก ๓×๙ หรือจาก $๒๐ + ๗$ ให้เด็กช่วยกันคิดหาวิธีการต่างๆ ที่ทำได้จำนวน ๒๗

๙. สอนทักษะของการค้นหา (Skills of Search)

ได้แก่ การสอนให้นักเรียนมีวิธีต่างๆ ในการค้นหาข้อมูล ตลอดจนการทดลองวิทยาศาสตร์ แล้วรายงานผล ตัวอย่าง เช่น สมมติว่า นักเรียนต้องตกไปอยู่บนเกาะร้าง ให้นักเรียนคิดหาวิธีที่จะออกจากเกาะนั้น แล้วลองเสนอวิธีการที่ผู้อื่นเคยทำไว้แล้ว หลังจากนั้นครูให้คิดหาวิธีการเพิ่มเติมอีก หรือหลังจากเรียนเรื่องพืชและการเจริญเติบโตของพืช ครูให้นักเรียนลองทดลองปลูกพืชชนิดอื่น และสังเกตรายงานว่าพืชนั้นเติบโตอย่างไร

๑๐. สร้างความอดทนต่อสิ่งคลุมเครือ (Tolerance for Ambiguity)

ครูให้สถานการณ์ที่ท้าทายและให้เป็นแบบปลายเปิด เพื่อให้ให้นักเรียนได้คิดต่อ เช่น ครูอ่านเรื่องราวที่ตื่นเต้นจากในหนังสือ พอถึงตอนสำคัญครูหยุด และให้นักเรียนคิดว่า ควรจะเป็นอย่างไรต่อไป คำตอบของนักเรียนทุกคนไม่ผิด เพราะคำตอบที่ถูกมิได้มีคำตอบเดียว หรือให้นักเรียนคิดถึงว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น ถ้าลักษณะภูมิอากาศที่เป็นอยู่นี้เปลี่ยนแปลงไป

๑๑. ส่งเสริมการคิดเชิงญาณ (Intuitive Expression)

ยุทธวิธีนี้ ส่งเสริมทักษะการคิดทางอารมณ์ หรือการคิดจากกลางสังหรณ์ และการสังเกตสิ่งต่างๆ จากประสาทสัมผัสด้านต่างๆ เช่น ครูให้นักเรียนดูภาพคนในลักษณะอารมณ์ต่างๆ ให้นักเรียนทายว่าทำไมบุคคลในภาพจึงรู้สึกเช่นนั้น หรือฉายภาพยนตร์ให้เห็นสภาพและปรากฏการณ์ธรรมชาติ แล้วแบ่งนักเรียนออกเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มหนึ่งเขียนบรรยายในแง่ของนักอศุวิทยา อีกกลุ่มหนึ่งเขียนบรรยายในแง่ของศิลปิน

๑๒. สอนมิใช่เพื่อปรับตัว (Adjust)

สอนเพื่อให้พัฒนา (Development) เช่น สอนให้มองในแง่บวกถึงความผิดพลาด การเรียนรู้จากความผิด และการที่จะปรับปรุงสถานการณ์แทนที่จะปรับตนให้เข้ากับสถานการณ์ เช่น หลังจากศึกษาเรื่องระบบการปกครองท้องถิ่น ครูพานักเรียนไปสำนักงานเทศบาลในเมือง สังเกตการทำงานและสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่หลังจากนั้นครูให้นักเรียนคิดโครงสร้างระบบการปกครองท้องถิ่นในอุดมคติ และคุณสมบัติ คุณลักษณะต่างๆ แล้วให้นักเรียนช่วยกันคิดว่าจะทำให้เกิดลักษณะและคุณสมบัติเหล่านั้นได้อย่างไร หรือหลังจากการศึกษาปัญหาการขาดแคลนกระดาษ ให้นักเรียนคิดหาวิธีการที่จะหาสิ่งอื่นมาใช้แทนกระดาษ

๑๓. ศึกษาบุคคลที่สร้างสรรค์และกระบวนการสร้างสรรค์ (Creative People and Creative Processes)

ยุทธวิธีนี้ครูให้นักเรียนศึกษาบุคคลที่ได้รับการยกย่องว่ามีความสร้างสรรค์และให้ศึกษาถึงกระบวนการและวิธีการสร้างสรรค์ของบุคคลเหล่านั้น เช่น ครูให้นักเรียนศึกษาชีวิตของนักประดิษฐ์และศิลปิน ให้นักเรียนศึกษาสิ่งที่บุคคลทั้งสองกลุ่มมีลักษณะคล้ายกัน และแตกต่างกัน ศึกษาบุคคลเหล่านั้นเป็นรายบุคคล แล้วดูความเหมือนกันและแตกต่างกันที่บุคคลสร้างสรรค์แต่ละคนทำงานสร้างผลงานของตน และให้นักเรียนโยงลักษณะต่างๆ ที่ศึกษานั้นและเปรียบเทียบกับลักษณะ และคุณสมบัติของบุคคลที่มีชื่อเสียงเหล่านั้น

๑๔. ส่งเสริมให้นักเรียนประเมินสถานการณ์ (Evaluate Situations)

ครูให้นักเรียนเลือกคำตอบจากการพิจารณาเหตุและผล หรือให้ทำนายสิ่งที่จะเกิดขึ้น เช่น ครูให้นักเรียนพิจารณาสิ่งของต่างๆ แล้วทายว่าจะจมน้ำหรือลอย ให้นักเรียนชี้แจง

เหตุผลของการทลาย หรือจากการศึกษาประวัติศาสตร์ ให้นักเรียนพิจารณาและผลจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์นั้นๆ

๑๕. พัฒนาทักษะการอ่านอย่างสร้างสรรค์ (Creative Reading)

ยุทธวิธีนี้ฝึกให้เด็กสร้างความคิดจากการอ่าน “มิใช่อ่านเพื่อทราบว่าคุณทำอะไร แต่เพื่อให้ทราบว่ามันพาเราไปที่ไหน” เช่น ครูให้นักเรียนอ่านแล้วเก็บสำนวนต่างๆ ที่ นักเรียนเขียนไว้ ทำรายการไว้ หรือดูรายการโทรทัศน์ อ่านหนังสือ แล้วทำรายการสำนวนต่างๆ

๑๖. พัฒนาทักษะในการฟังอย่างสร้างสรรค์ (Creative Listening)

ฝึกให้นักเรียนฟังเพื่อได้ข้อมูล ข้อคิด ซึ่งจะนำไปสู่เรื่องอื่นๆ ต่อไป เช่นการสร้างสัตว์จากจินตนาการ ครูให้นักเรียนคนแรกตั้งต้นหนึ่งประโยค แล้วให้คนอื่นๆ ไปช่วยกันแต่งคนละประโยค บรรยายถึงลักษณะสัตว์จินตนาการนั้นๆ หรือให้นักเรียนฟังเรื่องจากเทป แล้วให้นักเรียนทำรายการจากการฟังเป็น ๒ รายการ รายการที่หนึ่งเป็นรายการข้อมูลข้อเท็จจริงในเรื่อง อีกรายการหนึ่งเป็นข้อคิดที่ผู้ฟังสันนิษฐานหรือเดาจากเหตุการณ์ในเรื่อง

๑๗. พัฒนาทักษะในการเขียนอย่างสร้างสรรค์ (Creative Writing)

ยุทธวิธีนี้ฝึกให้นักเรียนเขียนบรรยายความคิดของตนให้ชัดเจน และแสดงอารมณ์ความรู้สึก ออกมาทางการเขียน เช่น ในการเขียนอัตชีวประวัติ ครูให้นักเรียนอภิปรายกันถึงวิธีการทำให้เรื่องราวในชีวิตของนักเรียนน่าสนใจ ให้นักเรียนคิดหาวิธีเสนอหรือเขียนเรื่องใหม่

๑๘. พัฒนาทักษะในการจินตนาการมองเห็นภาพ (Skills in Visualization)

ครูฝึกให้นักเรียนบรรยายสิ่งของหรือสถานการณ์จากแง่มุมต่างๆ หรือให้บรรยายความคิดออกมาเป็นรูปทรงสามมิติ เช่น ครูอภิปรายกับนักเรียนถึงสาเหตุของการฝันของมนุษย์ และพูดกันถึงศิลปินที่นำภาพในความฝันมาวาด นำเสียงที่ได้ยินในฝันมาแต่งเพลง หรือกวีนำเรื่องราวในฝันมาแต่งเป็นกลอนคำประพันธ์ หรือครูให้นักเรียนฟังดนตรี แล้วให้แสดงอารมณ์ความรู้สึกจากการฟังออกมาเป็นการวาดภาพ

ยุทธวิธีทั้ง ๑๘ วิธีนี้ วิลเลียมส์กล่าวว่า วิธีที่ได้ผลมากที่สุดคือ ๑) ยุทธวิธีสำรวจจุดบอด ๒) ยุทธวิธีการตั้งคำถามยั่วๆ ๓) ยุทธวิธีการให้ตัวอย่าง ๔) ยุทธวิธีพัฒนาทักษะการค้นหา ๕) ยุทธวิธีการสร้างความอดทนต่อสิ่งคลุมเครือ ๖) ยุทธวิธีการสอนเพื่อพัฒนามิใช่เพื่อปรับตัว ๗) ยุทธวิธีการประเมินสถานการณ์

รูปแบบการปฏิบัติการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรม ของ พรชูลี อาชาวำรุง (ทบวงมหาวิทยาลัย : ๒๕๔๑)

การปฏิบัติทั่วไป

๑. ทำความเข้าใจธรรมชาติของความขัดแย้งทางจริยธรรมจากมุมมองเชิงพัฒนาการ

การปฏิบัติเฉพาะ

ก) ยอมรับว่ามีความขัดแย้งหลายหลากที่เหมาะสมกับผู้เรียนต่างวัยหลายกลุ่ม

การปฏิบัติทั่วไป

๒. ทำความเข้าใจกับองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความงอกงามทางจริยธรรม

การปฏิบัติเฉพาะ

ก) สร้างความขัดแย้งเชิงปัญญา
ข) ลองใช้มุมมองของผู้เรียนและกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักทดลองใช้มุมมองของผู้อื่น

การปฏิบัติทั่วไป

๓. พัฒนาให้เกิดความตระหนักในประเด็นจริยธรรม

การปฏิบัติเฉพาะ

ก) ใช้สภาวะการณ์ขัดแย้งเชิงจริยธรรมที่หลากหลายทั้งสภาวะการณ์จริงและสภาวะการณ์สมมติ
ข) ใช้โอกาสที่ปรากฏในชั้นเรียนทุก ๆ วัน เพื่อเสริมสร้างความตระหนักเชิงจริยธรรม

การปฏิบัติทั่วไป

๔. พัฒนากลยุทธ์การถาม

ก) กลยุทธ์เริ่มต้นให้แนะนำอภิปรายโดยคำถามปลายเปิด

๑) เน้นประเด็นจริยธรรม

๒) ถามคำถาม “ทำไม”

๓) ทำให้สภาวะการณ์ซับซ้อนยิ่งขึ้น

๔) ยกตัวอย่างส่วนตัวและตัวอย่างธรรมชาติ

๕) แทนปัญหาจริงด้วยปัญหาสมมติ

ข) ใช้กลยุทธ์ลุ่มลึกเพื่อเอื้ออำนวยความงอกงามทางจริยธรรม

๑) ปรับปรุงคำถามให้ดียิ่งขึ้น

๒) เน้นการโต้แย้งที่ต่อเนื่องกัน

๓) สรุปและอธิบายให้เกิดความกระจ่างชัด

๔) ใช้กลยุทธ์การสวมบทบาท

การปฏิบัติทั่วไป

๕. การจัดบรรยากาศในห้องเรียนให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา
จริยธรรม

ก) วางแผนการจัดสภาพทางกายภาพ

ข) จัดกลุ่มให้เกิดประสิทธิภาพ

ค) การยอมรับต้นแบบ (model)

ง) สนับสนุนการฟังและการสื่อสาร

จ) ส่งเสริมให้มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน

การปฏิบัติทั่วไป

๖. คาดการณ์ว่าน่าจะเกิดปัญหาอะไรในการปฏิบัติ

ก) คาดการณ์เกี่ยวกับความกดดันจากกลุ่มเพื่อน

ข) เข้าใจปัญหาในการพิจารณาบทบาทผู้มีอำนาจตามตำแหน่ง
ตามสถานภาพ หรือตามความชำนาญการ

ค) เข้าใจผลของความขัดแย้งเชิงปัญญาที่กระทบตัวผู้เรียน

ง) ยอมรับความจำกัดของการปฏิสัมพันธ์โดยภาษาพูดและ
ภาษาเขียน

การปฏิบัติทั่วไป

๗. แสวงหาประสบการณ์ที่ได้รับจากความขัดแย้งเชิงปัญญาส่วนตัว
ในฐานะผู้สอน

(พรชูลี อาชาวำรุง: ๒๕๕๑)

สื่อการเรียนรู้ประกอบการเรียนการสอน พระพุทธศาสนา

ในสังคมข้อมูลข่าวสาร สื่อสิ่งพิมพ์และสื่อเทคโนโลยีที่หลากหลายได้แพร่กระจายข้อมูลซึ่งสะท้อนสภาพสังคมไทยอย่างรวดเร็วและกว้างขวางนั้น กล่าวได้ว่าเป็นสื่อที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ตามหลักพระพุทธศาสนาเท่าใดนัก เพราะข้อมูลที่สื่อดังกล่าวนำเสนอ นั้นมักเกี่ยวข้องกับการประพฤติกปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมของบุคคลในสังคม ข้อมูลที่ยั่วยุทางเพศและความลุ่มหลงมัวเมาในอบายมุขต่างๆ ได้กลายเป็นต้นแบบที่ชักจูงผู้คนไปสู่ทางที่ไม่ดีงามซึ่งล้วนมีผลกระทบต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารของบุคคลในสังคมหรือบุคคลในองค์กรพระพุทธศาสนานั้น ล้วนเป็นสื่อการเรียนรู้ที่สำคัญ และมีอิทธิพลต่อการสร้างศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา รวมทั้งการโน้มน้าวจิตใจให้ผู้เรียนและเยาวชนของชาติประพฤติกปฏิบัติตามอีกด้วย

สภาพปัจจุบันของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อเทคโนโลยีในสังคมจึงกลายเป็นสภาพปัญหาสำคัญที่ท้าทายความสามารถของครูผู้สอนพระพุทธศาสนา รวมถึงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้ปรับปรุงมาตรฐานการเรียนรู้ทั้ง ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยได้กำหนดคุณภาพของผู้เรียนในด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ไว้ทุกมาตรฐานซึ่งจะต้องบูรณาการไว้ใน การเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ และได้กำหนดให้ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม เป็นสาระการเรียนรู้ที่ ๑ ในสาระการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยคาดหวังให้ผู้สอนจัดการเรียนรู้ที่เน้นความคิดรวบยอด (Concept Learning) มากกว่าการเรียนการสอนที่เรียงตามหัวข้อเรื่องในเนื้อหา เป็นสภาพการเรียนรู้จริงในสิ่งแวดล้อมทางสังคมของผู้เรียนโดยมีแก่นสำคัญคือความศรัทธาต่อพระรัตนตรัย (พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์) หลักการและจุดหมายของหลักสูตรดังกล่าวจะบรรลุผลตามเป้าหมายในทางปฏิบัติเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของครูผู้สอนเป็นสำคัญ

วัตถุประสงค์สำคัญของคณะอนุกรรมการออกแบบกิจกรรม และคณะอนุกรรมการจัดทำสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา คือการมุ่งหวังให้ครูผู้สอนสามารถนำกระบวนการเรียนรู้ไปจัดการเรียนรู้ได้บรรลุตามเป้าหมายที่มุ่งหวัง ให้นำหลักธรรมไปพัฒนาตนเพื่อทำประโยชน์ในสังคม อีกทั้งสามารถรักษาพระพุทธศาสนาไว้เป็นสถาบันหลักของชาติและจรรโลงให้พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของระบบจริยธรรม และวัฒนธรรมของไทย

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้พระพุทธศาสนา สื่อการเรียนรู้มีบทบาทสำคัญในการที่จะกระตุ้นให้นักเรียนอยากเรียนรู้ใน ๓ องค์ประกอบสำคัญ คือ เนื้อหาสาระ ทักษะกระบวนการฝึกปฏิบัติทั้งทางกาย วาจา ใจ และคุณลักษณะ ทศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้วยเหตุดังกล่าว ครูผู้สอนพระพุทธศาสนาควรจะต้องพิจารณาเพิ่มเติมพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนาของครูผู้สอนด้วยตนเอง จากสื่อการเรียนรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย และจะต้องพิจารณาเลือกสรร จัดหาหรือผลิตขึ้น เพื่อนำมาประกอบการเรียนรู้หรือช่วยให้ผู้เรียนสามารถบรรลุเป้าหมายในการเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สิ่งที่ครูผู้สอนควรระมัดระวังในเรื่องของสื่อการเรียนรู้ก็คือ การใช้สื่อ นั้น ต้องสนองตอบความต้องการทางการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดประสิทธิผล และมีประสิทธิภาพอย่างสูงสุด สื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อของจริง สื่อวัสดุ หรือสื่อทัศนศึกษา หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ อาจจะไม่ใช่อุปกรณ์การเรียนการสอนที่เหมาะสมจริงๆ ถ้าหากครูผู้สอนไม่ได้วางแผนเกี่ยวกับการเรียนการสอนให้ชัดเจนเสียก่อน ว่าสื่อที่จะนำไปใช้นั้น มีความจำเป็นอย่างไร และเกิดผลต่อการเรียนการสอนอย่างไร

ข่าวสารหรือประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน que ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ นั้น ครูผู้สอนควรได้หยิบยกมาเป็นประเด็นให้ผู้เรียนวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อจำแนกแยกแยะสิ่งต่างๆ เพื่ออันนำไปสู่แนวความคิดที่ถูกต้อง ข้อมูลข่าวสารต่างๆ นี้จะเป็นสื่อการเรียนการสอนที่มีความหมายต่อการเรียนรู้เป็นอย่างดี

สื่อการเรียน หมายถึงวิธีการหรือกระบวนการ วัสดุ ของจริง เครื่องมือที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการเรียนการสอนซึ่งมีสาระประโยชน์ต่อประสบการณ์การเรียนรู้ สามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้เป็นไปตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบดั้งเดิมนั้น สื่อการเรียนรู้จะเป็นตัวกลางที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เท่านั้น แต่ปัจจุบันเทคโนโลยีแหล่งข้อมูลก้าวหน้ามากขึ้น สามารถทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้โดยตรงให้กับผู้เรียนได้ ครูผู้สอนจึงต้องปรับเปลี่ยนบทบาท จากผลการวิจัยทางการศึกษาพบว่า ครูมีบทบาทและหน้าที่มากขึ้นในการวางแผนเตรียมการ และลงมือปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย แต่เดิมนั้นครูเป็นแหล่งข้อมูลและเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ แต่ปัจจุบันครูต้องเป็นผู้ชี้แนวทางการเรียน วิธีการศึกษาหาความรู้ เป็นมัคคุเทศก์ทางความรู้ หรือทำหน้าที่เป็นผู้เขียนบทจัดฉาก กำกับการแสดงและร่วมแสดงด้วย ครูจะต้องเตรียมการมากขึ้นที่จะต้องเลือกสรร และพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ให้เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ การที่ครูต้องเปลี่ยนบทบาท ในการจัดการเรียนการสอนเช่นนี้ ครูจำเป็นต้องมีความรู้ลึกซึ้งและกว้างขวาง ทั้งในเนื้อหาสาระวิชาที่ครูจะสอน วิธีการหรือกิจกรรมการเรียน

การสอน การวางแผนการเรียนการสอนอย่างมีระบบ และการรู้จักเลือกสรร แสวงหาและพัฒนา สื่อการเรียนการสอน ที่สำคัญที่สุด คือ ครูจะต้องตระหนักว่าความสำเร็จของนักเรียน คือ ความสำเร็จของครู

หลักการและแนวความคิดของสื่อการเรียนรู้ควรประกอบด้วยองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ และพลังในการกระตุ้นให้นักเรียนอยากเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน คุณลักษณะของสื่อที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่

๑. ต้องเป็นสื่อที่เน้นการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง
๒. ครูและนักเรียนสามารถจัดทำและพัฒนาขึ้นเอง
๓. รูปแบบของสื่อมีความหลากหลาย สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และศักยภาพของผู้เรียน
๔. สื่อการเรียนการสอนต้องตรงกับจุดประสงค์ เนื้อหา และกิจกรรมของบทเรียน อีกทั้งยังต้องใช้อย่างประหยัดและคุ้มค่า

ประเภทของสื่อการเรียนรู้

๑. **สื่อสิ่งพิมพ์** หมายถึง สื่อที่ทำหน้าที่เก็บความรู้ในลักษณะของภาพ และตัวอักษร ในรูปแบบต่างๆ เช่น หนังสือเรียน หนังสือค้นคว้า คู่มือ พจนานุกรม สารานุกรม ตำรา ภาพพลิก รูปภาพ แผนภูมิ แผนที่ ป้ายนิเทศ แผ่นพับ โปสเตอร์ ฯลฯ
๒. **สื่อเทคโนโลยี** หมายถึง สื่อการเรียนรู้ที่ผลิตขึ้น เพื่อใช้ควบคู่กับเครื่องมือไฮเทค ทัศนวัสดุ หรือเครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ๆ สื่อประเภทนี้ ได้แก่ โทรทัศน์ เครื่องฉายข้ามศีรษะ เครื่องบันทึกเสียง วิทยุทัศน์ สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ซีดี-รอม อินเทอร์เน็ต ฯลฯ
๓. **สื่อประเภทวิธีการ** หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่ครูหรือนักเรียนจัดขึ้น ทั้งในและนอกห้องเรียน เช่น การสาธิต การแสดงบทบาทสมมติ การแสดงละครและหุ่น การจัดนิทรรศการ กิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรม เป็นต้น
๔. **สื่ออื่นๆ** ได้แก่คน / บุคคลที่มีความรู้ความชำนาญในสาขาวิชาพระพุทธศาสนา หรือ จริยศึกษา วัสดุอุปกรณ์และแหล่งการเรียนรู้ เช่น วัด พิพิธภัณฑ์ หรือ สิ่งแวดล้อมหรือสังคมต่างๆ

ประโยชน์และความสำคัญของสื่อ

๑. ช่วยให้นักเรียนเกิดประสบการณ์ตรง เกิดการเรียนรู้ที่ถาวร
๒. กระตุ้นให้เด็กสนใจและเข้าใจเรื่องนั้นๆ ได้แจ่มแจ้ง
๓. ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้เร็ว
๔. ใ้ให้นักเรียนสนใจในบทเรียน อยากเรียนและเรียนอย่างสนุก
๕. เพิ่มประสบการณ์ให้แก่นักเรียน
๖. ทำให้บทเรียนที่ยากกลับง่ายขึ้น
๗. สร้างบรรยากาศการเรียนการสอนในห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้
๘. ทำให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนและแหล่งการเรียนรู้ที่จำเป็นต่อครูผู้สอนและผู้เรียนในการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ครูผู้สอนจำเป็นต้องรอบรู้ในเนื้อหาสาระพื้นฐาน แนวคิด และกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง ดังนั้นจึงต้องศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๕ สาระและมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญ วิสัยทัศน์ พื้นฐานแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม คุณภาพของผู้เรียน กระบวนการเรียนรู้ การวัดและการประเมินผล และแหล่งการเรียนรู้ รวมทั้งศึกษากรอบรายละเอียดเนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนา ในแต่ละชั้นที่โรงเรียนจะได้นำไปกำหนดในหลักสูตรของโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนชาวพุทธทั่วประเทศได้เรียนเนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาเหมือนกัน รวมทั้งศึกษาหาความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับสาระความรู้พื้นฐานทางพระพุทธศาสนาที่ยังคงอยู่ในหนังสือเรียนและในคู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) คู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) และคู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

เอกสารสำคัญที่ครูผู้สอนควรศึกษาแนวคิดและพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ครูผู้สอนพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องอ่านสร้างความรู้พื้นฐานในการสอนพระพุทธศาสนา ได้แก่

๑. พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ทางสายอิสราภาพของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

๒. พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา : ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษาในหลักสูตรการศึกษาของชาติ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๓.

๓. พระราชวรรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา. เอกสารพัฒนากระบวนการเรียนรู้ระดับที่ ๕ โครงการปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา. (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓.

๔. พระราชวรรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ขอบฟ้าแห่งความรู้. เอกสารพัฒนากระบวนการเรียนรู้ระดับที่ ๕ โครงการปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา. (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๑.

๕. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

๖. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก, ๒๕๔๔.

๗. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗.

๘. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

๙. พระเทพสิงหนุราจารย์ (จรัญ จิตฺตมฺโม). แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาหลักธรรมของผู้ครองเรือน และวิถีชีวิตของคน. กรุงเทพฯ : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๕.

๑๐. พระเทพสิงหนุราจารย์ (จรัญ จิตฺตมฺโม). คู่มือการฝึกอบรมพัฒนาจิตของวัด อัมพวัน อ.พรมบุรี จ.สิงห์บุรี. กรุงเทพฯ : หจก.วิริยะพัฒนาโรงพิมพ์, ๒๕๔๕.

๑๑. พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ป.ธ.๘). วิถีสมถาทนและวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

๑๒. พระมหาไสว ญาณวีโร. คู่มือหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน :โครงการฝึกอบรมปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสำหรับพระสงฆ์สำนักงานพุทธมณฑล กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔.

๑๓. ส่วนธรรมนิเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. คู่มือการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน และทำวัตรสวดมนต์แปล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

หนังสือที่นักเรียนควรได้ศึกษา ได้แก่

หนังสือเรียนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง ๒๕๓๓) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง ๒๕๓๓) ฉบับของกระทรวงศึกษาธิการและของสำนักพิมพ์เอกชนที่ได้รับการอนุญาตให้ใช้ในโรงเรียนได้ (ไทยวัฒนาพานิช สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ วัฒนาพานิช ประสานมิตร แม็ค)

๑. หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ส ๐๑๘ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
๒. หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ส ๐๑๕ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
๓. หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ส ๐๑๑๐ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
๔. หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ส ๐๑๑๑ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
๕. หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ส ๐๑๑๒ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
๖. หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ส ๐๑๑๓ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
๗. หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ส ๐๔๘ ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
๘. หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ส ๐๔๕ ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
๙. หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ส ๐๔๑๐ ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
๑๐. หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ส ๐๔๑๑ ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
๑๑. หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ส ๐๔๑๒ ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย
๑๒. หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ส ๐๔๑๓ ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

หนังสืออ่านเพิ่มเติมสำหรับนักเรียน

๑. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕.

๒. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง การบริหารจัดการ สำหรับเด็ก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

๓. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง การบริหารจัดการ สำหรับวัยรุ่น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

๔. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง การบริหารจัดการ สำหรับผู้ใหญ่. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

๕. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง อยู่กับพระรัตนตรัย ชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศึกษา, มปป.

๖. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง การบูชาคนที่ควรบูชา ชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, มปป.

๗. รัชนี นพรัตน์เขต. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง บัณฑิต ชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, มปป.

๘. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง ประวัติพระสาวก เล่ม ๑ ระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, มปป.

๙. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง ประวัติพระสาวก เล่ม ๒ ระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, มปป.

๑๐. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง ประวัติอุบาสก เล่ม ๑ ระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, มปป.

๑๑. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง ประวัติอุบาสก เล่ม ๒ ระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, มปป.

๑๒. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง ประวัติอุบาสก ระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, มปป.

๑๓. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง ประวัติพระภิกษุณี ระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, มปป.

๑๔. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง วาจาสุภาษิต ชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, มปป.

๑๕. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง ขุดบ่อน้ำในทะเลทราย ชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, มปป.

๑๖. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง ครูอารี ชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, มปป.

๑๗. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง อ้นความปรารถนา ระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, มปป.

๑๘. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง สี่พี่น้อง ชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, มปป.

๑๙. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง วันสำคัญของเรา ชั้นประถมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, มปป.

๒๐. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง ลูกนก ชั้นประถมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, มปป.

๒๑. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่อง หมาจิ้งจอกจอมยุ่ง ชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, มปป.

ตัวอย่าง สื่อที่นำจัดทำเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้การสอนพระพุทธศาสนา

สื่อประเภทสิ่งพิมพ์ / วัสดุ อุปกรณ์	สื่อประเภทเทคโนโลยี	สื่อประเภทวิธีการ
<ul style="list-style-type: none"> - นิทานสอนคุณธรรมที่มีภาพสวยงาม - เรื่องจริงประเภทกฎแห่งกรรม - นิทานชาดก (ภาพประกอบ) - นิทานคติธรรม - ชาดก (ฉบับการ์ตูน) - หนังสืออ่านเพิ่มเติมเกี่ยวกับพุทธศาสนา เน้นเนื้อหาสนุก มีนิทานประกอบ - ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก (ระดับประถม-มัธยม) - หนังสืออ่านเพิ่มเติมเกี่ยวกับวันสำคัญ - วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา - หนังสือเรียน - คำรา - ของจริง - หุ่นจำลอง - รูปภาพ - หุ่นชัก (เคลื่อนไหวได้) - แผ่นภาพ วันสำคัญ - พุทธประวัติ ฯลฯ - ภาพพลิก - แผ่นพับ - หุ่นประกอบการเล่านิทาน - ภาพสามมิติ - แผนภูมิ ขั้นตอนการฝึกสมาธิ - หนังสืออ่านเพิ่มเติม เรื่องการอยู่กับพระรัตนตรัย การบูชาคนที่ควรบูชา ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> - เทปบันทึกเสียง - เทปเพลงคุณธรรม - วิดีทัศน์ วันสำคัญและการปฏิบัติตนของพุทธมามกะ - วิดีทัศน์ พุทธประวัติ สาวก อุบาสก อุบาสิกา ฯลฯ ที่เกี่ยวข้อง - ซีดี-รอม - บทเรียนสำเร็จรูปช่วยสอน - มัลติมีเดีย - อินเทอร์เน็ต - โทรทัศน์ - เครื่องบันทึกเสียง - วิทยู - เครื่องฉายข้ามศีรษะ - บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน - WBI (Web Base Instruction) ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> - สื่อบุคคล (ภูมิปัญญาในท้องถิ่น พระสงฆ์ วิทยากรผู้เชี่ยวชาญ) - สื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น - การจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เน้นคุณธรรมจริยธรรม - กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย - แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน - สถานที่ - สถานการณ์จริง

ข้อเสนอแนะการใช้สื่อการเรียนการสอน

๑. ครูควรใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างหลากหลาย เช่น สภาพแวดล้อม และบุคคลในท้องถิ่น ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนอยู่แล้ว ประกอบการเรียนการสอน
๒. สื่อการเรียนการสอนที่พิจารณาเลือกใช้ ควรเร้าความสนใจ และมีความทันสมัย
๓. ครูผู้สอนควรทำตัวให้เป็นสื่อแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน
๔. ควรเชิญวิทยากร / ภูมิปัญญาท้องถิ่น / พระสงฆ์ และบุคคลที่เป็นตัวอย่างที่ดีเป็นสื่อการเรียนรู้หรือมาให้ความรู้ และแนวความคิดแก่ผู้เรียน
๕. ควรให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมที่เสริมสร้างคุณธรรม และจริยธรรมที่ถาวรในท้องถิ่น
๖. ควรใช้แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอน
๗. ครูควรจัดกิจกรรมเพื่อสร้างสรรค์ และเสริมสร้างคุณธรรม และจริยธรรมให้กับนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ สาระพระพุทธศาสนาตามสภาพจริง

การวัดและประเมินผลตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ จะวัดและประเมินผลตามสภาพจริง (Authentic Assessment) ให้สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง โดยยึดธรรมชาติของวิชาและชีวิตจริงของผู้เรียนเป็นตัวตั้ง ในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาจะเน้นการวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนา คือนอกจากวัดองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ แล้วยังอาจใช้กระบวนการวัดตามระบบศีล-สมาธิ-ปัญญา เพื่อให้ครอบคลุมและดูด้านที่ฝึกปฏิบัติ คือ

ศีล พฤติกรรมดีงามทั้ง กาย วาจา และอินทรีย์ทั้ง ๖ เคยชิน คล่องแคล่ว อยู่ตัวเป็นวินัย เข้าสู่ชีวิต โดยการสังเกต การบันทึก

สมาธิ จิตใจมีคุณธรรม มีประสิทธิภาพ และมีความสุข โดยการสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจสอบตนเอง

ปัญญา ความรู้ คิด เข้าใจ การมองเห็นความจริง เท่าทัน ทั้งระบบความสัมพันธ์ เป็นเหตุเป็นผลเชื่อมโยงประยุกต์เข้าสู่วิถีชีวิตใหม่ โดยการสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจสอบตนเอง หรือถ้าจะให้ชัดเจนขึ้น ควรประเมินตามสภาพจริงเพื่อดูการพัฒนานาฏมิภาวะทางธรรมจริยา ตามหลักอริยวัฑฒิ ๕ คือ

๑. **ศรัทธา** วัดว่ามีความเชื่อที่ไม่งมงาย มีเหตุผลประกอบด้วยปัญญา ซึ่งไม่เบียดเบียนชีวิตและสังคม โดยการสังเกต การสะท้อนความคิด การตรวจสอบตนเอง

๒. **ศีล** วัดว่ามีความประพฤติและวิถีชีวิต ไม่เบียดเบียน แต่เกื้อกูล มีวินัย เอื้อต่อวัฒนธรรม โดยการสังเกต การตรวจสอบตนเอง การบันทึกพฤติกรรม

๓. **สุตะ** วัดว่ามีความรู้เกี่ยวกับข่าวสาร ข้อมูล ทันทต่อเหตุการณ์ สถานการณ์ และมีความรู้เหมาะแก่การดำเนินชีวิต กิจการของตน โดยการสอบถาม การสังเกต การสัมภาษณ์

๔. **จาคะ** วัดว่ามีจิตใจกว้างขวาง ไม่คับแคบเห็นแก่ตัว รู้จักเสียสละ บำเพ็ญประโยชน์โดยการสังเกต การสัมภาษณ์ และการบันทึก

๕. **ปัญญา** วัดว่าคิด เข้าใจ ทำการต่างๆ ด้วยปัญญา รู้จักแยกแยะชั่วดี คุณโทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หยั่งถึงเหตุปัจจัย และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลายโดยการสอบถาม การสัมภาษณ์ การตรวจสอบตนเอง

หลักการสำคัญของการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง

๑. เป็นการประเมินในสถานการณ์ที่ปฏิบัติจริง หรือเกี่ยวข้องในชีวิตจริง ผสมผสานไปกับการเรียนการสอน โดยสอดคล้องกับเป้าหมาย / ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง
๒. เป็นการประเมินที่ครอบคลุมการแสดงออก การกระทำ กิจกรรม และกระบวนการทำงาน ผลงาน/ผลการกระทำ รวมถึงแฟ้มสะสมผลงานของผู้เรียน
๓. เน้นการประเมินความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การคิดค้น การใช้เหตุผล กระบวนการคิด การแก้ปัญหา การประยุกต์ใช้และการปรับปรุงพัฒนางาน
๔. เน้นการประเมินพัฒนาการ ค้นหาสิ่งที่ดึงมาของผู้เรียน เป็นการประเมินเชิงบวก ไม่ใช่การประเมินเพื่อจับผิดหรือค้นหาข้อบกพร่อง และมีการนำข้อมูลจากการประเมินไปใช้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียนด้วย
๕. เป็นการประเมินที่ต่อเนื่อง โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย และเหมาะสม
๖. เป็นการประเมินเชิงคุณภาพ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด โดยจำแนกองค์ประกอบของสิ่งที่ประเมิน และอธิบายถึงระดับคุณภาพของผลงาน/การปฏิบัติ (rubric assessment)
๗. เป็นการประเมินที่ผู้เกี่ยวข้องหลายด้านมีส่วนร่วมในการประเมิน ได้แก่ ผู้สอน ผู้เรียน เพื่อนนักเรียน และผู้ปกครอง

ขั้นตอนการดำเนินงานการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง

๑. กำหนดผู้ประเมิน ได้แก่ ผู้สอน ผู้เรียน เพื่อนนักเรียน และผู้ปกครอง
๒. กำหนดเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ในการประเมิน
๓. กำหนดขอบเขต องค์ประกอบของสิ่งที่ประเมิน พร้อมทั้งระบุเกณฑ์การประเมิน
๔. เลือกวิธีการ และสิ่งที่ประเมินให้เหมาะสมสอดคล้องกับกิจกรรมและงาน
๕. กำหนดเวลา และสถานที่ที่จะประเมิน
๖. รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ และสรุปผลการประเมิน และนำผลการประเมินไปใช้พัฒนาผู้เรียนและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง

การวัดและประเมินผลตามสภาพจริงในการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระพุทธศาสนา นี้ จะผสมผสานไปกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ให้แก่ผู้เรียนในสถานการณ์ที่ผู้เรียนปฏิบัติจริง

โดยเน้นให้ครอบคลุมพฤติกรรมการแสดงออก กระบวนการ ผลผลิต และเพิ่มสะสมผลงาน
ดั่งนั้นวิธีการ และเครื่องมือที่ใช้มีหลากหลาย เช่น

๑. การสังเกต มีทั้งการสังเกตอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ สามารถทำได้ตลอดเวลา
ทั้งในระหว่างการเรียนการสอนหรือทำกิจกรรมอื่นๆ นอกห้องเรียนจากการสังเกตผู้สอน
สามารถเห็นพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่มได้ พฤติกรรมที่สังเกต ได้แก่
การแสดงอารมณ์ สีหน้า กิริยาท่าทาง การพูดคุยโต้ตอบ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน การมี
ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน พฤติกรรมการทำงานในกลุ่ม ความอดทน วิธีการแก้ปัญหา ความ
คล่องแคล่วในการใช้อุปกรณ์เครื่องมือต่างๆ เครื่องมือที่ใช้ในการสังเกต ได้แก่ แบบตรวจสอบ
รายการ (Check list) แบบประมาณค่า (Rating scales) แบบบันทึกพฤติกรรม เป็นต้น

ตัวอย่างเครื่องมือประเมินการสังเกตแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

แบบสังเกตการทำกิจกรรมกลุ่ม

ที่	พฤติกรรม	มี	ไม่มี
๑	การวางแผน		
๒	หัวหน้ากลุ่มดูแลให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการทำงาน		
๓	สมาชิกให้ความร่วมมือต่อหัวหน้ากลุ่ม		
๔	การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น		
๕	การแสดงความคิดเห็น		
๖	การทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย		
๗	การติดตามงาน		
๘	การปรับปรุงงาน		
๙	ความร่วมมือภายในกลุ่ม		
๑๐	ผลงานที่ปรากฏ		

เกณฑ์การประเมิน ถ้ามีการปฏิบัติตั้งแต่ ๘ รายการขึ้นไปถือว่า ดี

ถ้ามีการปฏิบัติต่ำกว่า ๘ รายการถือว่า ควรปรับปรุง

ตัวอย่างเครื่องมือประเมินการสังเกตแบบประเมินค่า (Rating Scales)

แบบสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน

กลุ่มที่ / ชื่อกลุ่ม	รายการประเมิน				
	ความสามัคคี ระดับ ๑-๓	การแสดง ความคิดเห็น ระดับ ๑-๓	การรับฟัง ความคิดเห็น ระดับ ๑-๓	ความคิดริเริ่ม ระดับ ๑-๓	การสรุปความคิด รวบยอด ระดับ ๑-๓
๑.....					
๒.....					
๓.....					
๔.....					
๕.....					

คำอธิบายระดับคุณภาพ

- ๓ หมายถึง มีพฤติกรรมปฏิบัติตามคุณลักษณะในระดับดี
 ๒ หมายถึง มีพฤติกรรมปฏิบัติตามคุณลักษณะในระดับพอใช้
 ๑ หมายถึง มีพฤติกรรมปฏิบัติตามคุณลักษณะน้อยหรือไม่มี

๒. **การสัมภาษณ์** มีทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นการสนทนา ซักถาม หรือพูดคุยเพื่อค้นหาข้อมูลที่ไม่อาจพบเห็นอย่างชัดเจนในสิ่งที่นักเรียนประพฤติปฏิบัติ ในการทำงานโครงการ โครงงาน การทำงานกลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลอาจเป็นตัวนักเรียนเอง เพื่อนร่วมงาน หรือ ผู้ปกครองก็ได้

๓. **การประเมินระดับคุณภาพ (Rubric Assessment)** เป็นการประเมินโดยการวิเคราะห์องค์ประกอบและประเด็นที่จะประเมิน พร้อมทั้งอธิบายลักษณะของคุณภาพงานหรือการกระทำ เป็นระดับคุณภาพหรือปริมาณ เพื่อเป็นแนวทางและข้อมูลให้ผู้เกี่ยวข้อง ได้ทราบว่าผู้เรียนรู้อะไร ทำอะไรได้มากน้อยเพียงใด มีคุณภาพผลงานเป็นอย่างไร โดยมีการกำหนดการให้คะแนน เป็น ๒ แบบ คือ

๑. การให้คะแนนเป็นภาพรวม (Holistic Score) เป็นการให้คะแนนผลงาน ชิ้นงาน โดยดูภาพรวมว่า มีความเข้าใจความคิดรวบยอด การสื่อความหมาย กระบวนการใช้ และผลงานอย่างไร โดยเขียนอธิบายคุณภาพของงานหรือความสำเร็จของงานตามระดับคุณภาพที่กำหนด
๒. การให้คะแนนแบบแยกองค์ประกอบ (Analytical Score) เพื่อให้มองคุณภาพงานหรือความสามารถของผู้เรียนได้อย่างชัดเจน จึงได้มีการแยกองค์ประกอบของการให้คะแนน

และอธิบายคุณภาพของงานในแต่ละองค์ประกอบเป็นระดับ โดยทั่วไปแล้วจะมีการแยกองค์ประกอบของงานเป็น ๔ ด้านคือความสามารถเข้าใจการสื่อสาร กระบวนการ และผลงาน ดังนี้

องค์ประกอบ ระดับคุณภาพ	ความเข้าใจ	การสื่อสาร	กระบวนการ	ผลผลิต
๔	แสดงความคิดรวบยอดได้ถูกต้องครบถ้วนอย่างสมเหตุผล มีการสรุปอ้างอิง ประยุกต์ใช้ และขยายความคิดได้ดี	สามารถสื่อความหมายได้อย่างดี ถูกต้อง นำเสนอได้ชัดเจนแจ่มแจ้ง คนทุกระดับเข้าใจได้อย่างดี มีการใช้ภาพสัญลักษณ์ แผนภูมิได้ถูกต้องเหมาะสม	ใช้วิธีการ ยุทธวิธีที่เหมาะสมในการแก้ปัญหา การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมถูกต้องดังาม	มีผลงานที่ถูกต้อง สมบูรณ์ครบถ้วนตรงตามคุณภาพมาตรฐาน ตอบสนองเป้าหมาย จุดประสงค์ เชื่อมโยงการตอบปัญหาได้อย่างสมบูรณ์
๓	แสดงความคิดรวบยอดได้ถูกต้อง ตรงประเด็น มีคำอธิบายเหมาะสม แสดงเหตุผลได้ดีพอใช้	สามารถสื่อความหมายได้ถูกต้องและนำเสนอได้ชัดเจน มีการใช้ภาพสัญลักษณ์ประกอบบ้างในบางส่วน	ใช้วิธีการ ยุทธวิธีในการแก้ปัญหา การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเป็นบางส่วน	มีผลงานที่ถูกต้อง สมบูรณ์สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐาน และสามารถเชื่อมโยงไปสู่การแก้ปัญหาได้
๒	แสดงความคิดรวบยอดได้ถูกต้อง ในบางส่วน แสดงเหตุผลน้อย	สามารถสื่อความหมายได้พอใช้ นำเสนอด้วยภาพโมเดลน้อย	ใช้ยุทธวิธีในการแก้ปัญหา และมีการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเป็นบางส่วน	มีผลงานที่ค่อนข้างถูกต้อง สามารถเชื่อมโยงต่อไปได้บางส่วน
๑	แสดงความคิดรวบยอดไม่ถูกต้องสมบูรณ์เป็นส่วนใหญ่และไม่มีการแสดงเหตุผล	สื่อความหมายให้เข้าใจน้อย ไม่มีการใช้ภาพสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมายหรือนำเสนอผิดในบางส่วน	มีการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันน้อย	มีผลงานที่ไม่สมบูรณ์ ตอบปัญหาที่ต้องการได้น้อย
๐	แสดงความคิดรวบยอดที่ผิด และไม่แสดงเหตุผลใดๆ	สื่อความหมายให้เข้าใจยาก ใช้แผนภูมิผิดหรือไม่แสดงแผนภูมิสัญลักษณ์ใดๆ	ไม่มีการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน	มีผลงานไม่ถูกต้อง ไม่สามารถตอบสนองการแก้ปัญหาได้

เกณฑ์การสรุปคะแนน เมื่อจะสรุปคะแนนของงานที่มี ๔ องค์ประกอบ จะมีคะแนนเต็ม ๑๖ คะแนน อาจแบ่งเป็นระดับคุณภาพ ดังนี้ ๑๓-๑๖ หมายถึง ดีมาก(มีค่าระดับ ๔)

๑๐-๑๒	หมายถึง	ดี	(มีค่าระดับ ๓)
๗ - ๙	หมายถึง	พอใช้	(มีค่าระดับ ๒)
๔ - ๖	หมายถึง	ควรปรับปรุง	(มีค่าระดับ ๑)
และ ๐ - ๓	หมายถึง	ไม่ผ่าน	(มีค่าระดับ ๐)

๔. การประเมินแฟ้มสะสมผลงาน (Portfolio Assessment)

ในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการจัดการเรียนการสอนในสภาพจริง (Authentic Learning) และบูรณาการความรู้ในวิชาต่างๆ เข้าด้วยกัน ผลงานต่างๆ ในระหว่างการเรียนการสอนนั้นผู้เรียนจะจัดเก็บไว้ในแฟ้ม หรือกล่อง หรือวัสดุอื่นๆ ที่เหมาะสมกับชิ้นงาน เรียกว่าแฟ้มสะสมผลงาน เป็นการสะสมงานอย่างมีจุดมุ่งหมาย เพื่อแสดงความรู้ความสามารถ ความก้าวหน้า และผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนในการเรียนรู้ ดังนั้น ขั้นตอนสำคัญของการจัดทำแฟ้มสะสมผลงาน คือ

๑. การสะสมงาน (Collect) เป็นระยะที่รวบรวมงานของผู้เรียน
๒. การคัดเลือกงาน (Select) เป็นระยะที่ผู้เรียนคัดเลือกงาน/ชิ้นงานที่ดีที่สุด ซึ่งอาจมีหลายชิ้นที่เพียงพอที่จะแสดงความก้าวหน้า แสดงศักยภาพ และตอบสนองเป้าหมายหรือจุดประสงค์การเรียนรู้ แล้วจัดระบบแฟ้มให้สมบูรณ์
๓. การสะท้อนความรู้ต่องาน (Reflect) เป็นระยะการประเมินซึ่งอาจผสมผสานอยู่ในผลงาน ประกอบด้วย การประเมินตนเองของผู้เรียน การประเมินของผู้สอน ความคิดเห็นของผู้เรียนต่อชิ้นงาน/ผลงาน และต่อแฟ้มสะสมผลงานของตน
๔. การประเมิน (Assess) เป็นการประเมินความสำเร็จของผู้เรียนจากผลงานที่แสดงความก้าวหน้า และผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ในวิชา หรือในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือบูรณาการวิชาต่างๆ ซึ่งจะต้องครอบคลุมทั้งการประเมินตนเองของผู้เรียน การประเมินของผู้สอน เพื่อน และผู้ปกครอง

ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการประเมิน ผู้สอนจะต้องเขียนอธิบายระดับคุณภาพของชิ้นงาน เพื่อให้เป็นมาตรฐานและแนวทางให้ผู้เรียนจัดทำแฟ้มสะสมผลงานที่แสดงความรู้ความสามารถ และศักยภาพของตนอย่างชัดเจน ให้ผู้สอนสามารถทราบความสามารถที่แท้จริงและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนได้

การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา

การจัดการเรียนการสอนในสาระพระพุทธศาสนาตามแนวหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ นั้น ต้องมีรูปแบบ วิธีการและกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียน มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ทั้งนี้ผู้สอนสามารถใช้ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ เช่น รูปแบบ/วิธีการสอน กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนของตน นอกจากนี้แล้วผู้สอนต้องสามารถนำกระบวนการ วิจัยมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับสาระ ที่กำหนดในมาตรา ๒๔(๕) และมาตรา ๓๐ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

ดังนั้น การวิจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนา นั้น สามารถจำแนกออกเป็น ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑. การนำผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ การจัดกิจกรรม การใช้สื่อ ตลอดจน การวัดและประเมินผล มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนของคุณครู

๒. การนำกระบวนการวิจัยมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อการฝึกให้ผู้เรียน สามารถใช้กระบวนการวิจัยให้เกิดการเรียนรู้ และสามารถนำกระบวนการวิจัยไปใช้เป็นส่วนหนึ่ง ในชีวิตประจำวัน

๓. การวิจัยในชั้นเรียน หรือการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ เป็นรูปแบบที่ครูสามารถนำ กระบวนการวิจัยมาใช้เพื่อแก้ปัญหา หรือพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนของคุณครู ด้วยการนำผล ที่ได้จากการจัดการเรียนการสอนมาเปรียบเทียบกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวังในรายปี/รายภาค ถ้า ผลที่ได้ไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง ครูสามารถนำประเด็นนั้นๆ มาทำการวิจัยในชั้นเรียนได้ ตามขั้นตอนของกระบวนการวิจัยดังนี้

ขั้นที่ ๑ การกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาหรือแก้ปัญหา

เป็นขั้นที่ผู้สอนนำผลที่ได้จากการบันทึกหลังการสอนมาวิเคราะห์ ตรวจสอบว่าเป็นไป ตามที่คาดหวังหรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคอะไรที่ทำให้การเรียนรู้ไม่บรรลุผลตามที่คาดหวัง

ขั้นที่ ๒ การวางแผนเพื่อพัฒนาหรือแก้ปัญหา

หลังจากที่ผู้สอนค้นพบสาเหตุที่ทำให้ผลการเรียนไม่เป็นไปตามที่คาดหวังแล้ว ผู้สอน ก็วางแผนพัฒนาหรือแก้ปัญหาด้วยการใช้ วิธีการ หรือนวัตกรรมต่างๆ

ขั้นที่ ๓ การสร้างและพัฒนานวัตกรรม และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ขั้นนี้ผู้สอนดำเนินการสร้างและพัฒนานวัตกรรม และเครื่องมือเพื่อนำไปใช้ตามแนวทาง ที่วางแผนไว้ในขั้นที่ ๒

ขั้นที่ ๔ การนำไปใช้จริง

ผู้สอนนำแผน หรือนวัตกรรมที่สร้างไว้ไปปฏิบัติจริงในการจัดการเรียนการสอน และเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นที่ ๕ การสะท้อนผลการปฏิบัติ

เป็นการตรวจสอบผลการนำแผน/นวัตกรรมไปปฏิบัติ โดยการวิเคราะห์จากข้อมูลที่เก็บรวบรวมไว้ว่าได้ผลเป็นอย่างไร แก้ปัญหาได้หรือไม่ (ถ้าแก้ปัญหายังไม่ได้ ก็ย้อนกลับไปทำในขั้นที่ ๒-๔ ซ้ำ)

ขั้นที่ ๖ การเขียนรายงานผลการปฏิบัติงาน

เมื่อผู้สอนสามารถแก้ปัญหา/พัฒนาได้สำเร็จ ก็จัดทำรายงานผลการปฏิบัติงาน โดยต้องระบุถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น วัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการแก้ปัญหา/พัฒนา และผลการดำเนินงาน รูปแบบการรายงานสามารถนำเสนอได้หลากหลายวิธี เช่น การเขียนรายงาน การบรรยาย การอภิปราย เป็นต้น

ตัวอย่างของการทำวิจัยในชั้นเรียนหรือการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้

ขั้นตอนของการวิจัย	การจัดการเรียนรู้
ขั้นที่ ๑ การกำหนดเป้าหมายของ การพัฒนา/แก้ปัญหา	- ครูครุภัณฑ์รับผิดชอบสอนวิชาพระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ พบว่า นักเรียนมีผลการเรียนที่ไม่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดและไม่สนใจเรียน เพราะครูใช้วิธีการสอนโดยการให้นักเรียนศึกษาหาความรู้จากหนังสือเรียน
ขั้นที่ ๒ การวางแผนเพื่อ พัฒนา/แก้ปัญหา	- ครูครุภัณฑ์วางแผนเปลี่ยนวิธีสอนใหม่ โดยการนำ นักเรียนไปศึกษาจากภาพวาดจิตรกรรม และให้นักเรียนสอบถามความรู้จากเจ้าอาวาสวัด
ขั้นที่ ๓ การสร้างและพัฒนา นวัตกรรม และเครื่องมือ ที่ใช้	- ครูครุภัณฑ์เขียนแผนการสอนที่ใช้กิจกรรมการศึกษานอกสถานที่ และสร้างเครื่องมือที่เป็นแบบประเมินผลการเรียนรู้ และแบบสอบถามความรู้สึกรักของนักเรียน

ขั้นตอนของการวิจัย	การจัดการเรียนรู้
ขั้นที่ ๕ การนำไปใช้จริง	- ครูครรณิการจัดกิจกรรมนำนักเรียนไปศึกษาที่วัดตามแผนการสอนที่วางไว้
ขั้นที่ ๕ การสะท้อนผลการปฏิบัติ	- ครูครรณิการตรวจสอบผลการเรียนรู้และความรู้สึกรักของนักเรียนโดยใช้แบบสอบถามและแบบประเมินที่สร้างไว้
ขั้นที่ ๖ การรายงานผลการปฏิบัติ	- ครูครรณิการเขียนรายงานผลการใช้กิจกรรมการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ โดยระบุสภาพปัญหาของนักเรียนเดิมที่ไม่สนใจเรียน แผนการแก้ปัญหา ผลการเรียนรู้และความรู้สึกรักของนักเรียนที่ได้เรียนโดยใช้แผนการสอนดังกล่าว

บทบาทของครูในการจัดการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา

การจัดกระบวนการเรียนรู้ ในสถานการณ์ทั่วไปมักจะประกอบด้วยบุคคลผู้เกี่ยวข้อง ๒ กลุ่ม คือ ผู้สอนและผู้เรียน สิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือ ผู้สอนจะต้องทำการศึกษาลักษณะวิเคราะห์ มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น กำหนดผลการเรียนรู้ เนื้อหาสาระ ที่จะนำไปสอน เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน และนำไปกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ หรือวิธีการเรียนรู้และลักษณะรูปแบบการเรียนรู้ของผู้เรียน บทบาทที่สำคัญของครูจึงต้องนำจิตวิทยาการเรียนการสอน ที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ที่เกิดผลมากที่สุด สำหรับการจัดออกแบบกิจกรรมที่จะใช้ในการจัดการเรียนรู้นั้น ครูผู้สอนจึงควรคำนึงถึงองค์ประกอบทางด้านจิตวิทยาที่มีอิทธิพลต่อผู้เรียน เช่น

๑. ครูควรมีการสำรวจประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนว่า ผู้เรียนแต่ละคนจะต้องใช้เวลาในการเรียนรู้มากน้อยแค่ไหน อย่างไร ต้องให้ออกาสกับผู้เรียนได้ใช้กระบวนการสืบเสาะแสวงหาความรู้ที่ค้นพบด้วยตนเองมากน้อยเพียงใด การค้นพบความรู้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอันจะทำให้ผู้เรียนนั้นเรียนอย่างมีความหมายต่อตัวผู้เรียนเองเป็นอย่างมาก

๒. ครูควรใช้การบูรณาการ ซึ่งเป็นการนำกระบวนการที่ต่อเนื่องจากขั้นตอนการสำรวจประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน อันรวมไปถึงสถานการณ์ เงื่อนไขการเรียนรู้ สิ่งแวดล้อมจะทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง เป็นการบูรณาการความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เดิม และพร้อมที่จะนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ สร้างสรรค์และแก้ไขปัญหาต่อไป

๓. ครูจะต้องมีวิธีการถ่ายโยงความรู้ เป็นขั้นที่ผู้เรียนสามารถแสดงพฤติกรรมทั้งด้านความรู้ ความคิด ทักษะ เจตคติ และค่านิยม เพื่อการประยุกต์ใช้ในการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง โดยพิจารณาจากผลการเรียนรู้ที่กำหนดไว้แล้ว ผู้เรียนควรมีโอกาสได้ฝึกปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดพฤติกรรมตามที่ระบุหรือคาดหวังไว้ ส่วนประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดนั้น ควรเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้เรียนมีความพึงพอใจที่จะได้ฝึกปฏิบัติ และมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับผลการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดต้องอยู่ในขอบข่ายความสามารถของผู้เรียน ประสบการณ์การเรียนรู้ควรมีรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งอาจจะนำไปสู่การบรรลุผลการเรียนรู้เพียงข้อเดียวก็ได้ ในขณะที่เดียวกันประสบการณ์การเรียนรู้ข้อเดียว อาจจะนำไปสู่การบรรลุผลการเรียนรู้หลายอย่างก็ได้ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ควรเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออก โดยไม่มีความรู้สึกว่าการบังคับบัญชาให้ทำ เพราะถ้ามีการบังคับจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้น้อย

๔. ครูควรจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของผู้เรียนแต่ละคน โดยมีความเชื่อว่าผู้เรียนทุกคน สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้สูงสุดตามศักยภาพ

๕. ครูต้องคอยเป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนผ่านกระบวนการเรียนรู้แล้วผู้เรียนควรจะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรม จากความไม่รู้ เป็นรู้และรู้จริง จากทำไม่ได้ ทำไม่เป็นเปลี่ยนมาเป็น ทำได้ ทำเป็น จากไม่ชอบ เปลี่ยนมาเป็นชอบ

๖. ครูต้องยึดหลักการที่ว่า การจัดการเรียนรู้ที่ดีจะต้องมีกิจกรรมที่สามารถพัฒนาศักยภาพทุกด้านคือ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ครูต้องมองผู้เรียนว่ามีภูมิรู้และภูมิธรรมอยู่ในระดับหนึ่ง ครูจะให้หลักการของศาสตร์ที่จะสอนเท่าที่จำเป็น ให้เพียงวิธีการเรียนรู้ แต่ต้องพยายามส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการปฏิบัติของตนเองให้มากที่สุด หรือที่เรียกว่าเรียนจากสมาธิและพิจารณาตน (Self Learning) คือเรียนไปประเมินผลการปฏิบัติของตน ปรับปรุงให้ดีขึ้นเรื่อยๆ รู้รอบ รู้ลึกและรู้แจ้งในที่สุด

๗. ครูต้องทบทวนบทบาทของตนเองใหม่ว่าตนคือ ผู้ที่ให้อรรถรสของกัลยาณมิตร
๗ ประการ คือ

๗.๑ วางตนในฐานะผู้ที่ศิษย์ไว้วางใจ

๗.๒ วางตนให้นำเคารพ

๗.๓ วางตนในฐานะผู้ทรงคุณความรู้

๗.๔ วางตนในฐานะเป็นที่ปรึกษาที่ดี

๗.๕ วางตนในฐานะผู้ฟังที่ดี ฟังทั้งคำพูดและความรู้สึกของศิษย์

๗.๖ วางตนในฐานะผู้ทรงปัญญา สามารถอธิบายอย่างลึกซึ้งให้ศิษย์กระจ่างได้

๗.๗ วางตนเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นแบบในการประพฤติปฏิบัติ

๘. ครูจะต้องรู้จักเด็กเป็นรายกลุ่ม รายบุคคล และมองว่าผู้เรียนทุกคนมีโอกาสที่จะเป็นอัจฉริยะได้อย่างน้อย ๘ ด้าน คือด้านเหตุผล ภาษา ศิลปะ กายสัมผัส ดนตรี มนุษย์สัมพันธ์ การเข้าใจตนเองหรือเข้าใจชีวิต เข้าใจธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือที่เรียกว่า อัจฉริยภาพในเชิงพหุปัญญา (Multiple Intelligences) ของโฮเวิร์ดการ์ดเนอร์

๙. ครูต้องพร้อมให้ความรัก และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่ลูกศิษย์ ครูจึงต้องเปลี่ยนหน้าที่จากผู้สอนเป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้ ให้เอื้อต่อการพัฒนาไปสู่อัจฉริยภาพ ทั้ง ๘ ด้านของเด็กแต่ละคน

๑๐. การจัดการเรียนการสอนหรือการจัดการเรียนรู้ ครูจะต้องเน้นและให้ความสำคัญกับผู้เรียนควบคู่ไปกับธรรมชาติของวิชา ครูจะต้องรู้จักนักเรียน ให้นักเรียนรู้ทั้งหลักการ วิธีการเรียนรู้ และคุณธรรมที่จะเกิดตามธรรมชาติของวิชา

๑๑. ครูควรจัดประสบการณ์และกิจกรรมที่ใช้คุณธรรมนำความรู้ บูรณาการคุณธรรมในการจัดประสบการณ์ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และทุกขั้นตอนในการจัดการเรียนรู้ โดยถือว่าครู

ทุกคนมีหน้าที่พัฒนาผู้เรียนให้ประพฤติตนยึดหลักคุณธรรม และพัฒนาคนให้มีค่านิยมอันพึงประสงค์ ฯลฯ

สรุปได้ว่า ครูมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้ออกแบบการจัดการการเรียนรู้ เพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเป็นผู้แสวงหาความรู้และพัฒนาตนเอง ในบรรยากาศและสถานการณ์ที่ครูจัดให้ผู้เรียนได้คิดเอง ปฏิบัติเองและนำไปสู่การสร้างความรู้ด้วยตนเองอย่างพึงพอใจ การรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล หรือรายกลุ่ม จะช่วยให้ครูมีข้อมูลที่สำคัญในการออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม สนองตอบความต้องการ ความถนัด ความสนใจและวิธีการหรือลีลาการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน และบทบาทสำคัญยิ่ง คือ ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในทุกด้าน

บทบาทของผู้เรียนในการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุดหรือผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เอาชีวิตจริงและเงื่อนไขการรับรู้ของผู้เรียนเป็นตัวตั้ง ผู้เรียนมีอิสรภาพได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาเต็มศักยภาพของความเป็นมนุษย์ ทั้งจิตใจ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ผู้เรียนได้รับการพัฒนาแบบองค์รวม ได้รับการฝึกให้มีศักยภาพในการสร้างรูปแบบการคิด ผู้เรียนเป็นผู้กระทำกิจกรรมการเรียนรู้ได้ถูกต้องแม่นยำ ตามธรรมชาติของวิชาด้วยความรู้สึกที่ดีงาม อันเป็นการสร้างบุคลิกภาพที่ดี คิดอย่างมีระบบและวิจารณ์ญาณ อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข เรียนรู้ตลอดชีวิตและเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

สำหรับบทบาทที่สำคัญของผู้เรียน ได้แก่

๑. ตระหนักถึงความสำคัญในบทบาทของตนเอง ที่จะเป็นผู้ครองกิจกรรมและร่วมประเมินผลการเรียนตลอดเวลา และถ้าเป็นกรร่วมออกแบบการเรียนรู้ด้วยก็ยิ่งสมบูรณ์แบบมากขึ้น
๒. มีส่วนร่วมในการจัดและคิดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ลงมือทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง จากการมีปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยน วิเคราะห์ประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น
๓. ต้องรู้หลักความจริง หลักการ เหตุผล กฎเกณฑ์ กฎธรรมะ และหลักการที่จะทำให้เกิดผล
๔. รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้จักประโยชน์ที่ตนต้องการ รู้ผลที่เกิดจากเหตุ รู้ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ

๕. รู้ว่าตนเองนั้นมีฐานะ ภาวะ เพศ ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม ขณะนี้เป็นอย่างไรและประพฤติให้เหมาะสมต่อสถานการณ์สิ่งแวดล้อม รู้จักปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น
๖. รู้ความพอดีด้านต่างๆ เช่น การใช้ยาเสพติด การบริโภคอาหาร และการกระทำต่างๆ
๗. รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ประกอบกิจกรรมในหน้าที่การงาน เช่น การตรงต่อเวลา และเหมาะสมกับเวลา
๘. รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า เขามีความสามารถและคุณธรรมอย่างไร ใครยิ่งหย่อนกว่ากัน การปฏิบัติต่อบุคคลนั้นว่า ควรคบหรือไม่ จะตำหนิ ขกย่อง แนะนำสั่งสอนอย่างไร
๙. รู้จักความแตกต่างแห่งบุคคลว่า เขามีความสามารถและคุณธรรมอย่างไร ใครยิ่งหย่อนกว่ากัน การจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นว่าควรคบหรือไม่ จะตำหนิ ขกย่อง แนะนำสั่งสอนอย่างไร
๑๐. มีศรัทธา มีความละเอียดรอบาป มีความกลัวต่อบาป มีความเพียร มีสติ มีจิตใจมั่นคง และมีปัญญา
๑๑. รู้ว่าจะปรึกษาสิ่งใดกับใคร ต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น
๑๒. ไม่คิด ไม่พูด และไม่ทำสิ่งใดที่เป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
๑๓. มีความเห็นชอบว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
๑๔. ให้ทานด้วยความบริสุทธิ์ใจ คือ เอื้อเฟื้อตามกำลังความสามารถ โดยไม่หวังผลตอบแทน

โดยสรุปก็คือ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุดในสาระพระพุทธศาสนา ไม่ใช่วิธีการเรียนรู้โดยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง แต่เป็นกระบวนการทัศน์ในการจัดการเรียนรู้ (Learning Paradigm) ซึ่งเอื้อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติของตนเอง โดยใช้ทักษะการจัดการที่มีประสิทธิภาพทั้งของครูและผู้เรียน

ตัวอย่างหน่วยการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
ระดับประถมศึกษา

ตัวอย่าง หน่วยการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑

๑. ชื่อหน่วย ศรัทธาในพระรัตนตรัย
๒. ระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๑
๓. เวลา ๘๐ ชั่วโมง
๔. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าทีชาวพุทธ มรณชาตชาวพุทธ และการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มินิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีสติในการเรียนรู้การทำงาน การอยู่ร่วมกัน และการดำเนินชีวิต

๕. สาระการเรียนรู้

๕.๑ พระพุทธ

๕.๑.๑ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย

๕.๑.๒ พุทธประวัติ

- ประสูติ
- ตรัสรู้
- ปรีนิพพาน

๕.๑.๓ ชาดก

- วัณณุปถชาดก
- สุวัณณสามชาดก

๕.๑.๔ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

- ประวัตินี้เบื้องต้น
- การเข้าร่วมกิจกรรม
- วันมาฆบูชา
- วันวิสาขบูชา

- วันอัฐมีบูชา
- วันอาสาฬหบูชา

๕.๒ พระธรรม

๕.๒.๑ ศรัทธาในพระรัตนตรัย

๕.๒.๒ โอวาท ๓

- ไม่ทำชั่ว
  - เบญจศีล
- ทำความดี
  - เบญจธรรม
  - สังคหวัตถุ ๔
  - กตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ และครอบครัว
  - มงคล ๓๘
  - ทำตัวดี วาง่าย รับใช้พ่อแม่
- ทำจิตให้บริสุทธิ์
  - การบริหารจัดการและเจริญปัญญา

๕.๒.๓ พุทธศาสนสุภาษิต

- อตตนา หิ อตตโน นาโถ (ตนแลเป็นที่พึ่งของตน)
- มาตา มิตตัม สเก ชมเร (มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน)

๕.๒.๔ พระไตรปิฎก

- แนะนำพระไตรปิฎก

๕.๒.๕ เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก

- พระสารีบุตรโปรดมารดา

๕.๒.๖ ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่ควรทราบ

- พระภิกษุ
- สมณะ
- พรหมณ์
- ฤๅษี

๕.๓ พระสงฆ์

๕.๓.๑ พุทธสาวก

- สามเณรบัณฑิต

๕.๓.๒ หน้าที่ชาวพุทธ

- รู้アニสงส์การสวคมนตรี
- การช่วยเหลือบำรุงรักษาวัด
- การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

๕.๓.๓ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตัวต่อพระสงฆ์

- ฝึกปฏิบัติ
  - การประนมมือ
  - การไหว้
  - การกราบ
  - การนั่ง
  - การลุกขึ้นยืนรับ
  - มรรยาทในการสนทนา
  - มรรยาทในการปฏิบัติตน

๕.๓.๔ ชาวพุทธตัวอย่าง

- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
- เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (หนูพร้อม)

๕.๓.๕ ศาสนพิธี

- การบูชาพระรัตนตรัย
- การปฏิบัติตนต่อศาสนวัตถุ ศาสนสถาน

๖. กิจกรรมการเรียนรู้

เน้นการจัดกิจกรรมให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง ใช้กระบวนการเรียนรู้ ๔ ลักษณะ (๔ Mat System) จัดกิจกรรมพัฒนาสมองอย่างสมดุล โดยเริ่มต้นจากสมองซีกขวา ปลุกเร้าให้นักเรียนอยากกรู้อยากเรียน (Active Learning) มีเจตคติที่ดีต่อวิชาที่เรียน แล้วสลับด้วยการสร้างองค์ความรู้ โครงสร้างความรู้ และจบลงด้วยความชื่นชม หรือเกิดปีติสุขในสิ่งที่เรียนรู้ ดังตัวอย่างกิจกรรมต่อไปนี้

๖.๑ ฝึกสวดมนต์และแผ่เมตตา และให้หลับตาฟังเพลงพระรัตนตรัยแล้วตอบคำถามเกี่ยวกับความหมายของพระรัตนตรัย ครูอธิบายเพิ่มเติมเพื่อเกิดความศรัทธาและให้ร้องเพลงพระรัตนตรัยร่วมกัน

๖.๒ เล่าเรื่อง เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (หนูพร้อม) ซึ่งเป็นชาวพุทธตัวอย่างซึ่งมีความศรัทธาในพระรัตนตรัย สวดมนต์ไหว้พระเป็นประจำ และได้รับอานิสงส์ของการสวดมนต์ โดยรอดจากการถูกยิง โดยเล่าประกอบภาพ และให้นักเรียนอาสาสมัครออกมาแสดงบทบาทสมมติตามขณะเล่าครั้งที่ ๒ แล้วแบ่งกลุ่มนักเรียนช่วยกันคิดวิเคราะห์ประเด็นคำถามเกี่ยวกับเรื่องที่ฟัง เสร็จแล้วให้นักเรียนนำเสนอผลงานกลุ่ม เช่น

- เพราะเหตุใดเจ้าพระยาสุธรรมมนตรีจึงรอดตายจากการถูกยิง
- ถ้าเจ้าพระยาสุธรรมมนตรีไม่ไหว้พระสวดมนต์จะเกิดอะไรขึ้น
- ถ้านักเรียนเป็นเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี นักเรียนจะสวดมนต์ต่อไปหรือไม่ เพราะเหตุใด
- นักเรียนอยากทำตามแบบเจ้าพระยาสุธรรมมนตรีหรือไม่ เพราะเหตุใด

ครูสอนให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม เกี่ยวกับอานิสงส์ของการสวดมนต์ ครุสรูปและอธิบายประกอบแผนภูมิ และซักถามว่าใครบ้างที่จะสวดมนต์ไหว้พระทั้งที่โรงเรียน และที่บ้านเป็นประจำ ครูชมเชยและวางแผนติดตามผลการปฏิบัติของนักเรียนอย่างใกล้ชิด

๖.๓ ให้นักเรียนร้องเพลงเบญจางคประดิษฐ์พร้อมกับทำท่าทางประกอบเพลงตามครู ครุนำสนทนาเนื้อเพลง แสดงสาธิตการนั่ง การกราบ การไหว้ และการสวดมนต์ไหว้พระ แล้วให้นักเรียนฝึกปฏิบัติตามเป็นกลุ่ม

๖.๔ แบ่งกลุ่มนักเรียนศึกษาค้นคว้า โดยการซักถามบุคคลใกล้ชิดในครอบครัวเกี่ยวกับมรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุในประเด็นการพนมมือ การไหว้ การกราบ การนั่ง การลุกขึ้นยืนรับ มรรยาทในการสนทนา มรรยาทในการปฏิบัติตน แล้วนำเสนอหน้าชั้นเรียน ครูสาธิตการปฏิบัติที่ถูกต้องให้นักเรียนฝึกปฏิบัติตามเป็นกลุ่ม เป็นคู่ และรายบุคคล และให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงในโอกาสที่นิมนต์พระภิกษุมาเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียนในเรื่องความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติไทย

๖.๕ นำนักเรียนไปวัดใกล้โรงเรียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ฝึกให้นักเรียนเป็นผู้นำประกอบศาสนพิธี เช่นการบูชาพระรัตนตรัย และแสดงตนเป็นพุทธมามกะ นิมนต์พระเป็นวิทยากรเล่าเรื่องเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เชื่อมโยงกับเรื่องพุทธประวัติ โดยให้ดูภาพพระพุทธประวัติจากจิตรกรรมฝาผนังที่วัด และนำปฏิบัติเวียนเทียน ให้นักเรียนร่วมกันบำเพ็ญประโยชน์โดยทำความสะอาดวัดร่วมกัน ครูชื่นชมผลงาน และแบ่งกลุ่มนักเรียนสังเกต/สัมภาษณ์การปฏิบัติตนต่อศาสนวัตถุ (พระพุทธรูป) และศาสนสถาน (วัด โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ) จากผู้ใหญ่ที่มาทำบุญที่วัด

๖.๖ ให้นักเรียนเสนอผลการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสังเกต/สัมภาษณ์ผู้ใหญ่และร่วมกันสรุปเป็นแนวปฏิบัติของตน พร้อมทั้งให้แสดงบทบาทสมมติโดยครูชื่นชมกลุ่มนักเรียนที่สามารถปฏิบัติตนได้ถูกต้องต่อศาสนวัตถุและศาสนสถาน

๖.๗ เล่าเรื่องสุวรรณสามชาดกประกอบเรื่องให้นักเรียนฟัง และสนทนาซักถามเกี่ยวกับความรู้สึกรู้สึกที่มีต่อตัวละคร ตลอดจนลักษณะนิสัยหรือการกระทำของตัวละครที่ตนประทับใจ พร้อมทั้งเชื่อมโยงกับหลักธรรมคือความกตัญญูต่อพ่อแม่และครอบครัว มงคล ๓๘ ทำตัวดี-ว่าง่าย รับใช้พ่อแม่ เเบญจศีล เเบญจธรรม และสังคหวัตถุ ๔ โดยให้นักเรียนร่วมกันยกตัวอย่างจากเหตุการณ์จริงและฝึกให้นักเรียนนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน โดยให้นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นและสรุปเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกัน

๖.๘ นำพระไตรปิฎกมาให้นักเรียนดู แล้วแนะนำว่าเป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา ภายในเล่มมีเรื่องน่ารู้มากมาย ให้นักเรียนได้เปิดดูและอ่านค้นหาด้วยตนเอง จากนั้นเล่าเรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก เรื่องพระสารีบุตรโปรดมารดาให้นักเรียนฟัง และตั้งประเด็นคำถามให้นักเรียนวิเคราะห์เช่น พระสารีบุตรเป็นลูกที่ดีหรือไม่ เพราะเหตุใด นักเรียนคิดว่าควรจะปฏิบัติตามแบบอย่างของพระสารีบุตรหรือไม่ จากนั้นนำพุทธศาสนสุภาษิต “มาตา มิตตํ สเก จมเร มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน” มาอ่านให้นักเรียนฟัง นักเรียนอ่านตาม และนำมาอภิปรายเชื่อมโยงกับเรื่องพระสารีบุตรโปรดมารดา แล้วให้นักเรียนวาดภาพระบายสีตัวละคร หรือเหตุการณ์ที่ตนประทับใจเกี่ยวกับแม่ พร้อมทั้งเขียนบรรยายประกอบ และนำผลงานมาจัดป้ายนิเทศ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และชื่นชมผลงานซึ่งกันและกัน

๖.๙ ให้นักเรียนศึกษาพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในด้านความกตัญญูต่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โดยสอบถามจากบุคคลใกล้ชิดในครอบครัวแล้วนำข้อมูลที่ได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ครูนำพระบรมฉายาลักษณ์ที่ทรงสวมกอดสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีให้นักเรียนดู แล้วซักถามความรู้สึกตลอดจนให้นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นว่าจะปฏิบัติตนต่อพ่อแม่ของตนเองตามรอยพระยุคลบาทอย่างไรโดยแบ่งกลุ่มแสดงบทบาทสมมติและนำไปปฏิบัติจริง จากนั้นครูเปิดเทปเพลงเกี่ยวกับพระคุณแม่ให้นักเรียนฟังแล้วให้นักเรียนร้องตาม

๖.๑๐ นำแถบประโยคพุทธศาสนสุภาษิต “อตตทา หิ อตตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งของตน” ให้นักเรียนดูและอ่านให้นักเรียนฟัง แล้วให้นักเรียนอ่านตาม จากนั้นซักถามว่าใครที่มีการกระทำสอดคล้องกับพุทธศาสนสุภาษิตนี้ ให้แต่ละคนยกตัวอย่างการกระทำของตนที่สามารถพึ่งตนเองได้ครูชื่นชมและเล่าเรื่องวัฒนธรรมป๊อปปูล่าดากให้นักเรียนฟัง แล้วให้นักเรียนแต่ละกลุ่มวิเคราะห์ประเด็นคำถามเกี่ยวกับเรื่องการพึ่งตนเองของตัวละครในเรื่องก่อให้เกิดผลดี

อย่างไร นักเรียนอยากทำตามแบบอย่างการฟังตนเองของตัวละครในเรื่องหรือไม่ เพราะเหตุใด จากนั้นให้นักเรียนแบ่งกลุ่มช่วยกันคิดว่า ตนควรฟังตนเองให้เพิ่มขึ้นจากเดิมได้อย่างไรบ้าง ให้แต่ละกลุ่มนำเสนอโดยแสดงบทบาทสมมติและนำไปฝึกปฏิบัติจริง พร้อมทั้งบันทึกพฤติกรรม การปฏิบัติและผลที่ได้รับ

๖.๑๑ นำบัตรภาพพระภิกษุ-สมณะ-พราหมณ์ และฤๅษีให้นักเรียนดูและซักถามว่าเป็นภาพอะไร ใครเคยเห็นบ้าง ครูฝึกให้นักเรียนสังเกตและบอกความแตกต่าง แล้วสนทนาเกี่ยวกับภาพแต่ละภาพให้นักเรียนเข้าใจความหมายของคำศัพท์และให้อ่านคำศัพท์และความหมายของศัพท์ตามครู แล้วให้อ่านเอง จากนั้นแบ่งกลุ่มเล่นเกมฝึกสติ ทายภาพและบอกความหมายของภาพแข่งขันกัน และให้นักเรียนนำภาพทั้งหมดมาเล่าเรื่องให้มีความสัมพันธ์ แล้วให้นักเรียนแต่ละกลุ่มเขียนคำศัพท์ประกอบกับการวาดรูปบรรยายสี่ เสร็จแล้วนำเสนอผลงานกลุ่ม โดยนำไปติดที่ป้ายนิเทศให้ชื่นชมผลงานของกันและกัน

๖.๑๒ เล่าเรื่องสามเณรบัณฑิต ประกอบภาพให้นักเรียนฟัง แล้วตั้งประเด็นคำถามให้นักเรียนตอบ เช่น

- สามเณรบัณฑิตเด่นในทางใด
- นักเรียนอยากทำตามหรือไม่เพราะเหตุใด
- ถ้านักเรียนเป็นผู้ที่ชอบซักถามในสิ่งที่สงสัย จะเกิดผลดีอย่างไร

จากนั้นแบ่งกลุ่มแสดงบทบาทสมมติเกี่ยวกับเรื่องสามเณรบัณฑิตตอนที่ซักถามพระสารีบุตร และให้แต่ละกลุ่มฝึกการตั้งคำถาม โดยให้ช่วยกันคิดคำถามที่มีคุณค่าและมีความสำคัญ และค้นหาคำตอบโดยถามจากบุคคลที่ใกล้ชิดแล้วนำเสนอผลงานกลุ่ม

๖.๑๓ ครูนำเสนอเชื่อมโยงเรื่องสามเณรบัณฑิตกับสามเณรน้อยเจ้าปัญญา ซึ่งนักเรียนเคยมีประสบการณ์มาก่อน โดยอภิปรายถึงผลดีที่จะได้รับ หากปฏิบัติตามในด้านการบำเพ็ญเพียร ตามกำลังความสามารถของตนเอง จากนั้นจึงให้นักเรียนเรียนรู้ความหมายและประโยชน์ของการฝึกสติโดยยกตัวอย่างและสถานการณ์ประกอบ และให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงเกี่ยวกับการฝึกสติอย่างต่อเนื่องในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การฟังเพลงและร้องเพลงอย่างมีสติ การเล่นและทำงานอย่างมีสติ และฝึกให้มีสติในด้านการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน เช่น ให้เขียนตามคำบอก ให้ตั้งคำถามจากเรื่องที่ฟัง เป็นต้น

๗. สื่อการเรียนรู้

๗.๑ สื่อปฐมภูมิ

- พระไตรปิฎก

- พระพุทธรูป
- พระภิกษุ
- วัด
- บ้าน
- ชุมชน
- โຕะหมู่บูชา
- ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๓.๒ สื่อทุติยภูมิ

- เพลง “พระรัตนตรัย”
- เพลง “เบญจางคประดิษฐ์”
- เพลง “ค่าน้ำนม”
- บัตรภาพ ภิกษุ สมณะ พรหมณ์ ฤๅษี
- นิทานตัวอย่างเกี่ยวกับการทำความดี ทำความชั่ว ความกตัญญู การพึ่งตนเอง
- ภาพจากสื่อสิ่งพิมพ์
- กรณีตัวอย่าง
- เรื่องพระสารีบุตรโปรดมารดา
- เรื่องสามเณรบัณฑิต
- นิทานชาดกเรื่อง วัณณุปถชาดก และสุวัณณสามชาดก
- แผนภูมิภาพประกอบพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
- ประวัติเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (หนูพร้อม)
- ภาพการกราบพระ การไหว้ การนั่ง การประนมมือ
- วิดิทัศน์ เรื่อง พระพุทธศาสนา
- วิดิทัศน์ เรื่อง พระคุณแม่

๘. ผลสะท้อนการเรียนรู้ (Reflection)

๘.๑ ผู้เรียนมีความศรัทธาขึงต่อพระรัตนตรัย และปฏิบัติตามหลักธรรมจนเป็นนิสัย มีความภาคภูมิใจที่ได้นับถือพระพุทธศาสนาที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นศาสนาสากล

๘.๒ ครูจัดการเรียนรู้อย่างหลากหลายมีกระบวนการเรียนรู้ที่สะท้อนถึงความสุข ความมีปัญญา และความมีคุณธรรมของผู้เรียน รวมทั้งภาคภูมิใจและสุขใจในการสอนพระพุทธศาสนาที่ทั่วโลกให้การยอมรับว่าเป็นศาสนาสากล

๘.๓ ผู้ปกครอง ชุมชน เห็นความสำคัญของการเรียนรู้มีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรมยิ่งขึ้น พร้อมทั้งจะให้การสนับสนุนโรงเรียนทุกด้านเพื่อให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ด้านธรรมะ

๕. การวัดและประเมินผล

๕.๑ ด้านความรู้

- แบบวัดผลสัมฤทธิ์เรื่องพระรัตนตรัย

๕.๒ ด้านคุณธรรม

- แบบวัดคุณธรรมของนักเรียนโดยผู้เรียนเอง
- แบบวัดคุณธรรมของนักเรียนโดยครู / ผู้ปกครอง / เพื่อนนักเรียน
- แบบทดสอบวัดเจตคติต่อการปฏิบัติธรรมของนักเรียน
- แบบสอบถามหรือสัมภาษณ์ความรู้สึกของผู้เรียนในการปฏิบัติธรรม

๕.๓ ด้านทักษะกระบวนการ

- แบบสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติธรรมของนักเรียน

๕.๔ ด้านคุณค่าของชิ้นงาน/ผลงาน

- แบบประเมินคุณภาพชิ้นงาน/ผลงานของนักเรียน

อนึ่ง การวัดและประเมินผลควรยึดพุทธวิธี โดยใช้หลักไตรสิกขาเป็นหลัก ดังนี้

สังเกตพัฒนาการของเด็ก แทนที่จะใช้ระบบพุทธรหัส - ทักษะรหัส - จิตรหัส ถ้าใช้

ระบบศีล-สมาธิ-ปัญญา น่าจะกว้างขวางครอบคลุมกว่า และตรงกว่า เพราะเท่ากับดูตามด้านที่ฝึก คือ

ศีล พฤติกรรมดีงามทั้งกาย - วาจา และอินทรีย์ทั้ง ๖ เคยชิน คล่องแคล่วอยู่ตัว เป็นวินัย เข้าสู่วิถีชีวิต

สมาธิ จิตใจมีคุณธรรม มีประสิทธิภาพ และมีความสุข

ปัญญา รู้คิด เข้าใจ การมองเห็นความจริงเท่าทัน ทั้งระบบความสัมพันธ์ถึงเหตุถึงผล เชื่อมโยงประยุกต์ใช้สร้างความรู้ใหม่ได้

อาจขยายตามระบบ ภาวนา ๔ คือ กายภาวนา - ศีลภาวนา - จิตตภาวนา - ปัญญาภาวนาได้

อาจจะเสริมการประเมินผลอีกระดับหนึ่ง โดยคู่อัตราการพัฒนาวุฒิภาวะทางธรรมจรรยาตามหลักอริยวัฑฒิ ๕ คือ

- ๑) ศรัทธา มีความเชื่อที่ไม่งมงาย มีเหตุผล ประกอบด้วยปัญญา ซึ่งไม่เบียดเบียนชีวิตและสังคม
- ๒) ศील มีความประพฤติและวิถีชีวิตไม่เบียดเบียน แต่เกื้อกูล มีวินัยเอื้อต่อวัฒนธรรม
- ๓) สุตะ มีความรู้ข่าวสารข้อมูล ทันท่วงที เหตุการณ์ สถานการณ์ และมีความรู้เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตในกิจการของตน
- ๔) จาคะ มีจิตใจกว้างขวาง ไม่คับแคบเห็นแก่ตัว รู้จักสละให้ บำเพ็ญประโยชน์
- ๕) ปัญญา รู้คิด เข้าใจ ทำการต่างๆ ด้วยปัญญา รู้จักแยกแยะดี-ชั่ว คุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หยั่งถึงเหตุปัจจัยและความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย

ตัวอย่าง กิจกรรมการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑

๑. หัวข้อเรื่อง   ชาดก
๒. หัวข้อย่อย   สุวัณณสามชาดก (ความกตัญญูทเวที่ต่อพ่อแม่และครอบครัว)
๓. หน่วยย่อย   สุวัณณสาม
๔. ระดับชั้น   ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑
๕. เวลา   ๓ ชั่วโมง (ยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม)
๖. ผลการเรียนรู้   รู้เข้าใจและสามารถแสดงความกตัญญูทเวที่ต่อพ่อแม่และครอบครัว
๗. สาระการเรียนรู้

๗.๑ พระพุทธ

- ชาดก : สุวัณณสามชาดก

๗.๒ พระธรรม

- โอวาท ๓ : ทำความดี (กตัญญูทเวที่ต่อพ่อแม่และครอบครัว) และมงคล ๓๘ เรื่อง ทำตัวดี - วาง่าย - รับผิดชอบต่อแม่

๗.๓ พระสงฆ์

- มรรยาทชาวพุทธ : ฝึกปฏิบัติ การนั่ง การพนมมือ การไหว้ และการกราบ

๘. กิจกรรมการเรียนรู้

๑. ให้นักเรียนนั่งเป็นวงกลม นำสื่อสิ่งพิมพ์หรือภาพเด็กที่แสดงความกตัญญูทเวที่ต่อพ่อแม่และครอบครัวให้นักเรียนดู และสนทนา ชักถามว่า เห็นภาพแล้วรู้สึกอย่างไร การกระทำของเด็กในภาพเป็นการกระทำดีหรือไม่ เพราะเหตุใด แล้วเล่านิทานเรื่องสุวัณณสามชาดก ประกอบภาพให้นักเรียนฟัง

๒. ให้นักเรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญของนิทานเรื่องสุวัณณสามชาดกและนำสนทนา ชักถามว่า ฟังนิทานเรื่องนี้แล้วรู้สึกอย่างไร แล้วให้ร่วมกันคิด วิเคราะห์พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมของตัวละครในเรื่อง และนำมาเปรียบเทียบกับตัวเองว่า ตนเองเคยทำความดีต่อพ่อแม่ เช่นเดียวกับ “สุวรรณสาม” หรือไม่ อย่างไร และได้รับผลดีอะไรบ้าง

๓. ครูชื่นชมนักเรียนที่ทำความดีต่อพ่อแม่และครอบครัวและให้ร่วมกันร้องเพลงเกี่ยวกับความกตัญญูต่อพ่อแม่ พร้อมทั้งนำสนทนาเกี่ยวกับความหมายของเนื้อเพลง

๔. แบ่งกลุ่มนักเรียนให้ช่วยกันบอกความหมายและลักษณะของพฤติกรรมที่แสดง ความกตัญญูตเวทีต่อพ่อแม่และครอบครัว แล้วครูอธิบายเพิ่มเติมโดยเชื่อมโยงพฤติกรรมที่ แสดงความกตัญญูตเวทีต่อพ่อแม่และครอบครัวกับมงคล ๓๘ เรื่อง ทำตัวดี - วาง่าย - รับใช้ พ่อแม่ และให้นักเรียนร่วมกันยกตัวอย่างการกระทำที่สอดคล้องกับหลักธรรมดังกล่าว

๕. ให้แต่ละกลุ่มร่วมกันคิดว่าควรแสดงพฤติกรรมที่แสดงถึงความกตัญญูตเวที ต่อพ่อแม่และครอบครัวอย่างไรบ้างที่เหมาะสมกับตนเอง และตนสามารถทำได้จริง แล้วให้ นักเรียนทั้งห้องร่วมกันพิจารณา เลือกพฤติกรรมที่เหมาะสมใน ๕ เรื่อง ได้แก่ การเคารพพ่อแม่, การเชื่อฟังพ่อแม่, การดูแลพ่อแม่, การรับใช้พ่อแม่, และการช่วยเหลืองานพ่อแม่

๖. แบ่งกลุ่มนักเรียนแสดงบทบาทสมมติกลุ่มละ ๑ เรื่อง โดยครูและนักเรียนชื่นชม การแสดงของแต่ละกลุ่ม พร้อมทั้งแนะนำให้แสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่และครอบครัวอย่าง ถูกต้อง

๗. ครูสาธิตการแสดงพฤติกรรมที่ถูกต้องในการแสดงความเคารพต่อพ่อแม่ ด้วยการ ไหว้และการกราบ โดยเปรียบเทียบให้นักเรียนเห็นความแตกต่างของการกราบและการไหว้พระ และให้นักเรียนปฏิบัติจริง

๘. ให้นักเรียนนำพฤติกรรมการแสดงความกตัญญูตเวทีต่อพ่อแม่และครอบครัว ตามที่ตกลงไว้ไปปฏิบัติทุกวัน โดยให้บันทึกพฤติกรรมตามแบบฟอร์มที่กำหนด พร้อมทั้งบันทึก ผลการทำความคิดให้พ่อแม่ทราบและชื่นชม และกำหนดให้นักเรียนเล่าผลดีที่ตนเองได้รับจริงให้ เพื่อนฟังอย่างน้อยวันละ ๑ คน

๕. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

- ๕.๑ ภาพเด็กที่แสดงความกตัญญูตเวทีต่อพ่อแม่ และครอบครัว
- ๕.๒ นิทาน เรื่องสุวัณณสามชาดก
- ๕.๓ ภาพประกอบการเล่าเรื่องสุวัณณสามชาดก
- ๕.๔ เพลงที่มีเนื้อร้องเกี่ยวกับความกตัญญูตเวทีต่อพ่อแม่ เช่นเพลงค่าน้ำนม เพลงอิมอุ่น เพลงแม่ ฯลฯ
- ๕.๕ แบบบันทึกการแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่

๑๐. การวัดผลประเมินผล

ผลการประเมิน	ตัวบ่งชี้	วิธีวัด	เครื่องมือ	แหล่งข้อมูล	เกณฑ์
รู้เข้าใจความ กตัญญูกตเวทิต่อพ่อแม่และ ครอบครัว	บอกความหมาย และลักษณะ การกระทำที่ แสดงความ กตัญญูกตเวทิต่อพ่อแม่และ ครอบครัว	ซักถาม	<ul style="list-style-type: none"> ● ข้อคำถาม 	นักเรียน	ตอบ คำถามได้
ปฏิบัติตนเป็น ผู้มีความ กตัญญูกตเวทิต่อพ่อแม่และ ครอบครัว	<ul style="list-style-type: none"> ● เคารพพ่อแม่ ● เชื้อพียงพ่อแม่ ● ดูแลพ่อแม่ ● รับใช้พ่อแม่ ● ช่วยเหลือ งานบ้าน 	<ul style="list-style-type: none"> ● สังเกต ● ประเมิน ตนเอง ● ตรวจสอบ บันทึกการ ทำความดี 	<ul style="list-style-type: none"> ● แบบสังเกต ● แบบบันทึก พฤติกรรม ● แบบบันทึก การทำ ความดี 	<ul style="list-style-type: none"> ● นักเรียน ● ผู้ปกครอง ● บุคคลใน ครอบครัว ญาติพี่น้อง 	มีการ ปฏิบัติเป็น ประจำ สม่ำเสมอ

ตัวอย่าง กิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑

๑. หัวข้อเรื่อง   หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
๒. หัวข้อย่อย   การบริหารจิตและเจริญปัญญา (ฟังเพลงและร้องเพลงอย่างมีสติ)
๓. ชื่อหน่วย   เด็กดีต้องมีสติ
๔. ระดับชั้น   ประถมศึกษาปีที่ ๑
๕. เวลา   ตามความเหมาะสม (อาจใช้เป็นกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียน)
๖. ผลการเรียนรู้   ฟังเพลง ร้องเพลง และทำท่าประกอบเพลงอย่างมีสติ
๗. สาระการเรียนรู้

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา : ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา)

๑. การฟังเพลงและร้องเพลงอย่างมีสติ
๒. ทักษะในการเจริญสติเบื้องต้น (การทำท่าทางประกอบเพลง ผีอกาย วาจา ใจ ให้พร้อมกัน)

๘. กิจกรรมการเรียนรู้

๘.๑ หัดร้องเพลง “ตบแผละผีอกสติ” ๒ - ๓ เที่ยว

๘.๒ ครูนำสนทนาเพื่อให้นักเรียนเห็นประโยชน์ของความมีสติว่า ผู้มีสติจะมีจิตใจมั่นคง สงบ ไม่ตื่นเต้นตกใจง่าย ระลึกได้ว่ากำลังทำอะไรอยู่ เช่น ขณะนั่งรู้ตัวว่าร่างกายเรากำลังนั่ง ใจคิดว่าเรานั่ง และปากพูดว่านั่ง ดังนั้นกาย ใจ และวาจา (คำพูด) จึงทำในสิ่งเดียวกันหรือสัมพันธ์กันในขณะนั้นๆ อาการอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน

๘.๓ ฝึกการตบแผละ ผีอกสติ พร้อมกับร้องเพลงตามขั้นตอน คือ ร้องเพลงและทำท่าทางประกอบคนเดียว เพื่อจับจังหวะให้ได้ก่อน (ครูสาธิต นักเรียนปฏิบัติตาม) - เมื่อจับจังหวะได้ และทำท่าทางถูกแล้วให้นักเรียนจับคู่ หันหน้าเข้าหากัน ร้องเพลง พร้อมกับทำท่าทางตบแผละผีอกสติเป็นคู่ เริ่มจากจังหวะ ๑ - ๒ เที่ยว และเร่งจังหวะเร็วขึ้นในตอนหลัง อีกประมาณ ๒ - ๓ เที่ยว

๘.๔ สนทนากับนักเรียนถึงข้อสังเกตที่บางคนสามารถร้องเพลงและทำท่าทางตบแผละกับเพื่อนได้ โดยไม่ผิดพลาด เพราะมีสติ จิตใจไม่วอกแวก แต่บางคน กาย วาจา ใจ ไม่สัมพันธ์กัน ทำให้ผิดพลาด เช่น ปากพูดว่าตบ แต่มือกลับแผละลงที่ตักเพราะใจคิดเรื่องอื่นอยู่

๑๐. การวัดและประเมินผล

วัดและประเมินผลตามสภาพจริง ได้แก่

๑๐.๑ สังเกตความสนใจในการร่วมปฏิบัติกิจกรรมการร้องเพลง การทำท่าทางประกอบเพลง

๑๐.๒ สันทนา สอบถามความรู้สึกของนักเรียน

๑๑. เครื่องมือวัด

๑๑.๑ แบบสังเกตความสนใจในการปฏิบัติกิจกรรม (รายบุคคล)

ตัวชี้วัด	รายการ	ระดับ	
		ตั้งใจ	ไม่ตั้งใจ
ฟังเพลง ร้องเพลง และทำท่าทางประกอบได้ถูกต้อง	๑. การฟังเพลง ๒. การร้องเพลง ๓. การทำท่าทางประกอบเพลงคนเดียว ๔. การจับคู่ทำท่าทางประกอบเพลงอย่างง่าย ๕. การจับคู่ทำท่าทางประกอบเพลงที่ยากขึ้น (สลับมือ)		

๑๑.๒ แบบสอบถามความรู้สึกของนักเรียน

ตัวอย่างคำถาม

๑. ผู้ที่มีสติจะมีลักษณะอย่างไร
๒. นักเรียนคิดว่าตัวเองมีสติหรือไม่ เพราะเหตุใด
๓. นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร เมื่อร้องเพลงและทำท่าทางประกอบคนเดียว
๔. ความรู้สึกของนักเรียนเปลี่ยนไปหรือไม่ เมื่อจับคู่กับเพื่อนทำท่าทางประกอบเพลง
๕. เมื่อเร่งจังหวะเพลงเร็วขึ้น นักเรียนทำท่าประกอบเพลงถูกต้องหรือไม่ เพราะอะไร
๖. การทำท่าทางผิดพลาดเกิดจากอะไร
๗. กิจกรรมใดบ้างที่นักเรียนจำเป็นต้องใช้สติและสมาธิมากที่สุด
๘. นักเรียนจะฝึกสติในกิจกรรมใดก่อน ระหว่างการรับประทานอาหารกับการเดินขึ้นลงบันได
๙. นักเรียนคิดว่าจะนำกิจกรรมที่เรียนในวันนี้ไปสอนใครที่บ้านได้บ้าง

ตัวอย่าง หน่วยการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

๑. ชื่อหน่วย   พระพุทธศาสนา นำพาซึ่งความสุข
๒. ระดับชั้น   ประถมศึกษาปีที่ ๔
๓. เวลา   ๘๐ ชั่วโมง
๔. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัตติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าทีชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธ และการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธีเห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มินิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น มุ่งมั่นประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรม เป็นศาสนิกชนที่ดี มีสติสัมปชัญญะ และใช้ไตรสิกขาในการเรียนรู้ การทำงาน การอยู่ร่วมกัน และการดำเนินชีวิต

๕. สาระการเรียนรู้

๕.๑ พระพุทธ

๕.๑.๑ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา

- พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน

๕.๑.๒ พุทธประวัติ

- สรุปลพุทธประวัติ
- ตรัสรู้
- ประกาศธรรม โปรดชฎิล โปรดพระเจ้าพิมพิสาร พระอัครสาวก และแสดงโอวาทปาฏิโมกข์

๕.๑.๓ ชาดก

- กุฎิฑูตชาดก
- มหาอุกกุสชาดก

๕.๑.๔ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

- วิธีปฏิบัติตน และการเข้าร่วมกิจกรรมในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันธรรมสวนะ

๕.๑.๕ ศาสนวัตถุ และศาสนสถานในท้องถิ่น

๕.๒ พระธรรม

๕.๒.๑ หลักธรรม

- พระรัตนตรัย (ศรัทธา ๔) พระพุทธ (พุทธคุณ ๓) พระธรรม (หลักกรรม) และพระสงฆ์
- ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา)
- โอวาท ๓ ไม่ทำชั่ว (เบญจศีล ทุจจริต ๓) ทำความดี (เบญจธรรม สุจริต ๓ พรหมวิหาร ๔ กตัญญูกตเวทิต่อประเทศชาติ มงคล ๓๘ ในเรื่อง เคารพ ถ่อมตน และทำความดีให้พร้อมไว้ก่อน) และทำจิตใจให้บริสุทธิ์

๕.๒.๒ พุทธศาสนสุภาษิต

- สุขา สุขมสุข สามคฺคี (ความพร้อมเพียงของหมู่ให้เกิดสุข)
- โลโกปตมฺภิกา เมตฺตา (เมตตาธรรม คำจุนโลก)

๕.๒.๓ พระไตรปิฎก

- ความหมายของพระไตรปิฎก

๕.๒.๔ เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก

- พระโมคคัลลานะ เรียนวิชาแก้งวง

๕.๒.๕ ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่ควรทราบ

- อุเบกขา - อัญญาณูเบกขา

๕.๒.๖ การบริหารจัดการและเจริญปัญญา

- สวดมนต์ไหว้พระสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและแผ่เมตตา
- ความหมายของสมาธิและปัญญา
- วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา
- ฝึกการยืน เดิน นั่ง และนอนอย่างมีสติ
- ฝึกการกำหนดรู้ความรู้สึกเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสสิ่งที่มากระทบ
- ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถามและการเขียน

๕.๓ พระสงฆ์

๕.๓.๑ ประวัติพุทธสาวก

- พระอัฐเวลกัสสปะ

๕.๓.๒ หน้าที่ชาวพุทธ

- รู้อันಿಸงส์ของการสวตมนต์
- ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวัด
- การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่วัด
- การเรียนธรรมศึกษา
- กิจกรรมพระพุทธศาสนา ๑ วัน ในโรงเรียน
- การเข้าค่ายพุทธบุตร และการเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และนำสู่การปฏิบัติ
- การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

๕.๓.๓ มรรยาทชาวพุทธ และการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ

- การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุ
- การยืน การเดิน และการนั่งที่เหมาะสมในโอกาสต่างๆ

๕.๓.๔ ชาวพุทธตัวอย่าง

- สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก
- สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
- ชาวพุทธตัวอย่างในชุมชน

๕.๓.๕ ศาสนพิธี

- การอาราธนาศีล
- การอาราธนาธรรม
- การอาราธนาพระปริตร
- ระเบียบพิธีและการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ

๖. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

เน้นการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางใช้กระบวนการเรียนรู้ ๔ ลักษณะ (๔ Mat System) กิจกรรมพัฒนาสมองสมดุลโดยเริ่มต้นจากสมองซีกซ้าย ปลูกเร้าให้นักเรียนอยากรู้ (Active Learning) มีเจตคติที่ดีต่อวิชาที่เรียนแล้ว สลับด้วยการสรุป สร้างองค์ความรู้ โครงสร้างของความรู้ จบลงด้วยความชื่นชม ในสิ่งที่ได้เรียนรู้หรือเกิดปิติสุขในสิ่งที่ได้เรียนรู้

๖.๑ ให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิ ๓ - ๕ นาที และแผ่เมตตา

๖.๒ เชิญวิทยากรหรือครูให้ความรู้แก่นักเรียนเรื่อง “ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน” และแบ่งกลุ่มนักเรียนตอบประเด็นคำถามหรือ

แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับด้านเรื่องที่ฟังแล้วให้แต่ละคนเขียนเรียงความเรื่อง “พระพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน” โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการตั้งเกณฑ์การประเมิน และคัดเลือกชิ้นงานเด่นนำไปประชาสัมพันธ์ตอนเข้าหน้าเสาธง

๖.๓ แบ่งกลุ่มนักเรียน สรุปรพุทธประวัติที่ได้เรียนรู้มาแล้ว โดยใช้รูปแบบที่หลากหลาย ตามความคิดของตนเอง เช่น เขียนรายงาน เล่าเรื่องประกอบภาพ หรือจัดทำเป็นผังความคิด เป็นต้น นำเสนอในชั้นเรียน ครูชื่นชมผลงานและนำผลงานดีที่ป้ายนิเทศ

๖.๔ ให้นักเรียนเล่นเกมปุจฉา - วิสัชนา ถาม - ตอบ เกี่ยวกับพุทธประวัติที่เรียนมาแล้ว โดยให้แต่ละกลุ่มผลัดกันตั้งคำถามถามเพื่อนต่างกลุ่ม

๖.๕ ให้นักเรียนศึกษาพุทธประวัติตอนตรัสรู้ จากสื่อวีดิทัศน์ แล้วร่วมกันสรุปสาระสำคัญความรู้ใหม่ที่ได้รับ และครูแบ่งกลุ่มนักเรียนตอบประเด็นคำถาม กลุ่มละ ๑ คำถาม นำเสนอคำตอบหน้าชั้นเรียน แล้วให้นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันทำรายงานพุทธประวัติตอนตรัสรู้พร้อมวาดภาพประกอบ นำไปติดที่ป้ายนิเทศ

๖.๖ แบ่งนักเรียนเป็น ๔ กลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มเลือกเรื่องเกี่ยวกับการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า ๑ เรื่อง จาก ๔ เรื่องต่อไปนี้ คือ

- ๑. โปรดชฎิล
- ๑. โปรดพระเจ้าพิมพิสาร
- ๑. พระอัครสาวก
- ๑. การแสดงโอวาทปาฏิโมกข์

และให้แต่ละกลุ่มศึกษาค้นคว้า นำเสนอผลงานกลุ่มในรูปแบบที่กลุ่มของตนชื่นชอบ และร่วมกันจัดทำผลงาน โดยทำเป็นสมุดเล่มใหญ่จัดนิทรรศการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งจัดให้มีกิจกรรมแข่งขันการตอบปัญหา ที่ครอบคลุมทั้ง ๔ เรื่อง โดยให้แต่ละกลุ่มช่วยกันตอบคำถาม

๖.๗ เล่าเรื่องกุกกุฏสกชาดก ประกอบภาพให้นักเรียนฟัง พร้อมทั้งตั้งประเด็นคำถามให้ร่วมกันวิเคราะห์ หลักธรรมที่ควรนำไปเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต ตัวละครในชาดกที่ประทับใจ พร้อมทั้งแบ่งกลุ่มนักเรียนให้เลือกทำกิจกรรมต่อเนื่อง เช่น เล่าเรื่องกุกกุฏสกชาดก ประกอบทำทางวาดภาพ ย่อความ บรรยายหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับกุกกุฏสกชาดก เป็นต้น โดยครูชื่นชมผลงาน และเปิดโอกาสให้นักเรียนแต่ละกลุ่มชื่นชมผลงานซึ่งกันและกัน

๖.๘ เล่าเรื่องมหาอุกกุสะชาดก ประกอบภาพให้นักเรียนฟัง ให้นักเรียนนั่งเป็นวงกลม และช่วยกันเล่าเรื่องคนละ ๑ ประโยค จนจบเรื่อง จากนั้นแบ่งกลุ่มนักเรียน ตั้งประเด็นคำถามจากเรื่อง และถามเพื่อนต่างกลุ่ม โดยครูเสริมคำถามปลายเปิด และคำถามที่กระตุ้นให้นักเรียน

ใช้ความคิดระดับสูง ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มตอบ เช่น การกระทำใดของตัวละครในชาดก ที่ควรนำมาเป็นแบบอย่างในการทำมาหากิจพร้อมระบุเหตุผล และให้แต่ละกลุ่มร่วมกันทำเป็นผลงานกลุ่มในรูปแบบที่หลากหลาย แล้วนำจัดนิทรรศการ

๖.๕ ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันหาข้อมูลว่า บุคคลในท้องถิ่นของตนมีวิถีปฏิบัติตนอย่างไร ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันธรรมสวนะ แล้วนำเสนอให้เพื่อนทั้งชั้นเรียนทราบ พร้อมทั้งร่วมกันอภิปรายและสรุปเป็นแนวปฏิบัติตนของนักเรียนในการเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาดังกล่าว และนำไปฝึกปฏิบัติจริงเมื่อถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยครูพานักเรียนไปที่วัดใกล้โรงเรียนหรือนักเรียนไปวัดใกล้บ้านพร้อมผู้ปกครองนักเรียนและให้เขียนบันทึกเหตุการณ์ การปฏิบัติตนและการเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พร้อมระบุผลที่ตนเองได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม ส่งเป็นผลงานติดที่ป้ายนิเทศ

๖.๑๐ ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น ของตน พร้อมทั้งจัดทำเป็นโครงการตามความสนใจ โดยเน้นเรื่องการเห็นคุณค่าและการอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น และร่วมกันนำเสนอโครงการต่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน

๖.๑๑ ให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระทุกวันพระ หน้าเสาธงตอนเย็นก่อนกลับบ้านและส่งเสริมให้นักเรียนสวดมนต์แปล โดยให้รู้ถึงความหมายของการสวดมนต์และอานิสงส์ของการสวดมนต์ ครูเสนอแนะในการสวดมนต์ไหว้พระจะต้องมีสติ มีสมาธิในการยืน การเดิน การนั่ง

๖.๑๒ ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มหาข่าวเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ข่าวจากโรงเรียน ข่าวจากชุมชน ข่าวจากหนังสือพิมพ์ต่างๆ แล้วนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยง สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นของข่าวหรือเหตุการณ์นั้นๆ ว่าควรจะใช้หลักธรรมอะไรบ้างมาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา

๖.๑๓ นำแถบประโยค “สุขา สุขขสฺส สามคฺคี” “โลโกปตฺตมฺภิกฺกา เมตฺตา” ให้นักเรียนอ่านออกเสียงให้ถูกต้อง สนทนาถึงความหมายของพุทธศาสนสุภาษิต (ความพร้อมเพรียงของหมู่ให้เกิดสุข, เมตตาธรรมค้ำจุนโลก)

๖.๑๔ แบ่งกลุ่มนักเรียนจัดทำแผนที่ความคิดในหัวข้อ “ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะให้เกิดสุข” และ “เมตตาธรรมค้ำจุนโลก” ตามความคิดของนักเรียน แล้วนำไปติดป้ายนิเทศหน้าห้องแลกเปลี่ยนเรียนรู้ว่าแต่ละกลุ่มมีความคิดอย่างไร ต่อพุทธศาสนสุภาษิต

๖.๑๕ ศึกษากรณีตัวอย่างเกี่ยวกับ “ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะให้เกิดสุข” หรือ “เมตตาธรรมค้ำจุนโลก” ให้นักเรียนวิเคราะห์และสรุปแนวคิดที่สำคัญในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๖.๑๖ นำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ โดยพานักเรียนไปวัด นิมนต์พระภิกษุให้ความรู้เกี่ยวกับหนังสือพระไตรปิฎกในเรื่องของความหมายความสำคัญและประโยชน์ ให้นักเรียนสรุปความรู้และแนวคิดที่ได้เพื่อนำเสนอผลการเรียนรู้ที่ได้

๖.๑๗ ครูเล่าเรื่อง “พระโมคคัลลานะ” ให้นักเรียนฟัง และอภิปรายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่ฟัง

๖.๑๘ แบ่งกลุ่มนักเรียนค้นหาวิธีแก้ง่วงของตนเอง ว่าแต่ละกลุ่มมีวิธีการทำอย่างไรบ้าง แล้วนำเสนอโดยการสาธิตให้เพื่อน ๆ ดูและฝึกปฏิบัติตามวิธี ครูเสนอแนะเพิ่มเติมจากวิธีแก้ง่วงของพระโมคคัลลานะ และประโยชน์ของการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๖.๑๙ แบ่งกลุ่มนักเรียนไปศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา “อุเบกขา - อัญญาอุเบกขา” จากผู้รู้ในท้องถิ่น พระภิกษุสงฆ์ แล้วสรุปความรู้ที่ได้รับจัดทำชิ้นงานตามความคิดสร้างสรรค์ แล้วนำเสนอผลงาน ครูสรุปความหมายเพิ่มเติม

๖.๒๐ ให้นักเรียนร่วมกันบอกความหมายของสติสัมปชัญญะตามที่ได้เรียนรู้มาแล้ว และครูอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับความหมายของสมาธิและปัญญา แล้วให้นักเรียนสรุปความหมายเป็นผังความคิด

๖.๒๑ จัดกิจกรรมบริหารจิตเจริญปัญญา โดยให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและแผ่เมตตา แล้วสาธิตวิธีปฏิบัติการบริหารจิตและเจริญปัญญา โดย

- สาธิตการยืน เดิน นั่ง และนอนอย่างมีสติ ประกอบเพลงแล้วให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริง
- สาธิตการกำหนดรู้ ความรู้สึกเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสสิ่งที่มากระทบ ประกอบสื่อของจริง แล้วให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริง
- สาธิตการฟัง - อ่าน การคิด การถามและการเขียนอย่างมีสมาธิ แล้วให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริง

๖.๒๒ ให้นักเรียนนำความรู้ที่ได้รับตามที่เรียนรู้ จากการฝึกปฏิบัติการบริหารจิตและเจริญปัญญา ไปใช้จริงในการดำเนินชีวิตการเรียนรู้และการทำงาน

๖.๒๓ แบ่งกลุ่มนักเรียน ร่วมกันอภิปราย วิธีปฏิบัติ และประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา และนำเสนอเป็นผังความคิด ดัดที่ป้ายนิเทศ

๖.๒๔ ให้นักเรียนจับคู่ พูดถึงความดีของเพื่อนและของตน

๖.๒๕ จัดกิจกรรมพระพุทธศาสนา โดยนิมนต์พระภิกษุมาร่วมกิจกรรมเป็นพระวิทยากรเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติจริง โดยเรียนตามฐานการเรียนรู้ ๕ ฐาน ดังนี้

- ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวัดและการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่วัด

- การปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ และการยืน การเดิน การนั่ง ที่เหมาะสมในโอกาสต่าง ๆ
- การอาราธนาศีล อาราธนาธรรม และการอาราธนาพระปริตร
- ระเบียบพิธี และการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ
- การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

แล้วให้นักเรียนสรุปความรู้ที่ได้รับ และความประทับใจจากการร่วมกิจกรรม พร้อมทั้งแนวทางการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นผลงานในรูปแบบที่หลากหลาย

๖.๒๖ แบ่งกลุ่มนักเรียน เล่นเกมต่อชิ้นส่วน (จิกซอ) ของเรื่องพระอุรุเวลกัสสปะ ครูล่าเรื่องประกอบให้นักเรียนฟังและให้นักเรียนร่วมกันพิจารณาว่าผลงานของกลุ่มใดถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุด

๖.๒๗ ให้แต่ละกลุ่มวิเคราะห์ประวัติพระอุรุเวลกัสสปะในประเด็นที่กำหนด เช่น พระอุรุเวลกัสสปะมีคุณธรรมใดบ้างที่สมควรนำมาเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตน แล้วนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

๖.๒๘ แบ่งกลุ่มนักเรียนศึกษาค้นคว้าประวัติผลงานและความดีงามของชาวพุทธตัวอย่างที่กำหนด คือ

๑) สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

๒) สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โดยให้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ และสัมภาษณ์จากบุคคลในท้องถิ่น พร้อมจัดทำเป็นผลงานในรูปแบบ ที่หลากหลาย นำเสนอหน้าชั้นเรียน

๖.๒๙ ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มวิเคราะห์ประเด็นความดีของชาวพุทธตัวอย่างที่กำหนด ที่ควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของตน

๖.๓๐ ให้นักเรียนช่วยกันนำเสนอบุคคลในท้องถิ่นที่ตนรู้จัก ซึ่งมีคุณลักษณะเหมาะสมที่จะเป็นแบบอย่างที่ดี สมควรได้รับยกย่องเป็นชาวพุทธตัวอย่างในชุมชน พร้อมทั้งระบุเหตุผลสนับสนุน และร่วมกันอภิปรายคัดเลือกเรียงลำดับความสำคัญ

๖.๓๑ ให้นักเรียนวางแผนเชิญบุคคลที่เป็นชาวพุทธตัวอย่างในชุมชนตามที่ได้ร่วมกัน อภิปรายความคิดเห็น มาเป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตนเป็นชาวพุทธที่ดี

๖.๓๒ ครูส่งเสริมให้นักเรียนเรียนธรรมศึกษาเพิ่มเติม เช่น เข้าศึกษาในโรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิตย์ ฯลฯ

- โรงเรียนจัดกิจกรรม วันพระพุทธศาสนา ให้นักเรียนมีส่วนร่วมทุกคน เช่น กิจกรรมสวดมนต์ประจำสัปดาห์ กิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรม

๖.๓๓ ให้นักเรียนนำเสนอผลงานที่เรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจัดเป็นนิทรรศการงานวิชาการโรงเรียน ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น

- ใต้วาทีในประเด็นต่างๆ ซึ่งนักเรียนเป็นผู้คิดเอง
- ประกวดการบรรยายธรรม
- ประกวดมรยาทชาวพุทธ
- แข่งขันการตอบปัญหาธรรมะ
- แข่งขันการวาดภาพ
- แต่งกลอนธรรมะประกวด
- ประกวดคำขวัญธรรมะที่ใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นต้น

๗. สื่อการเรียนรู้

๗.๑ สื่อปฐมภูมิ

- พระไตรปิฎก
- พระพุทธรูป
- พระภิกษุ
- วัด
- บ้าน
- ชุมชน
- โต๊ะหมู่บูชา
- ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๗.๒ สื่อทุติยภูมิ

- ภาพพุทธประวัติ
- ภาพโปรดชฎิล
- ภาพโปรดพระเจ้าพิมพิสาร
- ภาพอัครสาวก
- ภาพการแสดงโอวาทปาฏิโมกข์
- เรื่องกุกุฑุสกชาดก
- เรื่องมหาอุกกุสชาดก
- ภาพวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- ภาพการกราบพระ การไหว้ การนั่ง การพนมมือ

- เรื่องพระอรุณเวลกัสปะ
- ชาวพุทธตัวอย่าง
  - สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก
  - สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
- สื่อวีดิทัศน์
- เพลงพระรัตนตรัย

๘. ผลสะท้อนการเรียนรู้ (Reflection)

๘.๑ ผู้เรียนมีความศรัทธาต่อพระรัตนตรัย และปฏิบัติตามหลักธรรมมุ่งมั่นจนเป็นกิจนิสัย มีความภาคภูมิใจที่ได้นับถือพระพุทธศาสนาที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นศาสนาสากลของโลก

๘.๒ ครูจัดการเรียนรู้อย่างหลากหลายมีกระบวนการเรียนรู้ที่สะท้อนถึงความสุข ความมีปัญญา และความมีคุณธรรมของผู้เรียน รวมทั้งภาคภูมิใจและสุขใจในการสอนพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่ทั่วโลกให้การยอมรับว่าเป็นศาสนาสากล

๘.๓ ผู้ปกครอง ชุมชน เห็นความสำคัญของการเรียนรู้มีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรมยิ่งขึ้น พร้อมทั้งจะให้การสนับสนุนโรงเรียนทุกด้านเพื่อให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ด้านธรรมะ

๙. การวัดและประเมินผล

๙.๑ ด้านความรู้

- แบบวัดผลสัมฤทธิ์เรื่องพระรัตนตรัย

๙.๒ ด้านคุณธรรม

- แบบวัดคุณธรรมของนักเรียนโดยผู้เรียนเอง
- แบบวัดคุณธรรมของนักเรียนโดยครู / ผู้ปกครอง / เพื่อนนักเรียน
- แบบทดสอบวัดเจตคติต่อการปฏิบัติธรรมของนักเรียน
- แบบสอบถามหรือสัมภาษณ์ความรู้สึกของผู้เรียนในการปฏิบัติธรรม

๙.๓ ด้านทักษะกระบวนการ

- แบบสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติธรรมของนักเรียน

๙.๔ ด้านคุณค่าของชิ้นงาน / ผลงาน

- แบบประเมินคุณภาพชิ้นงาน / ผลงานของนักเรียน

อนึ่ง การวัดและประเมินผลควรยึดพุทธวิธี อาจจะใช้ไตรสิกขาเป็นหลัก ดังนี้

สังเกตพัฒนาการของเด็ก แทนที่จะใช้ระบบพุทธพิสัย - ทักษะพิสัย - จิตพิสัย ถ้าใช้ระบบศีล - สมาธิ - ปัญญา น่าจะกว้างขวางครอบคลุมกว่า และตรงกว่า เพราะเท่ากับดูตามด้าน ที่ฝึก คือ

ศีล พฤติกรรมดีงามทั้งกาย - วาจา และอินทรีย์ทั้ง ๖ เคยชิน คล่องแคล่วอยู่ตัว เป็นวินัย เข้าสู่วิถีชีวิต

สมาธิ จิตใจมีคุณธรรม มีประสิทธิภาพ และมีความสุข

ปัญญา ความรู้คิด เข้าใจ การมองเห็นความจริง เท่าทัน ทั้งระบบ ความสัมพันธ์ ถึงเหตุถึงผลเชื่อมโยงประยุกต์ใช้สร้างความรู้ใหม่ได้

อาจขยายตามระบบ ภาวนา ๔ คือ กายภาวนา - ศีลภาวนา - จิตตภาวนา - ปัญญาภาวนาได้

อาจจะเสริมการประเมินผลอีกระดับหนึ่ง โดยคู่อัตราการพัฒนาวุฒิภาวะทางธรรมจริยาตามหลักอริยวัฑฒิ ๕ คือ

๑) ศรัทธา มีความเชื่อที่ไม่งมงาย มีเหตุผล ประกอบด้วยปัญญา ซึ่งไม่เบียดเบียนชีวิตและสังคม

๒) ศีล มีความประพฤติและวิถีชีวิตไม่เบียดเบียน แต่เกื้อกูล มีวินัยเอื้อต่อวัฒนธรรม

๓) สุตะ มีความรู้ข่าวสารข้อมูล ทันทต่อเหตุการณ์สถานการณ์ และมีความรู้เพียงพอแก่การดำเนินชีวิต กิจการของตน

๔) จาคะ มีจิตใจกว้างขวาง ไม่คับแคบเห็นแก่ตัว รู้จักสละให้ บำเพ็ญประโยชน์

๕) ปัญญา รู้คิดเข้าใจ ทำการต่างๆ ด้วยปัญญา รู้จักแยกแยะดี - ชั่ว คุณ - โทษ ประโยชน์ - มิใช่ประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หยั่งถึงเหตุปัจจัยและความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย

ตัวอย่าง กิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

๑. หัวเรื่อง   หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๒. หัวข้อย่อย   โอวาท ๓

๓. ชื่อหน่วย   ลูกแก้ววิเศษ

๔. ระดับชั้น   ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

๕. เวลา   ๖ ชั่วโมง

๖. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจและเห็นคุณค่าของหลักธรรมโอวาท ๓ และสามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติ
ได้ในชีวิตประจำวันได้

๗. สาระการเรียนรู้

๗.๑ พระพุทธ

- พุทธประวัติตอนประกาศธรรม แสดงโอวาทปาฏิโมกข์
- วิธีการปฏิบัติตนและการเข้าร่วมกิจกรรมวันมาฆบูชา

๗.๒ พระธรรม

- โอวาท ๓
- ไม่ทำชั่ว (เบญจศีลและทugend ๓)
- ทำความดี (เบญจธรรมและสุจริต ๓)
- ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา)

๗.๓ พระสงฆ์

- มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ
- การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุ
- การยืน การเดิน การนั่งที่เหมาะสมในโอกาสต่างๆ

๘. กิจกรรมการเรียนรู้

๘.๑ ให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระ สรรเสริญคุณพระรัตนตรัย และแผ่เมตตา ให้นักเรียน
หลับตาทำสมาธิ ๕ นาที

๘.๒ แบ่งกลุ่มนักเรียนให้ร่วมกันอภิปราย แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับมรรยาทชาวพุทธ
และการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุตามประเด็นที่กำหนด นำเสนอโดยการแสดงบทบาทสมมติ

ให้แต่ละกลุ่มฝึกการสังเกตและร่วมแสดงความคิดเห็นว่าถูกต้องหรือไม่อย่างไร ครูอธิบายเพิ่มเติมพร้อมทั้งสาธิตให้นักเรียนฝึกปฏิบัติตามพร้อมทั้งให้ปฏิบัติจริงต่อพระภิกษุ เมื่อนำนักเรียนไปเรียนรู้ที่วัดในวันมาฆบูชา

๘.๓ ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพุทธประวัติตอนประกาศธรรม แสดงโอวาทปาฏิโมกข์ และรายละเอียดเกี่ยวกับวันมาฆบูชา โดยให้นักเรียนนำเสนอผลงานที่ป้ายนิเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ชื่นชมผลงานของกันและกัน

๘.๔ นำนักเรียนไปเวียนเทียนที่วัดในวันมาฆบูชา พร้อมทั้งนิมนต์พระภิกษุเป็นวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับพุทธประวัติตอนประกาศธรรม แสดงโอวาทปาฏิโมกข์ และหลักธรรมโอวาท ๓ ตลอดจนความสำคัญของวันมาฆบูชา โดยฝึกให้นักเรียนบันทึกข้อมูลที่ได้จากการฟัง และนำเสนอผลงานเป็นผังความคิด พร้อมทั้งฝึกการถาม-ตอบเพื่อให้แจ่มแจ้งจากเรื่องที่ฟัง

๘.๕ แบ่งกลุ่มนักเรียนให้ร่วมกันสรุปความหมายของหลักธรรมโอวาท ๓ และยกตัวอย่างเหตุการณ์ต่างๆ ประกอบ และเปรียบเทียบทั้งทางบวกและลบ

๘.๖ ครูเล่านิทานประกอบภาพ “เรื่องลูกแก้ววิเศษ” แล้วให้นักเรียนร่วมกันวิเคราะห์ตัวละครในนิทาน และอภิปรายข้อคิดที่ได้จากนิทานในประเด็นต่อไปนี้

- ทำไมฤๅษีให้ลูกแก้วกับนายทา
- ถ้านักเรียนเป็นนายทาเมื่อได้ลูกแก้วจะทำอย่างไร
- นักเรียนรู้สึกอย่างไรเมื่อฤๅษีเอาลูกแก้วคืนจากนายทา
- นักเรียนได้ข้อคิดอะไรจากการฟังนิทานเรื่องนี้ และได้แนวคิดที่จะมาใช้กับตนเองอย่างไร

๘.๗ แบ่งกลุ่มนักเรียนวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมของตัวละครในนิทานที่ปฏิบัติและไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมโอวาท ๓ พร้อมทั้งวิเคราะห์ผลที่ได้รับจากการกระทำของตัวละครและนำเสนอผลงานกลุ่ม

๘.๘ ให้นักเรียนร่วมกันเขียนรายงานเป็นข้อๆ เรื่องผลของการทำความดี ผลของการทำความชั่ว และผลของการฝึกจิตให้ผ่องใส ติดผลงานที่ป้ายนิเทศและร่วมกันสรุปหลักธรรมเป็นแนวปฏิบัตินำไปใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเอง

๘.๙ ให้นักเรียนวาดภาพการปฏิบัติตามหลักธรรมพร้อมทั้งเขียนบรรยายถามว่าสิ่งที่ตนเองปฏิบัติเกิดผลดีต่อตนเอง เพื่อน โรงเรียนหรือชุมชนอย่างไรบ้าง แล้วนำเสนอผลงานกลุ่มและนำติดที่ป้ายนิเทศ

๘.๑๐ ให้นักเรียนทุกคนร่วมกันศึกษาผลงาน และชื่นชมผลงานของเพื่อนที่ตนเองประทับใจ และบอกเหตุผลที่ชื่นชม ชี้แจงร่วมกันสรุปข้อตกลงของนักเรียนที่จะร่วมกันนำไป

ประพาศปฏิบัติและบันทึกผลการปฏิบัติในสมุดบันทึกการทำควมดีของแต่ละคน

๘.๑๑ ครูและนักเรียนร่วมกันร้องเพลง “แสงธรรม” ตามแถบบันทึกร้องเพลงและสนทนาซักถามเกี่ยวกับเพลง

๕. สื่อ แหล่งการเรียนรู้

- ๕.๑ คำถามเรื่องลูกแก้ววิเศษ
- ๕.๒ ภาพประกอบคำถามเรื่องลูกแก้ววิเศษ
- ๕.๓ แถบบันทึกเสียงเพลงแสงธรรม
- ๕.๔ เครื่องบันทึกเสียง

๑๐. การวัดผลและประเมินผล

ผลการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	วิธีการคิด	เครื่องมือวัด	แหล่งข้อมูล	เกณฑ์
รู้และเข้าใจเรื่องของการทำความดีละเว้นความชั่วทำจิตใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์เห็นค่าและสามารถนำข้อธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้	<ul style="list-style-type: none"> - เชื่อฟังพ่อแม่ - ปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ - พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ - ไม่พุดปด - คิครอบคอบมีเหตุผล - ช่วยเหลือผู้อื่น - ไม่รังแกผู้อื่น - การแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับเรื่องลูกแก้ววิเศษ - เสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหา - รายละเอียด การปฏิบัติความดีของตนเอง 	<ul style="list-style-type: none"> - ประเมิน - ถาม-ตอบ - ตรวจผลงาน 	<ul style="list-style-type: none"> - แบบประเมิน - คำถาม - นักเรียน 	<ul style="list-style-type: none"> - นักเรียน - ครู - นักเรียน - นักเรียน - นักเรียน - นักเรียน - นักเรียน - นักเรียน 	<ul style="list-style-type: none"> ปฏิบัติ นำเสนอ = ดีมาก ปฏิบัติเป็นบางครั้ง = ดี ปฏิบัติ น้อย = พอใช้ ไม่ปฏิบัติ = ควรปรับปรุง

แบบประเมินการเห็นคุณค่าของการทำความดีและโทษของการทำชั่ว
 ของ.....ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔
 คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน □ ที่ตรงกับพฤติกรรม

ที่		รับการปฏิบัติ			หมายเหตุ
					
๑					
๒					
๓					
๔					
๕					
๖					
๗					
๘					

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน
 ( )
 วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เกณฑ์

- = พอใจมาก (ทำได้ ๖ - ๘ ข้อ)
- = พอใจปานกลาง (ทำได้ ๔- ๕ ข้อ)
- = ไม่พอใจ (ต่ำกว่า ๓ ข้อ)

ตัวอย่าง การใช้คำถามให้นักเรียนอภิปรายและแสดงความคิดเห็น

คำชี้แจง เมื่อนักเรียนได้ฟังนิทานเรื่อง “ลูกแก้ววิเศษ” แล้วจงอภิปรายและแสดงความคิดเห็นตามหัวข้อต่อไปนี้ แล้วบันทึกลงในกระดาษ

๑. ทำไมฤๅษีให้ลูกแก้วแก่นายทา
๒. ถ้านักเรียนเป็นนายทาเมื่อได้ลูกแก้วแล้วจะทำอย่างไร
๓. นักเรียนรู้สึกอย่างไรเมื่อฤๅษีเอาลูกแก้ววิเศษคืนจากนายทา
๔. ถ้านักเรียนเป็นนายทานักเรียนจะทำอย่างไร
๕. นักเรียนได้ข้อคิดอะไรจากเรื่องนี้ ให้นักเรียนเสนอแนวทางที่จะนำมาใช้กับตนเอง

นิทาน เรื่อง ลูกแก้ววิเศษ

มีชายผู้หนึ่งชื่อทา แกมภรรยาชื่อแก้ว คนทั้งสองมีอาชีพทำไร่ทำนา และตกเบ็ดในลำแม่น้ำซึ่งไหลผ่านหมู่บ้านนั้น เมื่อแกจับปลาได้ ก็เอามาขาย และแลกเปลี่ยนกับสิ่งของต่างๆ ที่ตนต้องการ

วันหนึ่งนายทา ไปตกเบ็ดในลำน้ำ เขาเดินทางขึ้นไปเกือบจะถึงต้นน้ำเพราะทางไต่ๆ ลงมามีคนไปตกเบ็ด ทอดแหจนปลาลดน้อยลง หาจับได้ยากลงทุกที

ขณะที่เขาตกเบ็ดอยู่นั้น เขารู้สึกประหลาดใจยิ่งนัก เพราะกระแสน้ำที่ไหลมานั้นเริ่มแห้งลงทีละน้อยๆ จนแห้งขอดถึงทราย ด้วยความแปลกใจ เขาจึงเดินขึ้นไปเพื่อให้รู้ว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

เมื่อเขาเดินขึ้นไปไม่นานนัก ก็พบฤๅษี นั่งบำเพ็ญภาวนาอยู่กลางแม่น้ำ อำนาจแห่งฌานบารมี ทำให้กระแสน้ำที่ไหลมาแห้งเหือดไป นายทารู้สึกเคารพและยำเกรงยิ่งนัก จึงเข้าไปกราบ

ฤๅษีได้ยินเสียงคนมาจึงลืมตาขึ้นได้ถามออกไปว่า “ท่านมาหาเรามีธุระอันใดหรือ” นายทาตอบว่า “ผมเป็นคนยากจน หากินเลี้ยงปากเลี้ยงท้องไปวันๆ ด้วยการจับปลา ไม่มั่งมีเช่นผู้อื่น อยากจะขอให้ท่านฤๅษีช่วยเหลือบ้าง”

ฤๅษีนั่งคิดและพูดว่า “ผู้ที่มั่งมีเงินทองนั้น จะต้องเป็นผู้มีศีลและมีสัจย์ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ถ้าท่านต้องการ จะต้องรับศีลก่อนแล้วเราจึงจะให้ของดีแก่ท่าน ท่านจะยอมปฏิบัติตามไหมล่ะ”

นายทารับปากทันทีว่า “ข้าพเจ้ายอมปฏิบัติตามทุกประการขอท่านจงสั่งมาเถิด” หลังจากนั้นฤๅษีก็แสดงศีล ๕ ให้นายทากล่าวรับศีลนั้นไว้ปฏิบัติตลอดชีวิต เมื่อนายทารับศีลแล้วก็นั่งรอ

ฤๅษีหยิบเอาลูกแก้ววิเศษออกมาสามลูกและบอกว่า “แก้วดวงแรกผู้ใดได้เมื่ออมแล้ว พบสัตว์ตาย และได้ถาม ผู้นั้นจะสามารถรู้ถึงภาษาสัตว์ ถ้าผู้ใดรู้ภาษาสัตว์ผู้นั้นยอมใช้ความรู้ นั้นให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตของตนได้ แก้วดวงที่สอง ผู้ใดได้แก้วนี้เมื่ออมไว้ สามารถเหาะเหิน เคนอากาศได้หากต้องการบริวารก็เอ่ยปากร้องเรียก ผู้คนทั้งปวงก็จะมาเป็นบริวารทันที ส่วนดวง ที่สามผู้อมแล้ว หากนึกปรารถนาสิ่งใด ก็จะได้สิ่งนั้นตามความต้องการ เมื่อเข้ารับปากว่า จะปฏิบัติตามคำของเรา เราจะมอบดวงแก้วที่สามกับดวงที่หนึ่งให้เจ้าก่อน ถ้าเจ้าเป็นคนดีจริง เราจะมอบดวงที่สองให้แก่เจ้าต่อไป” พอพูดจบฤๅษีก็มอบแก้วสองดวง ให้แก่นายทาไป

นายทาได้แก้วแล้ว ลองเอาลูกแก้วนั้นอม ขณะที่เดินมาได้พบโครงกระดูกเก่าๆ กอง อยู่ข้างทาง เขาจึงตรงเข้าไปถามว่า “เจ้าเป็นใครทำไมเจ้าจึงต้องตายอยู่ข้างทางเช่นนี้”

หัวกะโหลกแห่งตอบว่า “ข้าพเจ้าคือสุนัข ก่อนนั้นเมื่อครั้งหนุ่มแข็งแรงอยู่ได้ช่วย ฝ่าบ้าน เหาขโมย นอกจากนั้นยังไล่เต่า ไ้แล่น และล่าสัตว์ ต่อมาเมื่อแก่เฒ่าลง เจ้าของทอดทิ้ง ไม่เลี้ยงดูปล่อยให้อดๆ อยากๆ จนมานอนตายอยู่ที่นี่”

นายทาพอใจแก้ววิเศษยิ่งนัก เมื่อมาถึงบ้าน นางแก้วเห็นสามีมีมาล่าช้า ไม่ได้ปลาแม่แต่ ตัวเดียว นางจึงด่าออกไปดังๆ “เจ้าคนเลว รู้แล้วว่าอยากจน ไม่มีกระทั่งข้าวจะยาได้ ออกไปหา ปลายังไปเที่ยวเล่น จนไม่ได้อะไรมากิน คนอย่างนี้ปล่อยให้มันแตกข้าวกะเกลือละจิ้งจะดี”

นายทาได้ยินภรรยาว่า จึงรีบบอกว่า “เอ็งอย่าเพิ่งด่าว่าข้านะ ข้าไม่ได้ไปเที่ยวเล่นอย่าง เอ็งว่าหรอก ข้าไปพบฤๅษี ท่านให้ของดีแก่ข้า คุณีชี” พูดจบก็ชูดวงแก้วให้นางดู

นายทาเอาแก้วใส่ในปากแล้วตั้งสัตย์อธิษฐานขอให้มียาบ้านมีทรัพย์สินเงินทอง ทันใดนี้ ก็ได้บ้านและทรัพย์สินเงินทอง ตามที่ต้องการทันที ทำให้นางแก้วปลื้มปีติยิ่งนัก

เมื่อนายทา นางแก้ว มีฐานะมั่งคั่ง ชาวบ้านก็แต่งตั้งยกย่องให้เขาเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน ครั้นเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน คนทั่วไปก็สนับสนุนให้เขาเป็นเจ้าเมือง แม้แต่นางแก้วภรรยาของเขาก็ กล่าวว่ “ข้าคิดว่าแควควรไปขอแก้วดวงที่สองมาจากท่านฤๅษีเสียถ้าท่านไม่ให้แ่งเขาก็ได้นี่”

เมื่อนายทาถูกเป่าหูวันแล้ววันเล่า เพราะเขาเริ่มเห็นคล้ายตาม ดังนั้นเขาจึงพาบริวาร และเข้าไปหาฤๅษี เมื่อไปถึงก็พูดกับฤๅษีว่า “ท่านฤๅษี ข้าพเจ้าขอดวงแก้วดวงที่สองเสียเถิด”

ฤๅษีได้ฟังน้ำเสียงของนายทา ก็รู้ว่า นายทากับพรรคพวกคิดมิดีมีร้ายต่อตน ฤๅษีจึง พูดว่า “เมื่อท่านต้องการฉันก็จะให้แต่ท่านต้องเอาแก้วทั้งสองที่เราให้แก่ท่านครั้งก่อนมาให้เราดู เสียก่อน”

นายทาดีใจ รีบเอาดวงแก้วทั้งสองดวงส่งให้ ฤๅษีหยิบเอาแก้วใบที่สองออกมาและรับเอา แก้วทั้งสองดวงไว้ หลังจากนั้นฤๅษีก็กล่าวว่า “ผู้ใดก็ตามที่มีความโลภไม่มีที่สิ้นสุดปรารถนา อยากร่ำรวยและต้องการอำนาจแล้ว ตลอดชีวิตของเขาจะไม่พบความสุขเลย นี่เจ้าไม่เคยคิดบ้าง

เลยหรือว่า ก่อนนั้นเจ้าเป็นเพียงคนหาปลาโง่ๆ ยากจนคนหนึ่ง เมื่อได้ดวงแก้วเจ้าจึงมั่งคั่งมีความสุข และเจ้ายังต้องการจะมีอำนาจยิ่งขึ้น ถึงกับจะทำร้ายเพื่อแย่งเอาดวงแก้วจากเราหรือบุคคลเช่นนี้ ไม่สมควรที่จะมีอยู่ต่อไป เณรคุณจนกระทั่งผู้มีพระคุณ ดังนั้นเจ้าอย่าเอาแก้ววิเศษเหล่านี้ไปไว้เลย ซินเอาไปก็มีแต่ความยุ่งยากไม่มีสิ้นสุด”

พอฤๅษีกล่าวจบ ร่างของท่านก็หายวับไปกับตา ตกลงนายทา นางแก้ว กลับเป็นคนยากจนเช่นเดิม ต้องหาจับปลาตามลำแม่น้ำ เสื้อผ้าขาดวิน ไม่มีใครเหลียวแล เมื่อคิดถึงความหลังครั้งใด เขารู้สึกเสียใจเหลือเกิน นี่เพราะไม่รู้จักไคร่ครวญและขาดสติ

จากคำเล่าของ สามเณรเกษม พระสิงห์ เชียงใหม่

เพลงแสงธรรม

พระธรรมนำให้	สว่างไสวในดวงจิต
มองไปแล้วใจก็คิด	ว่าชีวิตมีแต่เรื่องปลง
ทุกคนเกิดแก่ เจ็บ ตาย	มิวายจะต้องเสื่อมลง
ตัดโลกโกรธหลง	ตั้งจิตจำนงให้อภัย
เรื่องร้ายจะกลายเป็นดี	
*ทำจิตให้ว่างเมื่อใด	ความสุขยิ่งใหญ่จะบังเกิดมี* (ซ้ำ)

แบบตรวจผลงานการบันทึกความดีของนักเรียน

ชั้น.....ระหว่างสัปดาห์ ๑-๔ เดือน.....พ.ศ.....

ที่	ชื่อ-สกุล	การทำความดี ที่เกิดผลต่อตนเอง	การทำความดี ที่มีผลต่อผู้อื่น	การทำความดีมีผลต่อ โรงเรียนและชุมชน	หมายเหตุ

ลงชื่อ.....(ผู้บันทึก)
(.....)

เกณฑ์การตรวจผลงาน

- การทำความดีที่เกิดผลต่อตนเอง = ๑
- การทำความดีที่เกิดผลต่อผู้อื่น = ๒
- การทำความดีที่เกิดผลต่อโรงเรียนและชุมชน = ๓

ตัวอย่าง กิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

๑. หัวข้อเรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
๒. หัวข้อย่อย การฝึกสติกำหนดรู้อายตนะ ๖
๓. ชื่อหน่วย มีสติสมาธิตั้งมั่นปัญญาดี
๔. ระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๔
๕. เวลา พิจารณาตามความเหมาะสม
๖. ผลการเรียนรู้

สามารถใช้สติและสมาธิในการไหว้พระ สวดมนต์ สรรเสริญคุณพระรัตนตรัย และแผ่เมตตา ตลอดจนการกำหนดรู้ทางอายตนะ ๖ (การใช้สติกำหนดรู้เมื่อตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสสิ่งที่มากระทบและใจรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ)

๗. สาระการเรียนรู้

- ๗.๑ การฝึกปฏิบัติไหว้พระ สวดมนต์ สรรเสริญคุณพระรัตนตรัย และแผ่เมตตา
- ๗.๒ การฝึกสติและสมาธิด้วยเพลง
- ๗.๓ การฝึกสติ (ตามแนวสติปัฏฐาน ๔ หมวดอายตนะ ๖)

๘. กิจกรรม

- ๘.๑ ผู้เรียนร่วมกันไหว้พระ สวดมนต์ สรรเสริญคุณพระรัตนตรัย และแผ่เมตตา
- ๘.๒ ตั้งใจฝึกสติภาวนากำหนดกาย วาจา ใจ ดังนี้
  - ร้องเพลง จำ จำ-สึม สึม ๒-๓ เที้ยว แล้วหัดทำท่าประกอบเพลง ทั้งตามความหมายและท่ากลับตรงกันข้ามกับความหมายของเนื้อเพลง
  - ครูสาธิตการฝึกสติ กำหนดรู้ทางตา (เห็นหนอ) หู (ได้ยินหนอ) จมูก (ได้กลิ่นหนอ) ลิ้น (รสหนอ) กาย (สัมผัสหนอ, ถูกหนอ) ใจ (คิดหนอ, รู้หนอ) และให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติตาม
  - ผู้เรียนจับคู่ฝึกสติกำหนดรู้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายและทางใจ
- ๘.๓ สนทนา สอบถามความรู้สึก และความคิดเห็นเกี่ยวกับการฝึกสติ
- ๘.๔ ผู้เรียนฝึกใช้สติกำหนดรู้กิจกรรมที่ต้องทำในชีวิตประจำวันจริงๆ เช่น การแต่งกาย การรับประทานอาหาร การเรียน การเล่น การทำงาน ฯลฯ และบันทึกผล

๘.๕ มอบหมายงานให้ผู้เรียนนำผลของการฝึกสติในชีวิตประจำวันมาแสดงหรือเล่าให้เพื่อนฟังในครั้งต่อไป

๘.๖ อ่านบทประพันธ์ “ฝึกสติรู้ทันสิ่งกระทบ” สรุปบทเรียน

๘. สื่อและแหล่งเรียนรู้

๘.๑ บทสวดมนต์สรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและบทแผ่เมตตา

๘.๒ อุปกรณ์ประกอบการสาธิตการฝึกสติ เช่น รูปภาพ สมุด ดินสอ กระดิ่ง นาฬิกาปลุก สบู่ แป้งฟุ้งหอม น้ำหอม ลูกอม ส้มเขียวหวาน แก้วน้ำหวาน ฯลฯ

๘.๓ เพลง จำ จำ-ลืม ลืม

๘.๔ บทประพันธ์ “ฝึกสติรู้ทันสิ่งกระทบ” โดย ศ.กิตติคุณ อ่ำไพ สุจริตกุล

๘.๕ ห้องจริยธรรม ห้องเรียน หรือสถานที่ที่เหมาะสม

๑๐. การวัดและประเมินผล

๑๐.๑ สังเกตความสนใจในการร่วมปฏิบัติกิจกรรม

๑๐.๒ สนทนา สอบถามความรู้สึกและความคิดเห็นเกี่ยวกับการฝึกสติในชีวิตประจำวัน

๑๐.๓ ประเมินพฤติกรรมการฝึกสติในชีวิตประจำวัน

๑๑. เครื่องมือวัด

๑๑.๑ แบบสังเกตความสนใจในการร่วมปฏิบัติกิจกรรม (รายบุคคล)

ตัวชี้วัด	รายการ	ระดับการปฏิบัติ	
		ตั้งใจ	ปรับปรุง
ปฏิบัติกิจกรรม ไหว้พระสวดมนต์ สรรเสริญคุณพระ รัตนตรัย แผ่เมตตา และใช้สติกำหนดรู้ ในหมวดอายตนะ ได้อย่างถูกต้อง	๑. การไหว้พระสวดมนต์สรรเสริญคุณพระรัตนตรัย ๒. การแผ่เมตตา ๓. การร้องเพลงฝึกสติและสมาธิ ๔. การฝึกสติตามแนวสติปัญญา ๔ ๕. การฝึกกำหนดรู้ทางอายตนะทั้ง ๖ ๖. การสนทนา สอบถามความรู้สึก ความคิดเห็น ๗. การอ่านบทประพันธ์ สรุปบทเรียน		

ครั้งที่ประเมิน.....วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

๑๑.๒ แบบสอบถามความรู้สึกและความคิดเห็น

ตัวอย่างคำถาม (ครูควรตั้งคำถามตามสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นในกระบวนการเรียนรู้)

๑. ผู้เรียนรู้สึกอย่างไร เมื่อไหว้พระสวดมนต์สรรเสริญคุณพระรัตนตรัย
๒. การแผ่เมตตา มีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นอย่างไร
๓. ผู้เรียนร้องเพลงและทำท่าทางประกอบได้ถูกต้องหรือไม่ เพราะอะไร
๔. การฝึกสติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ มีประโยชน์อย่างไร
๕. ถ้าผู้เรียนฝึกการกำหนดรู้ทางอายตนะ ๖ ได้ตลอดเวลา จะเป็นอย่างไร
๖. บทประพันธ์ที่อ่านมีประโยชน์ต่อผู้เรียนหรือไม่ เพราะเหตุไร
๗. ผู้เรียนสามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปเผยแพร่แก่ใครได้บ้าง อย่างไร
๘. การฝึกการใช้สติกำหนดรู้กิจกรรมที่ต้องทำในชีวิตประจำวัน เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างไร

ฯลฯ

ใบความรู้ หรือแผนภูมิ

๑. เพลง จำ จำ-ลืม ลืม

จำ จำ จำ บอกให้จำ	ทำไมจึงลืม
ลืม ลืม ลืม บอกให้ลืม	ทำไมจึงจำ
เหมซ่างนำจำ บอกให้จำ	ทำไมจึงลืม
เหมซ่างนำจำ บอกให้ลืม	ทำไมจึงจำ

ตัวอย่างการทำท่าทางประกอบเพลง

จำ จำ จำ บอกให้จำ ทำไม	กำมือโดยใช้ปลายนิ้วแตะขมับทั้ง ๒ ข้าง ตามจังหวะเพลง ๔ ครั้ง
จึงลืม	แบมือ หงายออกตามจังหวะเพลง ๑ ครั้ง
ลืม ลืม ลืม บอกให้ลืม ทำไม	แบมือ หงายออกตามจังหวะเพลง ๔ ครั้ง
จึงจำ	กำมือ ใช้ปลายนิ้วแตะขมับทั้ง ๒ ข้าง ๑ ครั้ง
เหมซ่างนำจำ	มือขวาเท้าเอว มือซ้ายชี้กระดกไปข้างหน้า ๓ ครั้ง
บอกให้จำทำไมจึงลืม	ปลายนิ้วแตะขมับ ๑ ครั้ง แล้วหงายมือออก ๑ ครั้ง

แหมช่างนำจำ

มือซ้ายเท้าเอว มือขวากระดกไปข้างหน้า
๓ ครั้ง

บอกให้ลืมหำไม่จึงจำ

แบ่มือหงายออก ๑ ครั้ง แล้วใช้ปลายนิ้วมือ
ชี้แตะขมับ ๑ ครั้ง

สำหรับท่าทางตรงข้ามกับเนื้อเพลง ก็คือ เมื่อร้องจำ ทำท่าลืมหำ เมื่อร้องลืมหำ ทำท่าจำ

๒. บทประพันธ์ “ฝึกสติรู้ทันสิ่งกระทบ” โดย ศ.กิตติคุณ อ่ำไพ สุจริตกุล

เมื่อตา เห็น	หูได้ยิน	ลิ้นลิ้มรส
จมูกได้กลิ่น	ต้องกำหนด	รู้ทันทั่ว
กายสัมผัส	แข็งหรือเย็น	เป็นรู้ตัว
ใจคิดนึก	ตรึกดีชั่ว	สติทัน
กระทบชอบ	รู้ว่าชอบ	ตอบใจได้
กระทบโกรธ	ระงับไว้	อย่าหุนหัน
เกิดอยากได้	สติไว้	ยังคิดพถัน
สตินั้น	เตือนระลึก	รู้ตัวตาม
เห็นได้ยิน	กลิ่นรส	สัมผัสคิด
ต้องยังจิต	ใช้สติ	รีบไถ่ถาม
ขาดสติ	ยังคิด	พลาดผิดพลาด
เสียสติ	ถูกประนาม	เป็นบ้าเอย

ตัวอย่างหน่วยการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
ระดับมัธยมศึกษา

ตัวอย่าง หน่วยการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

๑. ชื่อหน่วย จากชมพูทวีปสู่สุวรรณภูมิ
๒. ชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๑
๓. เวลา ๘๐ ชั่วโมง
๔. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี สัมมนาพระพุทธศาสนา กัมมการแก้ปัญหาและการพัฒนา และเข้าใจว่าการทำสังคายนาพระไตรปิฎกเป็นไปเพื่อรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา สร้างคุณค่าให้แก่สังคมโลก เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย ด้วยการคิดวิเคราะห์อย่างละเอียดและเป็นระบบ มีนิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีวิถีคิดแบบอริยสัจ และดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ

๕. สาระการเรียนรู้

๕.๑ พระพุทธ

๕.๑.๑ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา

- การสังคายนา
- การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย
- ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในฐานะเป็น
  - ศาสนาประจำชาติ
  - สถาบันหลักของสังคมไทย
  - สภาพแวดล้อมที่กว้างขวางและครอบคลุมสังคมไทย

๕.๑.๒ พุทธประวัติ

- สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ
- ประสูติ
- เทวทูต ๔
- การแสวงหาความรู้
- การบำเพ็ญทุกรกิริยา

๕.๑.๓ ชาดก

- อัมพชาดก
- ดิถีชาดก

๕.๑.๔ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

- ระเบียบพิธี พิธีเวียนเทียน
การปฏิบัติตนในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมิบูชา วันอาสาฬหบูชา
- วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ
ประวัติและความสำคัญของวันธรรมสวนะ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา
วันเทโวโรหณะ

๕.๒ พระธรรม

๕.๒.๑ พระรัตนตรัย

- พุทธคุณ ๘

๕.๒.๒ หลักธรรม

- อริยสัจ ๔
  - ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) : ชั้น ๕ (ชาติ ๔)
  - สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) : หลักกรรม (ความหมายและคุณค่า),
อบายมุข ๖
  - นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) : สุข ๒ (กายิก, เจตสิก), คิหิสุข
  - มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) : ไตรสิกขา, กรรมฐาน ๒, ปธาน ๔,
โกศล ๓, มงคล ๓๘ (ไม่คบคนพาล, คบบัณฑิต, บูชาผู้ควรบูชา)

๕.๒.๓ พุทธศาสนสุภาษิต

- ยี่ เว เสวติ ตาทิโส   คบคนเช่นใด เป็นคนเช่นนั้น
- อตุตนา โจทยตุตตานัน   จงเตือนตนด้วยตน
- นิสมมม กรณิ เสยโย   ใคร่ควรดูก่อน แล้วจึงทำ
- ทูราวาสา อมรา ทุกุขา   เรือนที่ครองไม่ดี นำทุกข์มาให้

๕.๒.๔ พระไตรปิฎก

- โครงสร้าง ชื่อคัมภีร์ และสาระสังเขปของพระวินัยปิฎก

๕.๒.๕ เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก

- อภินิหารปัจเจกชน ๕

๕.๒.๖ ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่ควรทราบ

- ปรียัติ / ปฏิบัติ / ปฏิเวธ

๕.๒.๗ การบริหารจัดการและเจริญปัญญา

- สวดมนต์แปลและแผ่เมตตา
- รู้และเข้าใจวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา
- ฝึกสติและสมาธิตามหลักอานาปานสติ
- นำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน
- พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี คือ
  - วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม
  - ความคิดแบบคุณ - โทษ และทางออก

๕.๓ พระสงฆ์

๕.๓.๑ ประวัตีพุทธสาวก พุทธสาวิกา

- พระมหากัสสปะ
- พระอุบาลี
- อนาถบิณฑิกะ
- นางวิสาขา

๕.๓.๒ หน้าที่ชาวพุทธ

- การเรียนรู้วิถีชีวิตของพระภิกษุที่ต้องศึกษาค้นถุระและวิปัสสนาธุระ
- การปฏิบัติตัวอย่างเหมาะสมด้านกาย วาจา และใจ
- การเป็นเพื่อนที่ดี ตามหลักทศเบื่องซ้าย ในทศ ๖
- มิตรแท้-มิตรเทียม
- การเข้าค่ายพุทธบุตร
- การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา
- การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

๕.๓.๓ มรรยาทชาวพุทธ และการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ

- การไปวัด
- การแต่งกาย การนำเด็กไปวัด การปฏิบัติตนในเขตวัด การเข้าพบพระภิกษุ
- การแสดงความเคารพ การประนมมือ
- การไหว้ การกราบ

- การเคารพพระรัตนตรัย
- การฟังเจริญพระพุทธมนต์
- การฟังสวดพระอภิธรรม
- การฟังพระธรรมเทศนา

๕.๓.๔ ชาวพุทธตัวอย่าง

- พระเจ้าอโศกมหาราช
- พระโสณะ และพระอุตตระ

๕.๓.๕ สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา

- พระพุทธศาสนากับการพัฒนาตนและครอบครัว

๖. กิจกรรมการเรียนรู้

๖.๑ สร้างบรรยากาศในการเรียนรู้โดยการสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย นั่งสมาธิ ๓-๕ นาที

๖.๒ นำเข้าสู่บทเรียนโดยวิเคราะห์ถึงความจริงของชีวิตในเรื่องของทุกข์และการดับทุกข์ นำไปสู่การตรัสรู้อรหัตตผล ๔ โดยครูอธิบายสาระสำคัญของอรหัตตผล ๔ โดยสังเขป

๖.๓ นักเรียนศึกษาแผนที่เส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่สุวรรณภูมิ อภิปรายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ

- หลักฐานที่ปรากฏในประเทศไทย
- เหตุใดศาสนาพุทธจึงเป็นศาสนาประจำชาติ

๖.๔ แบ่งกลุ่มนักเรียนแข่งขันกิจกรรม เรียงลำดับภาพพุทธประวัติ เพื่อสรุปพุทธประวัติตามใบงานที่ครูสร้างขึ้น

๖.๕ นักเรียนสืบค้นเพิ่มเติม เรื่องพุทธประวัติ เกี่ยวกับการประสูติ เทวทูต ๔ การแสวงหาความรู้ การบำเพ็ญทุกรกิริยา หรือนำนักเรียนไปศึกษารายละเอียดที่วัด รวมทั้งศึกษาในเรื่องความสำคัญของพระพุทธศาสนา และศาสนสถานที่เน้นคุณค่าและความสืบเนื่องต่อมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน โดยมีพระภิกษุ หรือผู้มีปัญญาท้องถิ่น เป็นผู้ให้ความรู้

๖.๖ นักเรียนนำเสนอผลการค้นคว้า ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การวาดภาพ รายงาน จัดป้ายนิเทศ

๖.๗ ทบทวนและสรุป คุณค่าของชาดก และแบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็น ๒ กลุ่ม

กลุ่มที่ ๑ ศึกษาวิเคราะห์ชาดก เรื่อง ดิถติราชาดก (เน้นเรื่องการเคารพความอาวุโส)

กลุ่มที่ ๒ ศึกษาวิเคราะห์ชาดก เรื่อง อัมพราชาดก (เน้นเรื่องการเรียนรู้คุณ)

โดยเน้นคุณค่าของการปฏิบัติตนตามชาดกที่ศึกษา และนำผลการศึกษามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำไปเป็นข้อคิดในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

๖.๘ นักเรียนเขียนเรียงความ เรื่องราวในชีวิตประจำวันที่สะท้อนให้เห็นคุณธรรม เช่นเดียวกับในชาดกทั้ง ๒ เรื่อง

๖.๙ นักเรียนคัดเลือกผลงานของสมาชิกในห้องที่ดีเด่น ๕ ชิ้น ต่อ ชาดก ๑ เรื่อง มาจัดป้ายนิเทศและรวบรวมผลงานนักเรียนทั้งหมดเข้าเล่ม

๖.๑๐ นักเรียนจัดป้ายนิเทศ เกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา ได้แก่วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา โดยเน้นถึงสาระสำคัญ ระเบียบพิธี และการปฏิบัติตนในวันดังกล่าว

๖.๑๑ ให้นักเรียนเรียนรู้มรรยาทชาวพุทธ และฝึกปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ การแสดงความเคารพ การประนมมือ การไหว้ การกราบ การเคารพพระรัตนตรัย การฟังเจริญพระพุทธรูป การฟังสวดพระอภิธรรม การฟังพระธรรมเทศนา

๖.๑๒ นิมนต์พระสงฆ์ หรือนำนักเรียนไปวัด ประกอบศาสนพิธี โดยเน้นการเรียนรู้ประวัติ และความสำคัญของวันธรรมสวนะ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหณะ ตลอดจนให้นักเรียนได้แสดงตนเป็นพุทธมามกะ

๖.๑๓ จัดประกวดมรรยาทชาวพุทธ และการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ

๖.๑๔ วิเคราะห์พระพุทธรูป ๕ จากบทสวดมนต์ โดยเน้นคุณค่าขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๕ ประการ และสรุปพระพุทธรูป ๕ ลงในพุทธรูป ๓

๖.๑๕ นักเรียนศึกษาใบความรู้ที่ ๑ เรื่องอริยสัจ ๔ แล้วครูอธิบายเพิ่มเติมโดยใช้สื่อธรรมชาติ เช่น ใบไม้ ฯลฯ กรณีตัวอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และโยงกลับไปสู่เรื่องเทวทูต ๔

๖.๑๖ นักเรียนทำตามใบงานที่ครูทำขึ้น เรื่อง อริยสัจ ๔ โดยสืบค้นจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

- ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) : ชั้นที่ ๕ (ชาตุ ๔)

- สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) : หลักกรรม (ความหมายและคุณค่า), อบายมุข ๖

- นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) : สุข ๒ (กายิก,เจตสิก), คิหิสุข

- มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) : ไตรสิกขา, กรรมฐาน ๒, ปธาน ๔, โภสค ๓, มงคล ๓๘ (ไม่คบคนพาล, คบบัณฑิต, บูชาผู้ควรบูชา)

๖.๑๗ นำเสนอข้อมูล ผลงานการสืบค้น มาอภิปรายร่วมกันในประเด็น

- สาระสำคัญ

- คุณธรรมที่ได้จากการศึกษา
- การนำไปใช้ในวิถีชีวิตจริง

๖.๑๘ ประเมินผลการนำธรรมะที่มีอยู่ในอริยสัจ ๔ ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ของนักเรียน และให้นักเรียนประเมินตนเอง เป็นประจำและต่อเนื่องจนเป็นกิจนิสัย

๖.๑๙ ฝึกอ่านภาษาบาลี และนำไปใช้อ่านพุทธศาสนสุภาษิต ดังต่อไปนี้

- ยัม เว เสวติ ตาทิโส   คบคนเช่นใด เป็นคนเช่นนั้น
- อุตตนา โจทยุตตานิ   จงเตือนตนด้วยตน
- นิสมม กรณัม เสยโย   ใคร่ครวญก่อน แล้วจึงทำ
- ทูราวาสา ขมรา ทุกฺขา   เรือนที่ครองไม่ดี นำทุกข์มาให้

๖.๒๐ แบ่งกลุ่มนักเรียนเป็น ๔ กลุ่ม เลื่อนนำเสนอกิจกรรมจากพุทธศาสนสุภาษิต จากข้อ ๖.๑๙ กลุ่มละ ๑ บท โดยไม่ซ้ำกัน เช่น วาดภาพ เรียงความ บทบาทสมมุติ ข่าว หนังสือพิมพ์ กรณีศึกษา ละคร ฯลฯ และสรุปอภิปรายถึงคุณค่าของพุทธศาสนสุภาษิตที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียน

๖.๒๑ นักเรียนดูหนังสือพระไตรปิฎก และศึกษาโครงสร้างพระไตรปิฎก ชื่อคัมภีร์และสาระสังเขปของพระวินัยปิฎก จากใบความรู้ที่ ๒ เรื่องโครงสร้างพระไตรปิฎก

๖.๒๒ นักเรียนพิจารณาภาพหรือเรื่อง “นี่หรือคือชีวิต” แล้ววิเคราะห์ตามประเด็นต่อไปนี้ลงในใบงานที่ครูทำขึ้น

- ภาพแสดงความเป็นไปของชีวิตอย่างไร
- ข้อคิดที่ได้จากภาพหรือเรื่อง

๖.๒๓ ครูตั้งคำถามเกี่ยวกับหลักธรรม อภินิหารปัจเจกขณะ โดย เชื่อมโยงไปสู่ภาพ “นี่หรือคือชีวิต” เพื่อสร้างองค์ความรู้

- ๑) นักเรียนอยู่ตรงจุดใดของภาพ
- ๒) มีผู้ใดบ้างที่ไม่อยู่ในวงจรของภาพนี้
- ๓) ภาพนี้สะท้อนให้เห็น “เรามีความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพราก จากของรักของชอบใจทั้งสิ้น เรามีกรรมเป็นของตนเป็นกรรมดา” ใช่หรือไม่อย่างไร

๖.๒๔ ครูใช้สื่อในห้องเรียน นำเข้าสู่สาระของคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่ควรทราบ คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ดังตัวอย่าง

- ๑) ปริยัติ = ทฤษฎี (ครูชี้ไปที่หลอดไฟฟ้า อธิบายถึงวิธีเปิดไฟ)

๒) ปฏิบัติ = การกระทำ (ครูเปิดสวิตซ์ไฟ)

๓) ปฏิเวธ = ผลของการปฏิบัติ (ไฟฟ้าสว่าง)

และให้นักเรียนยกตัวอย่างที่แสดงถึงปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ในชีวิตประจำวัน

๖.๒๕ การบริหารจิตและเจริญปัญญา โดยปฏิบัติตามขั้นตอน

- นักเรียนฟังแถบบันทึกเสียงเกี่ยวกับธรรมะ หรือเพลงเพื่อชีวิต หรือดูวีดิทัศน์เกี่ยวกับการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ แบบ อานาปานสติ เพื่อเป็นการดึงอารมณ์และความสนใจของนักเรียน
- ตัวแทนนักเรียนจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย
- สวดมนต์แปล
- ครูแนะนำการฝึกบริหารจิต ให้นักเรียนปฏิบัติ
- เมื่อหมดเวลาฝึกบริหารจิต ให้นักเรียนกล่าวคำแผ่เมตตาและอุทิศส่วนกุศล

๖.๒๖ นักเรียนศึกษากรณีตัวอย่าง เรื่อง สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ในใจ และสรุปการคิดแบบโยนิโสมนสิการ วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม ตามใบความรู้ที่ครูทำขึ้น

๖.๒๗ นักเรียนทำแบบฝึกหัด เรื่อง เพลินไปหน่อย และสรุปการคิดแบบโยนิโสมนสิการ วิธีคิดแบบคุณค่า-โทษ และทางออก ตามใบความรู้ที่ครูทำขึ้น

๖.๒๘ นักเรียนศึกษาประวัติและคุณธรรมของพุทธสาวก โดยใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์จากภาพเขียนและแบบฝึกทักษะเกี่ยวกับ พระมหากัสสปะ พระอุบาลี อนาถบิณฑิกะ และนางวิสาขา

๖.๒๙ นักเรียนเขียนแนวทางปฏิบัติตน ตามหลักคุณธรรมของพุทธสาวก พุทธสาวิกา เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๖.๓๐ นักเรียนสืบค้น ประวัติและคุณธรรมของพระเจ้าอโศกมหาราช พระโสณะและพระอุตตระนำมาอภิปรายร่วมกัน ถึงคุณูปการของท่านเหล่านี้ที่มีต่อพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่ความเจริญและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สุวรรณภูมิ

๖.๓๑ นำผลจากการศึกษาและการวิเคราะห์มาทำใบงานที่ครูทำขึ้น เรื่อง ชาวพุทธตัวอย่าง โดยเน้นคุณธรรมและการนำไปใช้

๖.๓๒ นำนักเรียนเข้าค่ายคุณธรรม ชื่อหน่วยเรื่อง “วัยรุ่นยุคใหม่ไร้ธรรมะ” ตามเอกสารเสนอแนะการจัดค่ายคุณธรรม

๖.๓๓ ครูจัดเวทีให้แต่ละห้องคัดเลือกตัวแทนมาร่วมอภิปรายและสัมมนาในหัวข้อ “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาตนและครอบครัว” พร้อมจัดแสดงนิทรรศการ สรุปผลการเรียนรู้ที่เรียนมาตลอดปี

๓. สื่อ การเรียนรู้

๓.๑ สื่อปฐมภูมิ

- พระไตรปิฎก
- พระพุทธรูป
- พระภิกษุ
- วัด
- บ้าน
- ชุมชน
- โต๊ะหมู่บูชา
- ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๓.๒ สื่อทุติยภูมิ

- หนังสือเรียนสาระพุทธศาสนา
- ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา
- ใบความรู้ เรื่องอริยสัจ ๔
- ใบความรู้ เรื่องโครงสร้างพระไตรปิฎก
- ภาพวาดพุทธสาวก พุทธสาวิกา
- ภาพพุทธประวัติ
- หนังสือ “พุทธธรรม” ของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)
- แผนที่เส้นทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- แลบบันทึกลงเสียง เกี่ยวกับธรรมะ หรือ เพลงเพื่อชีวิต
- วัสดุทัศนเรื่องการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ แบบอานาปานสติ

๔. การวัดและประเมินผล

๔.๑ ด้านความรู้

- แบบวัดผลสัมฤทธิ์ เรื่องพระรัตนตรัย

๔.๒ ด้านคุณธรรม

- แบบวัดคุณธรรมของนักเรียน โดยผู้เรียนเอง
- แบบวัดคุณธรรมของนักเรียน โดยครู / ผู้ปกครอง / เพื่อนนักเรียน
- แบบทดสอบวัดเจตคติต่อการปฏิบัติธรรมของนักเรียน
- แบบสอบถาม หรือสัมภาษณ์ ความรู้สึกของผู้เรียน ในการปฏิบัติธรรม

๘.๓ ด้านทักษะกระบวนการ

- แบบสังเกตพฤติกรรม การปฏิบัติธรรมของนักเรียน

๘.๔ ด้านคุณค่าของชิ้นงาน / ผลงาน

- แบบประเมินคุณภาพชิ้นงาน / ผลงานของนักเรียน

อนึ่ง การวัดและประเมินผล ควรยึดพุทธวิธี ซึ่งอาจใช้ไตรสิกขาเป็นหลักดังนี้

ศีล : พฤติกรรมดีงามทั้งกาย วาจา และอินทรีย์ทั้ง ๖ เคยชิน คล่องแคล่ว เป็นวินัยเข้าสู่วิถีชีวิต

สมาธิ : จิตใจมีคุณธรรม มีประสิทธิภาพ และมีความสุข

ปัญญา : ความรู้ ความเข้าใจ การมองเห็นความจริง เท่าทัน ทั้งระบบความสัมพันธ์ถึงเหตุถึงผล เชื่อมโยงประยุกต์ใช้สร้างความรู้ใหม่

อาจจะเสริมการประเมินผลอีกระดับหนึ่ง โดยดูอัตราการพัฒนาดุติภาวะทางธรรมจรรยาตามหลักอริยวัฑฒิ ๕ คือ

ศรัทธา : มีความเชื่อที่ไม่งมงาย มีเหตุผล ประกอบด้วยปัญญาซึ่งไม่เบียดเบียนชีวิตและสังคม

ศีล : มีความประพฤติและวิถีชีวิตที่ไม่เบียดเบียน แต่เกื้อกูล มีวินัยเอื้อต่อวัฒนธรรม

สุตะ : มีความรู้ข่าวสารข้อมูล ทันทต่อเหตุการณ์ สถานการณ์ และมีความรู้เหมาะสมแก่การดำเนินชีวิต กิจการของตน

จาคะ : มีจิตใจกว้างขวาง ไม่คับแคบเห็นแก่ตัว รู้จักสละให้บำเพ็ญประโยชน์

ปัญญา : รู้คิด เข้าใจ ทำการต่างๆ ด้วยปัญญา รู้จักแยกแยะดี-ชั่ว คุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หยั่งถึงเหตุปัจจัยและความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย

๕. ผลสะท้อนการเรียนรู้ (Reflection)

๕.๑ ผู้เรียนมีความศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และปฏิบัติตนตามหลักธรรมอย่างมุ่งมั่นจนเป็นกิจนิสัย

๕.๒ ครูจัดการเรียนรู้อย่างหลากหลาย มีกระบวนการเรียนรู้ที่สะท้อนถึงความสุข ความมีปัญญา และความมีคุณธรรมของผู้เรียนในชีวิตประจำวัน ครูมีความภาคภูมิใจและสุขใจในการสอนพระพุทธศาสนา

๕.๓ ผู้ปกครองมีความภาคภูมิใจและเห็นความสำคัญของการเรียนรู้พระรัตนตรัย และปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา

๕.๔ ชุมชนชื่นชมและส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรมยิ่งขึ้น และสนับสนุนโรงเรียนในทุกด้านที่จะเอื้อให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ทางด้านธรรมะ

ตัวอย่าง กิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

๑. หัวข้อเรื่อง พุทธประวัติ
๒. ระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๑
๓. เวลา ๘ ชั่วโมง
๔. ผลการเรียนรู้ รู้และเข้าใจ พุทธประวัติ เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย ด้วยการคิดวิเคราะห์อย่างละเอียดและเป็นระบบ
๕. สาระการเรียนรู้
สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ
๖. กิจกรรมการเรียนรู้
  - ๖.๑ สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ด้วยการสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย และนั่งสมาธิ ๒-๓ นาที
  - ๖.๒ นักเรียนศึกษาใบความรู้เรื่อง พุทธประวัติ
  - ๖.๓ นักเรียนแบ่งกลุ่ม และทำกิจกรรมตามใบงานและใบมอบหมายงาน
  - ๖.๔ ทุกกลุ่มออกมานำเสนอแนวคิดเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันในตอนสำคัญอาจนำเสนอในรูปของบทบาทสมมติ
  - ๖.๕ สมาชิกทุกกลุ่มสรุปผลการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปเป็นข้อคิดในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
๗. สื่อการเรียนรู้
  - ๗.๑ ใบความรู้เรื่องพุทธประวัติ
  - ๗.๒ ภาพพุทธประวัติ
  - ๗.๓ ภาพพุทธประวัติที่เคลื่อนไหวได้
๘. การวัดและประเมินผล
สังเกตกระบวนการและพฤติกรรมกาปฏิบัติงานกลุ่ม

ใบงาน

เรื่อง พุทธประวัติ

คำชี้แจง

๑. สมาชิกทุกคนเลือกประธาน รองประธาน และเลขานุการ
๒. ให้สมาชิกทุกคนเข้าใจว่ากิจกรรมนี้เป็นการศึกษาเรื่องพุทธประวัติซึ่งบูรณาการกับ
  - สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ
  - หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
  - ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา
  - หน้าที่ชาวพุทธ
  - การบริหารจัดการและเจริญปัญญา
  - วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
  - สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา
๓. สมาชิกทุกคนศึกษาใบความรู้ เรื่องประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกาและชาวพุทธ ตัวอย่าง
๔. สมาชิกช่วยกันแสดงความคิดเห็นและสรุป โดยอาศัยใบมอบหมายงานเป็นแกนดำเนินงาน
๕. ทุกกลุ่มออกมาเสนอแนวคิดเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ในตอนสำคัญอาจนำเสนอในรูปแบบของบทบาทสมมติ
๖. สมาชิกทุกกลุ่มสรุปผลการศึกษามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปเป็นข้อคิดในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ใบมอบหมายงาน

คำสั่ง หลังจากที่สมาชิกทุกคนได้ศึกษาใบความรู้แล้ว สมาชิกทุกคนช่วยกันอภิปราย และวิเคราะห์พุทธประวัติ มีความสัมพันธ์อย่างไรกับเรื่องต่อไปนี้

๑. สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ

- ประสูติ
- การแสวงหาความรู้
- เทวทูต ๔
- การบำเพ็ญทุกรกิริยา

๒. ทรงโปรดบุคคลต่าง ๆ ด้วยพระธรรมเทศนาบทใด มีเนื้อหาสาระอย่างไร

๓. ทรงแสดงพุทธศาสนสุภาษิต

๔. การสังคายนาพระไตรปิฎก

๕. เรื่องนารัจจากพระไตรปิฎก อภิมหัจจเวกขณ ๕

๖. ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา พระมหากัสสปะ พระอุบาลี อนาถปิณฑิกะ นางวิสาขา

๗. ดิถติราชดก อัมพชาดก

๘. หน้าที่ชาวพุทธ การเรียนรู้วิถีชีวิตของพระภิกษุที่ต้องศึกษาค้นถุระและวิปัสสนา-
ธุระ การปฏิบัติตัวอย่างเหมาะสมด้านกาย วาจา และใจ การเข้าร่วมพิธีกรรมทาง
พระพุทธศาสนาการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

๙. มรรยาทชาวพุทธ การไปวัด การแสดงความเคารพ การประนมมือ การไหว้ การกราบ
การเคารพพระรัตนตรัย การฟังเจริญพระพุทธรูป การฟังสวดพระอภิธรรม การฟัง
พระธรรมเทศนา

๑๐. ชาวพุทธตัวอย่าง พระเจ้าอโศกมหาราช พระโสณะและพระอุตตระ

๑๑. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา สวดมนต์แปลและแผ่เมตตา รู้และเข้าใจวิธี
ปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา

๑๒. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ระเบียบวิธี พิธีเวียนเทียน การปฏิบัติตนในวันมาฆบูชา
วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ ประวัติ
และความสำคัญของวันธรรมสวนะ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหณะ

๑๓. ศาสนพิธี การจัดโต๊ะหมู่บูชาแบบหมู่ ๔ หมู่ ๕ หมู่ ๗ และหมู่ ๙ การจุดธูปเทียน
การจัดเครื่องประกอบโต๊ะหมู่บูชา คำอาราธนาต่างๆ

๑๔. สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา พระพุทธศาสนากับการ
พัฒนาตนและครอบครัว

ตัวอย่าง กิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

๑. หัวข้อเรื่อง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา
๒. หัวข้อย่อย การบริหารจัดการและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน เน้นอานาปานสติ
๓. ระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๑
๔. เวลา ๘ ชั่วโมง
๕. ผลการเรียนรู้
  - สามารถสวดมนต์แปลและแผ่เมตตาได้
  - สามารถบริหารจัดการและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐานเน้น อานาปานสติได้

กิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นนำ ๑. ผู้สอนกล่าวถึงอานิสงส์ของการสวดมนต์ให้ผู้เรียนทราบ

๒. ผู้เรียนสวดมนต์แปล ตามลำดับต่อไปนี้

๒.๑ ตั้งนะโม ๓ จบพร้อมกัน

๒.๒ สวดบูชาพระรัตนตรัย

๒.๓ สวดสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย

๒.๔ แผ่เมตตาให้ตนเอง และแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์

ขั้นสอน ๓. ผู้สอนชี้แจงวัตถุประสงค์และประโยชน์ของการฝึกอานาปานสติ

๔. เริ่มปฏิบัติกิจกรรมการฝึกอานาปานสติ โดยให้ผู้เรียนนั่งสมาธิเพื่อ

กำหนดรู้โดยเลือกใช้วิธีการใดวิธีการหนึ่ง ต่อไปนี้ เช่น

๔.๑ พิจารณาหายใจเข้า-ออก ว่า สั้น-ยาว อย่างไรส่งผลให้เกิดอาการ ใดกับร่างกายบ้าง

๔.๒ กำหนดลมหายใจเข้า-ออก (โดยกำหนดลมหายใจเข้า บริกรรมว่า *พองหนอ* และหายใจออกบริกรรมว่า *ยุบหนอ* หรือหายใจเข้าจะ บริกรรมว่า *พุท* หายใจออกบริกรรมว่า *โธ* ก็ได้ หรือตามที่ครู เห็นว่าเหมาะสมกับเด็ก)

๔.๓ ใช้วิธีคณนายนัย หรือลมหายใจเข้า - ออก โดยนับซ้ำๆ ไม่ต่ำกว่า และไม่เกิน ๑๐ จะนับเป็นคู่หรือนับเรียงเลขก็ได้

๕. ให้ความผู้เรียนฝึกปฏิบัติประมาณ ๑๕-๒๐ นาที แล้วให้สัญญาหมดเวลา

๖. สนทนา สอบถามอาการ/ความรู้สึกที่เกิดขึ้นขณะปฏิบัติ ใจข้อข้องใจ

และบันทึกผลเป็นรายบุคคล

๗. ให้ผู้เรียนนำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญา โดยฝึกอานาปานสติตามแนวทางที่ตนถนัดไปใช้ในชีวิตประจำวัน พร้อมกับบันทึกผลการปฏิบัติไว้ทุกครั้ง

๘. ผู้สอนควรกล่าวชี้แจงถึงความสำคัญของจิต กับ กาย ซึ่งในทางคำสอนของพระพุทธศาสนาถือว่า จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว ทั้งสองส่วนต้องได้รับการบริหารอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้มีความเข้มแข็งเหมาะแก่การนำไปใช้ในทุกโอกาส แต่กรรมวิธีการบริหารแตกต่างกัน การบริหารจิตนั้นเป็นเรื่องการทำจิตใจให้สงบ ส่วนการบริหารร่างกายเน้นเรื่องการเคลื่อนไหวใช้กำลัง (พลศึกษา) ที่สำคัญคือทั้งการบริหารจิตและบริหารกายจำเป็นต้องมีสติคอยควบคุม ยกตัวอย่างเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการมีสติและขาดสติ

๙. ร่วมกันอภิปรายเพื่อสรุปให้เห็นความสำคัญ ประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญาเพื่อให้ผู้เรียนได้นำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน

๖. สื่อและแหล่งความรู้

๑. “คู่มือปฏิบัติอานาปานสติสมบูรณแบบ” ของพุทธทาสภิกขุ

๒. “หลักการทำสมาธิเบื้องต้น” พระนิพนธ์สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

๓. “หลักมหาสติปัฏฐานสูตร” พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ป.ธ. ๕)

๔. วัดในท้องถิ่นที่มีการสอนฝึกปฏิบัติกรรมฐาน

๗. การวัดผลและการประเมินผล

ในขั้นนี้ผู้สอนควรใช้วิธีการวัดและประเมินผลจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน โดยเน้นเรื่องการให้มีทัศนคติที่ดีต่อการบริหารจิตและเจริญปัญญา มากกว่าการปฏิบัติให้ถูกต้องให้เกิดความศรัทธาเห็นคุณค่าและพึงพอใจกับผลการปฏิบัติของตนเอง จนตระหนักในความสำคัญและนำไปปฏิบัติจนเป็นกิจนิสัยในที่สุด ดังนั้นวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการนี้ให้ผู้สอนพิจารณาเลือกรูปแบบ สร้างและใช้ตามความเหมาะสม

ข้อควรคำนึง

ผู้สอนควรผ่านการอบรมและมีประสบการณ์ตรงด้านทางปฏิบัติตามแนวทางที่ตนนำมาใช้สอนผู้เรียนเป็นอย่างดี มีความสามารถในการนำปฏิบัติ ใจซื่อซ้องใจและแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ ที่สำคัญคือจำเป็นต้องเน้นเรื่องกรรมมีสติสัมปชัญญะตลอดเวลา จะช่วยผ่อนคลายปัญหาเรื่องสมาธิที่มากเกินไป เพราะในการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ นั้น อาศัยเรื่องอินทรีย์ ๕ พละ ๕ ซึ่งได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ที่ต้องมีความสมดุลกัน

การใช้เกม การจัดการเรียนรู้เพื่อการบริหารจัดการและเจริญปัญญา

เกม เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่จัดขึ้นโดยการให้ผู้เรียนเล่นเกมภายใต้ข้อตกลงหรือกติกาบางอย่างที่กำหนดไว้ ซึ่งผู้เรียนจะต้องตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งอันจะมีผลออกมาในรูปของการแพ้ การชนะ วิธีการนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนุกสนานในการเรียนด้วย ดังนั้นการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้และสามารถบริหารจัดการและเจริญปัญญา จึงอาจนำเกมมาใช้เป็นยุทธวิธีในการปลูกเร้าให้ผู้เรียนอยากเรียน เพราะเกมมีเงื่อนไขที่จะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดสติสัมปชัญญะและสมาธิ หากเป็นเกมที่ดี เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน ผู้เรียนจะพัฒนาตนเองไปสู่การดำรงชีวิต การเรียน การทำงานอย่างมีสติสัมปชัญญะ

ขั้นตอนการเรียนรู้

๑. นำเสนอเกม ชี้แจงวิธีการเล่นและกติกาการเล่น ครูผู้สอนอาจเป็นผู้สร้างเกมขึ้นให้เหมาะกับจุดประสงค์การเรียนรู้ หรืออาจนำเกมที่มีผู้สร้างไว้แล้วมาดัดแปลงให้เหมาะสมแล้วนำไปใช้เลยก็ได้ แต่ผู้สอนก็ต้องศึกษาเกมให้เข้าใจแล้วทดลองเล่นก่อน เพื่อจะได้เห็นประเด็นและข้อขัดข้องต่างๆ แล้วเตรียมการป้องกันแก้ไขไว้ล่วงหน้า ผู้สอนควรจัดลำดับขั้นตอนการเล่นและชี้แจงรายละเอียดกติกาการเล่นที่ชัดเจน หรืออาจให้ผู้เรียนได้ซ้อมก่อนเล่นจริง

๒. การเล่นเกม ผู้เรียนจะเล่นตามกติกา โดยการเล่นควรเป็นไปตามลำดับขั้นตอน และอาจต้องควบคุมเวลาในการเล่นด้วย ขณะที่ผู้เรียนเล่น ครูผู้สอนควรติดตามดูแลอย่างใกล้ชิด เพื่อสังเกตพฤติกรรมการเล่นของผู้เรียน และจดบันทึกข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ เพื่อนำไปใช้ในการอภิปรายหลังการเล่น หรืออาจมอบหมายให้ผู้เรียนบางคนทำหน้าที่สังเกตและจดบันทึก หรือควบคุมกติกาการเล่นด้วยก็ได้

๓. การอภิปรายหลังการเล่น เป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะหากไม่มีขั้นตอนนี้ การเล่นก็จะกลายเป็นการเล่นเกมธรรมดาๆ จุดเน้นของการเล่นเกมอยู่ที่กลวิธีที่จะเอาชนะอุปสรรคเพื่อให้ถึงเป้าหมาย การเล่นเกมโดยทั่วไป มีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑. ฝึกฝนเทคนิคและทักษะต่างๆ ที่ต้องการ

๒. เรียนรู้เรื่องราวจากเกมนั้น และ

๓. เรียนรู้ความจริงของสถานการณ์ต่างๆ

ดังนั้น การอภิปรายจึงควรมุ่งประเด็นไปที่จุดประสงค์ว่าต้องการเล่นเกมเพื่ออะไร

ตัวอย่าง กิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

๑. หัวข้อเรื่อง กิจกรรมวิเวก และคณะ

๒. ระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๑

๓. เวลา ประมาณ ๕-๑๐ นาที

๔. ผลการเรียนรู้

ผู้เรียนมีสมาธิ สติ ปัญญา สามารถนำไปใช้ในกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างว่องไว
ทันเหตุการณ์

๕. สาระการเรียนรู้

- วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา
- การนำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๖. กิจกรรมการเรียนรู้

๖.๑ ครูนำเข้าสู่กิจกรรม โดยการอธิบายความหมายของคำว่า วิเวก และคณะ ว่าวิเวก คือการอยู่คนเดียว คณะคือการอยู่ร่วมกันของผู้เรียนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป

๖.๒ อธิบายกติกา

- เมื่อครูกล่าวคำว่า “วิเวก” ขอให้ทุกคนยืนแยกห่างจากเพื่อนให้มากที่สุด และเดินวนไปรอบๆ ห้อง เมื่อครูกล่าวคำว่า “คณะ” ผู้เรียนต้องพยายามอยู่ร่วมกัน จำนวนของผู้เรียนอยู่กับหมายเลขที่ครูเรียกต่อท้ายหลังจากประกาศคำว่า “คณะ” เช่นถ้าครูกล่าวว่า “คณะ ๓” ผู้เรียนจำนวน ๓ คน ต้องมารวมตัวจับกลุ่มกันอย่างรวดเร็ว
- ผู้เรียนที่ไม่สามารถเข้ากลุ่มได้ หรือรวมแล้วจำนวนไม่ถึงจำนวนที่ครูประกาศจะต้องทำกิจกรรมตามคำขอจากผู้เรียนคนอื่น ๆ โดยให้ผู้เรียนนั้นอธิบายคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา หรือหลักธรรมที่ผู้เรียนอื่นขอให้อธิบาย

๗. สิ่งที่ได้รับจากกิจกรรม

นอกจากจะได้รับความสนุกเพลิดเพลิน และก่อให้เกิดความตื่นตัวแก้ไขความเบื่อหน่ายแล้วยังเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนมีสติและสมาธิในการทำงาน เกิดสัมปชัญญะ ได้แก่ ความรู้สึกตัวทั่วพร้อมที่จะปฏิบัติงานต่างๆ ในชีวิตประจำวันอย่างมีความหมาย และบังเกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

๘. การวัดและประเมินผล

๘.๑ สังเกตดูว่าผู้เรียนแต่ละคนมีความสุข มีสติสัมปชัญญะ และสมาธิในการทำกิจกรรมเพียงใด

๘.๒ ตรวจสอบความรู้ของผู้เรียนว่า มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มากน้อยเพียงใด

๘.๓ ตรวจสอบว่าผู้เรียนมีสติและสมาธิเพิ่มขึ้นหรือไม่

ตัวอย่าง กิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

๑. หัวข้อเรื่อง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา กิจกรรม วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ
๒. ระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๑
๓. เวลา ประมาณ ๑ ชั่วโมง
๔. ผลการเรียนรู้ ผู้เรียนฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี และนำกระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการไปใช้ในการพัฒนาตนเองและสังคม

๕. สาระการเรียนรู้

พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี คือ

๑. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม
๒. วิธีคิดแบบคุณ - โทษและทางออก

๖. กิจกรรมการเรียนรู้

๖.๑ สร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ด้วยการสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย และนั่งสมาธิ (ด้วยการกำหนดลมหายใจเข้า-ออก ตามหลักอานาปานสติ) ๓ - ๕ นาที

๖.๒ ครูนำเข้าสู่บทเรียนโดยการพูดนำว่า การฝึกฝนให้ “รู้จักคิด” หรือ “คิดเป็น” จะเป็นตัวชี้นำไปสู่ความคิดที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นแกนนำของชีวิตที่ดีงามทั้งหมดและเป็นตัวก่อให้เกิดความสุขที่แท้จริง วันนี้เรามาพัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี

๖.๓ ครูและนักเรียนเริ่มกิจกรรม ฝึกทักษะการคิดแบบคุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม คิดแบบคุณ - โทษและทางออก

๑. ครูและนักเรียนนำสถานการณ์จริงใกล้ตัวนักเรียนมาให้ให้นักเรียนฝึกคิด
๒. แบ่งกลุ่มระดมความคิดวิเคราะห์ตามหัวข้อที่กำหนดให้
๓. ให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง และรายงานผลการปฏิบัติตามหัวข้อที่กำหนด

ข้อความฝึกคิด

นักเรียน นักศึกษา มัธยมศึกษา
ตรวจพบนี้สีม่วงเป็นจำนวนมาก

คำถาม

๑. ทำไมนักเรียน นักศึกษาจึงชอบเสพยาเสพติด (ฝึกการคิดที่สืบหาสาเหตุที่แท้จริง)
๒. ผลเสียที่เกิดจากการกระทำของนักเรียน นักศึกษาเป็นอย่างไร
๓. มีวิธีแก้ไขที่สอดคล้องกับสาเหตุที่แท้จริงได้อย่างไร
๔. นักเรียนจะใช้เวลาให้เป็นประโยชน์อย่างไร
๕. นักเรียนจะร่วมกันระดมความคิด วางแผนและรายงานผลการปฏิบัติได้อย่างไร

ตัวอย่างการฝึกให้นักเรียนคิดจนพบสาเหตุที่แท้จริง

ทำไมนักเรียนจึงเสพยาเสพติด	เพราะนักเรียนอยากทดลอง
ทำไมนักเรียนจึงชอบทดลอง	เพราะนักเรียนทำตามเพื่อน
ทำไมนักเรียนชอบทำตามเพื่อน	เพราะนักเรียนสนุกในการตามใจตนเอง
ทำไมนักเรียนสนุกในการตามใจตนเอง	เพราะนักเรียนไม่รู้จักการปฏิเสธ
ทำไมนักเรียนไม่รู้จักการปฏิเสธ	เพราะนักเรียนไม่รู้จักแยกแยะคุณ - โทษ
ทำไมนักเรียนไม่รู้จักแยกแยะคุณ - โทษ	เพราะนักเรียนขาดการฝึกฝน
ทำไมนักเรียนขาดการฝึกฝน	เพราะ.....

เมื่อนักเรียน คิด ไปถึง สาเหตุ ได้แล้ว ให้หาวิธี แก้ไขจากสาเหตุ

สรุปแล้วนักเรียนจะได้ความคิดว่า ถ้าจะแก้ปัญหามิเสพยาเสพติด นักเรียนจะต้องไม่ทดลอง ไม่ทำตามเพื่อน ไม่ทำตามใจตนเอง รู้จักปฏิเสธ รู้จักแยกแยะคุณ - โทษ และนักเรียนจะต้องตระหนักถึงผลเสียของการไม่รู้จักแยกแยะคุณ - โทษ และคุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม

วิธีแก้ไขจากสาเหตุ

๑. นักเรียนจะต้องตระหนักถึงผลเสียอันเกิดจากการไม่รู้จักแยกแยะคุณ - โทษของการเสพยาเสพติด ซึ่งมีผลต่อตนเอง ผู้ปกครอง สังคม สถาบัน ประเทศชาติ

ตนเอง	บิดา-มารดา	สังคม	สถาบัน	ประเทศชาติ
๑. ทำลายสมอง สุขภาพทรุดโทรม อายุสั้น	๑. เสียใจที่สุดในชีวิต	๑. ผู้บริสุทธิ์อาจถูกจับเป็นตัวประกัน	๑. เสียชื่อเสียง	๑. ประเทศชาติ
๒. ขาดสติ สัมผัสัญญะ ไม่รู้สีกระแวง ภัยและกลัวตาย จับผู้อื่นเป็นตัวประกัน	๒. เสียสุขภาพ เพราะคิดมาก ทำให้เครียด เกิดโรคหัวใจ เป็นลม หรือ ความดันโลหิตสูง	๒. ทรัพย์สินถูกโจรกรรม	๒. ไม่มีใครต้องการเข้าศึกษาสถาบันที่มีผู้เสพยาเสพติด	๒. อ่อนแอเพราะประชากรอ่อนแอ
๓. เสียบุคลิกภาพ	๓. เสียทรัพย์สินสมบัติเพราะ			๒. ประเทศชาติประสบความหายนะ
๔. เสียทรัพย์สิน	๔. มีภัยจากลูก			๓. ผู้คิดร้ายอาจช่วงชิงเอกราชได้ง่าย
๕. คิดคุก ทำลายอนาคต	๕. ลูกหลานผลาญหมด			
๖. เสียชื่อเสียง ไม่มีใครต้องการมาเป็นคู่ครอง	๖. ทำร้าย			

๒. นักเรียนจะต้องตระหนักถึงความเป็นจริง ยอมรับความจริงในชีวิตความเป็นอยู่ของนักเรียน รู้ว่ามีทั้งข้อดีและข้อเสีย แล้วจึงคิดหาทางออกของปัญหา และเลือกทางออกที่ดีที่สุดแล้วจึงนำไปปฏิบัติ

๓. นักเรียนต้องคิดพิจารณาว่า ในชีวิตประจำวันที่นักเรียนเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งใด นักเรียนต้องพิจารณาด้วย “สติ” และ “ปัญญา” แยกแยะให้ได้ว่ามี “คุณค่าแท้” หรือ “คุณค่าเทียม” ทั้งนี้เพื่อที่จะได้เลือกเสพคุณค่าที่แท้จริง

๖.๔ นักเรียนร่วมกันสรุปผลดีของการคิดแบบโยนิโสมนสิการ และร่วมกันร้องเพลง “ขออย่ายอมแพ้”

๗. สื่อการเรียนรู้

- ๗.๑ ภาพข่าวในหนังสือพิมพ์รายวัน
- ๗.๒ แลบบันทึกเสียงเพลง “ขออภัยอ้อมแม่”

๘. การวัดผลและประเมินผล

- ๘.๑ สังเกตการร่วมกิจกรรมของนักเรียน
- ๘.๒ ตรวจสอบความรู้ของนักเรียนว่ามีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีคิดแบบโยนิโสมนสิการ และการแก้ปัญหาแบบอริยสัจ

เพลง ขออภัยอ้อมแม่

หาก.....วันนี้เราล้มลง ยังคงลุกขึ้นได้ใหม่ ก็ยังคงมีหนทาง ก็ยังมียิ้มสดใส ก้าวไป
อย่าหวั่นไหวหวาดกลัว พร้อมทนทุกข์หมองหม่น ผจญความมืดหมองมัว ไม่กลัวจะฝันถึง
วันใหม่

หากวันใดอ่อนแอ ท้อแท้อย่าหวั่นไหว ขอแก้ไขไม่สิ้นหวัง ปัญหาแม้จะหนัก ก็คงไม่
เกินกำลัง อย่าหยุดยั้งก้าวไป

ขออภัยอ้อมแม่ อย่าอ่อนแอแม้จะร้องไห้ จงลุกขึ้นสู้ต่อไป จุดหมายไม่ไกลเกินจริง

ตัวอย่าง หน่วยการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

๑. ชื่อหน่วย แสงสว่างแห่งปัญญา
๒. ระดับ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
๓. เวลา ๘๐ ชั่วโมง
๔. ผลการเรียนรู้

รู้ และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา มีความเข้าใจว่าพระพุทธศาสนา มีคำสอนและวิธีการที่เป็นสากล มีข้อปฏิบัติยึดทางสายกลางเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีหลักคำสอนเชื่อมโยงกันได้ดีกับศาสตร์สมัยใหม่ เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มีนิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น มุ่งมั่นประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีวิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ และวิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน

๕. สาระการเรียนรู้

เน้นการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ใช้กระบวนการเรียนรู้ ๔ ลักษณะ (๔ Mat System) จัดกิจกรรมพัฒนาสมองซีกขวา ปลุกเร้านักเรียนให้อายกรเรียนรู้ (Active Learning) มีเจตคติที่ดีต่อวิชาที่เรียน แล้วสลับด้วยการสรุปสร้างองค์ความรู้ โครงสร้างความรู้ จบลงด้วยความชื่นชมในสิ่งที่ได้เรียนรู้หรือมีปิติสุขสิ่งที่ได้เรียนรู้

๕.๑ พระพุทธ

- พระพุทธศาสนามีทฤษฎีและวิธีการที่เป็นสากล และมีข้อปฏิบัติที่ยึดทางสายกลาง
- พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง
- วิเคราะห์สังคมชมพูทวีป และคติความเชื่อทางศาสนาสมัยก่อนพุทธกาล
- สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติด้านการตรัสรู้ และการก่อตั้งพระพุทธศาสนา

๕.๒ พระธรรม

- ๕.๒.๑ วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของพุทธะ
- ๕.๒.๒ หลักธรรม อริยสัจ ๔

- ทุกซ์ (ธรรมที่ควรรู้)
  - จันท์ ๕ (นามรูป)
- สมุทัย (ธรรมที่ควรละ)
  - หลักกรรม (นิยาม ๕)
  - วิตก ๓
- นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ)
  - ภาวนา ๔
- มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ)
  - พระสัทธรรม ๓
  - ปัญญาวุฒิธรรม ๔
  - พละ ๕
  - อุบาสกธรรม ๕
  - มงคล ๓๘ (สงเคราะห์บุตฺร, สงเคราะห์ภรรยา, สันโดษ)

๕.๒.๓ พุทธศาสนสุภาษิต

จิตต์ ทนฺต์ สุขาวหํ	จิตที่ฝึกดีแล้ว นำสุขมาให้
น อุจจาจํ ปณฺชิตา ทสฺสยนฺติ	บัณฑิตย่อมไม่แสดงอาการขึ้น ๆ ลง ๆ
นตฺถิ โลก อนินฺทิตฺโต	คนที่ไม่ถูกนิทนา ไม่มีในโลก
โกธํ ฆตฺวา สุขํ เสติ	ฆ่าความโกรธได้ย่อมอยู่เป็นสุข

๕.๒.๔ พระไตรปิฎก

- วิเคราะห์ ความสำคัญและคุณค่าของพระไตรปิฎก
- การครองตนเป็นพลเมืองดี

๕.๒.๕ ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่ควรทราบ

- กพ - ภูมิ

๕.๒.๖ การบริหารจัดการและเจริญปัญญา

- สวดมนต์แปลและแผ่เมตตา
- วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา
- ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน
- นำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้
คุณภาพชีวิตและสังคม

- พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี
  - วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ะ
  - วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน

๕.๒.๗ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

- หลักธรรมที่เกี่ยวข้องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ
- หลักธรรมที่เกี่ยวข้องในวันธรรมสวนะ และเทศกาลสำคัญ

๕.๓ พระสงฆ์

๕.๓.๑ ศาสนพิธี

- ประเภทของพุทธศาสนพิธี
- ศาสนพิธีเนื่องด้วยพุทธบัญญัติ
  - พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
  - พิธีเวียนเทียน
  - ถวายสังฆทาน
  - ถวายผ้าอาบน้ำฝน
  - พิธีปวารณา
  - พิธีทอดกฐิน
- ศาสนพิธีที่นำพระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวเนื่อง
  - การทำบุญเลี้ยงพระในโอกาสต่างๆ

๕.๓.๒ พุทธสาวก พุทธสาวิกา

- พระอัสสชิ
- พระกัศยปโกตมิตเถรี
- พระนางมัลลิกา
- หมอชีวก โกมารภัจ

๕.๓.๓ ชาวพุทธตัวอย่าง

- พระนาคเสน - พระยามิลินท์
- สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี)
- พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
- สุขีชีพ ปุณฺณานุภาพ

- ๕.๓.๔ สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา
- “พระพุทธศาสนากับการศึกษาที่สมบูรณ์”

๖. กิจกรรมการเรียนรู้

๖.๑ สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ด้วยการสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและนั่งสมาธิ ๓-๕ นาที

๖.๒ ครูสนทนาร่วมกับนักเรียนถึงการที่ UNESCO ได้ประกาศยกย่องพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สำคัญศาสนาหนึ่งของโลกและวันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของโลก เหตุผลสำคัญที่ได้รับการยกย่อง เช่นนั้น เพราะพระพุทธศาสนามีทฤษฎีและวิธีการที่เป็นสากลและมีข้อปฏิบัติที่ยืดทางสายกลาง (เช่น มีเหตุผลพิสูจน์ได้จริง และมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย) นักเรียนศึกษาเอกสารการรับรองให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญสากลของโลก โดยองค์การสหประชาชาติ

๖.๓ นักเรียนนั่งสมาธิ หลับตา ครูเปิดแถบบันทึกเสียงเพลงพุทธานุภาพ เพื่อสร้างบรรยากาศให้เกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย

๖.๔ ให้นักเรียนแสดงเหตุผลเพิ่มเติมว่า พระพุทธศาสนามีทฤษฎีและวิธีการที่เป็นสากล เป็นอย่างไร ครูยกตัวอย่าง แนวคิดและหลักธรรมที่เป็นสากลของพระพุทธศาสนาเพิ่มเติม

๖.๕ ให้นักเรียนยกตัวอย่างของบุคคลในชีวิตประจำวันที่แสดงให้เห็นถึงการยึดทางสายกลางเป็นแนวปฏิบัติ ครูอธิบายแนวคิดของพระพุทธศาสนาว่าด้วยข้อปฏิบัติที่ยืดทางสายกลางพร้อมยกตัวอย่างพุทธประวัติตอนบำเพ็ญทุกรกิริยา

๖.๖ ครูยกตัวอย่างพระอัสสชิที่แสดงธรรมแก่อุปลิสสะ โดยเน้นให้เห็นถึงการพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง จนท่านอุปลิสสะออกบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ครูให้นักเรียนร่วมกันสืบค้นปฏิปทาของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่สามารถสร้างศรัทธา และปัญญาที่ถูกต้องแก่พุทธศาสนิกชน เช่น พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ฯลฯ จากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ

๖.๗ ให้นักเรียนนำเสนอข้อมูลที่สืบค้นด้วยรูปแบบต่างๆ ดังนี้

- วาดภาพ
- จัดป้ายนิเทศ
- ทำสมุดภาพ
- ทำแผ่นพับ
- ฯลฯ

๖.๘ นักเรียนศึกษาไปความรู้ เรื่องสังคัมหมพุทวิป และคติความเชื่อทางศาสนา ก่อนสมัยพุทธกาลและตอบคำถาม ดังนี้

- ลักษณะสังคัมหมพุทวิปสมัยก่อนพุทธกาลเป็นอย่างไร
- คติความเชื่อทางศาสนาของคนในชมพูทวีปในสมัยก่อนพุทธกาลเป็นอย่างไร แตกต่างจากสมัยพุทธกาลอย่างไร
- การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และการก่อตั้งพุทธศาสนา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ลักษณะสังคัม และคติความเชื่อทางศาสนาของคนในชมพูทวีปอย่างไร

๖.๙ ให้นักเรียนวิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของพุทธะ โดยศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น พระภิกษุ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้มาอภิปราย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ครูอธิบายเพิ่มเติมให้เกิดองค์ความรู้ที่มีความหมายและสมบูรณ์

๖.๑๐ นักเรียนทำแบบฝึกหัดทบทวนความรู้เรื่องอริยสัจ ๔ ที่เรียนผ่านมาตั้งแต่ ม.๑-ม. ๓

๖.๑๑ ครูอธิบายและร่วมกับนักเรียนวิเคราะห์หลักธรรมในอริยสัจ ๔ โดยเน้นข้อธรรม ดังนี้

- ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) : ชั้น ๕ (นามรูป)
- สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) : หลักกรรม (นิยาม ๕) และ วิตก ๓
- นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) : ภาวนา ๔
- มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) : พระสัทธรรม ๓, ปัญญาวิมุตติธรรม ๔, พละ ๕, อุบาทสกรรม ๕, และมงคล ๓๘ (สังเคราะห์บุตร สงเคราะห์ภรรยา สันโดษ)

๖.๑๒ แบ่งนักเรียนเป็น ๖ กลุ่ม ศึกษาและใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์และสืบค้น ข้อธรรม ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ศึกษา ชั้น ๕ (นามรูป) และสันโดษ

กลุ่มที่ ๒ ศึกษา หลักกรรม (นิยาม ๕) และวิตก ๓

กลุ่มที่ ๓ ศึกษา ภาวนา ๔

กลุ่มที่ ๔ ศึกษา พระสัทธรรม ๓, ปัญญาวิมุตติธรรม ๔

กลุ่มที่ ๕ ศึกษา พละ ๕, อุบาทสกรรม ๕

กลุ่มที่ ๖ ศึกษา มงคล ๓๘ (ข้อสังเคราะห์บุตร และสังเคราะห์ภรรยา, สันโดษ)

และนำเสนอผลงานในรูปแบบต่างๆ เช่น บทบาทสมมติ, บทความ, เรียงความ, ละคร ฯลฯ

๖.๑๓ ครูประเมินความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียน เกี่ยวกับข้อธรรมในอริยสัจ ๔ เป็นระยะ อย่างต่อเนื่อง

- การอาราธนาศีล อาราธนาธรรม
- พิธีเวียนเทียน
- พิธีถวายผ้าอาบน้ำฝน
- พิธีปวารณา
- พิธีทอดกฐิน
- พิธีถวายสังฆทาน
- พิธีทำบุญเลี้ยงพระในโอกาสต่างๆ
- ฯลฯ

๖.๒๓ นักเรียนวางแผนจัดสัมมนาเรื่อง “พระพุทธศาสนากับการศึกษาที่สมบูรณ์” โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ภูมิปัญญาท้องถิ่น พระภิกษุ นักเรียน ร่วมเป็นวิทยากร

๖.๒๔ นักเรียนประเมินตนเอง ในการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ตลอดปีที่ผ่านมา เพื่อปรับปรุงและแก้ไขพฤติกรรมของตนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

๗. สื่อการเรียนรู้

- ๗.๑ เอกสารการรับรองให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญสากลจากองค์การสหประชาชาติ
- ๗.๒ ใบความรู้เรื่อง สังคมชมพูทวีปและคติความเชื่อทางศาสนาสมัยก่อนพุทธกาล
- ๗.๓ แผนภูมิแสดง กพ-ภูมิ
- ๗.๔ ใบความรู้เรื่องการฝึกบริหารจิตและเจริญปัญญา
- ๗.๕ ใบความรู้ เรื่องการคิดแบบโยนิโสมนสิการ
- ๗.๖ ภาพพุทธประวัติที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันออกพรรษา)
- ๗.๗ ใบความรู้และภาพมรยาทชาวพุทธ
- ๗.๘ วีดิทัศน์ เรื่องการบริหารจิตและเจริญปัญญา ตามหลักสติปัฏฐาน เน้นอานาปานสติ
- ๗.๙ แלבบันทึกเสียง เพลงพุทธานุกาพ

๘. การวัดและประเมินผล

- ๘.๑ แบบประเมินความรู้เกี่ยวกับอริยสัจ ๔
- ๘.๒ แบบประเมินความรู้ความเข้าใจและการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เกี่ยวกับข้อธรรมเรื่องอริยสัจ ๔
- ๘.๓ แบบสังเกตพฤติกรรม

๘.๔ แบบวัดเจตคติที่มีต่อการบริหารจัดการและเจริญปัญญา

๘.๕ แบบประเมินตนเองในการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๕. ผลสะท้อนการเรียนรู้ (Reflection)

๕.๑ ผู้เรียนมีความศรัทธายิ่งต่อพระรัตนตรัย และปฏิบัติตนตามหลักธรรมมุ่งมั่นจนเป็นกิจนิสัย มีความภาคภูมิใจที่ได้นับถือศาสนาที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นศาสนาสากลของโลก

๕.๒ ครูจัดการเรียนรู้อย่างหลากหลายมีกระบวนการเรียนรู้ที่สะท้อนถึงความสุข ความมีปัญญา และความมีคุณธรรมของผู้เรียน รวมทั้งภาคภูมิใจและสุขใจในการสอนพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่ทั่วโลกให้การยอมรับว่าเป็นศาสนาสากล

๕.๓ ผู้ปกครอง ชุมชน เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ และการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา มีความชื่นชมและส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรมยิ่งขึ้น พร้อมทั้งให้การสนับสนุนโรงเรียนทุกด้านเพื่อให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ด้านธรรมะ

ตัวอย่าง หน่วยการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เรื่อง ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา

ใบงาน

คำชี้แจง

๑. สมาชิกทุกคนเลือกประธาน รองประธาน และเลขานุการ
๒. ให้สมาชิกทุกคนเข้าใจว่ากิจกรรมนี้เป็นการศึกษาเรื่อง ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ซึ่งบูรณาการกับ
  - พุทธประวัติ
  - หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
  - ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา
  - หน้าที่ชาวพุทธ
  - การบริหารจัดการและเจริญปัญญา
  - วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
  - สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา เรื่อง “พระพุทธศาสนากับการศึกษาที่สมบูรณ์”
๓. สมาชิกทุกคนศึกษาใบความรู้ เรื่องประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกาและชาวพุทธ ตัวอย่าง
๔. สมาชิกช่วยกันแสดงความคิดเห็นและสรุป โดยอาศัยใบมอบหมายงานเป็นแกนดำเนินงาน
๕. ทุกกลุ่มออกมาเสนอแนวคิดเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ในตอนสำคัญอาจนำเสนอในรูปแบบบทบาทสมมติ จัดป้ายนิเทศ ทำป้ายพุทธศาสนสุภาษิต
๖. สมาชิกทุกกลุ่มสรุปผลการศึกษามาแลกเปลี่ยน เรียนรู้และนำไปเป็นข้อคิด ในการปฏิบัติ ในชีวิตประจำวัน

๘. มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ
- การปฏิบัติตนต่อพระภิกษุทางกาย วาจา และใจ ที่ประกอบด้วยเมตตา
  - การปฏิสันถารที่เหมาะสมต่อพระภิกษุในโอกาสต่างๆ
๑๐. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา
- สวดมนต์แปลและแผ่เมตตา
  - รู้และเข้าใจวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา
  - นำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ คุณภาพชีวิตและสังคม
๑๒. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- ศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
๑๓. สัมมนาพระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา
- พระพุทธศาสนากับการศึกษาที่สมบูรณ์

ตัวอย่าง กิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

๑. หัวข้อเรื่อง ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกาและชาวพุทธตัวอย่าง
๒. ระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๔
๓. เวลา ๘ ชั่วโมง
๔. ผลการเรียนรู้

ผู้เรียนรู้และเข้าใจประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกาและชาวพุทธตัวอย่าง นำวิธีปฏิบัติของท่านมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

๕. สาระการเรียนรู้

- ๕.๑ พระอัสสชิ
- ๕.๒ พระกัศปาคโคตมีเถรี
- ๕.๓ พระนางมัลลิกา
- ๕.๔ หมอชีวก โกมารภัจ
- ๕.๕ พระนาคเสน - พระยามิลินท์
- ๕.๖ สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี)
- ๕.๗ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
- ๕.๘ สุชีพ ปุญญาณาภ

๖. กิจกรรมการเรียนรู้

- ๖.๑ สร้างบรรยากาศการเรียนรู้โดยการสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย และนั่งสมาธิ ๒ - ๕ นาที
- ๖.๒ นักเรียนศึกษาใบความรู้เรื่อง ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง
- ๖.๓ นักเรียนแบ่งกลุ่มและทำกิจกรรมตามใบงาน และใบมอบหมายงาน
- ๖.๔ ทุกกลุ่มออกมาเสนอแนวคิดเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันในตอนสำคัญ อาจเสนอในรูปแบบของบทบาทสมมติ
- ๖.๕ สมาชิกทุกกลุ่มสรุปผลการศึกษามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปเป็นข้อคิดในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ตัวอย่าง กิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เรื่อง ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง

ใบงาน

คำชี้แจง

๑. สมาชิกทุกคนเลือกประธาน รองประธาน และเลขานุการ
๒. ให้สมาชิกทุกคนเข้าใจว่ากิจกรรมนี้เป็นการศึกษาเรื่องพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง ซึ่งบูรณาการกับ
  - พุทธประวัติ
  - หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
  - พุทธศาสนสุภาษิต
  - พระไตรปิฎก และเรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก
  - คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา
  - หน้าที่ชาวพุทธ
  - มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ
  - การบริหารจัดการและเจริญปัญญา
๓. สมาชิกทุกคนศึกษาใบความรู้เรื่องประวัติพุทธสาวกพุทธสาวิกาและชาวพุทธตัวอย่าง
๔. สมาชิกช่วยกันแสดงความคิดเห็นและสรุป โดยอาศัยใบมอบหมายงานเป็นแกนดำเนินงาน
๕. ทุกกลุ่มออกมาเสนอแนวคิดเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ในตอนสำคัญ อาจนำเสนอในรูปแบบของบทบาทสมมติ
๖. สมาชิกทุกกลุ่มสรุปผลการศึกษามาแลกเปลี่ยน เรียนรู้และนำไปเป็นข้อคิดในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ใบมอบหมายงาน

คำสั่ง หลังจากที่สมาชิกทุกคนได้ศึกษาใบความรู้แล้ว สมาชิกทุกคนช่วยกันอภิปราย และวิเคราะห์ ว่าประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกาและชาวพุทธตัวอย่าง มีความสัมพันธ์อย่างไรกับเรื่องต่อไปนี้

๑. อยู่ในพุทธประวัติตอนใด
๒. ได้รับพระธรรมเทศนาบทใดจากพระพุทธเจ้า และมีเนื้อหาสาระอย่างไร
๓. ประวัตินของท่านองค์/ผู้ใด ตรงกับพุทธศาสนสุภาษิตดังต่อไปนี้
  - จิตดี ทนดี สุขวาหน์ จิตที่ฝึกดีแล้ว นำสุขมาให้
  - น อัจฉาจรัง ปณฺฑิตา ทสฺสยนฺติ บัณฺฑิตย่อมไม่แสดงอาการขื่นๆ ลงๆ
  - นตฺถิ โลเก อนินฺทิตฺโต คนที่ไม่ถูกนินทา ไม่มีในโลก
  - โกรธ ฆตฺวา สุขํ เสติ ฆ่าความโกรธได้ย่อมอยู่เป็นสุข
๔. วิเคราะห์ความสำคัญและคุณค่าของพระไตรปิฎก คันถธุระ วิปัสสนาธุระ คืออะไร
๕. เรื่องนารู้จากพระไตรปิฎก เรื่อง การครองตนเป็นพลเมืองดี
๖. ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ภพ-ภูมิ
๗. หน้าที่ชาวพุทธ เรื่อง การเข้าใจกิจของพระภิกษุ, คุณสมบัติของทายกและปฏิบัติคาหก, การรักษาศีล ๘, กิจกรรมและเป็นสมาชิกขององค์กรชาวพุทธ, การเป็นชาวพุทธที่ดี ตามหลัก ทิส ๖, การเข้าค่ายพุทธธรรม, การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา, การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
๘. มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ, การปฏิบัติตนต่อพระภิกษุทางกาย วาจา ใจที่ประกอบด้วยเมตตา การปฏิบัติหน้าที่เหมาะสมต่อพระภิกษุในโอกาสต่างๆ
๙. การบริหารจัดการและเจริญปัญญาตามหลักสติปัญญา การคิดแบบโยนิโสมนสิการ
๑๐. นำปฏิปทาของท่านไปใช้แก้ปัญหาการพัฒนาเป็นข้อคิดในการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ตัวอย่าง กิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

๑. หัวข้อเรื่อง   การบริหารจัดการและการเจริญปัญญา กิจกรรม “คุณชอบดื่มอะไร”
๒. ระดับชั้น   มัธยมศึกษาปีที่ ๔
๓. เวลา   ประมาณ ๑๐ - ๑๕ นาที
๔. ผลการเรียนรู้
   ผู้เรียนมีสติ สมาธิ และปัญญา ประสาททั้งห้าตื่นตัวไวต่อการรับรู้และ
   การตอบสนอง
๕. สาระการเรียนรู้
   วิธีปฏิบัติ ประโยชน์ และการนำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้
   ในชีวิตประจำวัน

๖. กิจกรรมการเรียนรู้

๖.๑ ครูและผู้เรียน พุดคุย-สนทนา โดยครูถามผู้เรียนว่าแต่ละคนชอบดื่มเครื่องดื่มอะไร และในวันนี้ครูขอเชิญชวนให้ทุกคนได้ดื่มเครื่องดื่มที่มีชื่อว่า เซเวน อัฟ (Seven up)

๖.๒ ครูกล่าวแนะนำกติกาการเล่น ดังนี้

กิจกรรมที่จะเล่นต่อไปนี้จะขอให้ผู้เรียนยืนล้อมกันเป็นวงกลมและนับเลขเป็นภาษาอังกฤษ โดยให้นับเป็นเพียงแค่เลข ๗ คือ one two three four five six และ seven เมื่อผู้เรียนนับหมายเลขใดก็ตามขอให้ยกมือทาบไหล่ด้านที่ต้องการ และเมื่อทาบไหล่ใคร ผู้ที่ยืนอยู่ถัดไปข้างที่ไหล่ถูกมือทาบต้องเป็นผู้ที่นับหมายเลขต่อไป ตัวอย่างเช่น เมื่อผู้เรียนคนแรกนับ one และยกมือขวาทาบไหล่ซ้าย ผู้ที่ยืนถัดไปด้านซ้ายจะต้องเป็นผู้ที่นับ two พร้อมกับยกมือทาบไหล่ ถ้าทาบไหล่ขวา ผู้ที่ยืนถัดไปด้านซ้ายจะต้องเป็นผู้ที่นับ three ปฏิบัติเช่นนี้เรื่อยไปจนถึงคนที่ ๖ ซึ่งจะต้องพูดคำว่า six ผู้ที่นับต่อจากคนที่ ๖ จะต้องพูดว่า seven พร้อมทั้งยกมือข้างใดข้างหนึ่งขึ้นเหนือศีรษะ ซึ่งถ้าปลายนิ้วชี้ไปทางใดบุคคลที่อยู่ทางนั้นจะต้องเป็นผู้ที่นับ ๑ หรือ one ใหม่ ผู้ที่นับคนแรกจะต้องกล่าวถึงหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา ๑ เรื่อง เช่น ไตรสิกขา อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาท ฯลฯ

หมายเหตุ ผู้ที่สามารถปฏิบัติตามกติกาได้ เช่น ไม่สามารถนับต่อหมายเลขเมื่อถึงคราวที่จะต้องนับ หรือเมื่อถึงคราวที่จะต้องพูดว่า seven แต่ไม่พูด กล่าวคือ หรือแสดงท่าทางอย่างอื่นถือว่ากระทำผิดกติกา ต้องออกจากการเล่น

๖.๓ ครูควรประยุกต์กิจกรรมนี้ โดยเปลี่ยนชื่อกิจกรรมจาก “คุณชอบดื่มอะไร” เป็น “หลักธรรมใดจำเป็นต่อชีวิตคุณ” หากได้ข้อสรุป เช่น อริยสัจ ๔ ก็ให้เปลี่ยนคำที่นับเป็นคนที่ ๑ “ทุกข์” คนที่ ๒ “สมุทัย” คนที่ ๓ “นิโรธ” คนที่ ๔ “มรรค” เมื่อถึงคนที่ ๔ ซึ่งพูดว่า “มรรค” ให้ต่อด้วยคำว่า “มีองค์แปด” แล้วยกมือชี้ในลักษณะผายมือไปที่ผู้เล่นคนใดคนหนึ่งซึ่งผู้เล่นคนนั้นจะต้องเริ่มต้นด้วยองค์ที่ ๑ ของมรรค ได้แก่ “สัมมาทิฐิ” “สัมมาสังกัปปะ” “สัมมาวาจา” “สัมมากัมมันตะ” “สัมมาอาชีวะ” “สัมมาวายามะ” “สัมมาสติ” และ “สัมมาสมาธิ” ถือเป็นอันจบด้วยเรื่องของ “มรรคมืองค์แปด” ซึ่งได้แก่หลักธรรมอริยสัจ ๔ ข้อสุดท้าย ถ้าหากจะต่อด้วยเรื่องของ “สัมมาสมาธิ” ก็สามารถจะทำได้โดยเริ่มจาก “ขณิกสมาธิ” “อุปจารสมาธิ” “อัปปนาสมาธิ” เป็นต้น

๗. สื่อการเรียนรู้

หากมีการประยุกต์กิจกรรมตามข้อ ๖.๓ ครูควรเตรียมแผนภูมิองค์ประกอบของหลักธรรมที่จะนำมาใช้ประกอบกิจกรรมติดไว้บริเวณส่วนใดส่วนหนึ่งของห้องก็สามารถสังเกตเห็นได้ เพื่อให้นักเรียนจะได้ฝึกการสังเกต การจดจำ โดยอาศัยสติสัมปชัญญะ และสมาธิ

๘. การวัดและการประเมินผล

- ๘.๑ สังเกตดูว่าผู้เรียนแต่ละคนมีสติและสมาธิในการดำเนินกิจกรรมได้หรือไม่
- ๘.๒ ตรวจสอบความรู้ของผู้เรียนว่า มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนาอย่างน้อยเพียงไร
- ๘.๓ ตรวจสอบว่าผู้เรียนมีสติสัมปชัญญะ และสมาธิเพิ่มขึ้นหรือไม่

ตัวอย่าง กิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

๑. หัวข้อเรื่อง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา กิจกรรม วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ
๒. ระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๔
๓. เวลา ประมาณ ๑ ชั่วโมง
๔. ผลการเรียนรู้ ผู้เรียนฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี และนำกระบวนการคิดไปใช้ในการพัฒนาตนเองและสังคม

๕. สาระการเรียนรู้

พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี คือ

๑. คิดแบบสามัญลักษณ์ะ
๒. คิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน

๖. กิจกรรมการเรียนรู้

๖.๑ สร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนโดยการไหว้พระบูชาพระรัตนตรัยและนั่งสมาธิ (กำหนดลมหายใจตามหลักอานาปานสติ) เป็นเวลา ๓ - ๕ นาที

๖.๒ นำเข้าสู่การเรียนรู้โดยครูกล่าวว่า นักเรียนทุกคนมีความคิด แต่การที่จะ “รู้จักคิด” หรือ “คิดเป็น” นั้นจะต้องมีการฝึกฝนเพื่อให้เกิดสัมมาทิฐิ คือมีความคิดเห็นที่ถูกต้อง ดังนั้นวันนี้เราจะเริ่มกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี

๖.๓ ดำเนินการฝึกทักษะการคิดแบบสามัญลักษณ์ะและวิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน หรือคิดแบบแก้ปัญหาดังต่อไปนี้

กิจกรรมฝึกทักษะการคิดแบบสามัญลักษณ์ะและวิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน

๑. แบ่งกลุ่มและระดมความคิดวิเคราะห์ตามหัวข้อที่กำหนดให้
๒. ให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง และรายงานผลการปฏิบัติตามหัวข้อที่กำหนด

ข้อความที่ฝึกคิดแบบสามัญลักษณ์ะและวิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน

ปัญหา (ทุกข์)

จับ ๓๐๐ ช่างกลป่วน ! วิทยุร่นับแสนคนเบียดชมมหกรรมคอนเสิร์ต ๒ ค่ายยักษ์ “แกรมมี่-อาร์เอส” เต็มท้องสนามหลวง รวบเด็กช่างกล ๓๐๐ คน ป่วนงานยกพวกตีกัน

คำถาม

๑. ทำไมนักเรียนจึงชอบยกพวกตีกัน (ฝึกการคิดที่สืบสาเหตุที่แท้จริง)
๒. ผลเสียที่เกิดจากการกระทำของนักเรียนเป็นอย่างไร
๓. มีวิธีแก้ไขที่สอดคล้องกับสาเหตุที่แท้จริงได้อย่างไร
๔. นักเรียนจะช่วยกันให้อภัย รักษาความสามัคคี ไม่โกรธอาฆาต ผูกพยาบาทได้อย่างไร
๕. ให้นักเรียนร่วมกันระดมความคิดวางแผนและรายงานผลการปฏิบัติ

กิจกรรมฝึกให้นักเรียนคิดจนพบสาเหตุที่แท้จริง

ทำไมนักเรียนจึงชอบยกพวกตีกัน	เพราะนักเรียนและเพื่อนถูกรังแกจึงต้องการแก้แค้น
ทำไมนักเรียนและเพื่อนต้องแก้แค้น	เพราะเลือดต้องล้างด้วยเลือด
ทำไมเลือดต้องล้างด้วยเลือด	เพราะต้องการความสะใจ
ทำไมนักเรียนต้องการความสะใจ	เพราะนักเรียนตกอยู่ในอำนาจของอารมณ์
ทำไมนักเรียนต้องตกอยู่ในอำนาจของอารมณ์	เพราะนักเรียนยังคิดถึงสิ่งที่ผ่านไปแล้ว
ทำไมนักเรียนคิดถึงสิ่งที่ผ่านไปแล้ว	เพราะนักเรียนขาดการฝึกฝน
ทำไมนักเรียนขาดการฝึกฝน	เพราะ.....

เมื่อนักเรียนคิดถึงสาเหตุได้แล้ว ให้นำวิธีแก้ไขจากสาเหตุ

สรุปพบสาเหตุ การที่นักเรียนชอบยกพวกตีกัน เพราะนักเรียนและเพื่อนถูกรังแก จึงต้องการแก้แค้นด้วยวิธีเลือดต้องล้างด้วยเลือด ต้องการความสะใจ นักเรียนตกอยู่ในอำนาจของอารมณ์

วิธีแก้ไขจากสาเหตุ

๑. นักเรียนจะต้องตระหนักถึงผลเสียอันเกิดจากการที่ตกอยู่ในอำนาจของอารมณ์ซึ่งมีผลต่อตนเอง ผู้ปกครอง สังคม สถาบัน ประเทศชาติ

ตนเอง	บิดา-มารดา	สังคม	สถาบัน	ประเทศชาติ
บาดเจ็บ พิการ เสียสติ เสียชีวิต ติดคุก ออกจาก สถานศึกษา เสียชื่อเสียง	เสียใจ ร้องไห้ มีผลต่อสุขภาพ เป็นลม ความดัน โลหิตสูง เครียด	ผู้บริสุทธิ์ถูก ลูกหลง บาดเจ็บ พิการ เสียชีวิต ทำให้เดือดร้อน ถึงครอบครัว	สถาบันตกต่ำเสีย ชื่อเสียง ไม่มีใคร อยากเข้าศึกษา	เสียเงินงบประมาณในการ ซ่อมแซมส่วนที่ เสียหาย

๒. นักเรียนจะไม่อาลัยอาวรณ์ถึงสิ่งที่ผ่านไปแล้ว หรือฟุ้งซ่านไปกับอารมณ์ที่ไม่ชอบใจ

๓. นักเรียนต้องถือความเป็นปัจจุบันโดยกำหนดที่ “สัมมาสติ” เป็นสำคัญ ให้ระลึกไว้เสมอว่าคิดก่อนแล้วจึงทำ

๔. นักเรียนวิเคราะห์ว่าชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมาจนถึงปัจจุบัน ชีวิตความเป็นอยู่ มิใช่มีทุกข์อย่างเดียว หรือมีสุขอย่างเดียว มันผสมปนเปกัน มีความเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ ในที่สุดก็จากโลกนี้ไปเหมือนๆ กัน เหตุใดเราจึงไม่รีบทำคุณประโยชน์ให้แก่ตนเอง บิดามารดา สังคมสถาบันและประเทศชาติ

๖.๔ นักเรียนสรุปผลดีของวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี

๗. สื่อการเรียนรู้

- ภาพข่าวในหนังสือพิมพ์
- ภาพข่าวในวารสารอื่นๆ

๘. การวัดและการประเมินผล

๘.๑ สังเกตการร่วมกิจกรรมของผู้เรียน

๘.๒ ติดตามและประเมินผลจากการปฏิบัติตนของผู้เรียนว่ายกพวกตีกันหรือไม่

ภาคผนวก

กรอบความคิด

ในการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔

พระเทพโสภณ (ประยูร ฐมมจิตโต)

ในการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๔ ซึ่งเป็นหลักสูตรใหม่ สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจเป็นอันดับแรกคือมาตรฐานการเรียนรู้ สาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ซึ่งประกอบด้วยมาตรฐาน ๓ ข้อ คือ

มาตรฐาน ส ๑.๑ : เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา และสามารถนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐาน ส ๑.๒ : ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงามและศรัทธาในพระพุทธศาสนา

มาตรฐาน ส ๑.๓ : ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมและศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

เมื่อวิเคราะห์ดูแล้ว เราจะพบว่ามาตรฐานทั้งสามมีจุดเน้นต่างกัน นั่นคือ มาตรฐาน ส ๑.๑ เน้นให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา (Knowledge) มาตรฐาน ส ๑.๒ เน้นให้ผู้เรียนมีค่านิยมที่ดีงามและมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา (Attitude) และมาตรฐาน ส ๑.๓ เน้นให้ผู้เรียนประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมและศาสนพิธี ทั้งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต (Process)

มาตรฐานทั้งสามข้อนี้พอจะเทียบได้กับไตรสิกขา คือ อริสัสสิกขา อริจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ดังนี้

มาตรฐาน ส ๑.๓ เน้นเรื่องการประพฤติปฏิบัติซึ่งเป็นเรื่องของพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้ปรากฏแก่คนอื่น มาตรฐานนี้เทียบได้กับอริสัสสิกขาซึ่งเป็นการฝึกอบรมในเรื่องศีลคือ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย

มาตรฐาน ส ๑.๒ เน้นเรื่องการพัฒนาคุณธรรมที่ดีเช่น สมาธิ ศรัทธา มาตรฐานนี้เทียบได้กับอริจิตตสิกขา ซึ่งเป็นการฝึกอบรมในเรื่องจิตคือคุณสมบัติที่ดีภายในจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือสมาธิ

มาตรฐาน ส ๑.๑ เน้นเรื่องการพัฒนาความรู้ซึ่งรวมทั้งความรู้ความเข้าใจทั่วไป เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและความเห็นที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า โลกียสัมมาทิฐิ มาตรฐานนี้เทียบได้กับอธิปัญญาสิกขาซึ่งเป็นการฝึกอบรมในเรื่องปัญญา

เมื่อเทียบเคียงกันอย่างนี้แล้ว เราอาจกล่าวได้ว่าการจัดการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่จะให้ได้มาตรฐานทั้งสามข้อต้องเป็นการจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา

การจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขานั้นสามารถจัดการฝึกอบรมศีล สมาธิ ปัญญาไปพร้อมกันได้ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า ในการนั่งกรรมฐานเจริญอานาปานสติคือกำหนดลมหายใจเข้า-ออก ความสำรวมกายวาจาในขณะนั้นเป็นอธิศีลสิกขา สมาธิในขณะนั้นเป็นอธิจิตตสิกขา และปัญญาในขณะนั้นเป็นอธิปัญญาสิกขา (สังฆมณฑลภาลินี เล่ม ๒ ข้อ ๑๖๓ หน้า ๑๐๕)

ในทำนองเดียวกัน เราสามารถจัดการเรียนการสอนให้ได้มาตรฐานทั้งสามข้อในขณะเดียวกันได้ นั่นคือเมื่อเรียนเรื่องใดก็ต้องให้ได้ทั้งสามมาตรฐาน เช่น เด็กที่เรียนเรื่องพุทธประวัติ นอกจากจะต้องมีความรู้ความเข้าใจชีวประวัติของพระพุทธเจ้า (ตามมาตรฐาน ส ๑.๑) แล้ว ยังจะต้องมีศรัทธาในพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า ตถาคตโพธิศรัทธา (ตามมาตรฐาน ส ๑.๒) และแสดงตนเป็นพุทธมามกะน้อมรับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะและรักษาศีล ๕ (ตามมาตรฐาน ส ๑.๓)

เมื่อได้ศึกษามาตรฐานทั้งสามข้อแล้ว สิ่งที่ต้องทำอันดับต่อไปคือศึกษาผลการประเมินหลักสูตรเดิม (ฉบับปรับปรุง ๒๕๓๓) เพื่อดูว่ามีข้อเด่นข้อด้อยอะไรบ้าง ผลปรากฏว่า ข้อเด่นของหลักสูตรเดิมก็คือมีเนื้อหาสาระค่อนข้างจะครบถ้วนสมบูรณ์ ส่วนข้อด้อยของหลักสูตรนี้ก็คือมีเนื้อหามาก ซ้ำซ้อน ขาดความสัมพันธ์เชื่อมโยงภายในวิชาพระพุทธศาสนาด้วยกันกับทั้งมีสื่อและกิจกรรมน้อยเกินไป

การจัดทำรายละเอียดเนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรใหม่มุ่งแก้ไขข้อด้อยที่พบในหลักสูตรเดิมและในขณะเดียวกันก็ให้ได้มาตรฐานการเรียนรู้ทั้งสามข้อ

เรื่องแรกที่เราทำคือหยิบหลักสูตรเดิมขึ้นมาวิเคราะห์แล้วพบว่า เนื้อหาสาระในหลักสูตรเดิมแบ่งออกเป็น ๕ หัวข้อ ดังนี้

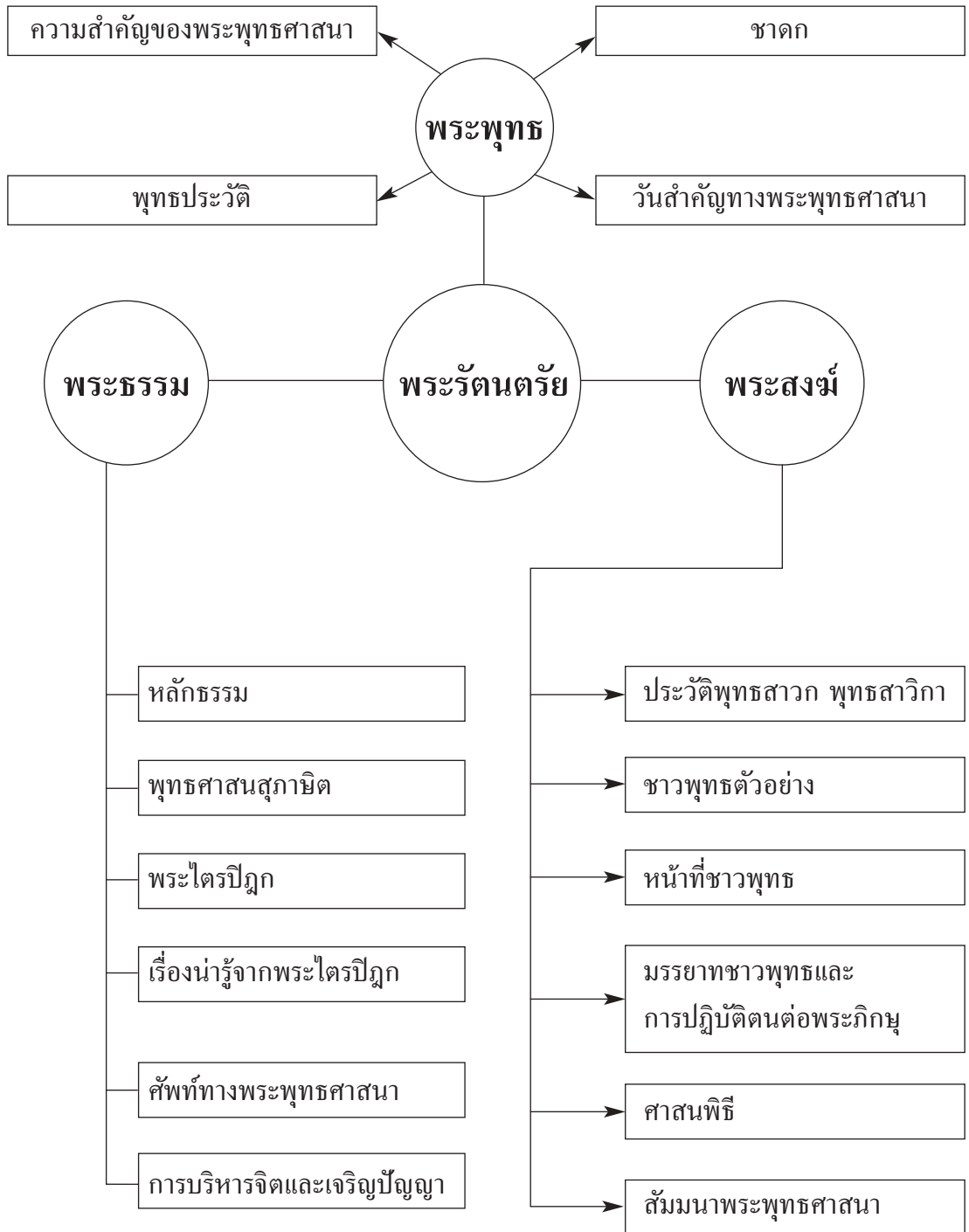
๑. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา
๒. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกาและชาวพุทธตัวอย่าง
๓. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
๔. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์
๕. พุทธศาสนสุภาษิต
๖. หน้าที่ชาวพุทธ
๗. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา
๘. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
๙. ศาสนพิธี

การที่หลักสูตรเดิมมีหัวข้อมากอย่างนี้ทำให้สามารถครอบคลุมเนื้อหาสาระพระพุทธศาสนาได้ค่อนข้างจะครบถ้วน คณะกรรมการได้นำหัวข้อทั้ง ๕ มาวิเคราะห์จัดระบบใหม่ เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างหัวข้อเหล่านั้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับการเรียนแบบบูรณาการภายในเนื้อหาสาระพระพุทธศาสนาด้วยกัน ดังนั้น เราจึงคงหัวข้อสำคัญในหลักสูตรเดิมไว้แล้วนำมาจัดกรอบความคิดใหม่เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงกันเป็นระบบ ดังนี้

๑. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา - พุทธประวัติ
๒. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา - พุทธศาสนสุภาษิต - พระไตรปิฎก - เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก - ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา
๓. ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา - ชาดก
๔. หน้าที่ชาวพุทธ - มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ - ชาวพุทธตัวอย่าง
๕. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา
๖. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา - ศาสนพิธี
๗. สัมมนาพระพุทธศาสนา

เพื่อแสดงความเชื่อมโยงของหัวข้อซึ่งดูหลากหลายให้มีระบบ เราได้กำหนดหัวข้อใหญ่ที่ครอบคลุมหัวข้ออื่นทั้งหมด นั่นคือเรื่องพระรัตนตรัย หัวข้อทั้งหมดสรุปลงในเรื่องพระรัตนตรัยได้ทั้งสิ้น ภายในกรอบของเรื่องพระรัตนตรัยนี้เอง เราได้จัดความสัมพันธ์ของหัวข้อทั้ง ๖ ตามผังมโนทัศน์ ดังต่อไปนี้

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

คำอธิบายความเชื่อมโยงของผังมโนทัศน์ เป็นดังนี้

การศึกษา ประวัติพระพุทธศาสนาและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ก็คือ การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องพระรัตนตรัย ซึ่งประกอบด้วยพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

เรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธ ก็คือ พุทธประวัติ ว่าด้วยชีวประวัติของพระพุทธเจ้า ชาติกว่าด้วยพระชาติในอดีตของพระพุทธเจ้าและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาซึ่งว่าด้วย เหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติ

คำสอนของพระพุทธเจ้าเรียกว่าพระธรรมซึ่งรวบรวมไว้เป็นพระไตรปิฎก มีศัพท์เฉพาะ ที่ต้องทำความเข้าใจเรียกว่า ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา พระไตรปิฎกบรรจุหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา หลักธรรมบางข้อได้รับการเรียบเรียงเป็นพุทธศาสนสุภาษิตเพื่อเป็นคติสอนใจ หนึ่งในวิธีนำหลักธรรมมาปฏิบัติก็คือการบริหารจิตและเจริญปัญญา

พระสงฆ์คือผู้น้อมนำพระธรรมมาปฏิบัติจนได้ชื่อว่าเป็นพุทธสาวก-พุทธสาวิกาและ ชาวพุทธตัวอย่างผู้เคร่งครัดในหน้าที่ชาวพุทธและแม่นยำในศาสนพิธี มรรยาทชาวพุทธและ การปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ

เราได้ออกแบบให้แต่ละหัวข้อเชื่อมโยงกันแบบนี้ ครูจึงสามารถสอนแบบบูรณาการ ระหว่างหัวข้อทั้ง ๖ ข้างต้น ไม่ว่าจะยกหัวข้อไหนเป็นตัวตั้ง ครูก็สามารถสอนโยงไปหาหัวข้ออื่น ได้ทั้งสิ้น หมายความว่า พุทธประวัติ หลักธรรม หน้าที่ชาวพุทธการบริหารจิตและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น สามารถจะเรียนเชื่อมโยงกันได้ตามผังมโนทัศน์นี้

เมื่อได้หัวข้อสำคัญ ๖ หัวข้อดังกล่าวมาแล้ว เราก็ใส่รายละเอียดเข้าไปในแต่ละหัวข้อ ในแต่ละช่วงชั้น มีการนำรายละเอียดของหัวข้อเดียวกันมาวางเรียงกันเพื่อให้เห็นพัฒนาการของ เนื้อหาและลดความซ้ำซ้อน เช่น หัวข้อพุทธประวัติในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ มีรายละเอียดดังนี้

ประวัติ

เหตุการณ์หลังประวัติ

รกนาขวัญ

การศึกษา

อภิเษกสมรส

เทวทูต ๔

การออกผนวช

หัวข้อพุทธประวัติในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ มีรายละเอียดต่อเนื่องกันไป ดังนี้

สรุปพุทธประวัติ

การบำเพ็ญเพียร

ผจญมาร

ตรัสรู้

ปฐมเทศนา

ปรินิพพาน

เมื่อวางรายละเอียดในแต่ละชั้นอย่างนี้แล้ว หากพบว่าเรื่องใดซ้ำซ้อนกันมากเราก็ตัดออก แต่จะมีเรื่องซ้ำซ้อนกันบ้างอย่างจงใจเพราะเรามุ่งให้เป็นกรอบความคิดหลักที่ให้เรียนซ้ำทุกชั้น เพื่อสร้างลักษณะนิสัย เช่น หัวข้อหลักธรรมในระดับประถมจะมีเรื่องสำคัญที่กำหนดให้เรียนในทุกชั้นอยู่ ๒ เรื่อง คือ พระรัตนตรัยและโอวาท ๓ คือ ไม่ทำชั่ว ทำความดี ทำจิตให้บริสุทธิ์เป็นกรอบใหญ่ในทุกชั้น ส่วนรายละเอียดว่าปฏิบัติอย่างไรเรียกว่าไม่ทำชั่ว ทำความดี ทำจิตให้บริสุทธิ์ ก็จะมีข้อธรรมย่อยขยายเพิ่มเติมในแต่ละชั้น เช่น ไม่ทำชั่วด้วยการรักษาเบญจศีล ทำความดีด้วยเบญจธรรมและคุณธรรมอื่นๆ และทำจิตให้บริสุทธิ์ด้วยการบริหารจัดการและเจริญปัญญา

หัวข้อหลักธรรมในระดับมัธยมจะมีเรื่องอริยสัจ ๔ เป็นกรอบใหญ่ในทุกชั้น กรอบนี้จะครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ข้อธรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนา แม้จะหลากหลาย แต่แท้ที่จริงสรุปลงในอริยสัจ ๔ ได้ทั้งหมด นั่นคือ

๑. ธรรมที่ควรรู้ (ปริญาญยธรรม) จัดอยู่ในข้อทุกข์
๒. ธรรมที่ควรละ (ปหัตถัพพธรรม) จัดอยู่ในข้อสมุทัย
๓. ธรรมที่ควรบรรลุ (สัจฉิกาตัพพธรรม) จัดอยู่ในข้อนิโรธ
๔. ธรรมที่ควรเจริญ (ภาเวตัพพธรรม) จัดอยู่ในข้อมรรค

อริยสัจ ๔ นี้เป็นข้อธรรมใหญ่ ส่วนข้อธรรมย่อยจะเป็นเรื่องอะไรอยู่ในชั้นใดก็ขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะและปัญหาในแต่ละวัยของผู้เรียน ยกตัวอย่างเช่น นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เป็นเด็กวัยรุ่นที่เสี่ยงต่อปัญหาเสพติด เน้นเรื่องอบายมุขในฐานะเป็นธรรมที่ควรละ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ เน้นธรรมที่พัฒนาความเป็นพลเมืองดีในระบบประชาธิปไตย จึงกำหนดให้เรียนเรื่องสาราณียธรรมและทศพิธราชธรรมในฐานะเป็นธรรมที่ควรเจริญ

ในแต่ละหัวข้อก็มีประเด็นที่ขอฝากเป็นข้อสังเกต ในการจัดการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

๑. พระรัตนตรัย

นักเรียนทุกคนในทุกช่วงชั้นต้องเรียนเรื่องพระรัตนตรัย เพื่อให้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาตามมาตรฐาน ส ๑.๒ ที่ว่ามีศรัทธาในพระพุทธศาสนาก็ต้องมีศรัทธาในพระรัตนตรัยนั่นเอง ในฐานะที่เป็นชาวพุทธ นักเรียนต้องเรียนเรื่องพระรัตนตรัยและแสดงตนเป็นพุทธมามกะด้วยการรับไตรสรณคมน์คือการถือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นที่พึ่งที่ระลึก

การสอนเรื่องพระรัตนตรัยแม้จะซ้ำทุกชั้นแต่ครูก็สามารถเพิ่มเนื้อหาให้ละเอียดลึกซึ้งไปตามวุฒิภาวะ ดังนี้

สำหรับเด็กเล็ก พระรัตนตรัยหมายถึงสิ่งที่เป็นรูปธรรมคือ พระพุทธรูป คัมภีร์ พระไตรปิฎก และพระภิกษุสงฆ์

สำหรับเด็กชั้นประถมศึกษา ครูสอนพระรัตนตรัยแบบบุคลาธิษฐานคือเน้นรูปธรรมว่า พระพุทธคือพระบรมศาสดาผู้เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ พระธรรมคือคำสอนของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์คือบรรดาพุทธสาวก-พุทธสาวิกาผู้เป็นพระอริยสงฆ์

สำหรับเด็กชั้นมัธยมศึกษา ครูสอนพระรัตนตรัยแบบธรรมาธิษฐานคือเน้นนามธรรมซึ่งได้แก่พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ที่นักเรียนจะต้องน้อมนำมาปฏิบัติในชีวิตจริงเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้ในความหมายของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน

๒. พระพุทธ

๒.๑ พุทธประวัติ

การสอนพุทธประวัติสำหรับเด็กประถมศึกษา ยังคงมีเรื่องปาฏิหาริย์ผสมอยู่ได้ เพราะเรื่องปาฏิหาริย์ส่งเสริมจินตนาการของเด็กและสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นได้

สำหรับเด็กมัธยมศึกษา การสอนพุทธประวัติน่าจะเน้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี มีการวิเคราะห์เหตุการณ์ในพุทธประวัติมากขึ้นเพื่อให้ได้ข้อคิดหรือคติธรรมสำหรับนำไปเป็นเครื่องสอนใจ เช่นวิเคราะห์พุทธประวัติตามแนวพุทธจริยาก็จะทำให้เด็กนักเรียนมุ่งบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม

สื่อการสอนพุทธประวัติที่จะขาดไม่ได้คือภาพจิตรกรรมฝาผนัง และพระพุทธรูปปางต่างๆ ครูควรพาเด็กไปชมภาพจิตรกรรมฝาผนังแล้วเล่าพุทธประวัติตามภาพนั้นๆ และอธิบายให้เด็กเข้าใจว่าพระพุทธรูปในอุโบสถเป็นปางอะไร เกี่ยวกับเหตุการณ์ตอนไหนในพุทธประวัติ

การศึกษาพุทธประวัติจากภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดใกล้โรงเรียน และพระพุทธรูปประจำจังหวัดจะทำให้หลักสูตรนี้มีความยืดหยุ่นเข้ากับท้องถิ่น

๒.๒ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา

ประวัติพระพุทธศาสนามีความต่อเนื่องเชื่อมโยงกับพุทธประวัติ นั่นคือพุทธประวัติ ศึกษาชีวประวัติของพระบรมศาสดาผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา หลังจากก่อตั้งแล้วพระพุทธศาสนามีพัฒนาการต่อมาอย่างไร และเผยแพร่ไปประเทศไทยและประเทศอื่นๆ ทั่วโลกอย่างไร นี่เป็นเนื้อหาของประวัติพระพุทธศาสนา

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาว่าด้วยคุณูปการของพระพุทธศาสนาที่มีต่อชาวไทยและชาวโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยและเป็นแห่งสำคัญของอารยธรรมโลก

สำหรับเด็กชั้นมัธยมศึกษา กำหนดให้ศึกษาความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง พระพุทธศาสนากับการศึกษา พระพุทธศาสนากับสันติภาพ เป็นต้น หัวข้อนี้ทำให้ครูสามารถบูรณาการสาระพระพุทธศาสนาเข้ากับสาระอื่นๆ ได้กว้างขวางที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหัวข้อสัมมนาพระพุทธศาสนาก็สามารถปรับให้นักเรียนได้เรียนตามความสนใจ

๒.๓ ชาดก

ในหลักสูตรเดิม (ฉบับปรับปรุง ๒๕๓๓) ไม่ได้กำหนดให้เรียนชาดกซึ่งว่าด้วยอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ในหลักสูตรใหม่นี้ได้เพิ่มชาดกเข้ามาเพราะเห็นว่าชาดกเป็นวิธีการสอนรูปแบบบุคลาธิษฐานที่สนุกชวนติดตามเหมาะกับเด็กทุกวัย เพราะเราสามารถเลือกเรื่องที่ยากง่ายตามวัยของเด็ก ชาดกในพระไตรปิฎกมีจำนวน ๕๔๗ เรื่อง ชาดกที่กำหนดให้เรียนในหลักสูตรนี้เป็นเพียงตัวอย่างเท่านั้น ครูสามารถเลือกชาดกที่น่าสนใจให้เด็กเรียนเพิ่มเติมในชั้นหรือให้ค้นคว้านำมาวาดภาพประกอบหรือทำกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอื่นๆ ก็ได้ การจะกำหนดให้เด็กเรียนชาดกเรื่องใดก็ควรพิจารณาให้สอดคล้องกับธรรมในชั้นนั้นๆ เช่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ มุ่งสอนให้เด็กมีความกตัญญูต่อกตเวทิต่อพ่อแม่ จึงกำหนดให้เรียนสุวณณสามชาดก

วิธีการนำชาดกมาสอนธรรมนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลปัจจุบันได้ทรงทำเป็นตัวอย่างไว้แล้วในพระราชนิพนธ์เรื่องมหาชนก ซึ่งมีทั้งฉบับที่ทรงแปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ฉบับการ์ตูน ฉบับซีดี-รอม

๒.๔ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ในรอบปีมีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพียง ๔ วันโดยนับตามลำดับเวลาในรอบปี คือ

๑. วันมาฆบูชา ตรงกับวันเพ็ญเดือน ๓
๒. วันวิสาขบูชา ตรงกับวันเพ็ญเดือน ๖
๓. วันอัฐมีบูชา ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖

๔. วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันเพ็ญเดือน ๘

ที่ว่าวันทั้งสี่นี้เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพราะเป็นวันที่ชาวพุทธทำการบูชาเป็นพิเศษด้วยการเวียนเทียน

นอกจากวันเหล่านี้ นักเรียนยังต้องเรียนเรื่องวันธรรมสวนะหรือวันพระและเทศกาลสำคัญอีก ๓ วัน คือ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันเทโวโรหณะ

การกำหนดให้เรียนเรื่องวันสำคัญและเทศกาลสำคัญซ้ำกันทุกชั้นอาจทำให้เด็กรู้สึกเบื่อถ้าเรียนในห้องเรียนอย่างเดียว ทางออกที่ดีคือครูพาเด็กไปวัดในวันสำคัญและเทศกาลสำคัญและให้เด็กได้พบและฟังธรรมจากพระภิกษุพร้อมกับฝึกปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธและศาสนพิธีเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

๓. พระธรรม

๓.๑ หลักธรรม

กล่าวโดยสรุปนักเรียนระดับประถมศึกษา เรียนเรื่องพระรัตนตรัยและโอวาท ๓ นักเรียนระดับมัธยมศึกษา เรียนเรื่องพระรัตนตรัย และอริยสัจ ๔

ความประพฤติที่ดั่งงามตามโอวาท ๓ คือไม่ทำชั่ว ทำความดี และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ รายละเอียดของการทำจิตใจให้บริสุทธิ์จะอยู่ในเรื่องการบริหารจิตและเจริญปัญญา เรื่องโอวาท ๓ เพียงอธิบายความหมายของการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ว่าคืออะไร แต่เวลาลงมือปฏิบัติจริงให้ทำในหัวข้อการบริหารจิตและเจริญปัญญา นี่คือการเชื่อมโยงระหว่างหัวข้อในสาระพระพุทธศาสนาด้วยกัน นั่นคือ เมื่อสอนเรื่องหนึ่งในหัวข้อหนึ่ง เราสามารถโยงไปยังเนื้อหาสาระคล้ายกันในหัวข้ออื่น ซึ่งจะทำได้ง่ายต่อผู้เรียนในแง่ที่ว่าแม้เนื้อหาหรือหัวข้อจะมาก แต่ถ้าครูสามารถสร้างระบบเนื้อหาให้เกาะกลุ่มเป็นระบบได้ก็จะทำให้ผู้เรียนได้ภาพรวมหรือความคิดรวบยอดซึ่งจะช่วยให้จดจำได้ง่าย

แม้จะมีความพยายามที่จะลดเนื้อหาซ้ำซ้อนให้น้อยลง แต่ก็เป็นไปได้ที่จะไม่ให้ความซ้ำซ้อนเลย เหตุที่มีความซ้ำซ้อนในบางเรื่องก็เพื่อให้นักเรียนได้รอบความคิดหลักและเพื่อปลูกฝังลักษณะนิสัย เรื่องใดที่เราต้องการปลูกฝังลงในพฤติกรรมครูต้องสอนเรื่องนั้นซ้ำบ่อยๆ ในทุกชั้น ไม่ใช่เป็นการสอนวิชาการ แต่เป็นโอวาทานุสาสนี คือการแนะนำพร่ำสอน พระพุทธเจ้าทรงเปรียบพระองค์เองเหมือนช่างปั้นหม้อที่เวลาปั้นหม้อจะตบแล้วตบอีก ปั้นแล้วปั้นอีกจนกว่าจะเป็นที่น่าพอใจ ในทำนองเดียวกันพระพุทธเจ้าทรงสอนแล้วสอนอีกจนกว่าจะเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัยของผู้ฟังได้ นี่คือการจัดการศึกษาตามความหมายของ “สิกขา” ในไตรสิกขาที่หมายรวมทั้งการสอน (Teaching) และการฝึกอบรม (Training)

ลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของเด็กที่จบระดับประถมศึกษา ก็คือไม่ทำชั่วด้วยการรักษาศีล ๕ ทำความดีด้วยการมีเบญจธรรมและธรรมข้ออื่นๆ และทำจิตให้บริสุทธิ์ด้วยการเจริญสติและสมาธิ ดังนั้น เด็กจะเรียนเรื่องเบญจศีลและเบญจธรรมทุกชั้นในระดับประถมศึกษา แม้จะเป็นเรื่องเดียวกัน ครูก็สามารถสอนเนื้อหาจากง่ายไปหายากตามวุฒิภาวะของเด็ก มีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนประกอบกันไปทุกปี เช่น การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การเข้าค่ายคุณธรรม เมื่อเด็กโตขึ้นก็ให้ทำกรณีศึกษาว่าใครมีหรือไม่มีศีล ๕ แล้วได้รับผลอะไรตามมา ครูสามารถหยิบยกกรณีตัวอย่างจากหน้าหนังสือพิมพ์มาให้นักเรียนช่วยกันวิเคราะห์วิจารณ์

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นกำหนดให้เด็กระดับประถมศึกษา เรียนรู้หลักธรรมเบื้องต้นและหลักธรรมสำคัญ ดังนั้น ในหลักสูตรใหม่จึงมีเรื่องพระรัตนตรัย โอวาท ๓ หลักกรรม ไตรสิกขา อริยสัจ ๔ แท้ที่จริงเรื่องอริยสัจ ๔ เป็นกรอบใหญ่ในระดับมัธยมศึกษา เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมดสรุปลงอริยสัจ ๔

เรื่องอริยสัจ ๔ เป็นหัวใจพระพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ซึ่งเหมาะกับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ส่วนโอวาท ๓ เป็นหัวใจพระพุทธศาสนาภาคปฏิบัติซึ่งเหมาะกับนักเรียนระดับประถมศึกษา แต่นักเรียนระดับประถมศึกษา จะต้องรู้ว่าโอวาท ๓ ก็คือ อริยสัจข้อที่ ๔ (มรรค) เพราะฉะนั้น ในชั้น ป.๔-ป.๖ จึงแนะนำเรื่องอริยสัจ ๔ และไตรสิกขา ซึ่งเป็นอริยสัจข้อที่ ๔ เช่นเดียวกับโอวาท ๓

นักเรียนในระดับประถมศึกษา ยังไม่ต้องเรียนทฤษฎีทางพระพุทธศาสนาลึกซึ้งแต่เรียนหลักธรรมสำคัญคืออริยสัจ ๔ เป็นความรู้เบื้องต้น แต่ให้เน้นเรื่องโอวาท ๓ เพื่อสร้างลักษณะนิสัย มีรายละเอียดเพิ่มเติมในแต่ละชั้นว่าเด็กจะต้องมีธรรมอะไรเพิ่มเข้ามาจึงจะไม่ทำชั่ว ทำความดี และทำจิตให้บริสุทธิ์ เรื่องหลักธรรมสร้างลักษณะนิสัยแค่นี้ก็พอสมควรในชั้นประถมศึกษา รายละเอียดปลีกย่อยที่จะสร้างลักษณะนิสัยในแต่ละชั้นก็แตกต่างกันบ้าง เช่น เราต้องการให้ลักษณะนิสัยของเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ รู้จักช่วยตัวเอง ทำอะไรด้วยตนเองบ้าง เราจึงให้เรียนพุทธศาสนสุภาษิตว่า *อดตา หิ อดตโน นาโถ ดนแลเป็นที่พึ่งของตน* เรียนนิทานชาดกเรื่องวันฉลุชาดก ซึ่งสอนให้มีความเพียรช่วยเหลือตนเอง เด็กชั้นนี้ต้องได้รับการปลูกฝังเรื่องความกตัญญูต่อพ่อแม่ เราจึงให้เรียนมงคล ๓๘ ข้อว่าทำตัวดี วาง่าย รับใช้พ่อแม่ เรื่องความกตัญญูก็ขยายขอบเขตตามลำดับชั้น เช่น ชั้น ป.๑ กตัญญูทวดที่ต่อพ่อแม่และครอบครัว ชั้น ป.๒ กตัญญูทวดที่ต่อครูอาจารย์และโรงเรียน ชั้น ป.๓ กตัญญูทวดที่ต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม

กรอบใหญ่ของหลักธรรมในระดับมัธยมศึกษา อยู่ที่อริยสัจ ๔ ที่ว่าเป็นกรอบใหญ่ เพราะถือตามหลักพุทธพจน์ที่ว่า “อนุวาระ อดีตก็ดี ปัจจุบันก็ดี เราสอนเรื่องทุกขกับความ

ดับทุกข์เท่านั้น” (ส. ขนฺธ. เล่มที่ ๑๗ ข้อ ๘๖ หน้า ๑๕๓) นั่นคือพระพุทธเจ้าทรงสอนแต่เรื่องอริยสัจ ๔ เป็นหลัก รายละเอียดอื่นใดล้วนเป็นเรื่องประกอบเพิ่มเติมเข้ามาตามความแตกต่างระหว่างบุคคลที่มีการแบ่งผู้ฟังธรรมเป็นดอกบัว ๔ เหล่า

การแบ่งคนออกเป็นดอกบัว ๔ เหล่าแล้วจัดกิจกรรมการสอนธรรมให้สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคล นี้แหละคือการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงสรุปปฏิจสุมุขบาทลงในอริยสัจ ๔ ไว้ดังนี้ (อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต เล่มที่ ๒๐ ข้อ ๖๒ หน้า ๒๓๘)

๑. ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีเทวะ เป็นต้น จัดอยู่ในอริยสัจข้อทุกข์

๒. เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี เป็นต้น จัดอยู่ในอริยสัจข้อสมุทัย

๓. เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ เป็นต้น จัดอยู่ในอริยสัจข้อนิโรธ

๔. มรรคมืองค์แปด จัดอยู่ในอริยสัจข้อมรรค

ดังนั้นธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนทั้งหมดสามารถสรุปลงในอริยสัจ ๔ และจัดลำดับเนื้อหาให้สัมพันธ์สอดคล้องกัน ดังนี้

๑. ธรรมที่ควรรู้ (ปริญาญยธรรม) ทั้งหมด จัดอยู่ในอริยสัจข้อทุกข์

๒. ธรรมที่ควรละ (ปหัตถัพพธรรม) ทั้งหมด จัดอยู่ในอริยสัจข้อสมุทัย

๓. ธรรมที่ควรบรรลุ (สัจจิกาดัพพธรรม) ทั้งหมด จัดอยู่ในอริยสัจข้อนิโรธ

๔. ธรรมที่ควรเจริญ (ภาเวตัพพธรรม) ทั้งหมด จัดอยู่ในอริยสัจข้อมรรค

ในหนังสือพุทธธรรม (พ.ศ. ๒๕๔๒ หน้า ๕๒๑) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ใช้อริยสัจ ๔ เป็นกรอบในการอธิบายเรื่องชีวิตและสรุปธรรมทั้งหมดลงในกรอบนั้น ดังนี้

๑. ทุกข์ : ชีวิตคืออะไร ชีวิตเป็นอย่างไร

๒. สมุทัย : ชีวิตเป็นไปอย่างไร

๓. นิโรธ : ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร

๔. มรรค : ชีวิตควรเป็นอยู่อย่างไร

ในหัวข้อหลักธรรมสำหรับชั้นมัธยมศึกษานี้ เราได้จัดหมวดหมู่ธรรมให้สามารถสอนโดยใช้ชีวิตเป็นตัวตั้งดังที่พระธรรมปิฎกได้ทำไว้ในหนังสือพุทธธรรม หัวข้อหลักธรรมนี้ จึงมีความยืดหยุ่นพอสมควรเพราะครูสามารถกำหนดเนื้อหารายละเอียดเองได้ภายในกรอบใหญ่ี้ตามแนวทางที่พระธรรมปิฎกได้แสดงไว้ในหนังสืออื่น

เนื่องจากธรรมแต่ละเรื่องต่างถูกจัดไว้ใน ๔ หมวดตาม ๔ ข้อของอริยสัจก่อนจะสอน ธรรมแต่ละเรื่องครูควรจะเชื่อมโยงธรรมเรื่องนั้นๆ เข้าหากรอบคืออริยสัจ ๔ โดยวิธีนี้นักเรียน ก็จะได้ทบทวนเรื่องอริยสัจ ๔ สม่าเสมอ

วิธีเชื่อมโยงนี้ควรใช้กับกรอบโอวาท ๓ เช่นเดียวกันในระดับประถมศึกษา

หลักธรรมที่นักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ เป็นต้นไปต้องเรียนต่อเนื่องกันไป ทุกชั้น ก็คือหลักกรรม การสอนเรื่องนี้บ่อยๆ ก็เพื่อให้เด็กยึดมั่นในการกระทำความดีตาม มาตรฐาน ส ๑.๒ วิธีสอนหลักกรรมให้น่าสนใจวิธีหนึ่งคือยกกรณีศึกษาจากข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศมาวิเคราะห์ให้เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๓.๒ พระไตรปิฎก

พระไตรปิฎก ๔๕ เล่มเป็นที่บรรจุคำสอนของพระพุทธเจ้า เด็กจะเรียนธรรมโดยไม่เคย รู้จักหรือสัมผัสพระไตรปิฎกไม่ได้ การแนะนำให้เด็กรู้จักพระไตรปิฎกก็ต้องทำให้เหมาะกับวัย สำหรับเด็กเล็กเพียงแต่ให้ได้เห็นและจับต้องรูปเล่มพระไตรปิฎกก็พอแล้ว เมื่อเด็กโตขึ้นจึงรู้จัก พระไตรปิฎกละเอียดยิ่งขึ้น

เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎกมีไว้เพื่อให้เด็กได้ลองอ่านพระไตรปิฎกจริงๆ ในเบื้องต้นครู อาจสรุปเรื่องให้เด็กได้เข้าใจสาระก่อน จากนั้นจึงให้เด็กได้อ่านเรื่องนั้นตามต้นฉบับ (Original) ในพระไตรปิฎก ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เด็กกลัวพระไตรปิฎกและเพื่อให้เกิดฉันทะที่จะศึกษาธรรมจาก พระไตรปิฎกในโอกาสต่อไป

๓.๓ ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดให้ศึกษานั้นมาเป็นเพียงตัวอย่างครูอาจกำหนดให้ เรียนศัพท์เพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสม โดยเฉพาะศัพท์ที่มีความหมายดั้งเดิมในภาษา บาลีเป็นอย่างหนึ่งแต่เมื่อถูกนำมาใช้ในภาษาไทยมีความหมายเปลี่ยนไปอีกอย่างหนึ่ง เช่นคำว่า “มานะ” ในภาษาบาลีหมายถึงความถือตัว แต่ในภาษาไทยหมายถึงความพยายาม คำว่า “กรรม” ในภาษาบาลีหมายถึงการกระทำ แต่ในภาษาไทยหมายถึงบาปหรือเคราะห์

๓.๔ พุทธศาสนสุภาษิต

ที่กำหนดพุทธศาสนสุภาษิตไว้ในภาษาบาลี เช่น *อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ* ก็เพื่อให้ นักเรียนฝึกหัดอ่านภาษาบาลี ครูจะต้องเตรียมการสอนวิธีอ่านภาษาบาลีด้วย

การเรียนการสอนพุทธศาสนสุภาษิต ไม่เพียงแต่ให้รู้ความหมายของพุทธศาสนสุภาษิต เท่านั้น แต่มุ่งให้สัมพันธ์เชื่อมโยงกับหลักธรรมที่เรียนในชั้นนั้นๆ เช่นในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ เน้นให้เด็กเล็กรู้จักช่วยตัวเอง จึงให้เรียนพุทธศาสนสุภาษิตว่า *อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ* ตนแลเป็นที่พึ่งของตน

การเรียนพุทธศาสนสุภาษิตก็เพื่อให้นักเรียนจดจำนำไปเป็นคติสอนใจ ครูและนักเรียน อาจช่วยกันแต่งคำแปลเป็นบทร้อยกรองเพื่อให้จำง่ายหรือเลือกพุทธศาสนสุภาษิตอื่นๆ ที่นักปราชญ์ ได้แต่งเป็นบทร้อยกรองไว้แล้วมาศึกษาเพิ่มเติม เช่น พุทธศาสนสุภาษิตในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ที่ว่า *อตตนา โจทยตตานิ จงเตือนตนด้วยตน มีบทกลอนว่า*

ตนของตนเตือนตนให้พ้นผิด

ตนเตือนจิตตนได้ใครจะเหมือน

ตนเตือนตนไม่ได้ใครจะเตือน

อย่าแซะเตือนเตือนตนให้พ้นภัย

สิ่งที่ต้องระมัดระวังในการสอนพุทธศาสนสุภาษิตก็คือการอ้างอิงแหล่งที่มาของพุทธศาสนสุภาษิตนั้นๆ ว่า เป็นสุภาษิตที่มาจากพระไตรปิฎกหรือเป็นสุภาษิตที่นักปราชญ์ในสมัยหลัง แต่งขึ้นมาใหม่

๓.๕ การบริหารจัดการและเจริญปัญญา

การบริหารจิตเป็นเรื่องอริยจิตตสิกขาและการเจริญปัญญาเป็นเรื่องอริยปัญญาสิกขา

การบริหารจิตและเจริญปัญญาเป็นหัวข้อที่สำคัญมากในการพัฒนานักเรียนให้เป็นคนเก่ง ดี และมีความสุขไปพร้อมๆ กัน ทั้งนี้เพราะถ้าคนเรามีจิตเป็นสมาธิก็就会有ความจำดี มีปัญญา เรียนเก่ง ทำงานเก่ง ถ้าเขาบริหารจัดการได้ดีก็จะเป็นคนมีสุขภาพจิตดีมีคุณธรรมและมีความสุข

การสอนเรื่องการบริหารจิตและเจริญปัญญา ไม่ใช่เป็นการบรรยายหรือให้นั่งหลับตาในห้องเรียนอย่างเดียว แต่สามารถผนวกเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้เด็กลงมือปฏิบัติจริงด้วยการเรียนและการเล่นอย่างมีสติสำหรับเด็กเล็กซึ่งจะต้องคิดหากิจกรรมให้ทำในการฝึกสติและสมาธิ

การบริหารจิตและเจริญปัญญาเป็นการเตรียมใจของเด็กให้พร้อมที่จะเรียนรู้เมื่อเด็กมีสติและสมาธิก็จะใช้สติและสมาธินั้นในการฟัง-อ่าน คิด ถาม เขียน ตามหลัก ส ข จ ปุ ลี เช่น ฝึกให้มีสติและสมาธิด้วยการเขียนตามคำบอก การคิดเลขในใจหรือท่องบทอาขยาน การเขียนย่อความเป็นต้น

นักปราชญ์ในอดีตเรียก ส ข จ ปุ ลี ว่า เป็นหัวใจของบัณฑิต และแต่งคาถาภาษาบาลีไว้ว่า

“สุขิปุลิวิมุตโต

กถํ โส ปณฺฑิตํ โภ

สุขิปุลิสุสมปนฺโน

ปณฺฑิตํ โตติ ปวฺจจติ”

แปลว่า

“ผู้ไม่มี ส ข จ ปุ ลี จะเป็นบัณฑิตได้อย่างไร”

ผู้เปรียบพร้อมด้วย ส ข จ ปุ ลี ท่านเรียกว่า บัณฑิต”

และแต่งเป็นโคลงโลกนิติ (บทที่ ๕๔) ไว้ว่า

เว้นวิจารณ์ว่างเว้น	สดับฟัง
เว้นที่ถามอันยัง	ไปรู้
เว้นเล่าลิจิตสัง	เกตว่าง เว้นนา
เวנדั่งกล่าววาผู้	ปราชญ์ได้ฤามี

สำหรับเด็กระดับมัธยมศึกษา ครูสามารถสอนวิธีการบริหารจัดการจิตและเจริญปัญญาตามแนวทางการปฏิบัติกรรมฐานของสำนักที่ตนเคยฝึกปฏิบัติมาแล้ว ข้อสำคัญต้องฝึกปฏิบัติตามหลักสติปัญญาฐานคือให้มีสติกำหนดพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม นักเรียนต้องสามารถนำสติและสมาธิไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เล่นกีฬาอย่างมีสติพูดอย่างมีสติ ควบคุมความรู้สึกด้วยสติ สวดมนต์อย่างมีสติ

การสวดมนต์ถูกกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการจิตและเจริญปัญญา เพราะการสวดมนต์จะทำให้จิตเป็นสมาธิได้เร็วขึ้น ข้อสำคัญต้องสอนเด็กให้สวดมนต์อย่างมีสติอย่าสวดแบบคลองปากหรือใจลอย ครูควรเลือกบทสวดมนต์แปลที่มีคติสอนใจเพื่อช่วยปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีงาม

โรงเรียนควรกำหนดวันใดวันหนึ่งในรอบสัปดาห์ เป็นวันสวดมนต์ร่วมกันของนักเรียนทั้งโรงเรียน วันพระน่าจะเหมาะสมที่สุดสำหรับการสวดมนต์ร่วมกันเพราะนักเรียนจะรู้ว่าวันไหนเป็นวันพระ และการสวดมนต์นี้ให้จัดเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๑๐ วิธี สำหรับชั้นมัธยมศึกษา มีรายละเอียดตามนัยที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายไว้ในหนังสือ *พุทธธรรม* (พ.ศ. ๒๕๔๒ หน้า ๖๖๗ - ๗๓๒) สิ่งทีครูจะต้องทำเพิ่มเติมคือศึกษาข้อมูลข่าวสารสารสนเทศเพื่อหากรณีตัวอย่างของการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๑๐ วิธีให้เด็กได้ใช้เป็นแบบอย่าง วิธีการสอนโยนิโสมนสิการ ที่ดีที่สุดคือครูต้องคิดแบบโยนิโสมนสิการทำให้ดูเป็นแบบอย่างแท้ที่จริงนั้น การจะสอนนักเรียนให้สนใจการบริหารจิตและเจริญปัญญา ครูจะต้องสอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น

ในการทบทวนวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง ๑๐ วิธีในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ครูควรสรุปให้เหลือ ๒ ประเภทใหญ่เพื่อให้จำไปใช้ได้ง่าย คือ

๑. *โยนิโสมนสิการแบบปลูกปัญญา* เน้นที่การคิดแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ ๔ ที่ได้เรียนมาตลอดเวลา ๖ ปีในหัวข้อหลักธรรม

๒. *โยนิโสมนสิการแบบปลูกเร้าคุณธรรม* เน้นที่การคิดสร้างกำลังใจในการทำความดีดังวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการที่กำหนดให้เรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

๔. พระสงฆ์

๔.๑ พุทธสาวก-พุทธสาวิกา

พุทธสาวก-พุทธสาวิกาที่เลือกมาให้ศึกษาในหัวข้อนี้เป็นพุทธบริษัท ๔ คือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้เป็นพระอรหันต์ทุกคนล้วนเห็นพระพุทธรูป ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

สำหรับช่วงชั้น ป.๑ - ๓ กำหนดให้เรียนประวัติสามเณรผู้เป็นพระอรหันต์เพื่อให้เป็นที่สนใจของนักเรียนเพราะสามเณรเหล่านั้นมีวัยไม่ต่างจากนักเรียนมากนัก

การสอนเรื่องพุทธสาวก-พุทธสาวิกาและเรื่องชาวพุทธตัวอย่างมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างแบบอย่างที่ดี (model) ให้กับเด็ก ในขณะที่สอนประวัติบุคคลสำคัญเหล่านี้ ครูต้องชี้แนะให้เด็กมีกำลังใจในการทำมาตามแบบอย่างท่านเหล่านั้น นั่นคือเด็กจะได้ทั้งความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบุคคลสำคัญและข้อคิดคติธรรมในการดำรงชีวิต มีศรัทธาที่จะยึดปฏิบัติของบุคคลเหล่านั้นเป็นแม่แบบและได้กำลังใจในการประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีต่อไป

๔.๒ ชาวพุทธตัวอย่าง

ชาวพุทธตัวอย่างเป็นบุคคลรุ่นหลังซึ่งเกิดไม่ทันเห็นพระพุทธรูป เช่น พระเจ้าอโศก พระนาคเสน ชาวพุทธตัวอย่างเหล่านี้อาจไม่เป็นพระอรหันต์ แต่ชีวิตของท่านเหล่านั้นเป็นแบบอย่างของการปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามพุทธปณิธาน ๔ ประการ ในมหาปรินิพพานสูตร (ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๑๐ ข้อ ๑๖๘ หน้า ๕๓) คือ

๑. ศึกษาธรรม
๒. ปฏิบัติธรรม
๓. เผยแผ่พระพุทธศาสนา
๔. ปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา

ชาวพุทธตัวอย่างอาจจะปฏิบัติหน้าที่ตามพุทธปณิธานครบหรือไม่ครบทั้ง ๔ ข้อ ก็ได้ แต่บุคคลเหล่านั้นมีจุดเด่นบางประการเป็นแรงบันดาลใจให้คนรุ่นหลังถือเป็นแบบอย่างทางศีลธรรมได้ เช่น พระเจ้าอโศกและพระนาคเสนเป็นชาวพุทธตัวอย่างในด้านการเผยแผ่และปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลปัจจุบัน ทรงมีพระราชจริยาวัตรมากมายที่สอดคล้องตามพุทธปณิธานทั้ง ๔ ข้อ แต่สำหรับเด็กชั้นประถมปีที่ ๑ ให้เน้นพระราชจริยาวัตรที่ทรงแสดงพระกตัญญูทศเวทิตาธรรมต่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทั้งนี้เพราะนักเรียนในชั้นนี้ต้องเรียนหลักธรรมเรื่องความกตัญญูทศเวทิต่อพ่อแม่และพุทธศาสนสุภาษิตว่า *มาตามิตตํ สเก ชเร มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน*

นอกจากนี้ ครูยังสามารถนำชีวประวัติของชาวพุทธในท้องถิ่นผู้มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ พุทธปณิธานมาเป็นแบบอย่างทางศีลธรรมได้อีกด้วย โดยครูจะต้องช่วยแนะนำให้นักเรียนจับประเด็นว่าชาวพุทธตัวอย่างที่คัดเลือกมานั้นเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านใดบ้างตามพุทธปณิธานทั้ง ๔ ประการ

๔.๓ หน้าทีชาวพุทธ และมรรยาทชาวพุทธ

หน้าที่ชาวพุทธมุ่งสอนให้เด็กรู้ว่าควรทำอะไรตามแนวพุทธปณิธานทั้ง ๔ ประการ เรื่องสำคัญคือมีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะทุกปีเพื่อพาเด็กเข้าวัดฝึกหัดมรรยาทชาวพุทธและปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุ

การจัดการเรียนการสอนในหัวข้อเหล่านี้ควรทำเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ซึ่งรวมกิจกรรมต่างๆ เช่น การเข้าค่ายพุทธบุตร การสอบธรรมศึกษา การเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในการเรียนและสอบเหล่านี้ควรมีการเทียบโอนผลการเรียน

๔.๔ ศาสนพิธี

ศาสนพิธีเป็นการเรียนด้วยการปฏิบัติจริง ซึ่งสามารถจัดเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้เช่นเดียวกับหน้าที่ชาวพุทธและมรรยาทชาวพุทธ ข้อควรระวังคืออย่าให้ทำตามๆ กันไปสักแต่ว่าเป็นพิธีโดยไม่รู้จักความหมายว่าทำไม เช่น นักเรียนควรรู้ความหมายของบทสวดมนต์ด้วยการสวดมนต์แปล นักเรียนควรรู้ว่าการใช้ดอกไม้ ธูป เทียน บูชาพระมีความหมายอย่างไร นั่นคือควรรู้ว่าการจุดธูปใช้บูชาพระพุทธรูป ๓ ดอก หมายถึงพระพุทธรุคุณ ๓ เป็นต้น

สรุป

รวมความว่า การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาที่ดีต้องสอนตามหลักไตรสิกขาด้วยวิธีการสอนที่มี ๔ ส (ตามนัยแห่งที่ขนิทาย มหาวรรค เล่มที่ ๑๐ ข้อ ๑๕๑ หน้า ๗๘) คือ

๑. **สันทัตสนา** (แจ่มแจ้ง) คือสอนให้เข้าใจแจ่มแจ้งเหมือนเห็นด้วยตาตนเอง ซึ่งจะทำให้ได้มาตรฐาน ส ๑.๑ ดังกล่าวข้างต้น

๒. **สมาทปนา** (จงใจ) คือสอนให้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ยึดมั่นในหลักศีลธรรมและค่านิยมที่ดีงาม และเชื่อในหลักกรรม ซึ่งจะทำให้ได้มาตรฐาน ส ๑.๒

๓. **สมุตเตชนา** (แก้วักล้า) คือสอนให้มีความพยายาม ในการปฏิบัติตามหลักธรรมและศาสนาพิธี โดยเฉพาะมีการนำการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะทำให้ได้มาตรฐาน ส ๑.๓

๔. **สัมปหังสนา** (เร่งเร้า) คือสอนสนุกด้วยสื่อและกิจกรรมทำให้เด็กรักที่จะเรียนวิชาพระพุทธศาสนาต่อไป ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาต่อเนื่องตลอดชีวิตตามหลักการจัดการศึกษาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๔ มาตรา ๘

ตัวอย่างความรู้สำหรับครู

- ชาดก
- พุทธสาวก พุทธสาวิกา
- เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก
- ชาวพุทธตัวอย่าง

ชาดก

ระดับประถมศึกษา		ระดับมัธยมศึกษา	
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑	<ul style="list-style-type: none"> ● วัฒนูปถชาดก ● สุวัณณสามชาดก 	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑	<ul style="list-style-type: none"> ● อัมพชาดก ● ดิตติริชาดก
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒	<ul style="list-style-type: none"> ● วรุธชาดก ● วานรินทชาดก 	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒	<ul style="list-style-type: none"> ● มิตตวินทุกชาดก ● ราโฆวาทชาดก
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓	<ul style="list-style-type: none"> ● อารามทุสกชาดก ● มหาวาณิชชาดก 	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	<ul style="list-style-type: none"> ● นันทิวีสาลชาดก ● สุวัณณหังสชาดก
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔	<ul style="list-style-type: none"> ● กุฎิทุสกชาดก ● มหาอุกกุสชาดก 	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔	<ul style="list-style-type: none"> ● เวสสันดรชาดก
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕	<ul style="list-style-type: none"> ● จูฬเสฏฐิชาดก ● วัณณาโรหชาดก 	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕	<ul style="list-style-type: none"> ● มโหสถชาดก
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖	<ul style="list-style-type: none"> ● ทีฆิตโกสลชาดก ● สัพพทาฐิชาดก 	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖	<ul style="list-style-type: none"> ● มหาชนกชาดก

ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑

วัฒนธรรมชาดก : ความเพียรกลางทะเลทราย*

นานมาแล้ว ณ เมืองพาราณสี พ่อค้าคนหนึ่งเป็นหัวหน้ากองเกวียนได้นำเกวียน ๕๐๐ เล่ม บรรทุกสินค้าและอาหาร ออกเดินทางไปกับบริวารเพื่อค้าขายยังต่างเมือง ในระหว่างทาง ต้องผ่านทะเลทรายที่แห้งแล้งทุรกันดาร เมื่อยามพระอาทิตย์ขึ้นผืนทรายจะร้อนระอุดังถ่านเพลิง ดังนั้น ขบวนเกวียนของพ่อค้าหนุ่มจะออกเดินทางได้เฉพาะช่วงเวลากลางคืนเท่านั้น ส่วนในเวลากลางวันเป็นช่วงหยุดพักผ่อน ตลอดหลายวันที่ผ่านมา การเดินทางจะเป็นลักษณะนี้เรื่อยมา จนกระทั่งเหลืออีกเพียงวันเดียวก็จะถึงจุดมุ่งหมายปลายทางคือหมู่บ้านที่จะค้าขาย เหล่าบริวารก็เลยประมาทคิดว่ารุ่งขึ้นก็จะถึงที่หมาย ดังนั้น ช่วงหยุดพักจึงได้พากันหุงหาอาหารและทิ้งน้ำที่เหลือจนหมด

ครั้นตกค่ำก็เริ่มออกเดินทางต่อ โดยมีผู้นำทางคอยดูดวงดาวบนท้องฟ้าเป็นเครื่องหมาย ดังเช่นทุกๆ คืนที่ผ่านมา แต่ค่ำคืนสุดท้ายผู้นำทางเกิดง่วงนอนแล้วเผลอหลับไป โคจิ้งเดินทางผิดวกกลับไปทางเดิม ครั้นใกล้สว่างคนนำทางตื่นขึ้นแหงนดูดวงดาว รู้ว่าโคเดินทาง จึงเร่งสั่งให้กลับเกวียน แต่กว่าจะกลับขบวนได้เริ่มสว่างพอดี นายกองเกวียนเห็นว่ายังไม่ทันร้อนมาก จึงได้รับออกสำรวจหาแหล่งน้ำ พบกอหญ้าขึ้นอยู่บนทรายก็เชื่อมั่นว่าจะต้องมีน้ำอย่างแน่นอน จึงได้สั่งให้บริวารไปขุด ครั้นขุดลงไปได้ระยะหนึ่งก็พบแผ่นดิน ต่างพากันท้อแท้ได้ละความเพียรไปหมดสิ้น แต่พ่อค้าหนุ่มคิดว่าหากละความเพียรไปง่ายๆ เช่นนี้ ทุกคนจะต้องพากันตายหมด เนื่องจากขาดแคลนน้ำดื่ม จากความเชื่อมั่นว่าจะต้องมีแหล่งน้ำอย่างแน่นอนเอง จึงก้มลงเสียดูฟังเสียงปรากฏว่าได้ยินเสียงน้ำไหลอยู่ใต้แผ่นดิน จึงสั่งให้คนรับใช้ส่วนตัวใช้ความเพียรขุดต่อไป คนรับใช้ส่วนตัวนั้นทำความเพียรขุดชั้นหินจนหินแตกมีน้ำไหลพุ่งขึ้นมา จึงได้นำมาใช้ดื่มใช้อาบกันทั่วจากนั้นก็สามารถเดินทางไปค้าขายต่อไปได้ จนจำหน่ายสินค้าหมดได้กำไรงดงามแล้วก็ได้เดินทางกลับสู่ถิ่นของตนโดยสวัสดิภาพ

* บุ.ชา.เอกก. (ไทย)๒๗/๒/๒, บุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/๑๗๑-๑๗๗.

พระไตรปิฎก อัง เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น บุ.ชา.เอกก. (ไทย)๒๗/๒/๒ หมายถึง ขุททกนิกาย ชาดก เอกนิบาต ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาฯ เล่มที่ ๒๗ ข้อ ๒ หน้า ๒

อรรถกถา อัง เล่ม/ภาค/หน้า เช่น บุ.ชา.อ. (ไทย)๓/๑/๑๗๑-๑๗๗ หมายถึง พระสูตรและอรรถกถาแปล ฉบับมหาจุฬาฯ ขุททกนิกาย ชาดกอรรถกถา เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๑ หน้า ๑๗๑-๑๗๗.

ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

กฏีพุทธชาดก : นกขมึ้นสอนลิงพาล*

ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ในเมืองพาราณสี มีนกขมึ้นตัวหนึ่ง อาศัยอยู่ในรังที่สร้างขึ้นเองอย่าง ประณีตแข็งแรง แม่น้ำฝนก็ไม่อาจรั่วเข้าไปให้เปียกได้

ครั้งหนึ่งในฤดูฝน มีฝนตกชุกติดต่อกันจนพื้นดินชุ่มฉ่ำไปด้วยน้ำฝน มีลิงตัวหนึ่ง วิ่งหลบฝนมานั่งอยู่ใกล้ๆ รังของนกขมึ้น นกขมึ้นเห็นลิงนั่งกอดเข่าตัวสั่นเปียกปอนด้วยความ หนาวเหน็บ จึงร้องถามออกไปด้วยความสงสารและความแปลกใจว่า “แน่ท่านลิง เราเห็นว่า ท่านก็มีหัวมีมือมีเท้าคล้ายคลึงกับมนุษย์อยู่ แต่เหตุใดท่านจึงไม่สร้างบ้านอยู่เองเล่า ทำไมต้องมา นั่งหลบฝนเปียกปอนอยู่เช่นนี้”

ฝ่ายลิงได้ฟังก็ตอบกลับไปด้วยความขุ่นเคืองว่า “เจ้านกขมึ้น แม้ว่าเราจะมีหัว มีมือมี เท้าคล้ายกับมนุษย์ก็จริงอยู่ แต่เราไม่ได้มีมันสมองดีเท่าเทียมกับปัญญาของมนุษย์นี้ เราจึงไม่ สามารถสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยเองได้”

นกขมึ้นได้ฟังคำของลิง จึงบอกว่า “ดูก่อนสหายลิง หากท่านต้องการจะให้ปัญญา เกิดขึ้นในหัวของท่าน ท่านจงตั้งใจละทิ้งความไม่ดี ความคดโกงใดๆ ที่ท่านเคยเป็นมาเสียเถิด แล้วตั้งใจทำดีรักษาศีล ทำจิตให้มั่นคงเป็นสมาธิ แล้วปัญญาก็จะเกิดในตัวท่าน จะช่วยให้ท่าน สร้างบ้านเรือนไว้อาศัยหลบฝนหลบลมหนาวได้”

ลิงได้ฟังคำสอนแนะนำของนกขมึ้นก็เกิดโมโหในใจว่านกขมึ้นหลบอยู่ในรังที่กันฝน กันลมได้จึงปากดีอวดตนมาสั่งสอน นึกดังนั้นแล้วก็ตรงเข้าไปจะคว่ำตัวนกขมึ้นจากในรัง นกขมึ้นรู้ทันจึงรีบบินหนีไปเสียก่อน ลิงจึงได้แต่ทุบทำลายรังของนกขมึ้นจนพังหมด แล้วก็วิ่งไป ที่อื่น

* พุ.ชา.จตุกก. (ไทย) ๒๗/๘๑-๘๔/๑๗๓-๑๗๔, พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๔/๕๒๓-๕๒๕.

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ตติยวิชาดก*

พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องนี้ ณ ที่ประทับแรมระหว่างทางตอนเสด็จจากเมืองไพศาลีไปเมืองสาวัตถี เมื่อนาถบิณฑิกเศรษฐีสร้างพระเชตะวันวิหารเสร็จใหม่ๆ เหตุเพราะพระภิกษุ ๖ รูป ไปกีดกัน จับังที่พักเสียมืด จนพระสารีบุตรต้องเดินจงกรมอยู่โคนไม้ตลอดคืน พระพุทธองค์ ทรงทราบจึงตรัสเล่าเรื่องนี้ เพื่อให้เห็นความสำคัญ ในการเคารพกันตามวิยุตติ ความมีดังนี้

ณ ต้นไทรใหญ่ในป่าหิมพานต์ เป็นที่อาศัย ของสัตว์สามชนิด คือ ช้าง ลิง และ นกกระทา พวกมันต่างไม่ชอบหน้ากัน โดยลึงถือว่าตัวเองฉลาด ช้างก็ถือว่าตนมีร่างกายแข็งแรง ใหญ่โต ส่วนนกกระทาก็คิดว่าตนนั้นบินได้เก่ง ทั้งสามจึงพยายามหาทางกลั่นแกล้งกันอยู่เสมอ

วันหนึ่ง ช้างซึ่งคิดว่าตนเองแข็งแรงที่สุดได้แผดเสียงดังสนั่นหวั่นไหวไปทั่วป่าจนลิง และนกกระทาตกใจนอนไม่หลับ สัตว์ทั้งสองโกรธแค้นเป็นอันมาก ดังนั้น เมื่อสบโอกาส ลิงก็ แกล้งโยนรังมดแดงใส่หลังช้าง มดแดงรุมกัดช้างจนร้องลั่น ลิงหัวเราะชอบใจและหันไปรื้อรังนกกระทา นกกระทาแค้นใจเป็นอันมากที่ถูกช้างและลิงกลั่นแกล้งมันจึงพยายามหาทางแก้แค้นคืนบ้าง พอมันเห็นลิงและช้างผลอ มันก็บินขึ้นไปและถ่ายอุจจาระรดหัวช้างและลิงเป็นการแก้แค้น ทั้งสามต่างแกล้งกันอยู่อย่างนี้ทุกวัน จนไม่เป็นอันทำมาหากิน เป็นผลให้ต่อมาสัตว์ทั้งสามจึงมี ร่างกายผ่ายผอม สุขภาพจิตย่ำแย่ลง จนในที่สุดสัตว์ทั้งสามเห็นว่าการแกล้งกัน ทำให้เกิดความ เดือดร้อน จึงปรึกษากันว่าควรจะมีการเลือกผู้ที่มีอายุมากที่สุดเป็นหัวหน้าโดยใช้วิธีการการสืบสาว เรื่องราวว่า ใครรู้ประวัติต้นไทรต้นหนึ่งที่ขึ้นอยู่ในป่าก่อน ช้างตอบว่า “เรารู้จักต้นไทรต้นนี้ตั้งแต่ ต้นไทรสูงไม่เกินระดับท้องของเรา” ส่วนเจ้าลิงกลัวจะน้อยหน้าเพื่อนจึงยึดดอกตอบว่า “ฉันนี่แหละ รู้จักต้นไทรต้นนี้ตั้งแต่มันยังต้นเล็กนิดเดียวเท่านั้น” เมื่อนกกระทาได้ยินช้างกับลิงตอบเช่นนั้น จึงตอบอย่างมั่นอกมั่นใจว่า “นี่แน่ะเพื่อนรักฉันจะบอกอะไรให้ เมื่อก่อนต้นไทรต้นนี้ไม่มีหรอก ฉันต้องบินไปกินผลไทรในป่าโน้น กินเสร็จก็บินกลับมาถ่ายมูลไว้ตรงนี้ เมล็ดไทรจากมูลที่ ฉันถ่ายไว้วันนั้นเองที่เกิดเป็นต้นไทรต้นนี้”

ในที่สุดก็ได้ทราบว่านกกระทาเป็นผู้มีอายุมากที่สุดจึงได้รับยกย่องให้เป็นพี่ใหญ่ นับตั้งแต่นั้นมา นกกระทาก็จะปลุกน้องๆ ให้ตื่นแต่เช้า แล้วบินขึ้นสำรวจแหล่งอาหาร พาช้างและลิง ไปที่นั่น โดยให้ลิงเป็นฝ่ายขึ้นไปเก็บผลไม้มากินกัน และบรรทุกผลไม้ที่เหลือไว้บนหลังช้าง เก็บไว้เป็นอาหารมื้อต่อไป ในที่สุดสัตว์ทั้งสามก็สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

* พุ.ชา.จตุกก. (ไทย) ๒๗/๘๑-๘๘/๑๗๓-๑๗๔, พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๔/๕๒๓-๕๒๕.

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

เวสสันดรชาดก : นักให้ผู้อยิ่งใหญ่*

พระเวสสันดรเป็นโอรสของพระนางผุสดีกับพระเจ้าสัจจชัยแห่งแคว้นสีพี เมื่อพระองค์มีพระชนมายุได้ ๑๖ ปี ได้อภิเษกกับพระนางมัทรีเจ้าหญิงแห่งแคว้นมัททะ มีพระโอรสและพระธิดา คือ ชาลีกุมาร กับกัณหากุมารี

พระเวสสันดรโงบุญมาก สร้างโรงทานไว้บริจาคคนยากจน ๖ แห่ง ต่อมาได้บริจาคช้างปัจจัยนาคซึ่งเป็นช้างมงคลให้แก่แคว้นกาลิงคะที่ส่งทูตมาขอ ชาวเมืองสีพีไม่พอใจพากันกราบทูลพระเจ้าสัจจชัยให้เนรเทศออกจากเมือง พระเจ้าสัจจชัยจำต้องยอมทำตามมติของมหาชน พระเวสสันดรเองก็ยอมรับมตินั้น แต่ก่อนจะจากไปนั้นได้ทูลขอบริจาคทานครั้งยิ่งใหญ่เรียกว่า “สัตตสคคมหาทาน” คือให้ของอย่างละ ๗๐๐ เป็นทาน มีช้าง ๗๐๐ เชือก ม้า ๗๐๐ ตัว วัวนม ๗๐๐ ตัว รัถ ๗๐๐ คัน นารี ๗๐๐ นาง ทาส ๗๐๐ คน ทาสี ๗๐๐ คน ฝ่าอาภรณ์อย่างละ ๗๐๐ จากนั้นได้เสด็จออกจากเมืองพร้อมกับพระนางมัทรี เจ้าหญิงกัณหา และเจ้าชายชาลีไปจนถึงเขาวงกตในป่าหิมพานต์แล้วได้บวชเป็นฤๅษีแยกกันอยู่โดยพระโอรสและพระธิดาอยู่กับพระนางมัทรี

ต่อมา พราหมณ์เผ่าชื่อชุกกมาทูลขอชาลีกุมาร กับกัณหากุมารี พระเวสสันดรก็ได้ยกให้โดยตีราคาค่าตัวสองพระกุมารว่ามีราคาค่าไถ่ตัวเป็นทองคำพันลี้ม (ก้อน) พร้อมทาสีร้อยหนึ่ง ช้างร้อยหนึ่ง ม้าร้อยหนึ่ง โคอุสุภราชร้อยหนึ่ง และทองคำร้อยลี้ม (ก้อน)

พระอินทร์พอทราบเหตุนั้นก็เกรงว่าพระเวสสันดรจะยกพระนางมัทรีให้คนอื่นอีก จึงแปลงเป็นพราหมณ์มาทูลขอพระนางมัทรีแล้วก็ได้ถวายคืนเพื่อให้พระนางได้อยู่ปรนนิบัติพระสวามีพร้อมกับถวายพรแก่พระเวสสันดร ๘ ประการ คือ ๑. ขอให้พระเจ้าสัจจชัยมาทูลเชิญเสด็จกลับไปครองราชสมบัติ ๒. ขอให้ช่วยปลดเปลื้องชาวเมืองพ้นภัยทุกเมื่อ ๓. ขอให้ชาวแคว้นสีพีมีแต่ความสุข ๔. ขออย่าได้ตกอยู่ในอำนาจสตรี ๕. ขอให้ได้พบพระโอรสพระธิดาที่พลัดพรากกันไป ๖. ขอให้ได้อาหารทิพย์ทุกวันนับแต่ได้กลับไปครองราชสมบัติ ๗. ขอให้มิมีจิตผ่องใสในการให้ทาน และของที่ให้อย่าได้หมด ๘. ขอให้ได้ไปเกิดในสวรรค์ และเมื่อกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ก็ขอให้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

ฝ่ายชุกกพาสองกุมารออกจากป่ามาก็เกิดหลงทางไปเมืองเชตุครและได้เข้าเฝ้าพระเจ้าสัจจชัย พระเจ้าสัจจชัยและพระนางผุสดีจำหลานได้ รับสั่งให้นำทรัพย์สินไถ่ตัวหลานรักทั้งสองไว้

พระเจ้าสัจจชัยตรัสถามถึงพระเวสสันดรและพระนางมัทรี สองพระกุมารก็กราบทูลตัดพ้อพระเจ้าปู่ พระองค์ทรงตำหนิผิดจึงได้เสด็จไปรับพระเวสสันดรกับพระนางมัทรีกลับมายังแคว้นสีพี หลังจากที่ทรงจากแคว้นสีพีไปเป็นเวลาถึง ๑ ปี กับ ๑๕ วัน

* บุ. ชา. อสดี. (ไทย) ๒๘/๑๖๕๕-๒๔๔๐/๔๔๗-๕๖๐, บุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๓/๕๕๕-๘๑๔.

ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา

ระดับประถมศึกษา		ระดับมัธยมศึกษา	
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑	<ul style="list-style-type: none"> ● สามเณรภัณฑิต 	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑	<ul style="list-style-type: none"> ● พระมหากัสสปะ ● พระอุบาลี ● อนาถบิณฑิกะ ● นางวิสาขา
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒	<ul style="list-style-type: none"> ● สามเณรราหุล 	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒	<ul style="list-style-type: none"> ● พระสารีบุตร ● พระโมคคัลลานะ ● นางชุชชุตตรา ● พระเจ้าพิมพิสาร
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓	<ul style="list-style-type: none"> ● สามเณรสังกัจจะ 	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	<ul style="list-style-type: none"> ● พระอัญญาโกณฑัญญะ ● พระมหาปชาบดีเถรี ● พระเขมาเถรี ● พระเจ้าปเสนทิโกศล
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔	<ul style="list-style-type: none"> ● พระอูรุเวลกัสสปะ 	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔	<ul style="list-style-type: none"> ● พระอัสสชิ ● พระกัศยาโคตมีเถรี ● พระนางมัลลิกา ● หมอชีวก โกมารภัจ
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕	<ul style="list-style-type: none"> ● พระโสณโกปิวิสะ 	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕	<ul style="list-style-type: none"> ● พระอนุรุทธะ ● พระองคุลิมาล ● พระธัมมทินนาเถรี ● จิตตคหบดี
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖	<ul style="list-style-type: none"> ● พระวาระ 	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖	<ul style="list-style-type: none"> ● พระอานนท์ ● พระปฎาจาราเถรี ● จูฬสุภัททา ● สุมนมาลาการ

ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑

สามเณรบัณฑิต*

สามเณรบัณฑิตเกิดในตระกูลอุปัฏฐากของพระสารีบุตร มารดาของท่านแพ่ท้องอยาก จะถวายอาหารแด่พระสารีบุตรพร้อมทั้งพระภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป เมื่อได้ถวายตามนั้นแล้ว อากาณแพ่ท้องก็หายไป

เมื่ออายุ ๗ ขวบ ท่านบรรพชาเป็นสามเณรโดยมีพระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์ หลังจากบรรพชาแล้วได้ไปบิณฑบาตกับพระสารีบุตร ระหว่างทางเห็นคนชักน้ำจากเหมือง เกิดสงสัย จึงถามว่า “น้ำมีจิตใจหรือไม่” พระเถระตอบว่า “น้ำไม่มีจิตใจ” สามเณรจึงคิดว่าเมื่อ คนสามารถชักน้ำซึ่งไม่มีจิตใจไปสู่ที่ที่ตนเองต้องการได้ แต่เหตุใดจึงไม่สามารถบังคับจิตใจให้อยู่ ในอำนาจได้

เดินต่อไปได้เห็นคนกำลังถากไม้ทำเกวียนอยู่ จึงถามว่า “ไม้นั้นมีจิตใจหรือไม่” เมื่อพระเถระตอบว่า “ไม้ไม่มีจิตใจ” สามเณรจึงคิดว่าคนสามารถนำเอาท่อนไม้ที่ไม่มีจิตใจมาทำ เป็นล้อได้ แต่ทำไมไม้ไม่สามารถบังคับจิตใจได้

เดินต่อไปได้เห็นคนกำลังใช้ไฟลนลูกศรเพื่อจะตัดให้ตรง จึงถามว่า “ลูกศรนั้น มีจิตใจหรือไม่” เมื่อพระเถระตอบว่า “ลูกศรไม่มีจิตใจ” สามเณรจึงคิดว่า คนสามารถตัดลูกศร ให้ตรงได้ แต่ไม่สามารถบังคับให้อยู่ในอำนาจได้

ทันใดนั้น สามเณรได้เกิดความคิดที่จะปฏิบัติธรรมขึ้น จึงได้ขอให้พระเถระนำอาหาร มาฝากตนด้วย พระเถระได้รับปากและมอบลูกดาลให้พร้อมกับสั่งให้ไปปฏิบัติธรรมในห้องของท่าน สามเณรก็ได้ทำตามทุกอย่างและก็เริ่มบำเพ็ญสมณธรรม

เมื่อสามเณรบัณฑิตเริ่มบำเพ็ญสมณธรรม ท้าวสักกะตรัสเรียกท้าวมหาราชทั้ง ๔ ให้ คอยดูแลไม่ให้คนเข้าไปใกล้วิหาร รับสั่งให้จันทเทพบุตรกับสุริยเทพบุตรคอยรังჭพระจันทร์และ พระอาทิตย์ไม่ให้หมุ่น ส่วนพระองค์ได้อารักขาที่สายยูเพื่อมิให้เกิดเสียงดัง ระหว่างที่สามเณรนั่ง บำเพ็ญเพียรอยู่นั้น ภายในวัดจึงมีแต่ความเงียบสงบ จิตของท่านจึงมีอารมณ์แน่วแน่และได้ บรรลุอนาคามีผล

ฝ่ายพระสารีบุตรเมื่อบิณฑบาตได้อาหารแล้ว ก็หวังจะนำอาหารกลับไปให้สามเณร สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทราบเหตุการณ์ทุกอย่างด้วยพระญาณ จึงดำริว่า หากพระองค์ ไม่เสด็จไปอารักขา สามเณรบัณฑิตจะไม่อาจบรรลุพระอรหันต์ได้ จึงเสด็จไปอารักขาที่ซุ้มประตูวัด

* พระสูตรและอรรถกถา แปลชุกทกนิกาย คทาธรรมบท เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๒ หน้า ๓๓๑-๓๔๐

เมื่อพระสารีบุตรมาถึงจึงตรัสถามปัญหา ๔ ข้อ ระหว่างที่พระพุทธเจ้าตรัสถามปัญหากับพระสารีบุตรนั้นสามเณรได้บำเพ็ญเพียรสมณธรรมและได้บรรลุพระอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา พระพุทธองค์ทรงทราบว่าสามเณรบรรลุพระอรหัตตผลแล้วจึงตรัสสั่งให้พระสารีบุตรนำอาหารไปให้สามเณร เมื่อสามเณรฉันภัตตาหารเช้าเสร็จ และนำบาตรไปล้างบรรดาเทพดาทั้งหลาย จึงหยุดการอารักขา พระอาทิตย์ได้เคลื่อนไปเป็นเวลาบ่าย

พวกพระภิกษุเห็นเหตุการณ์นี้จึงพูดคุยกัน พระพุทธเจ้าจึงบอกว่าเวลาที่ผู้มีบุญบำเพ็ญสมณธรรมจะมีเทพดาคุ้มครองป้องกัน แม้แต่พระองค์เองก็ยิ่งเสด็จไปช่วยอารักขา

ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

พระอุรุเวลกัสสปะ*

อุรุเวลกัสสปะเป็นนักบวชประเภทชฎิล แต่งกายคล้ายฤๅษี เกลาผมมุ่นเป็นมวยสูง สร้างอาศรมอาศัยใกล้แม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา นับถือลัทธินิวชาไฟ และถือตนว่าเป็นพระอรหันต์ มีบริวาร ๕๐๐ ท่าน เป็นที่นับถือของชาวกรุงราชคฤห์ มีน้องชายสองคน คนที่หนึ่งชื่อนทีกัสสปะ มีบริวาร ๓๐๐ ท่าน คนที่สองชื่อคยาก็สสปะ มีบริวาร ๒๐๐ ท่าน

พระพุทธองค์เมื่อตรัสรู้แล้ว ทรงเห็นว่ากรุงราชคฤห์เป็นเมืองใหญ่มีเจ้าลัทธิตกมากมาย ประชาชนชาวเมืองส่วนใหญ่นับถือการปฏิบัติตนของอุรุเวลกัสสปะ เพื่อเป็นการวางรากฐานของพระพุทธศาสนาให้มั่นคง พระพุทธเจ้าจึงเสด็จไปยังสำนักอุรุเวลกัสสปะเพื่อชักจูงให้มานับถือพระพุทธศาสนา

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จไปถึงสำนักของอุรุเวลกัสสปะแล้ว ได้ทรงขอพักค้างแรม แต่พวกชฎิลที่เป็นบริวารเห็นการแต่งกายไม่เหมือนพวกตนจึงไม่ต้อนรับ และขับไล่ให้ไปหาที่พักใหม่ แต่พระพุทธเจ้าทรงยืนยันกรานที่จะพัก พวกชฎิลจนปัญญาจึงไปบอกอุรุเวลกัสสปะฯ อนุญาตให้พักที่โรงบูชาไฟ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของพญานาคคู่ร้าย หวังจะให้พญานาคขบกัดให้ตาย ครั้นตอนเช้าบริวารของชฎิลจะเข้าไปเก็บพระศพ แต่กลับเห็นพระพุทธเจ้าทรงเดินจงกรมอยู่ภายในวงที่มีน้ำล้อมรอบ จึงได้นำเหตุการณ์ไปบอกแก่อาจารย์ อุรุเวลกัสสปะบอกว่าตัวท่านมีอิทธิปาฏิหาริย์มากกว่า ทำให้บริวารอยากเห็นว่าอาจารย์ของตนกับพระพุทธเจ้าใครจะเก่งกว่ากัน

พระพุทธเจ้าทรงทรมานอุรุเวลกัสสปะด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ จนท่านคลายพยศ มอบตัวเป็นพุทธสาวกขอบรรพชา และเมื่อบรรพชาแล้วก็ลดยเครื่องบริวารชฎิลตามแม่น้ำเนรัญชราทำให้ชฎิลผู้น้องและบริวารทั้งสองตกใจคิดว่ามีเหตุร้ายเกิดกับพี่ชายเดินขึ้นมาหาและสอบถามเหตุการณ์ เมื่อทราบเรื่องราวทั้งหมดแล้วก็ได้ขออนุญาตบวชพร้อมด้วยบริวารทั้งหมด ครั้นบวชแล้วได้ฟังพระธรรมเทศนา (อาทิตตปริยายสูตร) จากพระพุทธเจ้าก็ได้บรรลุพระอรหันต์ผล

เมื่อพระพุทธเจ้าออกบิณฑบาตในราชคฤห์ ชาวเมืองต่างถามว่าใครเป็นอาจารย์ อุรุเวลกัสสปะบอกว่าพระพุทธเจ้าเป็นอาจารย์ ทำให้ชาวเมืองราชคฤห์หันกลับมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก พระอุรุเวลกัสสปะได้รับยกย่องเป็นเอกตักคະในทางมีบริวารมาก

* วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๗-๕๔/๔๗-๖๕.

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

อนาถบิณฑิกะ*

อนาถบิณฑิกเศรษฐี มีนามเดิมว่า สุทัตตะ เป็นเศรษฐีใจบุญ สร้างโรงงาน สำหรับ
บริจาคทานแก่คนยากจนทุกวัน

สุทัตตะเดิมนับถือลัทธิปริพาชก ต่อมาหันมานับถือพระพุทธศาสนา สาเหตุเนื่องจาก
ครั้งหนึ่งท่านเดินทางไปทำธุรกิจที่กรุงราชคฤห์ โดยพักอยู่ที่บ้านน้องเขย ท่านได้เห็นคนในบ้าน
วุ่นวายกับการจัดเตรียมการ คล้ายกับจะมีงานจัดเลี้ยงมโหฬาร ก็เกิดความประหลาดใจ จึงถาม
คนในบ้านว่า “จะจัดงานอะไร” เมื่อคนในบ้านตอบให้ทราบข้อเท็จจริงแล้ว สุทัตตะจึงตัดสินใจ
เดินทางไปยังป่าสีตวันซึ่งพระพุทธองค์ประทับอยู่ เมื่อเข้าไปใกล้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้
ตรัสว่า “สุทัตตะมานี่สิ เราจะแสดงธรรมให้ฟัง” ทำให้ท่านดีใจเป็นอย่างยิ่ง รีบเข้าไปกราบ
พระพุทธองค์

ลำดับนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงอนุบุพพิคาโปรดสุทัตตะ ท่านได้พิจารณา
ตามจนบรรลุพระโสดาปัตติผล หลังจากนั้นสุทัตตะจึงขออนุญาตน้องเขยเพื่อเป็นเจ้าภาพถวาย
ภัตตาหารแก่พระสงฆ์ทั้งหมดเป็นระยะเวลา ๗ วัน ในวันสุดท้าย สุทัตตะจึงทูลอาราธนา
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมพระสาวกให้เสด็จไปกรุงสาวัตถีเพื่อที่ท่านจะได้ถวายการอุปถัมภ์
พระพุทธศาสนา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “ธรรมดาของสมณะจะยินดีในสถานที่สงบสงัด” สุทัตตะ
เข้าใจความหมาย รู้ว่าพระพุทธองค์ทรงรับนิมนต์แล้ว เมื่อเดินทางกลับไปยังกรุงสาวัตถี ท่านจึง
ออกสำรวจหาสถานที่ดังกล่าว และพบว่าสถานที่เหมาะแก่การเจริญสมณธรรมคือ สวนเจ้าเชต
จึงเข้าไปติดต่อและตัดสินใจซื้อด้วยราคาที่สูงมาก ทำให้เจ้าของที่ดินคือเจ้าเชต ต้องถามถึง
สาเหตุ เมื่อทราบจึงเกิดศรัทธาและขอร่วมสร้างวัดกับท่านเศรษฐีด้วย และขอให้สุทัตตะใช้ชื่อ
เจ้าเชตเป็นชื่อวัดด้วย

เมื่อสร้างเสร็จจึงได้ตั้งชื่อวัดว่า วัดเชตวันมหาวิหาร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมา
ประทับเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นระยะเวลานาน กรุงสาวัตถีจึงเป็นเมืองศูนย์กลางการ
เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญแห่งหนึ่งในสมัยพุทธกาลต่อจากกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ โดยมี
ท่านสุทัตตะเป็นมหาอุบาสกที่ให้การอุปถัมภ์ที่สำคัญต่อพระพุทธศาสนา

* วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๔-๓๐๗/๑๑๑-๑๑๕.

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

พระอัสสชิเถระ*

พระอัสสชิเถระเป็นบุตรพราหมณ์แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ออกบวชพร้อมกับโกณฑัญญะพราหมณ์ หลังจากบรรลุป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านได้เป็นหนึ่งในจำนวนพระสาวก ๖๐ รูป ที่พระพุทธเจ้าทรงส่งไปประกาศพระพุทธศาสนารุ่นแรก โดยได้ไปสั่งสอนประชาชนตามที่ต่างๆ ประมาณ ๓ เดือน จากนั้นจึงไปยังกรุงราชคฤห์ ซึ่งขณะนั้นพระพุทธองค์ได้ประทับอยู่ที่พระเวฬุวัน ที่พระเจ้าพิมพิสารทรงสร้างถวาย

ครั้งหนึ่ง ท่านแสดงธรรมแก่อุปติสสปริพาชก อันแสดงถึง “แก่น” แห่งอริยสัจ ๔ ความว่า

เย ชมฺมา เหตุปฺปภาว เตสํ เหตุํ ตถาคโธ อาห

เตสฺส จ โย นิโรธो จ เอวํวาทิ มหาสมฺโม

ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น

และการดับเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีวาจาอย่างนี้

อุปติสสปริพาชกได้ฟังเพียงแค่นี้ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม (เกิดธรรมจักขุ) คือบรรลุนิโรธปัตติผล

ตามประวัติไม่ปรากฏว่าท่านมีความเชี่ยวชาญในด้านใดเป็นพิเศษ เพราะไม่มีชื่อในทำเนียบเอตทัคคะ ท่านเป็นพระที่ภาษาชาวบ้านสมัยนี้เรียกกันว่า “สมณะ” คือ ชอบอยู่สงบเพียงลำพัง ท่านมีปฏิปทาน่าเลื่อมใส สำนวมนิกรณีย์ “การรู้ การเหยียดมือและเท้า การเหลียวดูเป็นไปอย่างสงบสำรวม น่าเลื่อมใสยิ่ง” ดังความคิดของอุปติสสปริพาชก เมื่อเห็นท่านเป็นครั้งแรก ปฏิปทาเช่นนี้เป็น “สื่อ” ที่ชักจูงให้ผู้แสวงหาทางพ้นทุกข์เข้ามาหา และมาสัมผัสรสพระธรรมได้เป็นอย่างดี

ท่านได้รับความเคารพนับถืออย่างสูงจากอุปติสสะ ซึ่งต่อมาก็คือ พระสารีบุตรเถระ กล่าวคือเมื่อพระสารีบุตรทราบข่าวว่าพระอัสสชิเถระพำนักอยู่ ณ ทิศใด เวลาจะจำวัด(นอน) พระสารีบุตรจะนอนหันศีรษะไปทางทิศนั้น เพื่อถวายความเคารพ “อาจารย์” ของท่าน

พระอัสสชิเถระมีคุณูปการอันยิ่งใหญ่ที่ท่านทำไว้แก่พระพุทธศาสนา คือเป็นผู้ชักชวนให้พระอัครสาวกทั้งสองมาบวช จนกระทั่งได้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา

สมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังต่างแดน มักจะจารึกคาถา “เย ชมฺมา” ไว้เป็นหลักฐานแห่งการประดิษฐานพระพุทธศาสนา ณ ดินแดนนั้นๆ ด้วย ดังที่ค้นพบที่จังหวัดนครปฐม เป็นต้น

* วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒-๒๔/๑๘-๓๑, ๖๐-๖๓/๗๒-๗๕.

เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก

ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑

เรื่อง พระสารีบุตรโปรดมารดา

ในช่วงเวลาที่พระสารีบุตรเถระใกล้จะดับขันธปรินิพพานนั้น ท่านพักอยู่ ณ พระเชตวัน-วิหาร วันหนึ่งท่านเกิดความคิดขึ้นมาว่า ระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระอัครสาวกใครจะปรินิพพานก่อน และได้ทราบว่า พระอัครสาวกจะนิพพานก่อน จึงตรวจดูอายุสังขารของตนได้ทราบว่าอายุสังขารของตนจะอยู่ได้อีกเพียง ๗ วัน จึงเกิดระลึกถึงโยมมารดาว่า โยมมารดาของท่านเป็นมารดาของพระอรหันต์ถึง ๗ รูป แต่ยังไม่มีความเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และพิจารณาเห็นว่าโยมมารดามีอุปนิสัยจะบรรลुरुธรรมได้ ท่านคิดว่าควรจะไปนิพพานที่บ้านเพื่อโปรดโยมมารดาด้วย จึงกราบลาพระพุทธเจ้าไปบ้านโยมมารดา พร้อมทั้งสั่งพระจุนทะน้องชายให้บอกภิกษุบริวารกราบทูลลาพระพุทธเจ้าไปหมู่บ้านนาลกะ (นาลันทา) ด้วยกันครั้งท่านได้เทศน์โปรดโยมมารดาจนสำเร็จพระโสดาปัตติผลแล้วท่านก็นิพพาน

พระอนุรุทธะ พระจุนทะ พร้อมบริวารของท่านพระสารีบุตรและประชาชนช่วยกันเผาสิริระของพระสารีบุตร พระอนุรุทธะนำน้ำหอมมาดับจิตกาธาร พระจุนทะเอาผ้ากรองน้ำห่ออัฐิธาตุของท่านกลับมายังกรุงสาวัตถีเพื่อแจ้งข่าวการนิพพานของพระสารีบุตร แก่พระพุทธองค์

พระพุทธองค์ทรงรับอัฐิธาตุของท่านพระสารีบุตรมาวางไว้ในฝ่าพระหัตถ์ แล้วได้ตรัสสรรเสริญคุณของท่านพระสารีบุตร

พระอานนท์รู้สึกสะเทือนใจจนน้ำตาไหล ออกล้นไม่อยู่ กายสั่นระริก เปล่งวาจา ณ เบื้องพระพักตร์พระพุทธองค์ว่ากายของท่านประหนึ่งว่าจะระบมไปทั่ว ทุกทิศทุกทาง ดูจะมีดมิดไปหมด ธรรมที่ศึกษาเล่าเรียนทรงจำมากก็นึกคิดไม่แจ่มแจ้ง

พระพุทธองค์ ทรงทอดพระเนตรดูพระอานนท์ แล้วตรัสสอนว่า “พระสารีบุตรนิพพานไปแล้ว แต่ก็มีได้นำพาเอาศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตตญาณทัสสนะไปด้วย”

* จันทสูตร : ส.ม.(ไทย) ๑๕/๓๗๕/๒๓๒-๒๓๔, พระสูตรและอรรถกถาแปล สังยุตตนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๕ ภาคที่ ๑ หน้า ๔๒๖-๔๔๒.

ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

เรื่อง พระโมคคัลลานะ เรียนวิชาแก้ง่วง

พระโมคคัลลานะ หลังจากบวชแล้ว ได้บำเพ็ญเพียรทางจิตอยู่ที่บ้านกัลลวาลมุตตคาม แคว้นมคธ รู้สึกง่วงเหงาหาวนอนอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทรงทราบด้วยญาณวิเศษ จึงเสด็จไปแสดงวิธีแก้ง่วงให้ท่าน ดังนี้

๑. ถ้ามีสัญญาอย่างไรอยู่ เกิดความง่วง ก็ให้ทำในใจซึ่งสัญญานั้นให้มาก หมายถึงว่า ถ้าเรากำหนดหมาย หรือนึกคิดเรื่องใดแล้วรู้สึกง่วง ก็ให้นึกคิดเรื่องนั้นให้มากกว่าเดิม แล้วความง่วงจะหายไป

๒. ถ้ายังไม่หายง่วง ให้ตริตรองพิจารณาข้อความหรือเรื่องราวที่ได้ฟังมา หรือเล่าเรียนมาแล้วจะหายง่วง

๓. ถ้ายังไม่หายง่วง ให้ท่องข้อความ เช่น คำร่ายที่กำลังอ่านอยู่นั้นออกมาดังๆ การเปล่งเสียงดังๆ จะทำให้หายง่วงได้

๔. ถ้ายังไม่หายง่วง ให้ยอนหูทั้งสองข้าง หมายถึงเอาอะไรแยงหูให้ความง่วงหายไป หรือให้เอาฝ่ามือลูบตามตัว จะทำให้ตื่นตัวหายง่วงได้

๕. ถ้ายังไม่หายง่วง ให้ลุกขึ้นเอาน้ำล้างหน้า แหงนมองดูดาวบนฟ้า ความง่วงจะหายไป

๖. ถ้ายังไม่หายง่วง ให้คำนึงถึง “อาโลกสัญญา” หมายถึง นึกถึงแสงสว่าง ถึงจะนั่งอยู่ในที่มืดในยามราตรี ก็นึกว่ากำลังนั่งอยู่ตอนกลางวันพระอาทิตย์กำลังแผดแสงจ้า ความง่วงจะหายไป

๗. ถ้ายังไม่หายง่วง ก็ให้เดินจงกรม คือลุกขึ้นเดินกลับไปกลับมาสักพัก ความง่วงจะหายไป

๘. แต่ถ้าลุกเดินแล้วยังง่วงอยู่ แสดงว่าง่วงเต็มที่แล้ว ก็ให้เข้านอนเสีย

พระสูตรนี้ ให้ข้อคิดดี นักเรียน นักศึกษาเวลาดูหนังสือแล้วง่วง ลองนำเอาไปปฏิบัติทำตามคำแนะนำเป็นข้อๆ บางคนทำมาถึงข้อ ๓ - ๔ ก็คงหายง่วง บางคนอาจจะทำถึงข้อ ๗ ก็หายง่วง

ส่วนคนไหนทำงานครบแล้วยังไม่หายง่วงก็ให้นอนเสีย

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

เรื่อง อภินิหารเวทมนต์ ๕*

ข้อที่สตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม กฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตาม ควรพิจารณาเรื่องๆ ๕ ประการ คือ

๑. ชราชนมมตา เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้
๒. พยาธินมมตา เรามีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บป่วยไปได้
๓. มรณชนมมตา เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้
๔. ปิยวินาभावตา เราจะต้องมีความพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น
๕. กम्मสุสกตา เรามีกรรมเป็นของตน เราทำกรรมใดไว้ ดีก็ตามชั่วก็ตามจะต้องเป็นทายาทของกรรมนั้น

การพิจารณาข้อธรรมทั้ง ๕ นี้ ก็เพื่อให้เกิดสติอุกคติดึงหลักความจริง ไม่ยึดมั่นถือมั่น ริบเร่งประพฤติดิปฏิบัติชอบเพื่อให้เข้าถึงสัจธรรม

* ดูรายละเอียดใน อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๕๕-๑๐๔ ฉบับมหาจุฬาฯ.

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

เรื่อง การครองตนเป็นพลเมืองที่ดี*

การครองตนเป็นพลเมืองที่ดี นำชีวิตและครอบครัวของตนไปสู่ความเจริญสงบสุขและเป็นพลเมืองที่สร้างสรรค์สังคม โดยประพฤติ ดังนี้

๑. ไม่คบชู้หามั่วหมกมุ่นในทางเพศ
๒. ไม่ใจแคบเสพสิ่งเลิศจรสผู้เดียว
๓. ไม่พรวดเวลาถกถ้อยที่เลื่อนลอยไร้สาระ
๔. ประพฤติดี มีวินัย ตั้งอยู่ในศีล ๕
๕. ปฏิบัติกิจหน้าที่สม่ำเสมอโดยสมบูรณ์
๖. ไม่ประมาท กระตือรือร้นทุกเวลา
๗. มีวิจารณ์ญาณ ทำการโดยใช้ปัญญา
๘. สุขภาพ ไม่ถือกระด้าง ยินดีรับฟังผู้อื่น
๙. เสี่ยงมงาม รักความประณีตสะอาดเรียบร้อย
๑๐. พุดจान่าฟัง ทั้งใจกายก็อ่อนโยน ไม่หยาบคาย
๑๑. มีน้ำใจเอื้อสงเคราะห์ต่อมิตรสหาย
๑๒. เผื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือคนทั่วไป
๑๓. รู้จักจัดการงานให้เรียบร้อยและได้ผลดี
๑๔. บำรุงพระสงฆ์ทรงความรู้ ผู้ทรงศีลทรงธรรม
๑๕. ไคร้ธรรม รักความสุจริต
๑๖. อ่านมากฟังมาก รู้วิชาของตนเชี่ยวชาญ
๑๗. ชอบสอบถามค้นคว้า ใฝ่หาความรู้ยิ่งขึ้นไป

* บุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๔๕๒-๑๔๕๕/๔๑๐-๔๑๑ ฉบับมหาจุฬาฯ, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). ธรรมบุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา จัดพิมพ์, ๒๕๔๔, หน้า ๔๕.

ชาวพุทธตัวอย่าง

ระดับประถมศึกษา		ระดับมัธยมศึกษา	
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑	<ul style="list-style-type: none"> ● พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ● พระยาสุธรรมมนตรี (หนูพร้อม) 	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑	<ul style="list-style-type: none"> ● พระเจ้าอโศกมหาราช ● พระโสณะ และพระอุตตระ
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒	<ul style="list-style-type: none"> ● สมเด็จพระญาณสังวร (ศุข โกเถื่อน) ● สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) 	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒	<ul style="list-style-type: none"> ● พระมหาธรรมราชาลิไท ● สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓	<ul style="list-style-type: none"> ● สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ● สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช 	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	<ul style="list-style-type: none"> ● ม.จ. หลุย พูนพิสมัย ดิศกุล ● ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔	<ul style="list-style-type: none"> ● สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ● สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี 	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔	<ul style="list-style-type: none"> ● พระนาคเสน-พระยามิลินท์ ● สมเด็จพระวันรัต (เสง เขมจารี) ● หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ● อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕	<ul style="list-style-type: none"> ● สมเด็จพระสังฆราช (สา) ● อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ 	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕	<ul style="list-style-type: none"> ● สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ● พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ● พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ● ดร. เอ็มเบดการ์
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖	<ul style="list-style-type: none"> ● พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ● สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส 	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖	<ul style="list-style-type: none"> ● พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ● พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ● พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ● อนาคติก ธรรมปาละ

ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ ๙ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ พระราชสมภพ ณ โรงพยาบาลเมานท์ ออเบิร์น ที่นครบอสตัน รัฐแมสซาชูเซตส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ ทรงเป็นพระโอรสองค์ที่ ๓ ของสมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิตลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ และสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์

การศึกษา

พระองค์ทรงมีพระชนมายุ ๕ พรรษา ได้ทรงศึกษาวิชาสามัญชั้นต้นที่โรงเรียนมาแตร์เดอี ถนนเพลินจิต ในปีนั้นประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎร ซึ่งนับเป็นเหตุการณ์ผันผวนทางการเมืองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นประทับพระที่นั่งภัทรบิฐ เพื่อประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ทรงรับพระปรมาภิไธย ตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร์ สยามมินทราธิราช บรมนาถบพิตร” พร้อมทั้งได้ทรงมีพระบรมราชโองการเป็นนัดแรกต่อมหาราชครูพราหมณาจารย์และผู้ที่ยืนน้อมเฝ้าอยู่ ณ ที่นั้นว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

ทรงผนวช

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติในระหว่างที่กำลังฟื้นฟูบ้านเมืองและต้องพัฒนาในทุกๆ ด้าน ในพระราชฐานะพระประมุขของชาติ จึงทรงมีพระราชภาระที่ต้องทรงปฏิบัติไม่เว้นว่าง แต่โดยที่พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาอันหนักแน่นมั่นคงในพระบรมพุทธานุภาพและประเพณีวัฒนธรรมแห่งชาติ จึงได้เสด็จออกทรงผนวช ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร พระนคร เป็นเวลา ๑๕ วัน คือระหว่างวันที่ ๒๒ ตุลาคม - ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๕ ซึ่งแม้ว่าการผนวชครั้งนี้จะเป็นระยะเวลาอันสั้นเนื่องจากพระองค์ทรงมีพระราชภารกิจมากมาย แต่ก็แสดงถึงพระราชศรัทธาอันมั่นคงในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

อัครศาสนูปถัมภก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลื่อมใสศรัทธาและทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ในขณะเดียวกัน ได้พระราชทานราชูปถัมภ์แก่ศาสนาอื่นๆ ด้วย ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกโดยแท้จริงในด้านพระพุทธศาสนา ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการ เพื่อส่งเสริมบำรุงพระศาสนา เช่น เสด็จพระราชดำเนินบำเพ็ญพระราชกุศลในวันสำคัญทางศาสนา อาทิ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา เสด็จพระราชดำเนินถวายพระกฐินต้นตามวัดต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด นอกจากนี้ยังได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงร่วมในพิธีศาสนาตามที่ประชาชนกราบบังคมทูลอัญเชิญเป็นประจำมิได้ขาด

ทรงสร้างพระพุทธรูป

พระพุทธรูป เป็นอุทเทสิกเจดีย์ มีประเพณีนิยมในหมู่พุทธศาสนิกชน ถือว่าเป็นปูชนียวัตถุสูงสุด และเป็นประธานแห่งพิธีกรรมทั้งปวง ผู้ใดได้สร้างพระพุทธรูปไว้ในพระศาสนา นอกจากจะเป็นกุศลกรรมส่วนตนแล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นผู้อำนวยสุขสวัสดิ์สถาพรแก่บุคคลอื่น ซึ่งจะได้สักการบูชา และน้อมรำลึกถึงพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า บำเพ็ญตนเป็นคนดีมีศีลธรรม เป็นกำลังของประเทศชาติศาสนา ทั้งเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมมนุษย์ในโลกด้วย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน แม้ว่าจะทรงบำเพ็ญปรหิตประโยชน์ และการศาสนูปถัมภ์ ตลอดจนการกุศลสังคมสงเคราะห์นานาประการแล้ว ยังได้ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับการทรงสร้างพระพุทธรูป อันเป็นอุทเทสิกเจดีย์ เป็นพุทธรูปบูชาอุทิศแด่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย โดยทรงออกแบบ ทรงตรวจการปั้นหุ่น ทรงรวบรวมวัตถุดิบดีสิทธิ์ทั่วราชอาณาจักร ทรงหล่อสร้างและพระราชทานแก่งานหน่วยงานหรือบุคคลผู้ควรได้รับด้วยพระองค์เอง ถือได้ว่าพระองค์ทรงมีพระราชศรัทธามั่นคงในการสืบอายุพระพุทธศาสนา และทรงมีพระวิริยะในการทำนุบำรุงประเทศชาติความผาสุกสวัสดิ์แก่พสกนิกรชาวไทยอย่างหาที่เปรียบมิได้

พระราชประวัติเกี่ยวกับความกตัญญูคุณทวด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชจริยาวัตรที่โดดเด่นประทับใจคนทั่วโลก คือทรงมีความกตัญญูต่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเป็นอย่างยิ่ง นับตั้งแต่สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนกประชวรด้วยโรคไตพิการ และสิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒ ขณะนั้นพระองค์ยังมีพระชนมายุครบ ๒ พระชันษา หน้าที่ในการเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนจึงอยู่กับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทำให้

พระองค์ทรงมีความรักและผูกพันต่อสมเด็จพระบรมราชชนนีเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงเชื่อฟัง และปฏิบัติตามพระโอวาทของสมเด็จพระบรมราชชนนีด้วยดีทำให้ทรงมีพระราชจริยาวัตรงดงาม ทรงมีพระราชอัธยาศัยที่อ่อนโยนเอื้ออาทรต่อพสกนิกรชาวไทยทุกหมู่เหล่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่เปี่ยมล้นด้วยทศพิธราชธรรม และทรงมีความกตัญญูต่อสมเด็จพระมหิตลาธิเบศ อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนกและสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงพระประชวร และเข้ารับการรักษา ณ โรงพยาบาลศิริราช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้เสด็จเยี่ยมและปรนนิบัติอย่างสม่ำเสมอ จวบจนสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีสิ้นพระชนม์

พระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในเรื่องความกตัญญูที่ทรงมีต่อสมเด็จพระบรมราชชนนีนั้นนับว่าเป็นแบบอย่างที่ดีงาม ควรที่พสกนิกรชาวไทยจะได้ศึกษาและปฏิบัติตามรอยเบื้องพระยุคลบาท เพื่อทำหน้าที่ลูกที่ดีต่อบุพพการีชนของตนโดยพร้อมเพรียงกัน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

พระราชประวัติ

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ทรงพระราชสมภพ วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ.๒๔๓๔ ทรงเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา เมื่อทรงเจริญพระชันษาได้ ๑๓ ชันษา ทรงบรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดเบญจมบพิตร และทรงผนวช เมื่อถึงวัย ณ วัดเดิม

การศึกษา

หลังทรงลาผนวชแล้ว ได้เสด็จไปศึกษา ณ ประเทศอังกฤษ และทรงศึกษาด้านการทหารจากโรงเรียนนายร้อยทหารบกและทหารเรือ ณ ประเทศเยอรมัน เมื่อเสด็จกลับประเทศไทย ได้กลับเข้ารับราชการในกระทรวงทหารเรือ เมื่อครั้งเสด็จประพาสเรือยนต์ทอดพระเนตรโรงพยาบาลศิริราชได้เห็นผู้คนนั่งบ้นนอนบ้นเป็นกลุ่ม ตัวอาคารเป็นเรือนไม้หลังคามุงจาก เมื่อเสด็จกลับ ทรงครุ่นคิดและตกลงพระทัยที่จะมาช่วยงานทางโรงเรียนแพทย์ ที่ชาติบ้านเมืองในเวลานั้นกำลังมีความต้องการมาก พระองค์ได้ศึกษา ณ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ศาสตราจารย์ เจ.เจ. บรอน ได้กล่าวยกย่องสมเด็จพระบรมราชชนกว่า “ทรงใฝ่พระทัยศึกษา ขยันหมั่นเพียร ทำงานเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความประณีตในการปฏิบัติงาน” ต่อมาได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นทุนในการส่งนักเรียนและพยาบาลไปศึกษาต่างประเทศ และได้ทรงอภิเษกสมรสกับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีพระราชธิดา ๑ พระองค์ พระราชโอรส ๒ พระองค์ ต่อมาได้ขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ไทย (รัชกาลที่ ๘, รัชกาลที่ ๙) และทรงสำเร็จการศึกษาแพทยศาสตรบัณฑิตได้รับเกียรตินิยมเหรียญทอง กลับมาวางรากฐานการแพทย์ของไทยให้ทันสมัย

พระราชกรณียกิจ

สมเด็จพระบรมราชชนกทรงมีพระกรุณาธิคุณแก่วงการศึกษการแพทย์ การสาธารณสุข ฯลฯ นานัปการ จนได้รับพระราชสมัญญา ว่าเป็น “พระบิดาแห่งการแพทย์ไทย”

สิ้นพระชนม์

สมเด็จพระบรมราชชนกทรงพระประชวรด้วยโรคไตพิการ และสิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ.๒๔๗๒

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ พระเจ้าอโศกมหาราช

ชีวประวัติ

พระเจ้าอโศกมหาราช เป็นโอรสของพระเจ้าพินทุसार และพระนางสุภัทธา ประสูติเมื่อปี พ.ศ.๑๘๕ เมื่อพระชนมายุได้ ๑๘ พรรษา ได้รับแต่งตั้งเป็นอุปราช เมืองอุชเชนี แคว้นวันตี ต่อมาได้อภิเษกกับพระนางเวทิสะมหาเทวี แห่งเมืองเวทิสตา และมีพระราชโอรสพระนามว่า มหินทะ (พ.ศ.๒๐๔) และมีพระราชธิดา พระนามว่า สังฆมิตตา (พ.ศ.๒๐๖) ซึ่งต่อมา ทั้งสองพระองค์นี้ได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนา และได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ผลงานที่สำคัญ

เป็นองค์อุปถัมภ์ในการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ ณ วัดโศการาม เมืองปาฏลิบุตร ประเทศอินเดีย ในการทำสังคายนาครั้งนั้น มีพระภิกษุสงฆ์จำนวน ๑,๐๐๐ รูป มีพระโมคคัลลีสบุตรตีสเถระ เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ พระเจ้าอโศกมหาราชเป็นประธานฝ่ายคฤหัสถ์ และให้การอุปถัมภ์ในการทำสังคายนา ใช้เวลาทำอยู่ ๕ เดือนจึงสำเร็จบริบูรณ์

ในการทำสังคายนาครั้งนั้น พระองค์ได้จัดส่งพระธรรมทูตไปประกาศพระศาสนาโดยแบ่งออกเป็น ๘ สาย และที่สำคัญคือพระองค์ได้ส่งพระธรรมทูต คือพระโสณะและพระอุตตระ เป็นผู้นำกองทัพธรรมมายังสุวรรณภูมิ คือดินแดนที่รวมถึงประเทศไทยในปัจจุบันนี้

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี)

ชีวประวัติ

สมเด็จพระวันรัต มีนามเดิมว่า เฮง หรือ กิมเฮง นามฉายาว่า เขมจารี เกิดเมื่อวันจันทร์ เดือน ๓ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีมะเส็ง จ.ศ.๑๒๔๓ ตรงกับวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๔ ณ บ้านท่าแร่ ตำบลสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี บิดาเป็นจีนนอก ชื่อตัวแก้ว แซ่จั่ว เป็นพ่อค้า มารดาชื่อ ทับทิม มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๔ คน คนที่ ๑ เป็นหญิง ดายเสียแต่เป็นเด็กก่อน คนที่ ๒ เป็นชายชื่อกิมฮวด บรรพชาอุปสมบทตลอดมาจนเป็นพระราชาคณะ ที่พระสุนทรมุณี เจ้าคณะจังหวัดอุทัยธานี คนที่ ๓ คือ สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) และคนที่ ๔ เป็นหญิงตาย พร้อมกับมารดาในเวลาคลอด ยายชื่อ แห จึงอุปถัมภ์เลี้ยงดูท่าน ต่อมา ครั้นอายุย่างเข้า ๘ ปี ป้าชื่อ เกศร์ ได้พาท่านไปฝากให้เรียนหนังสือไทยอยู่ในสำนักพระอาจารย์ชัง วัดขวิด จนมีความรู้หนังสือไทยเขียนได้อ่านออก ครั้นอายุย่างเข้า ๑๑ ปี ยายและป้าได้พาไปฝากอยู่ในสำนัก พระปลัดใจ (ซึ่งต่อมาเป็นพระราชาคณะ ที่พระสุนทรมุณี เจ้าคณะจังหวัดอุทัยธานี) เจ้าอาวาสวัดทุ่งแก้ว

เมื่อไปอยู่วัดทุ่งแก้ว ก็เริ่มศึกษาภาษาบาลี เริ่มอ่านและเขียนอักษรขอม แล้วหัดอ่านหนังสือพระมาลัยตามประเพณีการศึกษาในสมัชชโบริธาน แล้วท่องสูตรมูลกัจจายน์และเรียนสนธิกับพระอาจารย์อ่ำ เรียนนามถึงกิตกักับพระอาจารย์แป้น เรียนอุคณาบทและการกกับพระปลัดใจ และเรียนพระธรรมบทและมงคลทีปนีกับพระปลัดใจบ้างกับท่านอาจารย์ม่วงบ้าง กับหลวงธรรมปริชา (เอก) บ้าง กับพระอาจารย์ฤกษ์บ้าง กับอาจารย์อ่อม ซึ่งขึ้นไปจากกรุงเทพฯ และไปพักอยู่ที่วัดพิไชยบ้าง เรียนกับพระมหาอิมวัดมหาธาตุฯ ในกรุงเทพฯ ซึ่งขึ้นไปเยี่ยมพระอาจารย์ม่วงและพักอยู่ที่วัดทุ่งแก้วบ้าง ได้หัดเรียนลูกกิตกักับพระภิกษุวันและเรียนเลขกับพระภิกษุอ่อน ครั้นอายุย่างเข้า ๑๒ ปี บรรพชาเป็นสามเณร และได้สึกจากสามเณรเสีย ๒ ครั้ง เพราะต้องเช่นไหว้บรรพบุรุษ ในเทศกาลตรุษจีนตามธรรมเนียมของจีน

เมื่อมีอายุย่างเข้า ๑๓ ปี จึงบรรพชาเป็นสามเณรอีก และเรียนภาษาบาลีอยู่ในวัดทุ่งแก้ว ตลอดมาเรียนมูลกัจจายน์จบ เรียนพระธรรมบทจบ และเรียนมงคลทีปนี ไปแล้ว ๖ - ๗ ผูก ครั้นอายุย่างเข้า ๑๗ ปี จึงลงมาอยู่วัดมหาธาตุฯ กรุงเทพฯ เมื่อวันศุกร์ เดือน ๑๑ แรม ๑๒ ค่ำ ปีระกา ตรงกับวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๐ และอยู่กับพระมหาอิม คณะเลข ๒๓ ซึ่งในเวลา นั้นยังไม่มีเลขที่ประจำคณะ แต่เรียกกันว่า คณะตันจันท์ เพราะมีตันจันท์อยู่หลังกุฏิ ๓ ตัน

สมัยนั้นสมเด็จพระวันรัต (ฑิต) ดำรงสมณศักดิ์ที่พระพิมลธรรม เป็นเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุฯ และมีพระราชอาคันตุกะผู้ช่วย ๒ องค์ คือ พระราชโมลี (จ่าย) และพระอมรเมธาจารย์ (เข้ม)

เมื่อแรกมาวัดมหาธาตุฯ ท่านได้เข้าเรียนพระปริยัติธรรมกับพระยาธรรมปรีชา (ทิม) ซึ่งขณะนั้นเป็นหลวงอุดมจินดา เป็นอาจารย์หลวงท่านหนึ่งใน ๔ ท่าน ที่สอนบาลีพระปริยัติธรรม อยู่ ณ ระเบียบพระอุโบสถวัดมหาธาตุฯ ตอนเหนือ และเรียนกับพระมหาขี้มั่ง กับพระอมรเมธาจารย์บ้าง ครั้น พ.ศ. ๒๔๔๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สอบพระปริยัติธรรมสนามหลวง ณ วัดสุทัศนเทพวราราม และโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระวันรัต (แดง) วัดสุทัศนเทพวราราม เป็นอธิบดีในการสอบ หลวงอุดมจินดาผู้เป็นอาจารย์สอน จึงสนับสนุนให้ท่าน เข้าสอบด้วย และได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค ในปีนั้น เมื่ออายุย่างเข้า ๑๘ ปี แล้วไปเรียนต่อกับสมเด็จพระวันรัต (แดง) อยู่พรรษาหนึ่ง และเรียนกับสมเด็จพระวันรัต (ฑิต) แต่ยังเป็นพระพิมลธรรมด้วย ครั้นรุ่งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ มีการประชุมสอบกันที่วัดสุทัศนเทพวราราม โดยสมเด็จพระวันรัต (แดง) เป็นอธิบดีเช่นเคย แต่เมื่อประชุมสอบไปได้ ๓ วัน สมเด็จพระวันรัต (แดง) เริ่มอาพาธ จึงยุติการสอบไปในปีนั้น

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร เป็นอธิบดีในการสอบพระปริยัติธรรม และประชุมสอบที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ท่านเข้าสอบได้อีกประโยคหนึ่งในปีนี้ จึงเป็นเปรียญ ๔ ประโยค เมื่ออายุย่างเข้า ๒๐ ปี ครั้นรุ่งขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๔๔ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากรสิ้นพระชนม์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นแม่กองกลาง ให้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (แดง) เป็นแม่กองเหนือ สมเด็จพระวันรัต (ฑิต) เป็นแม่กองใต้ ประชุมสอบ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ท่านเข้าสอบประโยค ๕ ได้ แต่สอบประโยค ๖ ตก จึงเป็นเปรียญ ๕ ประโยค เมื่ออายุย่าง ๒๑ ปี ต่อมาเมื่ออายุย่างเข้า ๒๒ โดยปี ได้อุปสมบท ณ พัทธสีมาวัดมหาธาตุฯ เมื่อ ณ วันจันทร์ เดือน ๗ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีชวด ตรงกับวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๕ โดยสมเด็จพระวันรัต (ฑิต) เป็นพระอุปัชฌายะ และพระธรรมวโรดม (จ่าย) วัดเบญจมบพิตรกับพระเทพเมธี (เข้ม) วัดพระเชตุพนฯ เป็นคู่กรรมวาจาจารย์ และในปีนั้น เข้าสอบพระปริยัติธรรม ได้อีก ๒ ประโยค จึงเป็นเปรียญ ๗ ประโยค ครั้นปีรุ่งขึ้น คือ พ.ศ. ๒๔๔๖ ได้เข้าสอบได้อีก ๑ ประโยค จึงเป็นเปรียญ ๘ ประโยค สมเด็จพระวันรัต (ฑิต) พระอุปัชฌายะได้ถวายตัวฝากเรียนฎีกาสังคหะ (อภิขมมุตตวิภาวินี) กับพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงวชิรญาณวโรรสทรงเป็นพระอาจารย์แต่บัดนั้นมา ครั้นรุ่งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๔๗ สมเด็จพระเจ้าก็เข้าสอบได้อีก ๑ ประโยค จึงเป็นเปรียญ ๙ ประโยค เมื่ออายุย่างเข้า ๒๔ ปี

สมเด็จพระวันรัตเป็นนักการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ประจำที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงและยืด ยาวนานของท่าน คือ นายกมหาธาตุวิทยาลัย ซึ่งท่านได้รับช่วงสืบทอดมาจากสมเด็จพระวันรัต (จิต) พระอุปัชฌายะของท่าน และท่านก็สามารถทำนุบำรุง และจัดการศึกษาของสถานศึกษาฝ่าย พระมหานิกายแห่งนี้ให้เจริญก้าวหน้าเป็นอย่างยิ่ง สมดังพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งปรากฏในประกาศพระราชปรารภในการก่อพระฤกษ์สังฆิกเสนาสน ราชวิทยาลัย ท้าวความเดิมถึงพระราชปณิธานที่ตรงตั้งมหาธาตุวิทยาลัยไว้ว่า “อีกสถานหนึ่ง เป็นที่เล่าเรียนของคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ได้ตั้งไว้ที่วัดมหาธาตุฯ ได้เปิดการเล่าเรียนมา ตั้งแต่วันที่ ๘ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ (พ.ศ. ๒๔๓๒) สืบมา” ท่านทุ่มเท ชีวิตจิตใจและสติปัญญาลงไปในการจัดการศึกษาของมหาธาตุวิทยาลัยอย่างจริงจัง นอกจาก จัดการศึกษาโดยตรงแล้ว เพื่อสนับสนุนการศึกษาให้มั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ท่านได้ชวนช่วยจัดตั้ง มูลนิธิบำรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมของมหาธาตุวิทยาลัยขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ เรียกชื่อ ตามตราสารตั้งมูลนิธิว่า “นิธิ โรงเรียนบาลีมหาธาตุวิทยาลัย” มีคณะกรรมการทั้งฝ่ายบรรพชิต และฝ่ายคฤหัสถ์ร่วมจัดการ และมีระเบียบดำเนินการอย่างรัดกุมเป็นอย่างดี สำนักงานของ มูลนิธิ ตั้งอยู่ที่สำนักงานพระคลังข้างที่ในพระบรมราชวัง การจัดตั้งมูลนิธิของท่าน ทำให้ มหาธาตุวิทยาลัยสมัยนั้นมีฐานะมั่นคงเข้มแข็ง และสามารถขยายการศึกษาได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ในการศึกษาพระปริยัติธรรม แม้เมื่อท่านบำเพ็ญกุศลในคราวมีอายุครบ ๕ รอบ หรือ ๖๐ ปีบริบูรณ์ ใน พ.ศ. ๒๔๘๕ ยังได้สร้างหนังสือแปลบาลีแบบสนามหลวง ตั้งแต่ประโยค ๓ ถึงประโยค ๕ ซึ่งท่านแปลขึ้นเพื่อใช้เป็นตัวอย่าง แจกจ่ายไปตามสำนักเรียนต่างๆ ทั้งในกรุง และหัวเมือง ตลอดถึงนักเรียนผู้ต้องการทั้งในสำนักวัดมหาธาตุฯ และต่างสำนัก

ท่านอาพาธด้วยโรคหลอดลมอักเสบเรื้อรังกับข้าวปอดโตขึ้น มีอาการไอกำเริบ มรณภาพ วันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ ณ หอเย็นคณะเลข ๑ วัดมหาธาตุฯ อายุได้ ๖๓ ปี พรรษาได้ ๔๒ พรรษา

คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ
ที่ วก ๐๘๔ /๒๕๔๕
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๑๒ ปี

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งที่ วก ๑๑๖๖/๒๕๔๔ ลงวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๔ ให้ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

ปีการศึกษา ๒๕๔๖ ให้ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ และ ๔ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ และ ๔

ปีการศึกษา ๒๕๔๗ ให้ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ และ ๒ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ และ ๕ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ และ ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ และ ๕

ปีการศึกษา ๒๕๔๘ ให้ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ทุกชั้นเรียน

ทั้งนี้ ให้ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ในโรงเรียนนอกร่องและโรงเรียนเครือข่าย ที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศรายชื่อ ในชั้นเรียนที่เป็นไปตามลำดับข้างต้น ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๔๕ เป็นต้นไป นั้น

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ได้กำหนดจุดมุ่งพัฒนาคนไทย เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุขและมีความเป็นไทย ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์

ดังนั้น เพื่อให้สถานศึกษามีแนวทางการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา และสามารถดำเนินงานเป็นไปตามจุดหมายของหลักสูตร อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๒๓ แห่งประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๑๖ ลงวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๑๕ และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ

ว่าด้วยการให้รางวัลหรือค่าตอบแทนผู้จัดทำหลักสูตร หนังสือหรือคู่มือที่ใช้ในการเรียนการสอน พ.ศ. ๒๕๒๗ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรพระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิและบุคคลดังต่อไปนี้

๑. พระธรรมปิฎก	ที่ปรึกษา
๒. พระธรรมกิตติวงศ์	ที่ปรึกษา
๓. พระธรรมวิสุทธิกวี	ที่ปรึกษา
๔. พระเทพดิลก	ที่ปรึกษา
๕. รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (นางสิริกร มณีรินทร์)	ที่ปรึกษา
๖. ที่ปรึกษารัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (รองศาสตราจารย์บุญนำ ทานสัมฤทธิ์)	ที่ปรึกษา
๗. ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ	ที่ปรึกษา
๘. ศาสตราจารย์กิตติคุณ สุมน อมรวิวัฒน์	ที่ปรึกษา
๙. ศาสตราจารย์(พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก	ที่ปรึกษา
๑๐. ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	ที่ปรึกษา
๑๑. พระเทพโสภณ	ประธานกรรมการ
๑๒. พระราชวิสุทธิโมลี	รองประธานกรรมการ
๑๓. พระราชกวี	รองประธานกรรมการ
๑๔. เลขาธิการแม่กองธรรมสนามหลวง (พระธรรมวรเมธี)	กรรมการ
๑๕. เลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวง (พระเทพมุนี)	กรรมการ
๑๖. พระสุธีวรญาณ	กรรมการ
๑๗. พระศรีปริยัติโมลี	กรรมการ
๑๘. พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ	กรรมการ
๑๙. พระครูปลัดปิฎกวัฒน์	กรรมการ
๒๐. พระครูปลัดศีลวัฒน์	กรรมการ
๒๑. พระมหาไสว โชติโก	กรรมการ
๒๒. พระมหาพล อากาศโร	กรรมการ

๒๓. พระมหาชนะ ฐมมธโช	กรรมการ
๒๔. พระสมพงษ์ มหาปุญโญ	กรรมการ
๒๕. อธิบดีกรมวิชาการ	กรรมการ
๒๖. อธิบดีกรมสามัญศึกษา หรือผู้แทน	กรรมการ
๒๗. เลขาธิการคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ หรือผู้แทน	กรรมการ
๒๘. เลขาธิการสภาสถาบันราชภัฏ หรือผู้แทน	กรรมการ
๒๙. อธิบดีกรมการศาสนา หรือผู้แทน	กรรมการ
๓๐. อธิการบดีสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล หรือผู้แทน	กรรมการ
๓๑. อธิบดีกรมอาชีวศึกษา หรือผู้แทน	กรรมการ
๓๒. อธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน หรือผู้แทน	กรรมการ
๓๓. เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาเอกชน หรือผู้แทน	กรรมการ
๓๔. รองศาสตราจารย์ วิชัย วงษ์ใหญ่	กรรมการ
๓๕. รองอธิบดีกรมวิชาการ (นางอารีรัตน์ วัฒนสิน)	กรรมการ
๓๖. รองอธิบดีกรมวิชาการ (นายประสาธ สอ้านวงศ์)	กรรมการ
๓๗. นางสมทรง บุญญฤทธิ	กรรมการ
๓๘. แม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุต	กรรมการ
๓๙. นางสุชาดา วัชวุฒิ	กรรมการ
๔๐. นางสุภรณ์ สภาพงศ์	กรรมการ
๔๑. นายวรเดช อมรรวพิพัฒน์	กรรมการ
๔๒. นายประสิทธิ์ ชันธีวิทย์	กรรมการ
๔๓. พ.อ.ทองขาว พ่วงรอดพันธุ์	กรรมการ
๔๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร.ท.บรรจบ บรรณรุจิ	กรรมการ
๔๕. นายอนุรุทธ ว่องวานิช	กรรมการ
๔๖. ผู้อำนวยการกองวิจัยการศึกษา หรือผู้แทน	กรรมการ
๔๗. ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหนังสือ หรือผู้แทน	กรรมการ
๔๘. ผู้อำนวยการศูนย์แนะแนวการศึกษาและอาชีพ หรือผู้แทน	กรรมการ
๔๙. ผู้อำนวยการสำนักทดสอบทางการศึกษา หรือผู้แทน	กรรมการ
๕๐. นายสุนัย เศรษฐบุญสร้าง	กรรมการ

๕๑. นางลัดดาวัลย์ แก้วสว่าง	กรรมการ
๕๒. นายไพรัช สู่แสนสุข	กรรมการ
๕๓. นางสาวพิณสุดา สิริธรรังศรี	กรรมการ
๕๔. นายรังษี สุทนต์	กรรมการ
๕๕. ผู้อำนวยการกองศาสนศึกษา กรมการศาสนา	กรรมการ
๕๖. ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหลักสูตร	กรรมการและเลขานุการ
๕๗. หัวหน้ากลุ่มสังคม ศาสนาฯ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๕๘. นายศักดิ์สิน ช่องดารากุล	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๕๙. ว่าที่ ร.ต.อุดมศักดิ์ ชนะกิจรุ่งเรือง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖๐. นางนวลจันทร์ จันทร์มณี	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖๑. นายสมนึก ชาติทอง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖๒. นายพิศาล แซ่มโสภาก	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖๓. นายวิชัย ธรรมเจริญ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

๑. จัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๑๒ ปี
๒. จัดทำคู่มือ และออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
๓. จัดอบรมครูสอนพระพุทธศาสนา
๔. แต่งตั้งคณะอนุกรรมการหรือคณะทำงานเพื่อดำเนินการตามที่ได้เห็นควร

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๕

(นายจรูญ ชูลาภ)

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ

ที่ วก ๒๕๑ /๒๕๕๕

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔

อนุสนธิคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ วก ๐๘๔/๒๕๕๕ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ ลงวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๕ นั้น เพื่อให้การดำเนินงานจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ เป็นไปด้วยดี และบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยเร็ว ฉะนั้น อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๒๓ แห่งประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๑๖ ลงวันที่ ๒๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๕ และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการให้รางวัลหรือค่าตอบแทน ผู้จัดทำหลักสูตร หนังสือหรือคู่มือที่ใช้ในการเรียนการสอน พ.ศ. ๒๕๒๗ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ ดังต่อไปนี้

คณะที่ ๑ คณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔

มีหน้าที่จัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ ประกอบด้วย

๑. พระธรรมปิฎก	ที่ปรึกษา
๒. พระธรรมกิตติวงศ์	ที่ปรึกษา
๓. พระธรรมวิสุทธิกวี	ที่ปรึกษา
๔. พระเทพดิลก	ที่ปรึกษา
๕. ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ	ที่ปรึกษา

๖. ศาสตราจารย์กิตติคุณ สุมน อมรวิวัฒน์	ที่ปรึกษา
๗. ศาสตราจารย์(พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก	ที่ปรึกษา
๘. รองศาสตราจารย์ บุญนำ ทานสัมฤทธิ์	ที่ปรึกษา
๙. พระเทพโสภณ	ประธานอนุกรรมการ
๑๐. พระราชวิสุทธิโมลี	รองประธานอนุกรรมการ
๑๑. พระราชกวี	รองประธานอนุกรรมการ
๑๒. พระสุธีวรญาณ	อนุกรรมการ
๑๓. พระศรีปริยัติโมลี	อนุกรรมการ
๑๔. พระศรีวรญาณ	อนุกรรมการ
๑๕. พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ	อนุกรรมการ
๑๖. พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ	อนุกรรมการ
๑๗. พระครูปลัดปิฎกวัฒน์	อนุกรรมการ
๑๘. พระครูปลัดศีลวัฒน์	อนุกรรมการ
๑๙. พระมหาไสว โชติโก	อนุกรรมการ
๒๐. พระมหาพล อากาศโร	อนุกรรมการ
๒๑. พระมหาไสว ญาณวีโร	อนุกรรมการ
๒๒. พระสมภาร สมภาโร	อนุกรรมการ
๒๓. พระมหาชนะ ธรรมชโย	อนุกรรมการ
๒๔. พระมหาสังวร วรกวินฺโท	อนุกรรมการ
๒๕. พระสมุทร ถาวรธมฺโม	อนุกรรมการ
๒๖. พระมหาอุเทน ปญฺญาปริทฺโต	อนุกรรมการ
๒๗. รองศาสตราจารย์ วิชัย วงษ์ใหญ่	อนุกรรมการ
๒๘. พ.อ.ทองขาว พ่วงรอดพันธ์	อนุกรรมการ
๒๙. นางสุภรณ์ สภาพงศ์	อนุกรรมการ
๓๐. นางสาวศรีสมร พุ่มสะอาด	อนุกรรมการ
๓๑. นายไพรัช สู่แสนสุข	อนุกรรมการ
๓๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร.ท. บรรจบ บรรณรุจิ	อนุกรรมการ
๓๓. นางลัดดาวัลย์ แก้วสว่าง	อนุกรรมการ
๓๔. นายรังษี สุทนต์	อนุกรรมการ
๓๕. นางสุชาดา วัชรุฒิ	อนุกรรมการ

๓๖. นายพิศาล แซ่มโสภา	อนุกรรมการ
๓๗. นายเสนาะ ผดุงฉัตร	อนุกรรมการ
๓๘. นายวิชัย ธรรมเจริญ	อนุกรรมการ
๓๙. นางศิญาภรณ์ สุขพยัคฆ์	อนุกรรมการและเลขานุการ
๔๐. นายไพบูลย์ แจ่มพงษ์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๑. นางนวลจันทร์ จันทร์มณี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๒. นายอุดร เขียวอ่อน	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะที่ ๒ คณะอนุกรรมการออกแบบกิจกรรม สื่อ และกระบวนการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
มีหน้าที่ออกแบบกิจกรรม สื่อ และกระบวนการเรียนรู้และจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ ประกอบด้วย

๑. พระธรรมกิตติวงศ์	ที่ปรึกษา
๒. พระธรรมวิสุทธิกวี	ที่ปรึกษา
๓. พระเทพโสภณ	ที่ปรึกษา
๔. พระราชวิสุทธิโมลี	ที่ปรึกษา
๕. พระราชกวี	ที่ปรึกษา
๖. พระสุธีวรญาณ	ที่ปรึกษา
๗. พระครูปลัดปิฎกวัฒน์	ที่ปรึกษา
๘. พระครูปลัดศีลวัฒน์	ที่ปรึกษา
๙. พระสมพงษ์ มหาบุญโธ	ที่ปรึกษา
๑๐. พระมหาเจิม สุวโจ	ที่ปรึกษา
๑๑. พระมหาสมชัย จินตโฆสโก	ที่ปรึกษา
๑๒. ศาสตราจารย์กิตติคุณ สุมน อมรวิวัฒน์	ที่ปรึกษา
๑๓. ศาสตราจารย์(พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก	ที่ปรึกษา
๑๔. รองศาสตราจารย์ วิชัย วงษ์ใหญ่	ประธานอนุกรรมการ
๑๕. นางสุภรณ์ สภาพงศ์	รองประธานอนุกรรมการ
๑๖. แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด	อนุกรรมการ
๑๗. นายแพทย์โรจน์รุ่ง สุวรรณสุทธิ	อนุกรรมการ
๑๘. นางสมทรง บุญญฤทธิ	อนุกรรมการ
๑๙. รองศาสตราจารย์ สมประสงค์ น่วมบุญลือ	อนุกรรมการ

๒๐. รองศาสตราจารย์ ชุมพร ขงกิตติกุล	อนุกรรมการ
๒๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร.ท.บรรจบ บรรณรุจิ	อนุกรรมการ
๒๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อมรา รอดดารา	อนุกรรมการ
๒๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิมพันธ์ เดชะคุปต์	อนุกรรมการ
๒๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จิราภรณ์ ศิริทวี	อนุกรรมการ
๒๕. นายวรเดช อมรรวิพัฒน์	อนุกรรมการ
๒๖. นางเอมอร สร้อยสุวรรณ	อนุกรรมการ
๒๗. นางสุคนธ์ สิ้นพานนท์	อนุกรรมการ
๒๘. นางแม่นเดือน สุขบำรุง	อนุกรรมการ
๒๙. นางสาวกิริมย์ ศรีเพชร	อนุกรรมการ
๓๐. นางสาวนันทินิตย์ ศาสตร์วาทา	อนุกรรมการ
๓๑. นางฉวี สังเนตร	อนุกรรมการ
๓๒. นางรวมพร นิลโหม	อนุกรรมการ
๓๓. นางสาวศรีสมร พุ่มสะอาด	อนุกรรมการ
๓๔. นางบุญชู ชลชัยเสฐียร	อนุกรรมการ
๓๕. นายวินัย รอดจ่าย	อนุกรรมการ
๓๖. นายธำรง ชูทัพ	อนุกรรมการ
๓๗. นายชอบ ถีชอ	อนุกรรมการ
๓๘. นางลัดดาวัลย์ แก้วสว่าง	อนุกรรมการ
๓๙. นางศิริพร อุดตมะเวทิน	อนุกรรมการ
๔๐. นายสมบุรณ์ ปานันท์	อนุกรรมการ
๔๑. นายสมนึก ชาติทอง	อนุกรรมการและเลขานุการ
๔๒. นางสาวสุรีรัตน์ ตั้งยะฤทธิ	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๓. นายสว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะที่ ๓ คณะอนุกรรมการจัดทำคู่มือสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

มีหน้าที่จัดทำคู่มือการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช ๒๕๕๔ ประกอบด้วย

๑. พระธรรมกิตติวงศ์ ที่ปรึกษา
๒. พระเทพโสภณ ที่ปรึกษา

๓. พระราชวิสุทธิโมลี	ที่ปรึกษา
๔. พระราชกวี	ที่ปรึกษา
๕. พระสุธีวรญาณ	ที่ปรึกษา
๖. พระวิสุทธิโสภณ	ที่ปรึกษา
๗. พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ	ที่ปรึกษา
๘. พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ	ที่ปรึกษา
๙. ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ	ที่ปรึกษา
๑๐. รองศาสตราจารย์ วิชัย วงษ์ใหญ่	ที่ปรึกษา
๑๑. นางสุภรณ์ สถาพงศ์	ประธานอนุกรรมการ
๑๒. นางสาวศรีสมร พุ่มสะอาด	รองประธานอนุกรรมการ
๑๓. นางลัดดาวัลย์ แก้วสว่าง	อนุกรรมการ
๑๔. นายรังษี สุทนต์	อนุกรรมการ
๑๕. นายเสนาะ ผดุงนัฏ	อนุกรรมการ
๑๖. นางอุไรวรรณ พิพัฒน์จรงค์ดี	อนุกรรมการ
๑๗. นางวนิดา หลาวเพชร	อนุกรรมการ
๑๘. นางยิ่งลักษณ์ งามดี	อนุกรรมการ
๑๙. นางพันธณีย์ วิหคโต	อนุกรรมการ
๒๐. นางเพชรภรณ์ รื่นรมย์	อนุกรรมการ
๒๑. นางวันเพ็ญ สุทธากาศ	อนุกรรมการ
๒๒. นางระวีวรรณ ภาคพรต	อนุกรรมการ
๒๓. นางอรชชาติ สืบสิทธิ์	อนุกรรมการ
๒๔. นางลำพอง จันทรถาวร	อนุกรรมการ
๒๕. นางวิไลวรรณ ตรีศรีชนะมา	อนุกรรมการ
๒๖. นางสุนีย์ เชื้อเจ็ดตน	อนุกรรมการ
๒๗. นางสาวสรรเสริญ สุวรรณ	อนุกรรมการ
๒๘. นางสาวดรุณี ญาณวัฒนา	อนุกรรมการ
๒๙. นางสาวกษมาภา รัตนโกชน	อนุกรรมการ
๓๐. นางสาวสายสวาท สุคันธวงศ์	อนุกรรมการ
๓๑. นางกรรณิการ์ จันทศิริ	อนุกรรมการ
๓๒. นายบุญเสริม แก้วพรหม	อนุกรรมการ

๓๓. นางสมพร เทียมทอง	อนุกรรมการ
๓๔. นายภูธร จันทะหงษ์	อนุกรรมการ
๓๕. นางรัตนา ฉายะเจริญ	อนุกรรมการ
๓๖. นางสาวนวลสวาท อัครินานนท์	อนุกรรมการ
๓๗. นางสุดาวรรณ ศุภเกษร	อนุกรรมการ
๓๘. นายพิศาล แซ่มโสภาก	อนุกรรมการ
๓๙. นายศักดิ์สิน ช่องดารากุล	อนุกรรมการและเลขานุการ
๔๐. นายประเทศ สุขสถิตย์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๑. นางสาวศรินทร เศรษฐการุณย์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะที่ ๔ คณะอนุกรรมการจัดอบรมครูสอนพระพุทธศาสนา

มีหน้าที่จัดและดำเนินการอบรมครูผู้สอนพระพุทธศาสนาให้มีความรู้ ความสามารถ และนำไปใช้พัฒนาผู้เรียนในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๕ ประกอบด้วย

๑. พระธรรมราชานุวัตร	ที่ปรึกษา
๒. พระธรรมกิตติวงศ์	ที่ปรึกษา
๓. พระธรรมวิสุทธิกวี	ที่ปรึกษา
๔. พระเทพดิลก	ที่ปรึกษา
๕. ศาสตราจารย์กิตติคุณ สุมณ อมรวิวัฒน์	ที่ปรึกษา
๖. ศาสตราจารย์(พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก	ที่ปรึกษา
๗. รองศาสตราจารย์ บุญนำ ทานสัมฤทธิ์	ที่ปรึกษา
๘. นายอ่ำรุ่ง จันทวานิช	ที่ปรึกษา
๙. อธิบดีกรมการศาสนา	ที่ปรึกษา
๑๐. เลขธิการสภาสถาบันราชภัฏ	ที่ปรึกษา
๑๑. พระเทพโสภณ	ประธานอนุกรรมการ
๑๒. พระราชวิสุทธิโมลี	รองประธานอนุกรรมการ
๑๓. พระราชกวี	รองประธานอนุกรรมการ
๑๔. พระสุธีวรญาณ	รองประธานอนุกรรมการ
๑๕. พระศรีปริยัติโมลี	อนุกรรมการ
๑๖. พระศรีวรญาณ	อนุกรรมการ

๑๗. พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ	อนุกรรมการ
๑๘. พระครูปลัดศีลวัฒน์	อนุกรรมการ
๑๙. พระมหาต่วน สิริธมโม	อนุกรรมการ
๒๐. พระครูสุตกิจบริหาร	อนุกรรมการ
๒๑. พระมหาไพเราะ จิตสีโล	อนุกรรมการ
๒๒. พระมหาไสว โชติโก	อนุกรรมการ
๒๓. พระครูวินัยธรวัลลพ โกวิโล	อนุกรรมการ
๒๔. พระมหาไสว ญาณวีโร	อนุกรรมการ
๒๕. รองศาสตราจารย์ วิชัย วงษ์ใหญ่	อนุกรรมการ
๒๖. รองศาสตราจารย์ วารินทร์ มาศสกุล	อนุกรรมการ
๒๗. นายสุทธิวงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ	อนุกรรมการ
๒๘. พ.อ.ทองขาว พ่วงรอดพันธุ์	อนุกรรมการ
๒๙. นายอนรุทธ ว่องวานิช	อนุกรรมการ
๓๐. นายประสิทธิ์ ชันชีวิทย์	อนุกรรมการ
๓๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร.ท.บรรจบ บรรณรุจิ	อนุกรรมการ
๓๒. แม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุด	อนุกรรมการ
๓๓. นายบัณฑิตย์ ศรีพุทธางกูร	อนุกรรมการ
๓๔. นายเกริกเกียรติ เอกพจน์	อนุกรรมการ
๓๕. นายสุพจน์ วิสุทธิกันต์	อนุกรรมการ
๓๖. นายอำนาจ บัวศิริ	อนุกรรมการ
๓๗. นางสาวศรีสมร พุ่มสะอาด	อนุกรรมการ
๓๘. นางสาวพิณสุดา สิริธรังศรี	อนุกรรมการ
๓๙. นางลัดดาวัลย์ แก้วสว่าง	อนุกรรมการ
๔๐. นายธีรยุทธ พึ่งเที่ยร	อนุกรรมการ
๔๑. นายชาติชาย พิทักษ์ธนาคม	อนุกรรมการ
๔๒. นายวศิน กาญจนวนิชย์กุล	อนุกรรมการ
๔๓. นายสุทธิพงษ์ ศรีวิชัย	อนุกรรมการ
๔๔. นางศิญาภรณ์ สุขพักษณ์	อนุกรรมการและเลขานุการ
๔๕. นายศักดิ์สิน ช่องดารากุล	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

- ๔๖. นางสาวสุรีรัตน์ ตั้งยะฤทธิ
- ๔๗. นางนวลจันทร์ จันทร์มณี
- ๔๘. นายสมนึก ธาตุทอง

อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๕

(นายจรูญ ชุลาภ)
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

รายชื่อคณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

นายสุวิทย์ คุณกิตติ	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
นางสิริกิติ์ มณีรินทร์	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
พระธรรมปิฎก	วัดญาณเวศกวัน
พระธรรมกิตติวงศ์	วัดราชโอรสาราม
พระธรรมวิสุทธิกวี	วัดโสมนัสวิหาร
นายประพัฒน์พงษ์ เสนาฤทธิ	อธิบดีกรมวิชาการ
นางอารีรัตน์ วัฒนสิน	รองอธิบดีกรมวิชาการ
นายประสาท สะอ้านวงศ์	รองอธิบดีกรมวิชาการ
รองศาสตราจารย์ บุญนำ ทานสัมฤทธิ์	ที่ปรึกษารัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ	ราชบัณฑิต
ศาสตราจารย์กิตติคุณ สุมน อมรวิวัฒน์	ข้าราชการบำนาญ
ศาสตราจารย์(พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก	ราชบัณฑิต
รองศาสตราจารย์ วิชัย วงษ์ใหญ่	ข้าราชการบำนาญ
นางสุภรณ์ สภาพงศ์	ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านสื่อการเรียนการสอน
นางสาวศรีสมร พุ่มสะอาด	ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ

คณะทำงาน

- ◆ ผู้จัดทำกรอบโครงสร้างและวิเคราะห์เชื่อมโยงมาตรฐานการเรียนรู้สู่การจัดการเรียนรู้ สาระพระพุทธศาสนา
  ๑. พระธรรมกิตติวงศ์ วัดราชโอรสาราม
  ๒. พระธรรมวิสุทธิกวี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
  ๓. พระเทพโสภณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
  ๔. พระราชวิสุทธิโมลี วัดชลประทานรังสฤษฎ์
  ๕. พระราชกวี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
  ๖. พระสุธีวรญาณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
  ๗. พระวิสุทธิโสภณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๘. พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๙. พระครูปลัดปิฎกวัฒน์	วัดญาณเวศกวัน นครปฐม
๑๐. พระครูปลัดศีลวัฒน์	วัดปัญญาบันฑิตาราม กทม.
๑๑. พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๒. พระมหาประศักดิ์ อุกุคปญโญ	วัดสิริพงษ์ธรรมนิมิต กทม.
๑๓. พระมหาสหัส จิตสาโร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๔. พระมหาสมัย จินตโมสโก	วัดบางไส้ไก่ กทม.
๑๕. พระมหาไสว โชติโก	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๖. พระมหาพล อากาศโร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๗. พระสมุทร ถาวรธมโม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๘. พระสมพงษ์ มหาปุญโญ	วัดชลประทานรังสฤษฎ์ กทม.
๑๙. พระสมภาร สมภาโร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๐. รองศาสตราจารย์ วิชัย วงษ์ใหญ่	ข้าราชการบำนาญ
๒๑. นางสุภรณ์ สภาพงศ์	ข้าราชการบำนาญ
๒๒. นางศัญญาภรณ์ สุขพัยค์ม์	นักวิชาการศึกษา ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ
๒๓. นางพันธณีย์ วิหกโต	นักวิชาการศึกษา ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ
๒๔. นายชาติรี มณีโกศล	ศึกษานิเทศก์ สปอ.อมก๋อย จ.เชียงใหม่
๒๕. นางวันเพ็ญ สุทธากาศ	นักวิชาการศึกษา ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ
๒๖. นางเพชรภรณ์ ธีรรมย์	นักวิชาการศึกษา ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ

◆ ผู้จัดทำตัวอย่างโครงสร้างผังและหน่วยการจัดการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนาในระดับ
ประถมศึกษา

๑. นางยิ่งลักษณ์ งามดี	โรงเรียนสนามบิน จ.ขอนแก่น
๒. นายบุญเสริม แก้วพรหม	สปจ.นครศรีธรรมราช
๓. นายอวยชัย ปูทอง	โรงเรียนวัดประโชติการาม อ.เมือง จ.สิงห์บุรี
๔. นางสุนีย์ เชื้อเจ็ดตน	สปอ.เชียงใหม่ จ.เชียงใหม่
๕. นางสาวสรรเสริญ สุวรรณ	สปจ.สิงห์บุรี จ.สิงห์บุรี
๖. นางนัจฉนารี บุญชื่น	โรงเรียนบ้านหนองปล้อง อ.ชัยบาดาล จ.ลพบุรี
๗. นางฉวี สังเนตร	สปจ.สมุทรปราการ
๘. นางอมอร สร้อยสุวรรณ	ข้าราชการบำนาญ

๘. นางสาวภิรมย์ ศรีเพชร	ศน. สช. เขตการศึกษา ๕ จ.ราชบุรี
๑๐. นายภูธร จันทะหงษ์	โรงเรียนบ้านโคกแสมสาร อ.โคกเจริญ จ.ลพบุรี
๑๑. นางปรารถนา โพธิ์ศรี	สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล กทม.
๑๒. นางสมพร เทียนทอง	โรงเรียนวัดทักษิณวารี จ.สุรินทร์
๑๓. นางมณีวรรณ นามโสม	สปจ.ขอนแก่น จ.ขอนแก่น
๑๓. นางลัดดาวัลย์ แก้วสว่าง	ข้าราชการบำนาญ
๑๔. นางรัตนา ฉายะเจริญ	โรงเรียนอนุบาลกาญจนบุรี จ.กาญจนบุรี
๑๕. นางสาวจงจรัส แจ่มจันทร์	โรงเรียนวัดแจ้งศิริสัมพันธ์ จ.นนทบุรี
๑๖. นางสาวผกา สัตยธรรม	ข้าราชการบำนาญ
๑๗. นายชาติชาย พิทักษ์นาคม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กทม.
๑๘. นายวรชัย โคตะสิน	ข้าราชการบำนาญ จังหวัดเชียงราย
๑๙. นายดำรงค์ ศรีอร่าม	ศึกษานิเทศก์ สปอ.บางระจัน จ.สิงห์บุรี
๒๐. นายประพันธ์ สุนทรานนท์	โรงเรียนจุฬาภรณ์ราชวิทยาลัย จ.ตรัง
๒๑. นายจุมพล ทองใหม่	ผู้อำนวยการโรงเรียนธารโตวัฑฒวิทย์ อำเภอธารโต จ.ยะลา

ระดับมัธยมศึกษา

๑. นางสาวสายสวาท สุคันธวงศ์	หน่วยศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา ๘ จ.เชียงใหม่
๒. นางอุทุมพร มุลพรม	โรงเรียนบางมดวิทยา กทม.
๓. นางสาวมาลี โตสกุล	หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา
๔. นายวิริยะ มาโนช	โรงเรียนกาญจนานุเคราะห์ จ.กาญจนบุรี
๕. นางสุดาวรรณ สุขเกษร	โรงเรียนธารโตวัฑฒวิทย์ อ.ธารโต จ.ยะลา
๖. นางเมตตา ภิมย์ภักดิ์	ศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา
๗. นางสาวนวลสวาท อัครินานนท์	โรงเรียนท่ายางวิทยา อ.ท่ายาง จ.เพชรบุรี
๘. นางสมศิริ สุนทรานนท์	โรงเรียนย่านตาขาวรัฐชนูปถัมภ์ อ.ย่านตาขาว จ.ตรัง
๙. นางสาวดรุณี ญาณวัฒนา	วิทยาลัยการอาชีพไชยา อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี
๑๐. นางวนิดา หลาวเพชร	โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย อ.เมือง จ.พระนครศรีอยุธยา
๑๑. นางสาวลาวัลย์ มุสิกะสิน	โรงเรียนสิงห์บุรี จ.สิงห์บุรี
๑๒. นางสาวณัฐภรณ์ สิงห์ดี	โรงเรียนอินทร์บุรี จ.สิงห์บุรี
๑๓. นางสาวดาราวรรณ เต็นอุดม	วัดวะภูแก้ว อ.สูงเนิน จ.นครราชสีมา

๑๔. นางสาวกษมาภา รัตนโกชน์ โรงเรียนขามทะเลสอ อ.ขามทะเลสอ
จ.นครราชสีมา
๑๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อมรา รอดดารา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๑๖. นางสุคนธ์ สิ้นทพานนท์ โรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) กทม.
๑๗. นางแม่นเดือน สุขบำรุง โรงเรียนสตรีวิทยา ๒ กทม.
๑๘. นางรวมพร นิลโหม โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า กทม.
๑๙. นายวิจิต บุญซัด โรงเรียนพัทลุง จ.พัทลุง
- ◆ **ผู้จัดทำคำศัพท์พระพุทธศาสนา ชาดก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก และชาวพุทธตัวอย่าง**
๑. พระมหาสมจินต์ สมนาบุญโย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. พระครูปลัดปิฎกวัฒน์ วัดญาณเวศกวัน จังหวัดนครปฐม
๓. พระมหาชนะ ทุมมธโช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร.ท.บรรจบ บรรณรุจิ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๕. นายรังษี สุทนต์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖. นางรัตนา อุณหะสุวรรณ ศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา
๗. นายสุรพงษ์ จันลิ้ม โรงเรียนฤทธิณรงค์รอน กรุงเทพฯ
๘. นายเสนาะ เทียรทอง โรงเรียนคลองบางพรหม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ
๙. นางบุญเรือน เทียรทอง โรงเรียนโพธิสารพิทยากร ดลิ่งชัน กรุงเทพฯ
๑๐. นางสาวประชุมพร ปานเพชร โรงเรียนบ้านหนองประดู่ อ.ท่าหลวง จ.ลพบุรี
๑๑. ว่าที่ ร.ต.หญิงอุทัยวรรณ เลาประเสริฐสุข กองพลาธิการตำรวจ

◆ บรรณาธิการ

๑. พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. พระครูปลัดปิฎกวัฒน์ วัดญาณเวศกวัน จังหวัดนครปฐม
๔. พระมหาไสว โชติโก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. พระมหาสังวร วรกวินโท มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖. พระมหาสุเทพ สุปัญโญ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗. พระสมุทร ถาวรธมโม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘. พระสุทิน เขมวโส มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๙. นางสุภรณ์ สภาพงศ์ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านสื่อการเรียนการสอน
๑๐. นางสาวศรีสมร พุ่มสะอาด ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ
๑๑. นางศิญาภรณ์ สุขพยัคฆ์ นักวิชาการศึกษา ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ
๑๒. นางพันธณีย์ วิหคโต นักวิชาการศึกษา กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ
๑๓. นางวันเพ็ญ สุทธากาศ นักวิชาการศึกษา ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ
๑๔. นางเพชรภรณ์ รื่นรมย์ นักวิชาการศึกษา ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ
๑๕. นางระวีวรรณ ภาคพรต นักวิชาการศึกษา ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ
๑๖. นางฉวี สังเนตร สำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสมุทรปราการ
๑๗. นางสาวภิรมย์ ศรีเพชรศึกษานิเทศก์ สำนักงานการศึกษาเอกชน เขตการศึกษา ๕ จังหวัดราชบุรี
๑๘. นายสุรพงษ์ จันลิม โรงเรียนฤทธิณรงค์รอน กรุงเทพมหานคร
๑๙. นายเสนาะ เทียรทอง โรงเรียนคลองบางพรหม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ
๒๐. นางบุญเรือน เทียรทอง โรงเรียนโพธิสารพิทยากร ดลิ่งชัน กรุงเทพฯ
๒๑. นางสาวมาลี โตสกุล ศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา
๒๒. นายศักดิ์สิน ช่องดารากุล นักวิชาการศึกษา ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ
๒๓. นายประเทศ สุขสถิตย์ นักวิชาการศึกษา ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ
๒๔. นางสาวสุวีรัตน์ ตั้งยะฤทธิ นักวิชาการศึกษา ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ
๒๕. นายสมนึก ธาตุทอง นักวิชาการศึกษา ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ
๒๖. นายสว่าง วงศ์ฟ้าเลื่อน นักวิชาการศึกษา ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ
๒๗. นางสาวศรีนทร เศรษฐการุณย์ นักวิชาการศึกษา ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ
๒๘. นายชัยพัฒน์ พันธุ์วัฒนสกุล นักวิชาการศึกษา ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ

๒๙. นายสมคาค คุณมาศ
๓๐. นางนวลจันทร์ จันทรมณี
๓๑. นายมนัส จอดพิมาย
๓๒. นายสุธีทัศน์ สุโท
๓๓. นายอุดร เขียวอ่อน

◆ **ผู้จัดพิมพ์ต้นฉบับ**

๑. พระมหาชำนาญ มหาชาโน นักวิชาการศึกษา ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ
๒. พระชัยยุทธ สนธิธมโม นักวิชาการศึกษา ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ
๓. พระมหาสุเทพ สุปญฺชิตโต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. พระมหานิกธ ธรรมสารโร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. พระมหาจำเริญ เขมวีโร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖. สามเณรพัฒน์พงษ์ นนทวงศ์ วัดราชบูรณราชวรวิหาร กรุงเทพฯ
๗. นางสมฤดี รัตสุขารมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘. นางพจมาลย์ กุลทัศย์ ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ
๙. นางสาวชุตีรัตน์ บำรุงสุข ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ
๑๐. นางสอางค์ ภูวนารถศรีธัญญา ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ
๑๑. นางสาวกัญญมณ ชาบซึ่งไพโร ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ
๑๒. นางธาราพรรณ ศรีเดช ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ
๑๓. นางสาวปานิตา วัฒนพานิช ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ
๑๔. นางสาวสิริกัญจน์ เพชรรัตน์ ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ
๑๕. นายอุดร เขียวอ่อน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

“เมื่อว่าโดยเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๒๗ สาระการเรี ยนรู้พระพุทธ ศาสนาของสถานศึกษาแต่ละแห่งน่าจะมีหลักสูตร ๒ ส่วน คือส่วนแรกเป็นหลักสูตรแกนกลางที่นักเรียนทั่วประเทศ จะได้เรียนพระพุทธศาสนาเหมือนกันหมด ส่วนที่สองเป็น สาระการเรี ยนรู้พระพุทธศาสนาที่สถานศึกษาแต่ละแห่ง จะเพิ่มเติมเข้าในหลักสูตรแกนกลางเพื่อปรับให้สอดคล้อง กับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น หลักสูตรส่วนที่สองนี้แหละที่จะทำให้สาระการเรี ยนรู้พระพุทธ ศาสนายืดหยุ่นและมีความเป็นท้องถิ่นมากขึ้น

รายละเอียดสาระการเรี ยนรู้พระพุทธศาสนาที่ กระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำขึ้นมา นี้ ถือว่าเป็นหลักสูตรพระพุทธศาสนาในส่วนที่เป็นแกนกลาง สำหรับสถานศึกษาทั่วประเทศ”